

از منظر
آیات و روایات

علی اکبر تقی زاده

عزت ملی در پرتو تولید ملی از منظر آیات و روایات

تهیه و تدوین: اداره امور فرهنگی آستان قدس رضوی

نویسنده: علی اکبر تقی زاده

طرح جلد: علی رضا تقوایی

صفحه آرایی: محمود بازدار

ناشر: انتشارات قدس رضوی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۱

شمارگان: ۳۰۰۰

چاپ: مؤسسه فرهنگی قدس

شابک:

نشانی تهیه کننده: مشهد، حرم مطهر، صحن جامع رضوی، ضلع غربی، اداره امور فرهنگی

تلفن: ۰۵۱۱-۲۰۲۵۶۷

صندوق پستی: ۳۵۱-۹۱۷۳۵

حق چاپ محفوظ است.

فهرست

مقدمه / ۹

بخش اول: توجه به جایگاه و اهمیت تولید ملی / ۱۳

فصل اول: وظیفه و سیره / ۱۵

۱. تولید؛ وظیفه‌ای الهی / ۱۶
۲. بر دوش زمین سوار شوید! / ۱۷
۳. خطر کوتاهی در تولید / ۱۸
۴. تولید؛ سیره‌ی انبیا و ائمه اطهار علیهم‌السلام / ۱۹
۵. سیره‌ی حضرت علی علیه‌السلام در تولید / ۲۰
۶. لازمه‌ی وطن‌دوستی / ۲۱

فصل دوم: تولید و تحقق شعارهای انقلاب / ۲۳

۷. یک: استقلال / ۲۴
۸. دو: آزادی / ۲۶
۹. سه: اسلام‌خواهی / ۲۷
- فصل سوم: تولید ملی؛ پایه‌ی امنیت ملی / ۳۱
۱۰. یک: امنیت شغلی / ۳۲
۱۱. دو: الف) امنیت غذایی / ۳۴
- ب) امنیت در تأمین مواد غذایی / ۳۶
۱۲. سه: امنیت دارویی / ۳۷
۱۳. چهار: امنیت نظامی / ۳۸
۱۴. پنج: امنیت در تأمین انرژی هسته‌ای / ۴۰
۱۵. بهترین کالای مصرفی / ۴۲

بخش دوم: رابطه‌ی تولید ملی و ایجاد اشتغال پایدار / ۴۵

۱۶. تکیه بر دست‌رنج خود در تأمین معیشت / ۴۶
۱۷. سربار دیگران نبودن / ۴۷
۱۸. تأمین معیشت خانواده / ۴۹
۱۹. کسب درآمد از راه حلال / ۵۱
۲۰. اشتغال؛ مانع فساد / ۵۳

بخش سوم: وظایف و نقش دولت / ۵۵

۲۱. لزوم حمایت از تولید ملی / ۵۶

- ۲۲. لزوم نظارت مستمر بر فعالیتهای اقتصادی / ۵۸
- ۲۳. لزوم نظارت بر تجار و صنعت‌گران / ۶۰
- ۲۴. نظارت بر قیمت‌ها و کنترل آن / ۶۱
- ۲۵. جلوگیری از انحصارگرایی اقتصادی / ۶۳
- ۲۶. نظارت ویژه بر فعالیت اقتصادی اقلیت‌ها / ۶۵
- ۲۷. مدیریت بحران‌های اقتصادی / ۶۵
- ۲۸. نظارت بر واردات / ۶۸
- ۲۹. وارد کردن کالاهای واسطه‌ای / ۶۹
- ۳۰. ایجاد روحیه‌ی خود کنترلی در بازاریان / ۷۱
- ۳۱. برخورد قضایی با مفسدین اقتصادی / ۷۳
- ۳۳. برخورد قضایی با محترکین / ۷۵

بخش چهارم: وظایف و نقش صاحبان ثروت و سرمایه / ۷۷

فصل اول: اهمیت سرمایه‌گذاری / ۷۹

- ۳۴. ادای حق محرومان با سرمایه‌گذاری اقتصادی / ۸۰
- ۳۵. پیشگام‌بودن اولیای خدا در سرمایه‌گذاری اقتصادی / ۸۱
- ۳۶. لزوم سرمایه‌گذاری اقتصادی / ۸۲
- ۳۷. سه نوع هزینه / ۸۳
- ۳۸. سرمایه‌گذاری اقتصادی برای فرداهای دنیا / ۸۴
- ۳۹. سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ ذخیره‌ای برای آخرت / ۸۵
- ۴۰. سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ از مصادیق انفاق در راه خدا / ۸۷
- ۴۱. عبادت‌بودن سرمایه‌گذاری اقتصادی / ۸۸
- ۴۲. سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ از مصادیق شکر نعمت / ۸۹

فصل دوم: بایسته‌های نظام تولید و عرضه / ۹۱

- الف: اهداف تولید / ۹۲
- ۴۳. جلب خشنودی خدا / ۹۲
- ۴۴. آبادانی آخرت / ۹۳
- ب: بایسته‌های فرایند تولید / ۹۴
- ۴۵. شروع کار با راز و نیاز با خدا / ۹۴
- ۴۶. تولید کالاهای موردنیاز جامعه / ۹۶
- ۴۷. رعایت کیفیت در تولید / ۹۷
- ۴۸. رعایت کیفیت؛ خواسته‌ی رهبران دینی / ۹۸

۴۹. نقش رعایت کیفیت در احساس رضایت از زندگی / ۹۹

۵۰. فواید تولید کالای با کیفیت / ۱۰۰

۵۱. زیبایی ظاهری / ۱۰۱

۵۲. کمک به گسترش ارزش ها / ۱۰۲

۵۳. خودداری از کمک به هنجارشکنان / ۱۰۴

۵۴. تولید بر پایه‌ی علم و تخصص / ۱۰۵

۵۵. به‌کارگیری نیروی کار متخصص / ۱۰۶

۵۶. رعایت حق کارگر / ۱۰۸

۵۷. عمل به تعهدات در برابر نیروی کار / ۱۰۹

۵۸. عمل به تعهدات در برابر ارباب رجوع / ۱۱۰

فصل سوم: بایسته‌های نظام عرضه‌ی کالا / ۱۱۱

۵۹. اهمیت عرضه‌ی کالا / ۱۱۲

۶۰. تبلیغ و معرفی کالا / ۱۱۳

۶۱. دفترچه راهنمای استفاده از کالا / ۱۱۴

۶۲. حذف واسطه‌های غیرضروری / ۱۱۵

۶۳. قیمت‌گذاری بر مبنای سود عادلانه / ۱۱۶

۶۴. پرهیز از بالابردن قیمت‌ها به صورت ساختگی / ۱۱۷

۶۵. حرمت سودهای ناعادلانه / ۱۱۸

بخش پنجم: نقش و وظایف کارگر / ۱۲۱

۶۶. توجه به ارزش‌کارگری / ۱۲۲

۶۷. مانند مجاهد راه خدا / ۱۲۳

۶۸. وجدان‌کاری کارگران / ۱۲۴

۶۹. نمودهای عملی وجدان‌کاری / ۱۲۶

۷۰. رعایت مقررات و وظایف / ۱۲۷

بخش ششم: نقش و وظیفه‌ی مردم در تولید ملی / ۱۳۱

فصل اول: لزوم خرید کالای ایرانی / ۱۳۳

۷۱. خرید کالای ایرانی؛ مصداق جهاد اقتصادی / ۱۳۴

۷۲. تعصب نسبت به خرید کالای ایرانی؛ تعصبی پسندیده / ۱۳۵

۷۳. خرید مستقیم از تولیدکننده / ۱۳۵

فصل دوم: پرهیز از خرید کالای غیرمسلمان / ۱۳۷

۷۴. پرهیز از داد و ستد اقتصادی با فروماپگان / ۱۳۸

۷۵. پرهیز از داد و ستد با انسان‌های آلوده / ۱۳۹
۷۶. تحریم خرید کالای دشمنان؛ تحریم در مقابل تحریم / ۱۴۲
۷۷. برائت عملی از دشمنان خدا / ۱۴۳
۷۸. مقاومت و خویشتن‌داری / ۱۴۵
۷۹. قطع رابطه‌ی اقتصادی با مستکبران / ۱۴۷
۸۰. تحریم اقتصادی صهیونیسم / ۱۴۹
۸۱. تحریم اقتصادی سعودی‌های وهابی / ۱۵۱
- حرمت خرید برخی از کالاها / ۱۵۳
۸۲. آتن ماهواره / ۱۵۴
۸۳. نماد فرهنگی دشمنان و گروه‌های انحرافی / ۱۵۷
۸۴. تشبیه به دشمن / ۱۵۸
۸۵. کروات و پایپون / ۱۶۰
۸۶. مُد پرستی / ۱۶۱
۸۷. تیرهای شیطان / ۱۶۳
۸۸. خطر جابه‌جایی / ۱۶۵
۸۹. باربی و تهاجم فرهنگی / ۱۶۶
۹۰. کالاهای قاچاق / ۱۶۸
- فصل سوم: گذشتگان و تولید ملی / ۱۷۱**
۹۱. نقش علما و مسئولین در حمایت از تولید ملی / ۱۷۲
- یک: علما و تولید ملی / ۱۷۲
- دو: مسئولان و تولید ملی / ۱۷۵
- سه: نمایندگان مجلس و تولید ملی / ۱۷۷
- چهار: خیانت سلسله‌ی پهلوی به تولید ملی / ۱۷۹
- حُسن ختام / ۱۸۳**
- یادی از گذشته، نگاهی به آینده / ۱۸۴
- یک: ما می‌توانیم! / ۱۸۵
- دو: از شاگردی تا استادی / ۱۸۵
- سه: جایگاه اول در سطح منطقه / ۱۸۷
- چهار: باش تا صبح دولتت بدمد! / ۱۸۸
- کتابنامه / ۱۹۱**

انسان موجودی است سر تا پا نیاز؛ نیاز به خوراک، پوشاک، مسکن، دارو، وسایل حمل و نقل، علم و دانش و مانند آن. خداوند متعال هیچ‌کدام از نیازهای انسان را به صورت حاضر و آماده در اختیارش قرار نداده است، بلکه آنچه آدمی به آن نیاز دارد، به صورت خام آفریده و او را مکلف کرده است تا مواد خام موجود در طبیعت را با استفاده از علم و فن‌آوری، به کالای مصرفی برای پاسخ‌دادن به نیازهایش تبدیل کند. لذا "مال" در فرهنگ قرآن، به منزله‌ی ستون فقرات فرد و جامعه است که بدون آن انسان قدرت قیام و ایستادگی ندارد.^۱ بنابراین جامعه‌ی تهی‌دست و فقیر که اهل تولید نیست، مانند فردی است که ستون فقرات ندارد، لذا چنین جامعه‌ای قدرت قیام و ایستادگی برای حفظ دین خود در مقابل دشمنانش (هوای نفس، شیاطین، مستکبرین و زورگویان) را ندارد و چه بسا به کفر کشیده‌شود.^۲

همین‌طور مال به منزله‌ی خون در بدن، مایه‌ی حیات فرد و جامعه است و مانند خون که باید در تمام بدن در گردش باشد، باید بین تمام افراد بشر در گردش باشد تا همه، طعم حیات را بچشند.^۳ لذا جامعه‌ای که مال ندارد، حیات ندارد. بنابراین به حکم عقل و وحی، بر فرد و جامعه لازم است که در تهیه‌ی آنچه مایه‌ی قوام و حیات فرد و جامعه است، با تکیه بر کار و تلاش، برای تولید نیازمندی‌های مصرفی خود، جز به فضل الهی محتاج و نیازمند نباشند. خصوصاً با توجه به خوی استثمارگری و منفعت‌طلبی که در بسیاری از انسان‌های دنیا طلب و مادی‌گرا وجود دارد، تمام سعی و تلاش مستکبران و استثمارگران، در طول تاریخ بر چپاول و یغماگری ثروت و منابع دیگران بوده و هست تا تمامی کشورها و انسان‌ها را با سوق‌دادن به سمت مصرف‌گرایی و دور‌نگه‌داشتن از چرخه‌ی تولید، وابسته‌ی به خود نگه‌دارند. بنابراین همان‌گونه که در روایات معصومین علیهم‌السلام از کار و تلاش تعبیر به عزت شده است^۴، تنها راه دستیابی به عزت و قدرت در برابر دنیای استکبار و رسیدن به آزادی و استقلال، در گرو تکیه بر تولید ملی و کار و تلاش است. بر مبنای این جهات و ده‌ها نکته‌ی دیگر است که مقام معظم رهبری "حفظه‌الله تعالی"، دهه‌ی چهارم انقلاب را دهه‌ی «پیشرفت و عدالت» نامیدند و چندین سال است که شعار سال را با محور مسائل اقتصادی نام‌گذاری می‌کنند:

سال ۱۳۸۷: نوآوری و شکوفایی.

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی نساء، آیه‌ی ۵

(۲) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص ۳۰۷

(۳) سوره‌ی مبارکه‌ی حشر، آیه‌ی ۷

(۴) الوافی، ج ۱۷، ص ۱۲۳

سال ۱۳۸۸: اصلاح الگوی مصرف.

سال ۱۳۸۹: همت مضاعف، کار مضاعف.

سال ۱۳۹۰: جهاد اقتصادی.

سال ۱۳۹۱: تولید ملی؛ حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی.

نام‌گذاری امسال (۱۳۹۱) به سال «تولید ملی؛ حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی» توسط رهبر حکیم و دوران‌دیش جمهوری اسلامی ایران، ما را بر آن داشت تا گامی کوچک در راستای منویات معظم‌له برداشته و این موضوع را از زاویه‌ی نگاه آیات و روایات و سیره‌ی معصومین علیهم‌السلام در حد بضاعت اندک خود بررسی کنیم.

مخاطب مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» در تحقق این شعار عبارتند از: دولت و همه‌ی مسئولان، سرمایه‌داران، کارگران و عموم مردم.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» فرمودند: «همه‌ی مسئولین کشور، همه‌ی دست‌اندرکاران عرصه‌ی اقتصادی و همه‌ی مردم عزیزمان را دعوت می‌کنم به این که امسال را سال رونق تولید داخلی قرار بدهند. بنابراین شعار امسال، «تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی» است. ما باید بتوانیم از کارِ کارگر ایرانی حمایت کنیم؛ از سرمایه‌دار ایرانی حمایت کنیم؛ و این فقط با تقویت تولید ملی امکان‌پذیر خواهد شد. سهم دولت در این کار، پشتیبانی از تولیدات داخلی صنعتی و کشاورزی است. سهم سرمایه‌داران و کارگران، تقویت چرخه‌ی تولید و اتقان در کار تولید است، و سهم مردم که به نظر من از همه‌ی این‌ها مهم‌تر است؛ مصرف تولیدات داخلی است.

ما باید عادت کنیم، برای خودمان فرهنگ کنیم، برای خودمان یک فریضه بدانیم که هرکالایی که مشابه داخلی آن وجود دارد و تولید داخلی متوجه به آن است؛ آن کالا را از تولید داخلی مصرف کنیم و از مصرف تولیدات خارجی به جد پرهیز کنیم»^۱.

در کتاب حاضر این موضوع در شش بخش سامان یافته است:

در بخش اول، به بررسی اهمیت و جایگاه تولید ملی پرداخته و به این مباحث اشاره شده است:

تولید؛ وظیفه‌ای الهی، خطر کوتاهی در تولید ملی، سیره‌ی انبیا و ائمه اطهار علیهم‌السلام، لازمه‌ی وطن‌دوستی، مهم‌ترین راه تحقق بخشیدن به شعارهای انقلاب مانند شعار: «استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی»، راه رسیدن به امنیت اقتصادی، امنیت غذایی، امنیت دارویی، امنیت نظامی، امنیت در تأمین انرژی و بالاخره بهترین کالای مصرفی.

در دومین بخش، رابطه‌ی بین تولید ملی و اشتغال مورد عنایت قرار گرفته است؛ با مباحثی چون: لزوم تکیه بر دست‌رنج خود در تأمین معیشت، سربار دیگران نبودن، لزوم تأمین معیشت خانواده توسط مردان، لزوم کسب درآمد از راه حلال و در نهایت، نقش اشتغال در پیشگیری از به فساد کشیده شدن افراد جامعه. البته پر واضح است که لازمی تحقق هر یک از این محورها ایجاد فرصت شغلی به تعداد نیروی جویای کار و تنها راه ایجاد فرصت شغلی پایدار برای نیروی جویای کار نیز، تکیه بر تولید ملی است.

در بخش سوم، نقش و وظیفه‌ی دولت‌مردان در ارتباط با تولید ملی مورد کنکاش قرار گرفته است:

لزوم حمایت از تولید ملی، لزوم نظارت مستمر بر فعالیت‌های اقتصادی، لزوم نظارت بر فعالیت‌های اقتصادی تجار و صاحبان صنایع، نظارت بر قیمت‌ها و کنترل آن، نظارت بر واردات، جلوگیری از انحصارگرایی اقتصادی، نظارت ویژه بر فعالیت اقتصادی اقلیت‌ها، مدیریت بحران‌های اقتصادی، نظارت بر واردات، ایجاد روحیه‌ی خود کنترلی در بازاریان و برخورد قضایی لازم و قاطعانه با مفسدین اقتصادی و محترکان گوشه‌ای از وظایف دولت در این زمینه است.

بخش چهارم به وظایف و نقش صاحبان ثروت و سرمایه اشاره دارد.

مباحث این بخش به سه فصل تقسیم می‌شود:

فصل اول: توجه به جایگاه و اهمیت سرمایه‌گذاری اقتصادی

در فصل مذکور به این مباحث پرداخته شده است: لزوم ادای حق محرومان با سرمایه‌گذاری اقتصادی، پیشگام بودن اولیای خدا در سرمایه‌گذاری اقتصادی، لزوم سرمایه‌گذاری اقتصادی، شیوه‌ی صحیح هزینه‌کردن دارایی‌ها، سرمایه‌گذاری اقتصادی برای فردهای زندگی، سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ ذخیره‌ای برای آخرت، سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ از مصادیق انفاق در راه خدا، عبادت‌بودن سرمایه‌گذاری اقتصادی و سرمایه‌گذاری؛ از مصادیق شکر نعمت.

فصل دوم: بایسته‌های نظام تولید و عرضه را مورد بررسی قرار داده که خود، به سه قسم تقسیم می‌شود:

الف: اهداف تولید؛ تولید با هدف جلب خشنودی خداوند و تولید با هدف آبادانی آخرت، دو محور هدف‌گذاری فعالیت‌های اقتصادی را تشکیل می‌دهد.

ب: بایسته‌های فرآیند تولید که عبارتند از: شروع کار با راز و نیاز با خدا، تولید کالاهای مورد نیاز جامعه، رعایت کیفیت در تولید، رعایت کیفیت؛ خواسته‌ی رهبران الهی، نقش رعایت کیفیت در احساس رضایت از زندگی، فواید تولید کالای با کیفیت، توجه به زیبایی کالا، کمک به گسترش ارزش‌ها، خودداری از کمک به هنجارشکنان، تولید بر پایه‌ی علم و تخصص، به‌کارگیری نیروی کار متخصص، رعایت حق کارگر، عمل به تعهدات در برابر

نیروی کار و عمل به تعهدات در برابر ارباب رجوع.

فصل سوم: این فصل به بایسته‌های نظام عرضه می‌پردازد؛ شامل:

اهمیت عرضه‌ی کالا، تبلیغ و معرفی کالا، دفترچه راهنمای استفاده از کالا، حذف واسطه‌های غیر ضروری، قیمت‌گذاری بر مبنای سود عادلانه، پرهیز از تبانی در بالا بردن قیمت‌ها و حرمت سودهای ناعادلانه.

در بخش پنجم، نقش و وظایف کارگر در فرآیند تولید مورد بررسی قرار گرفته است که توجه به ارزش کارگری، مانند مجاهد راه خدا، لزوم داشتن وجدان کاری در تولید کالای با کیفیت، نموده‌های عملی وجدان کاری و رعایت مقررات و وظایف کاری، از عناوین این بخش است.

در بخش ششم یعنی واپسین بخش؛ به نقش و وظیفه‌ی مهم مصرف‌کننده‌ها و عامه‌ی مردم اشاره شده است که به یک معنی، بیشترین نقش را در حمایت از تولید ملی با خرید کالای ایرانی دارند؛ این بخش در سه فصل بررسی شده است:

فصل اول: لزوم خرید کالای ایرانی؛ در این فصل به عناوین زیر پرداخته شده است:
خرید کالای ایرانی؛ مصداق جهاد مالی، تعصب نسبت به خرید کالای ایرانی؛ تعصبی پسندیده و خرید مستقیم از تولیدکننده.

فصل دوم: پرهیز از خرید کالای غیر مسلمان؛ مباحث مطرح شده در این فصل عبارتند از: پرهیز از داد و ستد اقتصادی با فرومایگان، پرهیز از داد و ستد با انسان‌های آلوده، تحریم در مقابل تحریم، برائت عملی از دشمنان خدا، مقاومت و خویشتن‌داری، قطع رابطه‌ی اقتصادی با مستکبران، تحریم اقتصادی صهیونیسم، تحریم اقتصادی سعودی‌های وهابی، حرمت خرید برخی از کالاها مانند: آنتن ماهواره و آنچه حاوی نماد فرهنگ غرب است، کروات و پاپیون، تشبّه به دشمن، مُدپرستی و مبارزه با کالای قاچاق.

فصل سوم: در این فصل، به بررسی نقش علما و مسئولین در حمایت از تولید ملی پرداخته و گوشه‌هایی از خیانت سلسله‌ی پهلوی به تولید ملی بیان شده است و در نهایت در عنوان «یادی از گذشته؛ نگاهی به آینده»؛ فرازهایی از فرمایشات رهبر کبیر انقلاب اسلامی «رضوان الله تعالی علیه» و مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» به بهانه‌ی ختام تقدیم گردیده است.

به امید روزی که با ظهور مهدی موعود؛ حضرت ولی عصر «ارواحنا له الفداء» و در پرتو مدیریت دینی آن حضرت، تمامی بشریت، طعم معنویت، استقلال، آزادی و رفاه و آسایش را بچشد!

بخش اول:

توجه به جایگاه و اهمیت تولید ملی

با توجه به نقشی که تولید، در تأمین نیازمندی‌های فردی و اجتماعی، حفظ دین، استقلال، آزادی، عزتمندی و پیشرفت و تعالی فرد و جامعه دارد، اهمیت موضوع تولید، خود به خود روشن می‌شود. خداوند متعال نیازمندی‌های انسان را به صورت مواد خام در طبیعت قرار داده است و تمام نظام هستی را مسخر انسان قرار داده و از آدمی خواسته تا با کار تولیدی بر روی آن، نیازهایش را بر طرف سازد و عزتمندانه زندگی کند. اولین کسانی که به این خواسته‌ی خداوند جامه‌ی عمل پوشاندند، پیامبران الهی و جانشینان آنان بودند که دامداری، کشاورزی، بافندگی و صنعت را پایه‌گذاری کردند. در این مجال بخشی از زوایای اهمیت تولید را بررسی می‌کنیم.

فصل اول: وظیفه و سیره

۱. تولید؛ وظیفه‌ای الهی

«هُوَ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ»
 اوست که شما را از زمین ایجاد کرده و از شما خواسته است تا با تصرف در زمین، آن را
 قابل بهره‌برداری و آباد کنید؛ پس، از او آمرزش بخواهید و سپس به سویش باز گردید که
 پروردگار من نزدیک و اجابت کننده (دعایتان) است.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. تعبیر «اسْتَعْمَرَكُمْ» و استعمار، در اصل به معنای واگذاری آبادی و سازندگی زمین به
 دیگران است؛ یعنی خدا وسایل سازندگی و آبادانی زمین را در اختیار انسان گذارده است و
 آباد کردن زمین را با استفاده از منابع موجود در آن از انسان درخواست کرده است.^۲
 ۲. حضرت آیت الله جوادی آملی «حفظه‌الله‌تعالی» نیز در تفسیر این آیه فرموده‌اند: «این
 آیه از اصل اصیل و پر برکت و مظلوم استعمار سخن می‌گوید؛ استعمار در فرهنگ قرآن به
 معنای طلب جدی و درخواست مؤکد عمران زمین، آبادکردن معادن، کوه‌ها، دریاها، صحراها،
 جنگل‌ها، ساحل‌ها و ... است. خداوند همه‌ی این امور را به طور «بکر» آفرید و فکر آبادکردن
 و بهره‌برداری از آن‌ها را به بشر داد و دستور استیفای عادلانه منافع آن را صادر کرد و از او
 خواسته است زمین را برای خود آباد کند و محتاج غیر خداوند متعال نباشد، آزاد و مستقل
 باشد؛ نه سلطه‌پذیر باشد و نه سلطه‌گر: (لَا تَطْلُمُونَ وَلَا تُطْلَمُونَ).^۳
 ۳. بر اساس این آیه‌ی شریفه، وظیفه‌ی ما این است که با انجام کار تولیدی بر روی منابع و
 معادن زمین، آن‌ها را تبدیل به فرآورده‌های مصرفی و قابل استفاده در بخش‌های کشاورزی،
 دامداری، صنعتی، نفت، پوشاک و ... کنیم و نه این‌که مواد خام موجود در زمین را به کشورهای
 استعمارگر شرق و غرب واگذار کنیم و فرآورده‌های آن را چندین برابر قیمت بخریم؛ امری
 که خواست کشورهای صنعتی و استکباری است و از این راه به استثمار و چپاول کشورهای
 جهان سوم می‌پردازند و برای همیشه، آنان را وابسته و برده‌ی خود نگه می‌دارند.
 مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی»، در این زمینه می‌فرماید: «اسلام ما را مأمور کرده است
 که از ثروت عظیم زمین به نفع بشر استفاده کنیم؛ «وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا» خداوند متعال این زمین
 را - که همه‌ی خیرات و منابع حیاتی برای بشر در دل آن گنجانده شده است - در اختیار انسان

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی هود، آیه‌ی ۶۱

۲) تفسیر قرآن مهر، ج ۹، ص ۲۵۶

۳) اسلام و محیط زیست، ص ۲۵۴؛ تفسیر انسان به انسان، ص ۲۰۵

قرار داده و از او می‌خواهد که آن را آباد کند و منابع حیاتی را به نفع زندگی بشر از آن بیرون بکشد. زمین، منبع منابع فراوان برای ایجاد حیات طیبه‌ی انسانی است؛ ما می‌خواهیم این را برای کشور خود تأمین کنیم؛ ما می‌خواهیم به دستور اسلام عمل کنیم. آن‌جا که زمین آباد می‌شود، اگر با رعایت حدود و ضوابط الهی باشد، زندگی انسان هم آباد می‌شود. ایران اسلامی می‌خواهد از این افسونِ باطل خودش را نجات دهد. داعیه‌ی ما این است که می‌خواهیم کشور و خاک و سرزمین ما به دست خود مردم و به سود آن‌ها اداره و استخراج شود و مورد استفاده قرار گیرد. کسانی که امروز با ایران اسلامی دشمنی و عناد می‌ورزند، این را نمی‌خواهند؛ مایل نیستند خانه و زمین و خاک این ملت در اختیار خود این ملت باشد؛ می‌خواهند بیایند بهره را ببرند و ملت را تحقیر کنند.^۱

۲. بر دوش زمین سوار شوید!

«هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَأَمْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ؛ اوست کسی که زمین را برای شما رام گردانید، پس در فراخنای آن رهسپار شوید و از روزی [خدا] بخورید و رستاخیز به سوی اوست.»^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. مقصود از “ذُلُول” و رام‌بودن زمین، حاصل‌خیزی و آمادگی آن برای انواع تصرفات و اکتشافات است.^۳ این تعبیر، جامع‌ترین تعبیری است که ممکن است درباره‌ی زمین بشود؛ چرا که این مرکب راهوار با حرکات متعدد و بسیار سریعی که دارد آن‌چنان آرام به نظر می‌رسد که گویی مطلقاً ساکن است، در عین حال اشاره‌ای است به این‌که تا گامی برندارید و تلاشی نکنید بهره‌ای از روزی‌های زمین نخواهید داشت! تعبیر به “رزق” نیز تعبیر بسیار جامعی است که تمام مواد غذایی زمین را اعم از حیوانی و گیاهی و معدنی شامل می‌شود.^۴

۲. “مَنَكَب” به معنای شانه است و شانه، بهترین عضو برای قرار گرفتن بار بر روی آن است. شانه‌ی زمین، یعنی قسمت‌هایی از زمین که بار رزق شما بر آن است.^۵ مانند استفاده از کوه‌ها که محل ذخیره‌ی آب و معادن هستند. و نیز سدسازی، کشاورزی، دامداری در

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۴، ص ۷۱

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی ملک، آیه‌ی ۱۵

(۳) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۱۱۰

(۴) تفسیر نمونه، ج ۲۴، ص ۳۳۸

(۵) تفسیر نور (جلد ۱۰)، ج ۱۰، ص ۱۵۳

مراعات، درختکاری در جنگل‌ها جهت تهیه‌ی چوب، استخراج معادن از کوه‌ها و تبدیل آن به فرآورده‌های مصرفی و صدها نمونه‌ی دیگر از مصادیق عمل به این آیه است.

۳. «فَامْشُوا» به معنای بر دوش زمین سوار شوید! فعل امر است و به اتفاق علمای علم اصول، فعل امر، ظهور در وجوب دارد؛ بنابراین تلاش برای استفاده‌ی تولیدی از منابع و معادن زمینی و رسیدن به استقلال اقتصادی، واجب است و جامعه‌ای که در این زمینه کوتاهی کند، مسئول و مستحق مؤاخذه و عقاب الهی است.

پیامبر اعظم ﷺ نیز می‌فرمایند: « رزق خود را در لایه‌های پنهان زمین بجوید! »^۱ لایه‌های زمین یعنی؛ کشاورزی، باغداری، استخراج معادن و مانند آن، بنابراین، آیه‌ی شریفه و روایت پیامبر ﷺ، دعوت‌کننده‌ی ما به کارهای تولیدی بر روی منابع طبیعی زمین است.

۳. خطر کوتاهی در تولید

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «مَنْ وَجَدَ مَاءً وَ تَرَابًا نَمَّ افْتَقَرَ فَأَبْعَدَهُ اللَّهُ؛

امام علی عليه السلام می‌فرماید: ملتی که آب و زمین کشاورزی به اندازه‌ی کافی دارد- ولی آب‌ها را مهار و زمین را اصلاح نکند و از آن‌ها بهره‌برداری ننماید- و در اثر کم‌کاری یا بدکاری محتاج گردد؛ از رحمت حق دور باد! »^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. شخص و یا کشوری که بهره‌مند از امکانات، سرمایه و منابع طبیعی باشند، ولی با کوتاهی در استخراج و تولید آن نیازمند به غیر خود باشند؛ از رحمت خدا دور می‌گردد و شخص یا جامعه‌ای که از رحمت خداوند دور شود؛ محکوم به شکست و نابودی خواهد بود.

چنین گمان نشود که تنها امت‌های گذشته به جهت مخالفت با فرمان‌های الهی و انبیای خود از رحمت حق دور شدند؛ ... بلکه این خطر برای امت‌های دیگر نیز مطرح است. بنابراین اگر قرآن کریم، یا امامان معصوم علیهم السلام که انسان کامل و همسان با قرآن هستند، فرمانی جهت اصلاح زندگی بشر و سلامت محیط زیست بیان کردند ولی جامعه به آن توجه نکند؛ موجب دوری از رحمت الهی خواهد بود.^۳

(۱) حکمت نامه‌ی پیامبر اعظم ﷺ، ج ۱۳، ص ۴۰

(۲) قرب الاسناد، ص ۵۵؛ مفاتیح الحیة، ص ۵۸۰

(۳) اسلام و محیط زیست، ص ۳۸

۲. کشور ما به لطف الهی، سرشار از آب و هوا و زمین مناسب برای کشاورزی، دامداری و باغداری، در همه‌ی فصول سال می‌باشد. همین‌طور برخوردار از معادن و مواد اولیه‌ی طبیعی متنوع و فراوان است. با این امکانات و ظرفیت‌ها اگر در تأمین و تهیه‌ی نیازمندی‌های جامعه، محتاج بیگانگان باشیم؛ دوری از رحمت الهی (از قبیل عزت، استقلال سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و...)، ما را تهدید خواهد کرد.

۳. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» می‌فرماید: «تلاش و کوشش دولت و ملت باید این باشد که به‌جای خام‌فروشی مواد اولیه و معدنی که سبب وابستگی کشور به خارج برای تأمین نیازمندی‌ها و خرید فرآورده‌های آن به چندین برابر قیمت می‌شود؛ آن‌ها را پایه‌ی تولید ملی قرار دهند تا هم معضل اشتغال حل شود و هم با صادرات فرآورده‌های این مواد، برای کشور ارز آوری داشته‌باشیم و هم شوکت و عزت و استقلال خود را حفظ کنیم». همچنین ایشان در سال ۷۹ در نامه‌ای به سران قوای سه‌گانه مبنی بر ابلاغ سیاست‌های کلی نظام در بخش نفت و گاز فرمودند: «هشتم: جایگزینی صادرات فرآورده‌های نفت و گاز و پتروشیمی به جای صدور نفت خام و گاز طبیعی».^۱

همین‌طور ایشان سرّ عقب‌ماندگی کشورهای جهان سوم را عدم استفاده‌ی بهینه از منابع خود می‌دانند و می‌فرمایند: «اگر شما ملاحظه می‌کنید جوامعی عقب‌افتاده و فقیر هستند و گاهی زمینی که روی آن زندگی می‌کنند، منبع ثروت‌های عظیم است، اما خودشان لخت و گرسنه‌اند؛ به‌خاطر این است که به این وظیفه عمل نشده است. در این عقب‌افتادگی، دو چیز نقش داشته است: یکی غفلت‌ها و تنبلی‌های خود آن ملت‌ها، و دیگر دخالت‌های مودی‌گرانه و سلطه‌جویانه‌ی قدرت‌های فراملیتی و بین‌المللی به صورت استعمار و انواع دخالت‌های فرهنگی، اقتصادی و غیره».^۲

۴. تولید؛ سیره‌ی انبیا و ائمه اطهار علیهم‌السلام

عَلِيٌّ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: «رَأَيْتُ أَبَا الْحَسَنِ عليه‌السلام يَعْمَلُ فِي أَرْضٍ لَهُ قَدْ اسْتَنْقَعَتْ قَدَمَاهُ فِي الْعَرَقِ فَقُلْتُ لَهُ جُعِلْتُ فِدَاكَ أَيْنَ الرَّجَالُ فَقَالَ يَا عَلِيُّ قَدْ عَمِلَ بِالْيَدِ مَنْ هُوَ خَيْرٌ مِنِّي فِي أَرْضِهِ وَمَنْ أَبِي فَقُلْتُ لَهُ وَمَنْ هُوَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ وَ آبَائِي عليهم‌السلام كُلُّهُمْ كَانُوا قَدْ عَمِلُوا بِأَيْدِيهِمْ وَ هُوَ مِنْ عَمَلِ النَّبِيِّينَ وَ الْمُرْسَلِينَ وَ الْأَوْصِيَاءِ وَ الصَّالِحِينَ؛

علی ابن حمزه به نقل از پدرش می‌گوید: امام کاظم علیه‌السلام را دیدم که در زمین زراعی اش، کشاورزی

(۱) مکتوبات، سال ۱۳۷۹، ص ۱۰۷

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۴، ص ۷۱

می‌کرد و پاهای حضرت، خیس عرق شده بود. به آن حضرت گفتم: کارگران کجايند؟ حضرت پاسخ داد: ای علی! کسانی که از من و پدرم بهتر بودند، با دست خود و در زمین خود، کار می‌کردند. پرسیدم آنان چه اشخاصی بودند؟ حضرت فرمود: پیامبر خدا ﷺ و امیرالمؤمنین ﷺ و همه‌ی پدرانم؛ همه‌ی آنان با دست خود به کارهای دستی می‌پرداختند و سیره‌ی تمام انبیا و رسولان و مردان صالح بوده است.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. انبیای الهی و اوصیای ایشان؛ اولین کسانی بودند که به دستور خداوند متعال جامه‌ی عمل پوشیدند. لذا خود اشتغالی و رو آوردن به مشاغلی که امروزه ما آن را به نام مشاغل آزاد می‌شناسیم، سیره‌ی انبیا و اولیا ﷺ بوده است. مبتکر و پایه‌گذار بسیاری از صنایع تولیدی، انبیا ﷺ بوده‌اند؛ کشتی‌سازی، زره‌بافی، آهنگری، دامداری، بافندگی، کشاورزی، خیاطی، نجاری، تجارت، حصیربافی، بنایی و... نمونه‌ای از کار انبیا ﷺ برای امرار معاش بوده است.^۲ در سیره‌ی حضرت علی ﷺ می‌خوانیم که ایشان می‌فرمایند: «مرا در زمان رسول خدا ﷺ می‌دیدي که از گرسنگي، سنگ بر شکم می‌بستم، درحالی‌که امروزه، صدقه‌ی مالم بالغ بر چهل هزار دینار است».^۳ آری؛ می‌توان مانند حضرت علی ﷺ با کار و تلاش تولیدی، به حدی از رشد و شکوفایی اقتصادی رسید که علاوه بر تأمین نیازمندی‌های خود، به دیگران نیز کمک کرد.

۲. انبیا و ائمه اطهار ﷺ، الگوی علمی و عملی انسان‌ها به ویژه مسلمانان هستند، لذا باید به پیروی از سیره و سنت آنان، فرهنگ کار و تلاش به ویژه در کارهای تولیدی، به فرهنگی عمومی تبدیل شود و بیکاری، ننگ و عار تلقی گردد؛ همان‌گونه که در زمان پیامبر ﷺ اگر به حضرت خیر می‌دادند که فلانی بیکار است، می‌فرمود: «از چشم من افتاد».^۴

۵. سیره‌ی حضرت علی ﷺ در تولید

قَالَ الْبَاقِرُ ﷺ: «لَقِيَ رَجُلًا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ وَ تَحْتَهُ وَسْقٌ مِنْ نَوَى فَقَالَ لَهُ مَا هَذَا يَا أَبَا الْحَسَنِ تَحْتَكَ فَقَالَ مِائَةُ أَلْفِ عَدَقٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ قَالَ فَعَرَسَهُ فَلَمْ يُعَادِرْ مِنْهُ نَوَاةً وَاحِدَةً؛

حضرت امام باقر ﷺ می‌فرماید: مردی امیر المؤمنین ﷺ را در حالی ملاقات کرد که آن

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۷۶

(۲) میزان الحکمه، ج ۱۱، ص ۲۴۳ و ماهنامه‌ی مبلغان، ش ۱۵۳، ص ۹

(۳) دانشنامه‌ی امام علی ﷺ، ج ۷، ص ۲۶۲

(۴) جامع الأخبار، ص ۱۳۹

حضرت مقدار زیادی هسته‌ی خرما با خودش حمل می‌کرد؛ آن شخص با شگفتی از حضرت پرسید: ای ابالحسن! این‌ها چیست که با خودت می‌بری؟ آن حضرت فرمود: صد هزار درختِ خرما؛ اگر خداوند بخواهد! آن مرد گفت: حضرت تمام دانه‌ها را کشت، بدون این‌که یکی از آن هسته‌ها را رها کند.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. امام علی علیه السلام برای زندگی شخصی و خانوادگی خود نیاز به تولید این همه درخت ندارند، این را می‌توان از زندگی قانعانه و صدقات و موقوفات حضرت فهمید. ولی برای این‌که خدمت به خلق خدا، تلاش برای تولید بیشتر و ایجاد اشتغال، خودکفایی جامعه و امنیت غذایی را دوست دارد و در صدد فرهنگ‌سازی فرهنگ کار و تلاش است، دست به این‌گونه فعالیت‌های تولیدی و اقتصادی می‌زند.

۲. در کشوری که به نام کشور اهل بیت علیهم السلام معروف است و اکثر جمعیت آن را نیروی جوان و جوای کار تشکیل می‌دهد، باید به تبعیت از اهل بیت علیهم السلام، تلاش برای تولید بیشتر به همراه قناعت در مصرف، به یک فرهنگ عمومی تبدیل شود. انتظار مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» نیز از جوانان همین است. ایشان می‌فرمایند: «ما امروز به جوانی احتیاج داریم که بدانند سرنوشت خود او و سرنوشت جامعه‌ی او و سرنوشت خانواده‌ی بزرگ او، وابسته به کار و تلاش اوست؛ اهل تلاش باشد، اهل کار باشد، اهل جدیت باشد، اهل پی‌گیری باشد، اهل تنبلی نباشد، اهل وادادگی و لاپالی‌گری نباشد».^۲

امام راحل «رضوان الله تعالی علیه» نیز راه نجات از استضعاف را در گرو کار دانسته و می‌فرمایند: «ان شاء الله مردم ما که همیشه به استضعاف کشیده شده بودند، با تلاش و کوشش دارای همه‌چیز گردند!»^۳

۶. لازمه‌ی وطن‌دوستی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «عُمِّرَتِ الْبُلْدَانُ بِحُبِّ الْأَوْطَانِ»

امام علی علیه السلام می‌فرماید: شهرها با وطن‌دوستی آباد می‌شوند».^۴

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۷۵

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۹، ص ۵۰

(۳) صحیفه‌ی امام، ج ۱۸، ص ۳۸۸

(۴) تحف العقول، النص، ص ۲۰۷

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. مطلوب بودن وطن دوستی

اساساً انسان رابطه‌ی مادی و معنوی فراوانی با زادگاه خود دارد و تاریخ زندگی‌اش با آن پیوند ناگسستنی پیدا کرده است؛ همین پیوند، سبب علاقه‌ی او به وطن می‌شود و همین علاقه، انگیزه‌ی حفظ و دفاع و عمران و آبادی آن می‌گردد.

در حدیث دیگری از همان حضرت می‌خوانیم: «از نشانه‌های ارزش و شخصیت انسان آن است که نسبت به عمر از دست‌رفته-که در آن کوتاهی کرده است- اشک بریزد و نسبت به وطنش علاقه‌مند باشد».^۱ همین‌طور حدیث معروف «حُبُّ الْوَطَنِ مِنَ الْإِيمَانِ؛ علاقه به وطن، از نشانه‌های ایمان است»^۲، نیز در منابع مختلفی نقل شده است.

از مجموع آنچه گفته شد، می‌توان نتیجه گرفت که عشق و علاقه به زادگاه و وطن، هم ریشه‌هایی در قرآن مجید دارد و هم در روایات و هم در منطق عقل.^۳

۲. کسی که حب به وطن داشته باشد، علاقه‌مند به رشد و پیشرفت و توسعه‌ی کشورش خواهد بود؛ و رشد و توسعه‌ی کشور نیز در گرو کار و تلاش و تولید ملی است. بنابراین حب به وطن اقتضا می‌کند که تمام شهروندان ایرانی با هر مذهب و مسلکی که دارند، به هر شکلی که می‌توانند سرمایه‌گذاری اقتصادی در ایران، خرید کالای ایرانی، انتقال علم و فن‌آوری از خارج به داخل و... از تولید ملی حمایت کنند و به کاروان تعالی‌بخشان ایران ملحق شوند.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» می‌فرمایند: «یکی از با اولویت‌ترین کارها عبارت است از مسئله‌ی علم و فن‌آوری؛ این در کشور لازم است. ما در این زمینه‌ها یک عقب‌افتادگی مزمن تاریخی فاحشی داریم، که گناهِش به گردن آن کسانی است که با سیاست خودشان، با رفتار خودشان، با طمع‌ورزی‌های خودشان، با سهل‌انگاری‌های خودشان؛ این بیماری مزمن را بر یک چنین ملت بزرگی تحمیل کردند. و ما حالا می‌خواهیم خودمان را از زیر این بار، از زیر این بختک سنگین خلاص کنیم. بنابراین من، شما، مسئولین ذی‌ربط، مسئولین بخش‌های مختلف کشور و هر انسان با شرف در این کشور که امکانی دارد، باید در این زمینه تلاش کند؛ هر کس به قدر خودش. همه مسئولند... همه باید تلاش کنیم، همه باید کار کنیم، همه باید بدویم تا بتوانیم این عقب‌افتادگی تاریخی تحمیل‌شده‌ی بر خودمان را جبران کنیم؛ این یک مسئله‌ی جدی است».^۴

(۱) مستدرک سفینه‌البحار، ج ۱۰، ص ۳۷۵

(۲) همان

(۳) پیام امام امیرالمؤمنین (علیه‌السلام)، ج ۲، ص ۲۲۲

(۴) بیانات، سال ۱۳۸۹، ص ۱۶۱

فصل دوم: تولید و تحقق شعارهای انقلاب

انقلاب اسلامی ایران از آغاز مانند هر انقلابی همراه با شعارهایی بود که نشان‌دهنده‌ی اهداف و چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران و انقلابیون است؛ شعارهایی که به دلیل هماهنگی آن با فطرت انسان‌ها، نه تنها برای یک مسلمان بلکه برای همه‌ی آزاداندیشان جهان اعم از مسلمان و غیر مسلمان، جذاب و بیدارکننده‌ی وجدان‌های خفته است و به همین دلیل مورد تبعیت بسیاری از ملت‌ها قرار گرفته و بیداری اسلامی و بیداری وجدان‌های خفته را در سراسر عالم به دنبال داشته است.

از مهم‌ترین وظایفی که بر دوش همه‌ی ما وجود دارد، حفظ این شعارها و تلاش برای تحقق‌بخشی آن در کنار انتقال به نسل‌های بعدی است.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» می‌فرماید: «جمهوری اسلامی به معنای حقیقی - یعنی همان جمهوری اسلامی که امام «رضوان الله تعالی علیه» برای ما پایه‌گذاری کرد و به کشور ما هدیه داد- می‌تواند همین خصوصیات را تأمین کند؛ اقتدار بین‌المللی را، اقتدار سیاسی را، عزت را، رفاه دنیا و آبادی معنوی آخرت را؛ اما مراقب باشید یک نظام جمهوری اسلامی تقلبی نخواهند برای ما درست کنند؛ کاری که در ده سال گذشته هم بعضاً حرکاتی انجام گرفت، اما خدای متعال مهار کرد؛ مردم بیدار بودند، هشیار بودند، اجازه ندادند. می‌خواستند کارهایی بکنند، شعارهای امام را به موزه بسپزند؛ صریحاً می‌گفتند که این‌ها کهنه شده! نه، شعارهای انقلاب، کهنه‌شدنی نیست؛ همیشه تازه است، همیشه برای آحاد مردم جذاب است. شعاری که به نفع مستضعفین است، شعاری که به نفع عزت ملی است، شعاری که در آن مقاومت و ایستادگی است؛ این شعارها هیچ‌وقت کهنه نمی‌شود؛ برای هیچ ملتی کهنه نمی‌شود، برای نظام ما هم کهنه نخواهد شد»^۱.

تکیه بر تولید ملی یکی از مهم‌ترین ابزارهای تحقق‌بخش شعارهای انقلاب است که به بیان برخی از این شعارها بسنده می‌کنیم.

۷. یک: استقلال

«...لَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلاً؛ ...
و خداوند هرگز بر زیان مؤمنان، برای کافران راه تسلطی قرار نداده است»^۲.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. یکی از شعارهای اصیل انقلاب اسلامی ایران، شعار استقلال‌خواهی و عدم وابستگی

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۸، ص ۱۵۳

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی نساء، آیه‌ی ۱۴۱

سیاسی، اقتصادی، علمی و فرهنگی بوده است. رهبر کبیر انقلاب اسلامی «رضوان الله تعالی علیه» می‌فرماید: «- عرض می‌کنم که- همه‌جا تا برسد به پیرمردها، تمام مدارس ایران، جوان‌های ایران؛ در مدرسه، در دانشگاه، در هر جا، فریادشان این است که ما آزادی می‌خواهیم، ما استقلال می‌خواهیم، ما یک حکومتی که استقلال را از ما سلب کرده است؛ این را نمی‌خواهیم».^۱

۲. سیاست تمامی کشورهای استکباری و استعماری، وابسته نگه‌داشتن کشورها در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی است. لذا سعی می‌کنند تا با انحصار علم و تولید در خود، و مصرفی نگه‌داشتن سایر کشورها، همواره آنان را وابسته به خود نگه دارند. این سیاست را در این سال‌های اخیر با فشار بر ایران برای کنار نهادن فن‌آوری انرژی هسته‌ای که در سال‌های نه چندان دور آینده، مهم‌ترین منبع تأمین انرژی خواهد بود، شاهدیم.

۳. این آیه تأکید دارد که مسلمین باید به‌گونه‌ای زندگی کنند که زمینه‌ی سلطه‌ی کفار و دولت‌های بیگانه و استعمارگر را بر مسلمین فراهم نکند. این آیه با اطلاقی که دارد شامل استقلال نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... می‌شود. بنابراین «دولت اسلامی باید از هر کاری که راه نفوذ کافران و بیگانگان را برای سلطه بر مسلمانان هموار کند، خودداری کند و یکی از راه‌های نفوذ آنان نیازمندی‌های اقتصادی است».^۲

۴. لازمه‌ی رسیدن به استقلال در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، تکیه بر تولید ملی است؛ و تکیه بر تولید ملی در گرو حمایت دولت از چرخه‌ی تولید داخلی از یک سو، و ترجیح کالای ایرانی بر کالاهای مشابه خارجی از طرف مصرف‌کنندگان از سوی دیگر است. بنابراین بیابید همه دست به دست هم دهیم و هم‌قسم شویم که تا وقتی کالای ایرانی وجود دارد از خرید کالای خارجی خودداری کنیم. به‌ویژه در این زمان که دشمنان اسلام با یکدیگر هم‌قسم شده‌اند تا با تحریم اقتصادی و فشارهای بین‌المللی، ما را وادار به تسلیم کنند.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» می‌فرماید: «امروز مسئله‌ی اصلی کشور ما استقلال است. برادران و خواهران عزیز! انقلاب برای ما استقلال سیاسی را به بار آورد؛ این جرأت را به این ملت داد که در مقابل نظام غیر عادلانه‌ی سلطه در دنیا بایستد. اما اگر این ملت بخواهد این استقلال سیاسی را، این عرض‌اندام فرهنگی را در مقابل سلطه‌گران عالم حفظ کند، باید پایه‌های اقتصادی خود را محکم کند؛ این، ریشه‌دواندن استقلال در کشور است؛ و این وابسته است به تولید، به کار، به شکوفایی کار، به نوآوری در بخش‌های مختلف کار؛ از مرکز تحقیقات و آزمایشگاه گرفته، تا توی محیط کارگاه‌ها، تا توی محیط مزرعه؛ در همه‌جا بایستی

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۵، ص ۱۱۰

(۲) دائرة المعارف قرآن کریم، ج ۳، ص ۱۶۱

این نوآوری وجود داشته باشد. آن وقت است که دشمنان خون‌خوار و هتاک استقلال ملت ایران با ناکامی دهان‌های خودشان را خواهند بست و کناری خواهند نشست»^۱.

۵. عدم حمایت از تولیدات داخلی، واردات بی‌رویه‌ی کالا (خصوصاً توسط شرکت‌ها و ادارات دولتی و وابسته به آن)، ترجیح کالای خارجی بر کالای داخلی در هنگام خرید توسط شرکت‌ها و ادارات دولتی و آحاد مردم و... می‌تواند زمینه‌ساز سلطه‌ی اقتصادی و سیاسی دشمنان بر جامعه‌ی اسلامی شود.

۸. دو: آزادی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: « اَحْتَجُّ إِلَى مَنْ شِئْتُ تَكُنْ أَسِيرَهُ وَ اسْتَعْنِ عَمَّنْ شِئْتُ تَكُنْ نَظِيرَهُ وَ أَفْضَلُ عَلَيَّ مَنْ شِئْتُ تَكُنْ أَمِيرَهُ»؛

امام علی علیه السلام می‌فرماید: دست نیاز به سوی هر که خواهی دراز کن تا اسیر او شوی؛ و از هر که خواهی بی‌نیازی جوی تا همتای او گردی؛ و به هر که خواهی خوبی کن تا فرمانروای او باشی!^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. نیازمندی به دیگران در تأمین نیازهای ضروری زندگی، سبب بردگی و وابستگی فرد و یا جامعه در مقابل صاحبان ثروت و قدرت می‌شود و بی‌نیازی از صاحبان ثروت و قدرت با خودکفایی در تولید نیازمندی‌های زندگی، سبب همتایی و هم‌طرزی با قدرت‌ها می‌گردد، احسان و صادرات مازاد بر مصرف داخلی به دیگر کشورها نیز سبب نیازمندی دیگران به ما و فرمانروایی ما بر آن‌ها می‌شود. بنابراین اگر می‌خواهیم اقتصاد ما از وابستگی به قدرت‌های استکباری و استعماری رها و رهاتر شود و به مرحله‌ی صدور انقلاب به شکل وسیع‌تر و گسترده‌تر برسیم، باید به خودشکوفایی و صادرات کالا و علم و فن‌آوری دست یابیم.

۲. از شعارهای اصیل و اولیه‌ی انقلاب اسلامی ایران؛ شعار “استقلال، آزادی، جمهوری اسلامی” بوده و هست. حضرت امام “رضوان الله تعالی علیه” در این باره می‌فرماید: «سیاست دولت اسلامی؛ حفظ استقلال، آزادی ملت و دولت و کشور، و احترام متقابل بعد از استقلال تمام خواهد بود»^۳.

راه تحقق این شعارها تکیه بر تولید ملی و عدم وابستگی اقتصادی به بلوک شرق و غرب

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۷، ص ۸

(۲) میزان الحکمه، ج ۳، ص ۱۲۳

(۳) صحیفه‌ی امام، ج ۴، ص ۴۱۱

است. رهبر کبیر انقلاب "رضوان الله تعالی علیه" در این زمینه نیز می‌فرماید: «اگر مملکت شما در اقتصاد نجات پیدا نکند، وابستگی اقتصادی داشته باشد؛ همه‌جور وابستگی‌ها دنبالش می‌آید. وابستگی سیاسی هم ما پیدا می‌کنیم. وابستگی نظامی هم پیدا می‌کنیم. برای این‌که وقتی ما چیزی نداشته باشیم که استفاده ازش بکنیم، دستان را دراز کنیم طرف امریکا؛ او می‌تواند به ما تحمیل کند همه‌چیز را. ما وقتی می‌توانیم که زیر بار او نرویم که در این قضیه قدرتمند باشیم. یک وقت او تشر بزند می‌گوییم نه؛ ما احتیاجی نداریم. حالا هم به او می‌گوییم که ما احتیاج خودمان را سلب می‌کنیم؛ خودمان می‌رویم سراغ کار. خدا زمین به ما داده، آب هم به ما داده، زمین‌های زیاد، زمین‌های موات زیاد، ... باید همه دست به دست هم بدهند، و کار، کار الهی است؛ کاری است که عبادت است امروز. اطاعت امر خداست امروز کشاورزی و باید این کشاورزی را تقویت کرد. هر کس هر جور می‌تواند باید تقویت بکند، به طوری که ان شاء الله ما از این گرفتاری خارج بشویم و از سایر گرفتاری‌ها هم امیدوارم که خارج بشویم!»^۱

۹. سه: اسلام خواهی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع): «مَنْ كَانَ فِي يَدِهِ شَيْءٌ مِنْ رِزْقِ اللَّهِ سُبْحَانَهُ فَلْيُصَلِّحْهُ فَإِنَّكُمْ فِي زَمَانٍ إِذَا احتِجَّ الْمَرْءُ فِيهِ إِلَى النَّاسِ كَانَ أَوَّلُ مَا يَبْدُلُهُ لَهُمْ دِينَهُ؛

امام علی (ع) می‌فرماید: هر کس در دستش چیزی از رزق خداوند وجود دارد، باید آن را درست مدیریت و نگهداری کند؛ زیرا شما در زمانی به سر می‌برید که اگر محتاج دیگران شوید اول چیزی که در قبال دریافت کالا و کمک از دیگران باید پرداخت کنید، دینتان است»^۲.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. ماهیت و هویت انقلاب، اسلام‌خواهی ملت به رهبری امام راحل "رضوان الله تعالی علیه" بود؛ آن پیر فرزانه در پاسخ به اسلام‌ستیزی ملی‌گرایان و منافقان می‌گوید: «ملت ایران رأی داده است به جمهوری اسلامی؛ هر چه زحمت داشته و توان داشته است در طبق اخلاص گذاشته است؛ گفته ما اسلام را می‌خواهیم؛ شما اگر با اسلام بد هستید، حُب تشریف ببرید اروپا و امریکا و هر جا دلتان می‌خواهد، آن‌جا زندگی کنید! یا همین‌جا زندگی کنید و اگر ملت را می‌خواهید، می‌نگویید که ملت با من است، ملت با من است؛ "ملت با اسلام است؛"

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۱۱، ص ۴۲۷

(۲) شرح نهج البلاغه لابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۳۱۲

نه با من است و نه با شما و نه با دیگری. من اگر یک کلمه‌ای بر خلاف اسلام بگویم، همین ملت می‌ریزند و من را از بین می‌برند. ملت، اسلام را می‌خواهد. ملت شخص نمی‌خواهد. شخص پرست نیست ملت. ملت می‌خواهد که قوانین اسلام در این مملکت پیاده بشود. ملت این همه زحمت کشیده‌است که دین اسلام را برقرار کند در یک مملکتی که صدها سال و در این اخیر، پنجاه سال کوشش شد به این که اسلام را کنار بگذارند؛ کوشش شد به این که روحانیت را کنار بگذارند و تضعیف کنند. ملت، روحانیت را به تبع اسلام می‌خواهد. اگر - خدای نخواست - روحانی هم بر خلاف اسلام [عمل] بکند، آن هم یک ساواکی است. فرقی نمی‌کند؛ بدتر از ساواکی هم هست!

این معناها را از گوش‌هایشان بیرون کنند آقایان که این مردم دیگر از جمهوری اسلامی کنار رفته‌اند. خیر، شماها کنار رفته‌اید. شما خودتان را علاج کنید. مرض‌های باطنی‌تان را علاج کنید که نویسند که این مملکت دیگر رفته از بین. این مملکت از بین نرفته؛ و این جمهوری اسلامی هم سر جای خودش هست؛ و این مردم هم دنبال جمهوری اسلامی هستند؛ و این مردم هم از مجلس؛ مادامی که مجلس بر طریقه‌ی اسلام باشد، و از دولت؛ مادامی که دولت بر طریقه‌ی اسلام باشد، و از رئیس‌جمهور؛ مادامی که رئیس‌جمهور در طریق اسلام باشد، طرفداری می‌کنند. هر کدامتان بلغزید، مردم دیگر از شما طرفداری نمی‌کنند. برای این که مردم اسلام را می‌خواهند. امر دایر می‌شود بین من و پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله؛ کدام مسلمان است که ترجیح بدهد من را؟ امر دایر می‌شود بین شما و اسلام؛ کدام مسلمان است که شما را بر اسلام ترجیح بدهد؟ این خیال‌ها را از کله‌هایتان بیرون کنید که الان اگر وضعی بشود، مردم دیگر آن مردم نیستند. مردم اسلام را می‌خواهند؛ تا آخر هم می‌خواهند.^۱

۲. در این سخن، امام علی علیه السلام بین مدیریت منابع مالی - به گونه‌ای که استقلال و خودکفایی در برابر بیگانگان را به دنبال داشته باشد - و حفظ دین، رابطه برقرار می‌کنند و می‌فرمایند راه حفظ دین؛ حفظ بی‌نیازی از دشمنان و بیگانگان است. منظور از دین، ابعاد اجتماعی و سیاسی دین (مانند: جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، تولی و تبری، استقلال‌طلبی، ظلم‌ستیزی و ظلم‌ناپذیری و مدیریت دینی جامعه) است و نه صرفاً ابعاد فردی دین که مزاحمت و خطری برای مستکبرین ندارد. اگر ملتی از نظر اقتصادی وابسته به دشمنان اسلام باشد، برای تأمین نیازمندی‌های خود، اول باید ابعاد اجتماعی و سیاسی دین و عزت و اقتدار خود را کنار نهد تا دشمنان حاضر به همکاری با او شوند.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» در این زمینه می‌فرماید: «یکی از مسائلی که در این مذاکرات جهانی مطرح شد و آن را بعضی از اروپایی‌ها و دیگران گفتند، این بود که ما نه تنها

با انرژی اتمی صلح‌آمیز در ایران مخالفتی نداریم، بلکه خودمان برایشان نیروگاه می‌سازیم و خوراکش را هم می‌دهیم. از نظر ما این موضوع قابل قبول نیست؛ زیرا آن نیروگاهی که غربی‌ها بخواهند برای ما بسازند و سوختش را هم بدهند، به درد ایران نمی‌خورد؛ آن، به گروگان‌دادن ایران و ایرانی است! من یک‌وقت راجع به نفت گفتم اگر این نفتی که دست کشورهای این منطقه است، در دست اروپایی‌ها بود و بنا بود آن‌ها به شما مردم ایران و مردم سایر کشورهایی که امروز نفت تولید می‌کنند، بفروشند، برای هر استکانش جانِ شما را می‌گرفتند! حالا میلیون‌ها بشکه را به قیمت ثمن بَخس می‌خرند و پولی که بابت آن می‌دهند، مثل ندادن است. اگر غربی‌ها بخواهند سوختِ نیروگاه ما را بدهند، آن را به هزاران شرط می‌دهند: چرا فلان حرف را گفتید؟ نمی‌دهیم؛ چرا فلان حرف را نگفتید؟ نمی‌دهیم؛ جمهوری اسلامی زیر بار این حرف‌ها نمی‌رود»^۱.

فصل سوم: تولید ملی؛ پایه‌ی امنیت ملی

یکی از آثار و فواید تولید ملی، امنیت بخشی به جامعه است. نعمت امنیت، از مهم‌ترین نعمت‌هایی است که خداوند به یک جامعه ارزانی می‌کند. پیامبر گرامی اسلام ﷺ امنیت و سلامتی را دو نعمتی می‌داند که مردم قدر آن را نمی‌دانند و نسبت به آن ناسپاسی می‌کنند.^۱ امنیت یعنی جامعه به حدی از رشد و شکوفایی برسد که از جانب بیگانگان هیچ‌گونه فشار و تهدید و تعرضی را احساس نکند. همین‌طور فعالان اقتصادی و آحاد مردم، نسبت به وضعیت شغلی و آینده‌ی اقتصادی خود و وضع بازار و تأمین مایحتاج خود، ترس و دلهره و اضطراب نداشته باشند. امنیت ابعادی دارد که در این نوشتار به مواردی می‌پردازیم که با تولید ملی ارتباط بیشتری دارند.

۱۰. یک: امنیت شغلی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: رَفَاهِيَةُ الْعَيْشِ فِي الْأَمْنِ؛

امام علی عليه السلام می‌فرماید: «رفاه زندگی در داشتن امنیت است».^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. از اهداف مهم هر فرد در زندگی فردی و خانوادگی، ایجاد رفاه برای خود و خانواده است. در واقع زندگی از نظر داشتن امکانات می‌تواند دارای سه سطح باشد:

یک: داشتن امکانات در حد ضروریات زندگی مانند: مسکن، مواد غذایی، پوشاک و وسایل خانه در حد ضرورت.

دو: برخورداری از رفاهیات زندگی، یعنی؛ علاوه بر داشتن ضروریات زندگی برخوردار از امکاناتی باشد که نیازهای زندگی او را مناسب با وضع زمانه و در حد معقول پوشش دهد مانند: مسکن وسیع، وسیله‌ی نقلیه‌ی مناسب و امکانات رفاهی نظیر: ماشین لباسشویی، جارو برقی، فریزر و...

سه: زیاده‌روی در تهیه‌ی امکانات و وسایل زندگی بر اساس مُدپرستی و تجمل‌گرایی و اشرافی‌گری. به‌طور مثال صرفاً به دلیل آمدن مد جدید به بازار هنوز وسیله‌ای را که قابل استفاده است، کنار بگذارد و مد جدید تهیه کند و یا فقط بر اساس این‌که سال جدید شده، بخواهد دکوراسیون زندگی‌اش را عوض کند.

(۱) الخصال، ج ۱، ص ۳۴

(۲) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۴۷

از منظر دین مبین اسلام قسم اول و دوم پسندیده، ولی قسم سوم نکوهیده است و چون اسلام، رفاه زندگی را تحت عنوان "توسعه در رزق" برای همگان خواستار است، باید زمینه و بستر رسیدن به زندگی رفاهی و نه تجملاتی، برای همگان فراهم باشد؛ و این در صورتی ممکن خواهد بود که همگان از شغل مناسب و پایدار برخوردار بوده و امنیت شغلی و اقتصادی داشته باشند.

۲. امنیت اقتصادی در چند سطح قابل بررسی است:

یک: امنیت اقتصادی در سطح فردی: یعنی تمام آحاد جامعه با فراهم بودن زمینه‌ی اشتغال و برخورداری از شغل مناسب، احساس امنیت اقتصادی داشته باشند و نگران فردهای زندگی نباشند.

دو: امنیت اقتصادی در سطح کلان جامعه: یعنی مناسبات اقتصادی و تجاری حاکم بر جامعه در مجرای صحیح و مناسبی قرار داشته باشد.

با توجه به سیاست کوچک‌سازی دولت، نمی‌توان امنیت اقتصادی و شغلی را برای تمامی افراد در شغل‌های مدیریتی و اداری دنبال کرد، لذا لازم است با گسترش صنایع تولیدی در سطح کشور، همراه با اقداماتی که به برخی اشاره می‌شود، زمینه‌ی اشتغال پایدار را برای تمامی افراد جامعه فراهم آورد. تارفاه و آسایش نسبی برای همگان حاصل آید و فاصله‌ی طبقاتی پدید نیاید و یا تشدید نشود. برخی اقدامات لازم در این راستا عبارتند از: ایجاد تسهیلات مناسب و کارشناسی‌شده و ارائه‌ی آن به متقاضیان، فرهنگ‌سازی استفاده از کالای ایرانی توسط مردم و شرکت‌ها، آموزش‌های کاربردی به نوجوانان و جوانان که منتهی به مهارت‌آموزی در شغل‌های مناسب و موردنیاز جامعه می‌شود، ثبات سیاست‌های اقتصادی کشور، مبارزه با مفساد اقتصادی مانند: رانت‌خواری، رشوه، پارتی‌بازی و اختلاس، جذب دانشجو در دانشگاه‌ها متناسب با نیاز جامعه، حمایت از بخش تولید، کنترل واردات و برنامه‌ریزی پایدار برای صادرات.

۳. مقام معظم رهبری "حفظه‌الله‌تعالی" در این باره می‌فرماید: «این خطاست اگر خیال کنیم اسلام با پیشرفت و توسعه و رفاه مادی جامعه، مخالف است؛ به‌هیچ‌وجه این‌طور نیست. جامعه‌ای که در آن، پیشرفت علمی و عملی، پیشرفت فن‌آوری و پیشرفت دنیایی مردم وجود داشته باشد؛ اسلام این را برای پیروان خود می‌پسندد. تشویق اسلام به علم و عمل و تلاش و فعالیت، از همین جهت است. سنت الهی بر این قرار گرفته است که هر ملتی تلاش و کار کند، بدون تردید نتیجه‌ی آن را خواهد دید. بنابراین اسلام، حیات مادی مردم را هم تأمین می‌کند؛ منتها غرق‌شدن در حیات مادی، فراموش کردن ارزش‌های معنوی، ایجاد شکاف بین طبقات جامعه و فاصله انداختن بین قشرهای مختلف مردم را نمی‌پسندد و نمی‌پذیرد؛ و این،

نظام اسلامی را ممتاز کرده است»^۱.

«اگر می‌خواهید کشور ایران آباد شود؛ رفاه و رونق اقتصادی، پیشرفت همه‌جانبه، عزت سیاسی، امنیت اجتماعی، امنیت شغلی، دانش و پیشرفت تحقیقات از یک طرف و معنویت از یک طرف؛ این کشور را روشن و نورانی کند، دو چیز را باید در نظر بگیرید؛ این دو چیز، وظیفه‌ی همه‌ی قشرها، مخصوصاً قشرهای آگاه است. کاسب، کشاورز، صنعتگر، کارگر، محصل، استاد، معمم، فرهنگی و روحانیون محترم، این دو چیز را باید با هم در نظر بگیرند؛ یکی این‌که در سازندگی کشور، همه باید با هم شرکت کنند. دوم این‌که در سازندگی نفس خود کوشش کنند؛ «و تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»^۲ (سوره‌ی مبارکه‌ی نور، آیه‌ی ۳۱)

۱۱. دو: الف) امنیت غذایی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «شَرُّ الْبِلَادِ بَلَدٌ لَا أَمْنَ فِيهِ وَلَا خِصْبٍ؛

امام علی عليه السلام می‌فرماید: بدترین شهرها شهری است که نه امنیت داشته باشد و نه در آن فراوانی و حاصل‌خیزی باشد»^۳.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. «خِصْب» هم به معنای حاصل‌خیزی آمده و هم به معنای فراوانی.^۴ یکی از شاخه‌های امنیت، امنیت غذایی است و امنیت غذایی جامعه در گرو فراوانی مواد غذایی است؛ و فراوانی مواد غذایی؛ اگر بخواهد تداوم داشته باشد و همیشگی باشد و نه مقطعی، در گرو تکیه بر تولیدات داخلی است. تولید داخلی نیز در گرو داشتن خاک حاصل‌خیز است.
۲. کشور ما به لطف الهی با برخورداری از خاک و آب مناسب، این ظرفیت را دارد که با استفاده‌ی بهینه از آب و زمین، حمایت‌های دولت از بخش کشاورزی، ذخیره‌سازی به موقع آب با گسترش صنعت سدسازی، اصلاح روش آبیاری و کشاورزی و جلوگیری از واردات بی‌رویه و آسیب‌زننده به تولیدات داخل، به قطب تولید در منطقه تبدیل شود.
- یکی از مهم‌ترین انتقادهایی که حضرت امام «رضوان الله تعالی علیه» به شاه خائن داشتند،

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۴، ص ۶۸

(۲) بیانات، سال ۱۳۷۴، ص ۱۰۰

(۳) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۴۷

(۴) فرهنگ معاصر عربی - فارسی، ص ۱۶۷

از بین بردن امنیت غذایی در سایه‌ی قانون اصلاحات ارضی و انقلاب سفید بود؛ ایشان با کمال تأسف و دردمندی می‌گویند: «شاه که در آغاز طرح - به اصطلاح - "انقلاب سفید" به دهقانان نوید می‌داد که در سایه‌ی اصلاحات ارضی، غله‌ی موردنیاز کشور در داخل تأمین می‌شود، اکنون به جای خجالت‌زدگی افتخار می‌کند که دو میلیون و نیم تُن گندم و چهارصد هزار تُن برنج در سال جاری وارد کرده است! در صورتی که مطلعین می‌دانند که یک استان ایران؛ مثل خراسان، قدرت تهیه‌ی گندم برای تمام کشور را داشت و این قدرت را "انقلاب سفید شاه" سلب کرد»^۱.

«گاهی وقت‌ها تأسف می‌خورم به این‌که، خوف این معنا دارم که اگر خدای نخواستہ یک جنگی پیدا بشود ایران چند روز می‌تواند آذوقه داشته باشد؛ اگر این "کشتی‌های آذوقه‌بیاور" یک وقتی نخواهند آذوقه بدهند به ایران؟! آن‌هایی که کارشناسند می‌گویند که ایران سی و سه روز برای خودش می‌تواند ارزاق تهیه کند. چه ایرانی؟! ...خدا - ان شاء الله - لعنتشان کند! این‌ها این کار را کردند که زراعت را از دست مردم به‌کلی گرفت... شما ببینید مجلات را! این‌ها گاهی وقت‌ها خودشان خیلی با مبالغه، خیلی با مباحثات [می‌گویند] که ما چقدر گندم وارد کردیم، چقدر جو وارد کردیم، چقدر مثلاً چه وارد کردیم؛ خوب بیچاره! [از] این‌که باید خجالت بکشید! شمایی که باید گندم صادر کنید، شمایی که یک آذربایجان‌تان بس بود برایتان و باقی‌اش را باید صادر کنید، حالا نشستید مباحثات می‌کنید که ماییم که باید وارد کنیم! باید خجالت بکشید از این "اصلاحات ارضی‌تان"!»^۲.

۳. عموم مردم و همه‌ی مصرف‌کنندگان نیز می‌توانند با خرید تولیدات داخلی و ترجیح تولیدات داخلی بر تولیدات خارجی مشابه، نقش تعیین‌کننده و بی‌بدیلی در حمایت از کشاورزان، دامداران و تولیدکنندگان داشته باشند.

۴. مقام معظم رهبری "حفظه‌الله‌تعالی" می‌فرماید: «سال گذشته که اعلام شد کشور به خودکفایی در گندم رسیده است، به نظر من حقیقتاً یک عید بزرگ برای این کشور بود. بنده از کشاورزان، از مدیران بخش کشاورزی، از جوانان عالمی که در این کار کمک کردند؛ از اعماق دل متشکر شدم، مطمئناً ملت هم متشکر شد؛ این حادثه‌ی بزرگی بود. مردان و جوانانی همت کردند که این کار بشود، و شد. ما همان کشوری هستیم که در دوران طاغوت، پایه‌ی کشاورزی ما را متزلزل کردند، برای این‌که ما را وابسته کنند؛ برای این‌که بازار برای گندم خودشان و بقیه‌ی محصولات کشاورزی دیگران - بیگانگان - درست کنند. با این افزایش جمعیت - امروز کشورمان بیش از دو برابر اول انقلاب

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۳، ص ۷۳

(۲) صحیفه‌ی امام، ج ۳، ص ۲۵۱

جمعیت دارد- اگر بنا بود ما مثل آن روز آن‌ها از نظر گندم محتاج بیگانگان باشیم، برای هر تُن گندمی که به ما می‌دادند، یک مَنّت سنگین، یک‌بار سنگین تحقیر بر روی دوش این ملت سوار می‌شد؛ هر وقت هم که مایل بودند، می‌توانستند این را قطع کنند؛ اما ملت ما در گندم به خودکفایی رسید. عین همین قضیه باید در بقیه‌ی محصولات مهم و اساسی غذایی به وجود بیاید؛ در برنج، در روغن، در گوشت، در لبنیات که نیازهای کشور است. باید کشور به دیگران اصلاً محتاج نباشد و مردم کشور بدانند که شما قشر کشاورز و دامدار با غیرت خود، با ایمان خود، با همت خود، غذای آن‌ها را تأمین می‌کنید و مردم محتاج این نیستند که از دیگران درخواست کنند؛ هم پول بدهند، هم مَنّت بکشند، هم دائم تَه دلشان نگران باشد که اگر یک مشکلی به خاطر یک مسأله‌ی سیاسی و غیره پیش آوردند، چه کنیم؟ کشاورز ایرانی برای ملت ایران امنیت غذایی را تأمین می‌کند؛ این، افتخار بزرگی است؛ قدر خودتان را بدانید! من این را عرض می‌کنم برای این‌که در سرتاسر کشور، جوانان مناطق کشاورزی که گاهی جاذبه‌ی مشاغل دیگر آن‌ها را به خود جذب می‌کند، بدانند که ارزش و کرامت و تأثیر این شغل از اکثر مشاغل دیگر، در زندگی جمعی ملتشان بالاتر است و جای گسترش هم دارد.

امروز دیگر آن روزی امروز دیگر آن روزی نیست که یک کشاورز در طول سی، چهل سال همیشه روی یک قسمت از زمین کار کند و یک مشت گندم به دست بیاورد؛ نخیر، امروز فنون جدید، دانش‌های جدید، تجربه‌های جدید وارد میدان شده‌اند. شما می‌بینید که بازده متوسط چهار تُن گندم را یک انسان باهمت، به یازده، دوازده تُن در هکتار می‌رساند؛ همین کار در برنج، در زیتون و در کُلزها هم شده است. دیگر این‌طور نیست که منطقه، منطقه‌ی محدودی باشد. جوان‌ها وارد بشوند، آموزش‌های لازم را بگیرند؛ آن‌هایی که می‌توانند، تحصیلات لازم را در زمینه‌ی خاک، آب و مسائل گوناگون کشاورزی ببینند، بعد، به جان این سرزمین پُربرتک بیافتند و برکات الهی را از آن استخراج کنند؛ این کار ممکن است. دستگاه‌های دیگر هم البته باید کمک کنند»^۱.

ب) امنیت در تأمین مواد غذایی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «سَرُّ الْأَوْطَانِ مَا لَمْ يَأْمَنْ فِيهِ الْقُطَّانُ؛

امام علی عليه السلام می‌فرماید: بدترین وطن‌ها آن است که شهروندان آن، امنیت نداشته باشند»^۲.

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۴، ص ۲۴۳

(۲) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۴۷

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در دین مبین اسلام تأکید فراوانی بر کشاورزی، باغداری و دامداری شده است. رسول خدا ﷺ می‌فرماید: «بر شماست که دامداری و کشاورزی کنید! چرا که آن دو، بامداد و شامگاه خیر رسانند؛ درآمد و رشد نیکویی دارند».^۱
۲. اگر خودکفایی در تولید مواد غذایی و سوخت و صنعت و ... نباشد و کشور متکی به واردات باشد، کشورهای استکباری و استعماری، با هدف وابسته نگه‌داشتن و تاراج منابع و تحمیل سیاست‌های استعماری خود، با تحریم اقتصادی و قطع واردات، امنیت غذایی و اقتصادی کشور را به خطر می‌اندازند. لذا برای پیشگیری و مبارزه با تحریم اقتصادی دشمنان اسلام، باید همه‌ی ما دست به دست هم بدهیم و کشورمان را آباد کنیم.
۳. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» با تأکید بر اهمیت امنیت غذایی می‌فرماید: «امروز کشور ما - که مورد سوءنیت و کینه‌ورزی قلد‌های دنیاست؛ علت این کینه‌ورزی هم این است که این کشور حاضر نیست زیر بار قلدری قلدرها برود - بیش از همیشه به امنیت غذایی احتیاج دارد؛ تا برای نانش، برای خوراک روزمره‌اش، برای روغنش، برای گوشتش محتاج کشورهای دیگر نباشد؛ محتاج کسانی که می‌توانند در مقابل این عطیه، شرف او را مطالبه کنند، نباشد؛ امنیت غذایی برای کشور ما خیلی مهم است».^۲
۴. خوشبختانه بعد از انقلاب، روند رو به رشدی را در رسیدن به خودکفایی اقتصادی داشته‌ایم که باید این روند با شدت بیشتری تداوم یابد: مثلاً کل تولیدات محصولات کشاورزی در سال پنجاه و هفت، ۲۳۴۴۹ هزار تُن بوده است، در حالی که در سال هشتاد و شش، به ۱۰۱۵۶۲ هزار تُن رسیده است. تولید گندم در سال پنجاه و هفت، ۴۰۲۷ هزار تُن بوده است و در سال هشتاد و شش، به ۱۵۸۸۷ هزار تُن رسیده است. تولید دانه‌های روغنی نیز از ۲۶ هزار تُن به ۶۲۸ هزار تُن رسیده است؛ در همین بازه‌ی زمانی جمع تولیدات دامی از ۳۳۴۲ هزار تُن به ۱۱۳۳۵ هزار تُن رسیده؛ و جمع تولیدات شیلات و آبزیان از ۵۰ هزار تُن در سال پنجاه و شش به ۴۰۰ هزار تُن در سال هشتاد و شش رسیده است.^۳

۱۲. سه: امنیت دارویی

«قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (ع): لَا نِعْمَةَ أَهْنَأُ مِنَ الْأَمْنِ؛

امام علی (ع) می‌فرماید: هیچ نعمتی گوارتر از امنیت نیست».^۴

(۱) مفاتیح الحیاة، ص ۶۰۳

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۴، ص ۲۴۳

(۳) روایت انقلاب اسلامی ایران، ص ۱۰۷

(۴) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۴۴۷

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. همان‌گونه که اشاره شد امنیت ابعاد مختلفی دارد که امنیت دارویی از مهم‌ترین آن‌هاست، زیرا بازیابی سلامتی و نجات جان هزاران انسان، وابسته به آن است و این در شرایطی است که اگر کشور ما در این زمینه خودکفا نباشد و وابسته به خارج باشد، امنیت دارویی به خطر می‌افتد؛ زیرا تجربه نشان داده که دنیای استکبار حاضر است برای تحمیل سیاست‌های استعماری خود، از راه قطع صادرات دارو، با جان هزاران نفر انسان بی‌گناه بازی کند. خودداری از تأمین سوخت راکتور هسته‌ای تهران که داروهای بیماری‌های خاص را تولید می‌کند و تحریم صادرات داروهای مورد نیاز بیماران به ایران، نمونه‌ای از این اقدامات خصمانه و ضد بشری کشورهای به اصطلاح حامی و مدافع حقوق بشر است.

۲. تأکید بر تکمیل چرخه‌ی سوخت هسته‌ای که کاربردهای وسیع و متنوع علمی و کاربردی دارد، در راستای رسیدن به خودکفایی در امر تولید دارو و ده‌ها هدف صلح‌جویانه‌ی دیگر است؛ مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» می‌فرماید: «علوم هسته‌ای طیف وسیعی از نیازهای پزشکی، انرژی و صنعتی را پوشش می‌دهد که هر یک، از اهمیت شایسته‌ای برخوردار است. به این دلیل می‌توان گفت که فن‌آوری هسته‌ای جایگاه برجسته‌ای را در حیات اقتصادی به خود اختصاص داده است و با گذر زمان و افزایش نیازهای صنعتی، پزشکی و انرژی به‌طور فزاینده‌ای اهمیت آن بیشتر خواهد شد و به همین میزان، تلاش برای دستیابی به انرژی هسته‌ای و بهره‌گیری از آن نیز افزایش می‌یابد. ملت‌های خاورمیانه که مانند دیگر ملت‌های جهان، تشنه‌ی صلح و امنیت و پیشرفت‌اند؛ حق دارند که با بهره‌گیری از این فن‌آوری، جایگاه اقتصادی و موقعیت برتر نسل‌های آتی خود را تضمین کنند. شاید یکی از اهداف غبارآلود کردن فضا در مورد برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران، این است که مانع از توجه جدی ملت‌های منطقه به این حق طبیعی و ارزشمند خود شوند»^۱.

۱۳. چهار: امنیت نظامی

« وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ آخِرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمْ اللَّهُ يُعَلِّمُهُمْ وَ مَا تَنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُؤْفَاقُ إِلَيْكُمْ وَ أَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ؛ و هر چه در توان دارید از نیرو و اسب‌های آماده بسیج کنید، تا با این [تدارکات]، دشمن خدا و دشمن خودتان و [دشمنان] دیگری را جز ایشان- که شما نمی‌شناسیدشان و خدا آنان

(۱) مکتوبات، سال ۱۳۸۹، ص ۳

را می‌شناسد- بترسانید. و هر چیزی در راه خدا خرج کنید پاداشش به خود شما بازگردانیده می‌شود و بر شما ستم نخواهد رفت»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. واژه‌ی «قُوَّة» به معنای قدرت و نیروست، اما این کلمه‌ی کوچک و پرمعنا شامل انواع وسایل جنگی و سلاح‌های مدرن هر عصر و تمام نیروها و امکانات مادی و معنوی می‌شود. جالب این است که این واژه، یک معنای سیال دارد که در طی زمان کهنه نمی‌شود و در هر عصری مصادیق نو می‌یابد و شامل سلاح‌های جدید می‌شود؛ این یکی از رمزهای جاودانگی دفاع اسلامی است.

۲. در تفسیر قرآن مهر آمده: «دشمنان حق و عدالت و استقلال و آزادی ملت‌ها بر اساس منطق و اصول انسانی عمل نمی‌کنند؛ بلکه در صورتی که ملت‌های مسلمان ضعیف باشند، هرگونه بتوانند، نظرهای خود را بر آنان تحمیل می‌کنند؛ از این روست که مسلمانان نیاز به یک نیروی نظامی قوی و بازدارنده دارند که دشمنان را به هراس اندازد. اگر مسلمانان به همین آیه‌ی قرآن عمل می‌کردند، امروز کشورهای اسلامی این‌گونه مورد تهاجم استکبار جهانی قرار نمی‌گرفت. (اکنون که این مطالب را می‌نویسم، کشورهای عراق و افغانستان توسط آمریکا و انگلیس اشغال شده و آمریکاییان، امروز- ۲۹/۵/۱۳۸۳- در بغداد و نجف، حمام خون به راه انداخته‌اند؛ فاجعه‌ای که چشم ما را اشکبار و دل ما را خونبار کرده و اگر مسلمان از ناراحتی آن بمیرد جا دارد)»^۲.

۳. در صورتی این هدف برآورده می‌شود و دشمن می‌ترسد که کشور در امر تولید سلاح‌های مدرن و روز، و آموزش و آماده‌سازی نیروهای نظامی خود کفا باشد و وابسته به خارج نباشد؛ زیرا ارتشی که در آموزش نیروهای نظامی و تسلیحات نظامی خود وابسته به خارج باشد، هرگز بازدارنده نخواهد بود و نمی‌تواند در دل دشمن، ترس و وحشت ایجاد کند. چراکه؛ یک: هر زمانی که بخواهند می‌توانند کشور را تحریم کرده و از واردات تجهیزات نظامی جلوگیری کنند.

دو: هرگاه بخواهند، با ایجاد فضای رعب و وحشت بر منطقه و ایجاد فضای رقابت تسلیحاتی بین کشورهای منطقه، سلاح‌های خود را به چندین برابر به ما می‌فروشند.

سه: کشورهای استعماری و استکباری، هرگز حاضر نمی‌شوند سلاح‌های روز و مدرن خود را به کشورهای دیگر، خصوصاً به کشورهای مخالف خود بفروشند، بلکه همواره سلاح‌هایی

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی انفال، آیه‌ی ۶۰

۲) تفسیر قرآن مهر، ج ۸، ص ۱۱۳

را به ما می‌فروشند که حداقل مربوط به یک نسل قبل است و تسلیحات روز خود را برای حفظ برتری نظامی، نزد خودشان نگه می‌دارند.

چهار: آنان هرگز فناوری و حتی گاهی نحوه‌ی استفاده از تسلیحات را به کشورهای دیگر صادر نمی‌کنند، لذا کشور واردکننده، برای به کارگیری و تعمیر تسلیحات و آموزش نیروهای نظامی همواره به آنان نیازمند است.

پنج: هر زمانی که بخواهند به راحتی آب‌خوردن، به کشورهای وابسته به خود، حمله‌ی نظامی می‌کنند و در کوتاه‌ترین زمان، آن کشور را به اشغال خود در می‌آورند؛ زیرا کاملاً از مقدار و مکان تسلیحات آن کشور باخبرند و راه مقابله با آن را با توجه به برتری نظامی‌ای که همواره برای خود محفوظ می‌دارند، می‌دانند.

شش: با توجه به این نکات، ضرورت خودکفایی در تولید تسلیحات روز و مدرن و پیشرفته روشن می‌شود؛ در این صورت است که دشمن می‌ترسد و ارتش و نیروهای مسلح ما می‌توانند به یک قدرت بازدارنده تبدیل شوند، زیرا:

- هرگز، دشمن برآورد دقیقی از مکان و مقدار تسلیحات ما ندارد و همواره از قدرت نظامی و سلاح‌هایی که احتمال می‌دهد ما داشته ولی آن را رسانه‌ای نکرده باشیم، در هراس است.

- قدرت تحمیل سیاست‌های زورگویانه خود را ندارد.

- خطر تحریم تسلیحاتی، کشور ما را تهدید نمی‌کند.

۱۴. پنج: امنیت در تأمین انرژی هسته‌ای

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «الْإِسْلَامُ يُعْلُو وَ لَا يُعْلَى عَلَيْهِ»؛

امام علی علیه السلام می‌فرماید: اسلام از (همه‌ی ادیان) برتر می‌شود، ولی هیچ دین و نظامی بر اسلام برتر نمی‌شود.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. اسلام از نظر منطق و عقلانیت چون مبتنی بر وحی الهی و مبانی عقلی و فطری است، از نظر فکر و منطق، بر همه‌ی ایده‌ها و ادیان (اعم از ادیان بشری و یا ادیان الهی تحریف شده) برتری دارد. از نظر عملی و ظاهری نیز اگر مسلمانان به وظایف سیاسی، اقتصادی، نظامی و... عمل کنند، بر همه‌ی قدرت‌ها و در تمامی میادین اقتصادی و نظامی و علمی برتر خواهند بود؛ مثلاً قرآن کریم در جنگ‌های نظامی، بیست مؤمن صابر و مقاوم را بر دویست جنگجوی

دشمن غالب می‌داند؛^۱ ولی در موردی که مؤمنین گرفتار ضعف ایمان و اراده شوند و به دنیا و مظاهرش روی آورند؛ می‌گوید: الان صد نفر بر دویست نفر می‌توانید به اذن خداوند غالب شوید.^۲ این نشان می‌دهد که در اسلام قابلیت برتری بالقوه با رعایت وظایف دینی وجود دارد و ما باید این قابلیت‌ها را به فعلیت برسانیم.

۲. هر چند ظاهر این جمله، خبریه است و ظهور در معنای فوق دارد، ولی می‌تواند جمله‌ی خبریه به داعی انشاء باشد، در این صورت بر همه‌ی دولت‌مردان و بر عموم مسلمین به عنوان یک تکلیف الهی، واجب است که از هر اقدامی که زمینه‌ی سلطه‌ی کفار و دشمنان خدا را فراهم می‌کند، پرهیز کنند و از هر اقدامی که زمینه‌ی اقتدار نظام اسلامی را فراهم می‌کند، فروگذاری نکنند.

یکی از شاخه‌های امنیت، امنیت در داشتن انرژی هسته‌ای و چرخه‌ی سوخت هسته‌ای است؛ زیرا در آینده‌ی نه چندان دور و با اتمام ذخایر نفتی، مهم‌ترین منبع تأمین انرژی خواهد بود.

تأکید مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» مبنی بر لزوم خودکفایی در چرخه‌ی سوخت هسته‌ای، در همین راستا می‌باشد. ایشان می‌فرمایند: «خلاصه‌ی حرف دشمن این است که به ملت ایران می‌گوید شما فن‌آوری هسته‌ای را نداشته باشید! چرا؟ برای این که فن‌آوری هسته‌ای، شما را در عرصه‌های مختلف نیرومند می‌کند؛ شما این فن‌آوری را نداشته باشید تا ضعیف بمانید، تا بتوان راحت‌تر به شما زورگویی کرد! مردم باید توجه کنند که اعماق حرف دشمن چیست. مسأله این است؛ انرژی هسته‌ای و توانایی تولید سوخت هسته‌ای، در طول سال‌های نه‌چندان دور آینده، یک نیاز مبرم و قطعی برای ملت ایران است. اگر ملت ایران امروز برای کشور خود، فن‌آوری هسته‌ای را تحصیل نکند، چند سال بعد، آن روزی که این جوان‌ها وارد بازار کار و فعالیت می‌شوند، آن روزی که جمعیت ملت ایران میلیون‌ها نفر از حالا بیشتر است؛ آن روز، ملت در یکی از اساسی‌ترین نیازهای خود مجبور است دستش را به طرف بیگانگان و احیاناً دشمنان دراز کند. مثل این که امروز ما نفت نداشته باشیم؛ نفت یک منبع تمام‌شدنی و تجدیدنپذیر است، نفت تا ابد که باقی نمی‌ماند؛ اگر این‌طور که امروز مصرف می‌شود، مصرف شود، تا بیست سال، بیست و پنج سال دیگر نفت ملت ایران تمام خواهد شد. دنیا به جای نفت به سراغ انرژی‌های جایگزین رفته است که از همه مهم‌تر و قابل اطمینان‌تر؛ انرژی هسته‌ای است. اگر کشور ما بیست سال دیگر انرژی هسته‌ای نداشته باشد، برای راه‌اندازی یک کارخانه، دستش به سمت کسانی دراز است که پیشرفت ملت ایران

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی انفال، آیه‌ی ۶۵

۲) سوره‌ی مبارکه‌ی انفال، آیه‌ی ۶۶

را به هیچ قیمتی نمی‌پسندند؛ آبرو و عزت ملت را می‌گیرند تا یک مختصری از آنچه که در اختیار دارند، به این ملت بدهند.

اگر این نفتی که امروز در اختیار ماست، در اختیار اروپا و امریکا بود، ما برای هر بشکه‌اش باید در مقابل آن‌ها سجده می‌کردیم تا یک بشکه نفت به ما بدهند؛ مگر می‌دادند؟! این‌ها می‌خواهند پانزده سال، بیست سال آینده ملت ایران برای نیاز صنعتی و کشاورزی خود و برای جریان حیات در کشور خود، محتاج آن‌ها باشد؛ برود در خانه‌ی آن‌ها... اگر امروز مسئولین و دست‌اندرکاران ما این را تأمین نکنند؛ بیست سال بعد همه‌ی مردم حق خواهند داشت این‌ها را لعنت کنند. آن روز هم نمی‌شود به دست آورد. وقتی یک ملت احتیاج به چیزی دارد؛ به او گران‌فروشی می‌کنند، به او نمی‌دهند، او را تحقیر می‌کنند و به او بی‌اعتنایی می‌کنند. آن چیزی که امریکا به ما می‌گوید، این است که شما این فن‌آوری را که خودتان هم به دست آورده‌اید، این را بگذارید کنار، ما به شما سوخت هسته‌ای می‌دهیم. یعنی چه؟ یعنی شما نیروگاه بسازید، بعد برای سوخت این نیروگاه بیایید سراغ ما تا ما با هر شرایط و هر قیمتی که دلمان خواست، آن را به شما بدهیم. مثل این می‌ماند که امروز نفت در اختیار امریکا باشد، بخواهد به ما نفت بدهد. شما فرض کنید اگر در این شرایط، ما برای تولید انرژی در داخل کشور احتیاج به نفت یا گازوئیل داشتیم و می‌خواستیم آن را از آمریکایی‌ها بگیریم، با ما چه رفتاری می‌کردند؟! ملت ایران را چقدر تحقیر می‌کردند؟! این‌که می‌گویم انرژی هسته‌ای یا به تعبیر درست‌تر فن‌آوری هسته‌ای، چرخه‌ی سوخت و امکان غنی‌سازی هسته‌ای حق مسلم ملت ماست؛ این به معنای این است که اگر این را امروز برای این ملت تأمین نکنیم، فردا این ملت دست‌گدایی به سوی دشمنان و مخالفین خودش دراز کند. ملت ما زیر بار این حرف نخواهد رفت»^۱.

۱۵. بهترین کالای مصرفی

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ؛

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: هرگز کسی غذایی بهتر از دست‌رنج خود نخورده است. پیامبر خدا؛ داوود، از دست‌رنج خود امرار معاش می‌کرد»^۲.

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۵، ص ۸

(۲) میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۱۲۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بهترین غذا آن است که از دست‌رنج خود انسان باشد، لازمه‌اش آن است که همه‌ی افراد، برخوردار از شغل مناسب باشند تا بتوانند از دست‌رنج خود مانند انبیا امرار معاش کنند؛ و لازمه‌ی اشتغال همگان نیز، تکیه بر تولید ملی و خرید کالای ایرانی است.
۲. بهترین غذا برای افراد جامعه آن است که محصول دست‌رنج همان جامعه باشد، لازمه‌ی نیل به این هدف نیز، این است که جامعه در امر تولید - خصوصاً تولید مواد غذایی - خودکفا باشد. بهترین بودن شاید به این خاطر باشد که استفاده از مواد غذایی تولیدی کشور، سبب کمک به اشتغال فرزندان، برادران و دوستان خود ما، مانع خروج ارز از کشور و عدم وابستگی کشور به خارج می‌شود. با اصلاح فرایند چرخه‌ی تولید تا توزیع و مصرف، این امکان فراهم می‌گردد که محصولات، ارزان‌تر به دست مصرف‌کننده برسد.
۳. اگر خوردن، کنایه از مصرف باشد، می‌توان این سخن را به تمامی کالاهای مصرفی سرایت داد؛ بر این اساس، بهترین کالای مصرفی در تمامی سطوح مصرف، کالایی است که محصول دست‌رنج فرزندان همین مرز و بوم باشد.

بخش دوم:
رابطه‌ی تولید ملی و ایجاد اشتغال پایدار

یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های دولت موفق، کاهش نرخ بیکاری و ایجاد اشتغال پایدار برای افراد جویای کار است. زیرا بسیاری از جرایم و مفاسد اقتصادی، اخلاقی و جنایی، ریشه در بیکاری دارد. همین‌طور افزایش سن ازدواج، از هم گسیخته‌شدن نظام خانواده، شیوع اعتیاد و... از آثار ویران‌گر بیکاری است. از طرفی در اسلام تأکید فراوانی بر کسب حلال و پرهیز از مال حرام شده است. با توجه به سیاست بسیاری از دولت‌ها مبنی بر کوچک‌کردن دولت، نمی‌توان و نباید برای همگان، شغل دولتی و اداری را انتظار کشید، لذا تحقق این هدف ارتباط بسیار نزدیکی با تولید ملی پیدا می‌کند. بنابراین اگر می‌خواهیم ازدواج جوانان ما به تأخیر نیافتد، اگر می‌خواهیم سفره‌ی همه‌ی هم‌وطنانمان غذای حلال نهاده شود، اگر می‌خواهیم هیچ مردی شب‌هنگام با دست خالی و شرمندگی به منزل بر نگردد، اگر می‌خواهیم جوانان ما به دام اعتیاد گرفتار نشوند، اگر می‌خواهیم فساد، سرقت، جنایت، اختلاف خانوادگی و... در جامعه‌ی اسلامی ما کم شود، باید همه‌ی آحاد جامعه (اعم از دولت‌مردان و عامه‌ی مردم) با یک تصمیم جمعی به حمایت از تولید ملی، نیروی کار ایرانی و سرمایه‌ی ایرانی برخیزند و همگان عزمشان را جمع کنند که تا کالای ایرانی وجود دارد، از کالای خارجی استفاده نکنند.

۱۶. تکیه بر دست‌رنج خود در تأمین معیشت

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «أَنْتِي وَاللَّهِ لَا أُرَاكُمْ مِنْ فَيْئِكُمْ دَرَهَمًا مَا قَامَ عِدْقُ بَيْتِ رَبِّ؛ امام علی علیه السلام می‌فرماید: به خدا قسم از بیت‌المال شما دره‌می برای خود بر نخواهم گرفت تا آن‌گاه که یک درختِ خرما در مدینه داشته باشیم»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. امیرمؤمنان؛ علی علیه السلام با این‌که رهبر مردم بود و مانند هر مسئول دیگری حق داشت به میزان لازم و مکفی از بیت‌المال حقوق دریافت کند، ولی این کار را نمی‌کرد و زندگی خود را از راه دست‌رنج خود، از راه کشاورزی و باغداری اداره می‌کرد؛ «نقل کرده‌اند که آن حضرت، هنگامی که از جهاد فراغت پیدا می‌کرد، به آموزش مردم و داوری‌کردن میان ایشان می‌پرداخت و چون از این تکلیف می‌آسود، در باغچه‌ای که داشت با دست خود، کار می‌کرد و در هنگام کار، ذکر می‌گفت»^۲.
۲. مسئولین مملکتی که تقریباً نیمی از عمر خود را به طور مستقیم و غیر مستقیم، در راه

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۸، ص ۱۸۲

(۲) الحیاء، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۳، ص ۳۲۳

خدمت به نظام اسلامی می‌گذرانند؛ حق دارند، به میزان متعارف و لازم، از بیت‌المال (متناسب با موقعیت شغلی خود) حقوق دریافت کنند؛ همان‌گونه که حضرت علی علیه السلام این حق را داشتند. مسلماً ما نمی‌توانیم مانند حضرت علی علیه السلام دریافت حقوقی خود از بیت‌المال را به صفر برسانیم و فقط متکی به استفاده از دست‌رنج غیر اداری خود باشیم؛ ولی پیشنهاد می‌شود تا این عزیزان نیز از اوقات فراغت خود، برای انجام کارهای تولیدی-به ویژه تولید علم- در راستای مسئولیت و تخصصی که دارند استفاده کنند؛ این کار، هم سبب گسترش فرهنگ کار و تلاش می‌شود، هم فضای کاری و اداری را علمی می‌کند، هم سبب رشد و تعالی علمی کارمندان و مسئولین می‌گردد و هم اتکای آنان به بیت‌المال کمتر می‌گردد.

۳. سیره‌ی بسیاری از علمای ما نیز از گذشته همین بوده که تا جایی که امکان داشته با انجام کارهای علمی و حتی کشاورزی، از دست‌رنج خودشان استفاده کرده و سعی می‌کردند کمتر از وجوهات شرعی استفاده کنند- درحالی‌که استفاده از وجوهات، به مقدار نیاز و در حد متعارف اشکالی ندارد- الان نیز مقدار وجوهاتی که به عنوان شهری به به طلاب و علما پرداخت می‌شود، پایین‌ترین حقوق در میان تمام اقشار جامعه است و بلکه فاصله‌ی چشم‌گیری حتی با حقوق کارگری دارد و طلبه‌ها و علما، همزمان با تحصیل، با انجام کارهای علمی- تبلیغی سعی می‌کنند متکی به دست‌رنج و زحمت خود باشند. لذا به تبع سیره‌ی سلف، باید سعی طلبه‌ها بر این باشد که با انجام کارهای علمی و تبلیغی و با تولید علم، بیش از آن که به استفاده از وجوهات متکی باشند، به استفاده از محصول دست‌رنج علمی و تبلیغی خود متکی باشند.

۴. حالا که سخن از کارهای تولیدی علما و مبلغین شد، خوب است همین‌جا به نقش و وظیفه‌ی علما در حمایت از تولید ملی اشاره کنیم.

یک: پشتیبانی تبلیغاتی از تولیدگران و تولیدات داخلی در بخش‌های کشاورزی، دامداری، صنایع تبدیلی و تولیدی.

دو: مصرف کالاهای داخلی و تشویق جامعه به مصرف تولیدات داخلی.

سه: هدایت تولیدگران در اتقان و افزایش کمیت و کیفیت فرآورده‌های گوناگون.

چهار: تأکید بر کارمحوری به جای مدرک‌محوری در نظام ارزشیابی آموزشی و اقتصادی

کشور.^۱

۱۷. سربار دیگران نبودن

قَالَ الصَّادِقُ علیه السلام: «قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ؛

امام صادق علیه السلام می فرماید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: از رحمت خداوند دور است دور؛ آن کس که سربار دیگران باشد!^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بر هر مسلمان لازم است شغل مناسبی داشته باشد تا هم خودش سربار جامعه نباشد و در قبال خدماتی که از هم‌نوعان خود دریافت می کند، خدمتی به آن‌ها ارائه کند و هم با تأمین زندگی خود از راه تلاش و کوشش، زندگی عزتمندانه‌ای داشته باشد و به خاطر ناتوانی در تأمین نیازمندی‌های خانواده، نزد آن‌ها احساس شرمندگی نکند.

۲. متکی بودن به دیگران در قالب تکدی‌گری و دست نیاز دراز کردن به سوی دیگران، همان‌گونه که در فرهنگ دینی ما ضد ارزش است، باید در سطح جامعه نیز به عنوان یک ضد ارزش و امری منفی درآید؛ به گونه‌ای که افراد، به ویژه افراد سالم و جوان، از این کار احساس شرم کنند و به راحتی به خود اجازه تکدی‌گری ندهند. حضرت امام «رضوان الله تعالی علیه» در پاسخ به این سوال که حکم تکدی و گدایی کردن در اسلام چیست؟ می فرماید: «اگر همراه با دروغ و فریب نباشد، حرام نیست؛ اگر چه مکروه است.»^۲

آیت الله مظاهری «حفظه الله تعالی» می فرماید: «بیکاری از نظر اسلام بسیار ناپسند است و بر کسی که قدرت کار دارد؛ لازم است کار کند و حق برداشت از بیت‌المال را ندارد- حتی اسلام کسی را که قدرت کار دارد غنی و بی‌نیاز می‌داند- و در فقه مسلم است کسی که قادر به کار باشد، حتی بر مسلمین و در بیت‌المال ندارد و چون کسی است که ثروت بالفعل داشته باشد.»^۳ لازمه‌ی این کار، مبارزه با پدیده‌ی تکدی‌گری و جمع‌آوری متکدیان از سطح شهر از یک سو، و حمایت از اقشار آسیب‌دیده و آسیب‌پذیر مانند: افرادی که به دلیلی مانند معلولیت، سالمندی، از دست دادن نان‌آور زندگی، یتیمی، بیماری و... توان تولید و کار ندارند؛ توسط عامه‌ی مردم، نهادها و سازمان‌های حمایت‌کننده؛ چه در بخش دولتی و چه در بخش خصوصی از سوی دیگر است و از همه مهم‌تر لازم است زمینه برای ایجاد اشتغال افراد جامعه فراهم شود، تا احیاناً افرادی که توان کار و تلاش دارند، در اثر نیاز، ناچار به تکدی‌گری نشوند.

۳. برای تحقق اهداف فوق باید دولت‌مردان بر اساس شرایط جغرافیایی و استعدادها و امکانات طبیعی، سرمایه را میان مردم در مناطق گوناگون توزیع کنند تا هر کسی به اندازه‌ی استعداد خویش در نوآوری و شکوفایی تولید بکوشد، تمام نیازهای جامعه تأمین گردد و کسی با صدقه زندگی نکند. البته فقر طبیعی

۱) توسعه‌ی اقتصادی بر پایه‌ی قرآن و حدیث، ج ۱، ص ۲۲۲؛ الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۴، ص ۱۲

۲) استفتاءات امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۲، ص ۴۵

۳) مقایسه‌ای بین سیستم‌های اقتصادی، ج ۱، ص ۱۹۲

که دامنگیر سالمندان، بیماران، بی سرپرستان و خردسالان است ناگزیر بوده و باید از طریق مساعدت محترمانه برطرف گردد و در بیت المال اسلامی [هم] برای این گروه، سهم ویژه‌ای پیش بینی شده است.^۱

۱۸. تأمین معیشت خانواده

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مُلْعُونٌ مُلْعُونٌ مَنْ ضَيَّعَ مَنْ يَعُولُ»

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: از رحمت خداوند دور است دور؛ کسی که نان‌خوران خود را تأمین نکند و آنان را ضایع سازد.^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در نظام اسلامی، مردان مسئول تأمین معیشت خانواده هستند؛ لذا هر مردی باید از شغلی مناسب برخوردار باشد تا بتواند هزینه‌های زندگی خود و خانواده‌اش را تأمین کند. حضرت امام «رضوان الله تعالی علیه» درباره‌ی مسئولیت اقتصادی مردان در قبال خانواده می‌فرماید:

«نفقه، چیزی است که زن به طور متعارف برای گذران زندگی خود به آن نیاز دارد. بر این پایه، اموری که شامل نفقه‌ی واجب می‌شود و شوهر از نظر شرعی مکلف است برای همسرش فراهم کند، عبارتند از: خوراک، پوشاک، مسکن، اثاث خانه، خدمتکار؛ در صورتی که به داشتن آن عادت داشته باشد و دیگر امور ضروری و لازم از قبیل تهیه‌ی وسایل سرما و گرما، داروهای که به طور متعارف کمتر کسی در طول ماه و سال از آن‌ها بی‌نیاز باشد و مانند آن. تأمین دیگر نیازهای زن، غیر از آنچه ذکر شد؛ مانند دادن پول برای خرید کتاب، انفاق به فقیران و هدیه‌دادن، بر شوهر واجب نیست».^۳

نیز می‌فرماید: «زنی که از شوهر اطاعت می‌کند، اگر مطالبه‌ی خرجی کند و شوهر ندهد؛ می‌تواند جهت الزام شوهر به پرداخت نفقه، به حاکم شرع مراجعه نماید، اگر ممکن نباشد؛ به عدول مؤمنین مراجعه نماید، اگر آن هم ممکن نباشد؛ به فسّاق مؤمنین مراجعه نماید».^۴

۲. چون مردان مسئول تأمین هزینه‌های زندگی هستند، لذا اگر جوانی شغل مناسبی نداشته باشد؛ یا تن به ازدواج نمی‌دهد و یا اگر تمایل به ازدواج داشته باشد دختر خانم‌ها و خانواده‌هایشان، به راحتی، با این ازدواج موافقت نمی‌کنند. لذا یکی از مهم‌ترین علل تأخیر در ازدواج و افزایش سن

(۱) تفسیر تسنیم، ج ۱۷، ص ۳۴۲

(۲) توسعه‌ی اقتصادی بر پایه‌ی قرآن و حدیث، ج ۱، ص ۲۲۲؛ الکافی (ط-الإسلامیه)، ج ۴، ص ۱۲

(۳) احکام اقتصادی خانواده، ص ۴۰

(۴) توضیح المسائل امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۵۰۷

ازدواج؛ بیکاری جوانان و یا نداشتن امنیت شغلی یعنی عدم وجود شغل پایدار و با ثبات است. پرداختن به تولید ملی و نهادینه کردن فرهنگ کار، تا حد زیادی این معضل بزرگ را حل خواهد کرد. ۳. چون در فرهنگ اسلامی، مردان مسئول تأمین معیشت خانواده هستند و زنان در هیچ مقطعی از زندگی خود، مسئولیتی در این جهت ندارند، لذا در امر اشتغال، اولویت اول باید با مردان باشد؛ مگر در مواردی که حضور زن به عنوان جنس زن، ضرورت داشته باشد. بنابراین اولویت اول دولت و صاحبان صنایع، برای ایجاد فرصت‌های شغلی باید متوجه مردان باشد و برنامه‌ریزی در این جهت، به گونه‌ای باشد که تا هنگامی که متقاضی جنس مرد برای اشتغال وجود دارد، فرصت‌های شغلی جز در مواردی که حضور زن ضرورت دارد، به زنان واگذار نشود. روشن است که دادن هر فرصت شغلی به زنان با وجود متقاضی جنس مرد، به معنای بیکار گذاشتن یک نفر نان‌آور خانواده، تأخیر در تشکیل خانواده، افزایش فساد به خاطر افزایش سن ازدواج، کم‌رنگ شدن انگیزه‌ی ازدواج در زنان شاغل و ده‌ها مشکل و بحران دیگر خواهد بود.

حضرت امام "رضوان الله تعالی علیه" مهم‌ترین شغل زن را پرورش و تربیت نسل آینده دانسته و می‌فرماید:

«شغل تربیت فرزند، که این از همه‌ی شغل‌ها بالاتر است؛ یک فرزند خوب، شما اگر به جامعه تحویل بدهید، برای شما بهتر است از همه‌ی عالم. اگر یک انسان شما تربیت کنید، برای شما به قدری شرافت دارد که من نمی‌توانم بیان کنم. پس شما یک شغل‌تان این است که بچه‌های خوب تربیت کنید. دامن مادرها دامنی است که "انسان" از آن باید درست بشود»^۱.

۴. بیاییم با خرید کالای ایرانی، اشتغال فرزندان و هم‌وطنان خود را تضمین کنیم، تولیدکنندگان را به امر تولید دلگرم کرده و مانع تأخیر در ازدواج و شرمند شدن نان‌آوران در نزد خانواده‌هاشان شویم.

مقام معظم رهبری "حفظه‌الله تعالی" می‌فرماید: «مناسبات اقتصادی و اجتماعی غلط یعنی چه؟ یعنی رواج قاچاق، رباخواری، مصرف‌گرایی افراطی و گرایش به تفاخر در استفاده از مصنوعات خارجی در مقابل نمونه‌های داخلی آن؛ که معنایش این است که کارگر ایرانی را به نفع کارگر خارجی بیکار می‌کند. باید افتخار به استفاده‌ی از مصنوعات داخلی در مردم و مسئولان بیدار شود. در درجه‌ی اول، خود مسئولان و دستگاه‌های دولتی و قوای سه‌گانه، و در درجه‌ی بعد، آحاد مردم به این نکته توجه کنند و اهمیت دهند»^۲.

«شما می‌روید یک جنسی را از بازار تهیه کنید- یک لباس، یا فرض بفرمایید یک وسیله‌ی خانه؛

۱) صحیفه‌ی امام، ج ۸، ص ۹۰

۲) بیانات، سال ۱۳۸۳، ص ۶۷

یک ظرف- نوع داخلی اش هست، نوع خارجی اش هم هست؛ یک مقداری به خاطر تبلیغات خارجی، یک مقدار به خاطر پُر دادن به این که این جنس خارجی است، یک مقدار به خاطر رسوبات فرهنگی قبلی؛ که جنس داخلی فایده‌ای ندارد و یک مقدار هم شاید به خاطر مرغوب‌تر بودن جنس خارجی- این مرغوب‌تر بودن هم ممکن است یکی از عوامل باشد، لیکن به هر حال تعیین‌کننده نیست- شما آن را انتخاب می‌کنید. یعنی چه کار می‌کنید: یک کارگر ایرانی را بیکار می‌کنید و یک کارگر غیر ایرانی را به کار وادار می‌کنید. خوب، مگر بیکاری، امروز مشکل عمده‌ی جامعه‌ی ما نیست. وقتی شما این‌طور کردید، بنده این‌طور کردم، آن برادر دیگر، آن خواهر دیگر، و یکی یکی از این روش پیروی کردیم، نتیجه چه می‌شود؟ نتیجه، ورشکستگی کارخانه‌ی داخلی، بیکاری کارگر داخلی و در نهایت باعث ناامیدی سرمایه‌گذار داخلی می‌شود. بیکاری هم که به دنبال خودش؛ اعتیاد، فساد و اختلافات خانوادگی می‌آورد و به دنبال آن، حوادث سیاسی و اجتماعی فراوان به وجود می‌آید.^۱

۵. به‌کارگیری کارگر ایرانی توسط کارفرمایان و صاحبان شرکت‌ها، سبب می‌شود معضل بیکاری کمتر شود، همین‌طور باعث می‌شود کارگرهای خارجی به کشور ما سرازیر نشده و در ایران جا خوش نکنند.

از نظر قانونی نیز به‌کارگیری نیروی کار خارجی ممنوع است: به وزارت کار و امور اجتماعی اجازه داده می‌شود به منظور جلوگیری از حضور نیروی کار غیرمجاز خارجی در بازار کار کشور، بابت هر روز اشتغال غیرمجاز هر کارگر خارجی، کارفرمای مربوطه را معادل پنج برابر حداقل دستمزد روزانه جریمه نماید. در صورت تکرار تخلف، این جریمه دو برابر خواهد شد، درآمد حاصله به حساب درآمد عمومی کشور واریز می‌گردد.^۲

۱۹. کسب درآمد از راه حلال

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَكَلَ مِنْ كَدِّ يَدِهِ حَلَالًا فَتَنَحَّ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: هر کس از دست‌رنج خود و از راه حلال بخورد- و زندگی اش را اداره کند- تمام درهای بهشت به روی او گشوده می‌شود تا از هر دری که بخواهد وارد بهشت شود».^۳

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۵، ص ۱۶۷

(۲) مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، دوره‌ی ۷، ص ۶۸۳۱

(۳) جامع الأخبار، ص ۱۳۹

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. تأکید اسلام بر این است که هر شخصی باید از دست‌رنج خود، از راه حلال و قانونی استفاده کند. قبولی اعمال صالح، تأثیر پذیری از نصیحت و موعظه‌ی دیگران، رسیدن به کمال، نورانیت قلب و... نیز وابسته به کسب حلال است.

این تأکید نشان‌دهنده‌ی این است که باید هر فردی در جامعه، برای اداره‌ی زندگی خود، برخوردار از شغلی قانونی و حلال و مناسب باشد. این هدف، جز با گسترش تولید ملی حاصل نمی‌شود؛ و راه‌اندازی هر کارخانه و یا کارگاه تولید، مساوی با ایجاد ده‌ها و گاه صدها و هزارها فرصت شغلی مستقیم و غیر مستقیم است.

۲. اشتغال، منحصر به شغل‌های دولتی و اداری نیست بلکه شغل‌های آزادی که با دست انجام می‌گیرد نیز از شریف‌ترین شغل‌ها به حساب می‌آید؛ مشاغلی مانند: کشاورزی، دامداری، امور صنعتی، تعمیرات و... نباید جوانان ما برای خود شأن کاذبی به وجود آورند؛ شأن خود را از بسیاری از شغل‌های با ارزش و موردنیاز جامعه مانند کشاورزی بالاتر بدانند، در نتیجه دایره‌ی اشتغال را بر خود تنگ کرده و خود را از برخی شغل‌ها محروم کنند. آنچه باید برای یک فرد، ننگ و عار باشد بیکاری و سربار دیگران بودن است و نه داشتن فلان شغلی که حلال و سالم است.

حضرت آیت الله جوادی آملی «حفظه‌الله تعالی» می‌فرماید: «کارگر نباید از انجام هیچ کار مفیدی امتناع ورزد و شأن خود را فراتر از آرایه‌ی کار سودمند بداند؛ چنان‌که خصیصه‌ی انبیا و اولیا: چنین بوده است. حضرت ادریس نبی علیه السلام لباس می‌دوخت و نوح پیامبر علیه السلام نجاری می‌کرد و ابراهیم خلیل و موسای کلیم علیه السلام شبان بودند و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز مدتی را به شبانی و زمانی را به تجارت گذراندند و علی علیه السلام قنات و نخلستان احداث می‌کرد و... علی علیه السلام درباره‌ی رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله کفش و لباس خود را با دست خویش وصله می‌کرد». نیز درباره‌ی حضرت داوود علیه السلام می‌فرماید: «خداوند به داوود علیه السلام وحی فرستاد که تو بنده‌ی خوبی هستی؛ اگر از بیت‌المال ارتزاق نمی‌کردی و با دست خویش کار می‌کردی. داوود، چهل روز گریست و خداوند، آهن را برای او نرم کرد و او نیز با آهن نرم‌شده، زره می‌ساخت و به هزار درهم می‌فروخت و این‌گونه از بیت‌المال بی‌نیاز شد»^۱.

۳. با خرید کالاهای ایرانی در بخش‌های مختلف تولیدی اعم از محصولات دامی و کشاورزی، تولیدات صنایع از قبیل لوازم خانه، البسه و پارچه، خودرو و لوازم خودرو و... می‌توانیم به گسترش ایجاد اشتغال از راه حلال کمک کنیم.

اگر می‌خواهیم اشتغال به قاچاق کالا، تولید و توزیع مواد مخدر، خودفروشی و حیثیت‌فروشی، خرید و فروش کالاهای حرام، زورگیری، سرقت و... از جامعه رخت بر بندد؛ راه حل ریشه‌ای

آن، برخورد پلیسی و قضایی نیست؛ راه حل اساسی آن، حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی و حمایت از تولید ملی با خرید کالای ایرانی است.

۲۰. اشتغال؛ مانع فساد

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «وَجُعِلَ الْخُبْرُ مُتَعَدِّراً لَا يُنَالُ إِلَّا بِالْحَيْلَةِ وَالْحَرَكَةِ لِيَكُونَ لِلْإِنْسَانِ فِي ذَلِكَ شُغْلٌ يُكْفِيهِ عَمَّا يُخْرِجُهُ إِلَيْهِ الْفَرَاغُ مِنَ الْأَشْرِ وَالْعَبَثِ؛

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: نان را خداوند طوری قرار داده است که جز با رنج و مشقت و تلاش و حرکت (کاشت، داشت، برداشت و ذخیره‌سازی) به دست نمی‌آید؛ تا انسان به کسب حلال مشغول شود و به خاطر بیکاری و بطالت، در سرمستی و فساد غوطه‌ور نگردد»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بسیاری از مفاصد اجتماعی مانند: اعتیاد، مفاصد اخلاقی، سرقت، و... ریشه در بیکاری و نداشتن شغل مناسب دارد. لذا لقمان حکیم به فرزندش می‌گوید: «من همی مرارت‌ها را تجربه کردم ولی تلخ‌تر از فقر چیزی نیافتم»^۲.

۲. برای این‌که انسان ملزم به کارکردن شود و از مفاصد بیکاری در امان بماند، خداوند مواد اولیه را در عالم خلقت قرار داده‌است تا بشر برای تأمین نیازمندی‌های خود ناچار به کارکردن بر روی این مواد و تبدیل آن‌ها به کالای قابل استفاده شود. طبیعی است که با تبدیل مواد اولیه به کالای قابل مصرف، صدها و گاه هزارها فرصت شغلی مستقیم و غیرمستقیم ایجاد می‌شود. مثلاً نان یکی از نیازهای ماست؛ برای تهیه‌ی آن باید کشاورز گندم بکارد، شرکت‌های صنعتی وسایل و ابزار کشاورزی (وسایل کشت و داشت و برداشت و حمل و نقل) را تولید کنند، راننده‌ها آن را حمل کنند، سیلودار آن را نگهداری کند، کارخانه‌های آرد، گندم‌ها را آرد کنند، راننده‌ها آن را به نانوائی‌ها حمل کنند، نانوائی‌ها آن را پخت کنند، مصرف‌کننده‌ی نهایی نان را بخرد و در آخر هم ضایعات نان را بفروشند.

با توجه به نکته‌هایی که در بخش تولید و اهمیت آن بیان شد، لزوم ایجاد فرصت‌های شغلی، حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی و خرید کالای ایرانی روشن می‌شود؛ زیرا مفاصد بیکاری جز با این راهکارهای بنیادین حل نمی‌شود. آری؛ امروز تولید ملی راهکار درمان فقر عمومی و مفاصد اجتماعی، راهکار پاسداری از آسایش فرد و جامعه و ضامن استقلال و اقتدار نظام اسلامی است.^۳

(۱) توحید المفضل، ص ۸۷

(۲) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۱۹۳

(۳) ماهنامه‌ی مبلغان، ش ۱۵۳، روحانیت و تولید ملی، ص ۷

بخش سوم:
وظایف و نقش دولت

تشکیل نظام اسلامی از ضروریات دین اسلام و مذهب تشیع است؛ چراکه بدون حکوت اسلامی، اجرای احکام اسلامی در امور سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، امنیتی، نظامی و حتی امور فردی و مذهبی مسلمانان معطل و مختل خواهد شد.^۱ لذا مهم‌ترین وظیفه‌ی دولت اسلامی اجرا و پیاده‌سازی احکام اجتماعی و سیاسی اسلام در تمام ابعاد نظامی، سیاسی، فرهنگی و از جمله سیاست‌های اقتصادی اسلام می‌باشد. در نظام اقتصادی اسلام، تأکید فراوانی بر تولید مواد غذایی، کشاورزی، باغبانی، دامداری، صنعتی، نظامی و... شده است، همین‌طور تأکید فراوانی بر فقرزدایی، توزیع ثروت بین تمام افراد جامعه و در یک کلام، عدالت اجتماعی و اقتصادی به موازات پیشرفت اقتصادی وجود دارد. تحقق این اهداف جز با نظارت، مدیریت و پشتیبانی دولت از فعالیت‌های اقتصادی و بانکی، حاصل نمی‌شود. بخشی از عناوین مرتبط با نقش دولت، در این نوشتار بررسی می‌شود.

حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله تعالی» درباره‌ی عرصه‌های حضور حکومت در اقتصاد می‌نویسد: «مراقبت بر امور اقتصادی همراه با اعمال قانون و برخورد با متخلفان، وضع مقررات لازم راجع به فعالیت‌های اقتصادی از قبیل: وضع مقررات ضد انحصاری، مقررات حفظ محیط زیست، مقررات بهداشت کار، مقررات رابطه‌ی کارگر و کارفرما، و مالک و مستأجر، مقررات مربوط به تنظیم بازار پولی، مقررات مربوط به ممنوعیت تولید و عرضه‌ی کالاهای مضر و هنجارشکن مانند: مواد مخدر، کالای مسروقه و مشروبات الکلی، ملزم کردن افراد بر رعایت قوانین؛ ممانعت از ورود برخی کالاها مانند: کالاهای لوکس و غیر ضرور که باعث خروج ارز و سرمایه‌های ملی از کشور می‌شود یا کالایی که به تولید ملی آسیب می‌رساند و یا موجب سلطه‌ی بیگانگان می‌شود».^۲

۲۱. لزوم حمایت از تولید ملی

كَتَبَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلأَشْتَرِ حِينَ وُلَّاهُ مِصرَ: «تُمْ اسْتَوْصُوا بِالتُّجَّارِ وَ ذَوِي الصَّنَاعَاتِ وَ أَوْصُوا بِهِمْ خَيْرًا الْمُقِيمِ مِنْهُمْ وَ الْمُضْطَّرِّ بِمَالِهِ وَ الْمُتَرَفِّقِ بِدِينِهِ فَإِنَّهُمْ مَوَادُّ الْمَنَافِعِ وَ أَسْبَابُ الْمَرَافِقِ وَ جَلَائِهَا مِنَ الْمَبَاعِدِ وَ الْمَطَارِحِ فِي بَرِّكَ وَ بَحْرِكَ وَ سَهْلِكَ وَ جَبَلِكَ وَ حَيْثُ لَا يَلْتَنِمُ النَّاسُ لِمَوَاضِعِهَا وَ لَا يَجْتَرُّونَ عَلَيْهَا فَإِنَّهُمْ سَلَمٌ لَا تُخَافُ بِاتَّقَاتِهِ وَ صَلَاحٌ لَا تُخْشَى غَائِلَتُهُ وَ تَفَقَّدُ أُمُورَهُمْ بِحَضْرَتِكَ وَ فِي حَوَاشِي بِلَادِكَ؛

امام علی علیه السلام خطاب به مالک اشتر هنگامی که والی مصر بود، می‌نویسد: درباره‌ی بازرگانان و اهل صنعت سفارش نیک کن؛ خواه آنان که در شهرها مقیم باشند، یا آنان که میان این شهر و آن شهر با مال خود در آمد و شد هستند، که اینان مایه‌ی منافع و اسباب آسایش و آورنده‌ی

(۱) مفاتیح الحیاء، ص ۴۳۳

(۲) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۲۸۳، با تلخیص

کالاها از جاهای دور، از دریا و خشکی و کوه و دشت هستند، و این همه چیزها را از جاهایی می‌آورند که مردمان را نیرو و جرأت رفتن به آن‌گونه جاها نیست. پس آنان، صلح و سلمی هستند که بیمی از حيله و مکر و بدبختی در آن نمی‌رود و باید که به امور ایشان چه در حضور خودت و چه در اطراف کشورت رسیدگی شود»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. معلوم است که این‌گونه سخنان درباره‌ی بازرگانان و تاجران مسلمان متعهد است که از ظلم، گران‌فروشی، احتکار و جمع مال بسیار پرهیز دارند و خود، به صورتی - بنا بر اصل مسلمانی - خدمت‌گزار جامعه و پشت و پناه محرومان و فرودستان و مستضعفان هستند و تن به کار می‌دهند و کار می‌کنند.^۲

۲. "استَوْصِ" به معنای خویشتن را به چیزی سفارش کردن یا سفارش‌های دیگران را درباره‌ی چیزی پذیرفتن است.^۳ بنابراین حضرت به مالک اشتر توصیه می‌کنند که خودت را سفارش کن که مراقب و حامی تجار و صاحبان صنایع تولیدی باشی، لذا باید دولت‌مردان خود را موظف به حمایت از این گروه بدانند و برنامه‌ریزی اقتصادی و قراردادهای اقتصادی با سایر کشورها و واگذاری تسهیلات، در راستای حمایت از تولید و تجارت باشد.

مقام معظم رهبری "حفظه‌الله‌تعالی" در این زمینه می‌فرماید: «ما احتیاج داریم که از سرمایه‌گذاری حمایت بشود؛ کارآفرینی بشود؛ تولید داخلی ترویج بشود؛ با قاچاق و فساد، مجدانه مبارزه بشود؛ اشتغال به عنوان یک مبنای اصلی و یک هدف مهم دنبال بشود؛ ثبات و شفافیت و انسجام سیاست‌ها و مقررات اقتصادی انجام بشود - مقررات اقتصادی‌ای که امروز یک چیزی بگوییم، فردا عوضش بکنیم؛ فایده‌ای ندارد - مقررات اقتصادی و قوانین ما باید هم ثبات داشته باشند که مردم بتوانند روی آن برنامه‌ریزی کنند، هم باید منسجم باشد و با هم بخواند و شفاف باشد. بازاریابی جهانی، یکی از مهم‌ترین وظایف برای رونق اقتصادی کشور است که جزو کارهایی است که ما نکرده‌ایم و جزو کم‌کاری‌های ماست»^۴.

حضرت امام "رضوان الله تعالی علیه" می‌فرماید: «بدانید که نژاد آریا و عرب، از نژاد اروپا و امریکا و شوروی کم ندارد و اگر خودی خود را بیابد و یأس را از خود دور کند و چشمداشت به غیر خود نداشته باشد، در دراز مدت قدرت همه‌کار و ساختن همه‌چیز را دارد و آنچه انسان‌های شبیه به اینان به آن رسیده‌اند شما هم خواهید رسید؛ به شرط اتکال به

(۱) الحیة، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۲، ص ۷۴۶

(۲) همان

(۳) پیام امام امیرالمؤمنین علیه‌السلام، ج ۱۱، ص ۴۹

(۴) بیانات، سال ۱۳۸۵، ص ۶۸

خداوند تعالی و اتکا به نفس و قطع وابستگی به دیگران و تحمل سختی‌ها برای رسیدن به زندگی شرافتمندانه و خارج شدن از تحت سلطه‌ی اجانب. و بر دولت‌ها و دست‌اندرکاران است؛ چه در نسل حاضر و چه در نسل‌های آینده که از متخصصین خود قدردانی کنند و آنان را با کمک‌های مادی و معنوی تشویق به کار نمایند و از ورود کالاهای مصرف‌ساز و خانه‌برانداز جلوگیری نمایند و به آنچه دارند، بسازند تا خود، همه‌چیز بسازند»^۱.

۳. چند راهکار پیشنهادی برای حمایت از فعالان اقتصادی

الف: تبلیغ کالاهای ساخت داخل و پرهیز از تبلیغ کالاهای خارجی در رسانه‌های عمومی مانند صدا و سیما، نشریات و...

ب: مبلغین، خطیبان، معلمان و همه‌ی کسانی که به نوعی تأثیر خطابی نسبت به دیگران دارند نیز باید مبلغ کالای ایرانی باشند.

ج: تشویق فعالان بخش تولیدی از طرف دولت نیز به نوعی حمایت از فعالان اقتصادی محسوب می‌شود؛ تجربه نشان داده که تشویق یک گروه، الهام‌بخش جامعه به سمت آن فعالیت است مثلاً وقتی از ورزشکاران تجلیل شود، هزاران نفر با مشاهده‌ی آن‌ها مشتاق فعالیت‌های ورزشی می‌شوند، بنابراین همان‌گونه که دولت در عرصه‌ی ورزش میلیاردها تومان هزینه می‌کند، برای تشویق فعالان اقتصادی (به ویژه تولیدکنندگان و صادرکنندگان) نیز خوب است مقداری هزینه کند تا افراد مشتاق شوند سرمایه‌ها و ابتکاراتشان را در بخش تولید به کار گیرند.

د: جلوگیری از واردات کالاهایی که مشابه آن در کشور تولید می‌شود.

۲۲. لزوم نظارت مستمر بر فعالیت‌های اقتصادی

قَالَ الرَّضَاءُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «إِذَا فَعَلَ النَّاسُ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ وَارْتَكَبَ كُلُّ إِنْسَانٍ مِمَّا يَشْتَهِي وَيَهْوَاهُ مِنْ غَيْرِ مُرَاقَبَةٍ لِأَخَدٍ كَانَ فِي ذَلِكَ فَسَادُ الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ وَوُتُبُ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ؛

امام رضا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ می‌فرماید: هنگامی که مردمان به انجام دادن کارهای ممنوع پردازند و هر انسانی هر کاری را که دلش می‌خواهد (و منافع شخصی و یا گروهی او اقتضا می‌کند)، انجام دهد و هیچ‌کس نظارتی بر کارشان نداشته باشد، مردم گرفتار تباهی و فساد می‌گردند و به اموال و نوامیس یکدیگر حمله‌ور می‌شوند»^۲.

(۱) وصیت‌نامه، متن، ص ۴۰

(۲) عیون أخبار الرضا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ج ۲، ص ۹۹

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در نظام اقتصاد اسلامی (بر خلاف نظام اقتصادی لیبرالیسم که مبتنی بر آزادی و رهایی افراد در تولید، عرضه و نرخ‌گذاری است)، انسان در کارهای اقتصادی و شیوه‌های کسب درآمد و توزیع و مصرف و عرضه؛ آزاد نیست و باید در چهارچوب قوانین شرعی و با لحاظ مصالح فردی و اجتماعی و معنوی و تحقق عدالت اجتماعی و اقتصادی فعالیت کند؛ لذا نظارت لازم و مستمر دولت بر فعالیت بازار، ضرورت دارد.^۱

۲. مراقبت بر بازار در صدر اسلام به گونه‌ای معمول بود که ناظران بر بازار را «عامل السوق» می‌نامیدند و از وظایف مهم آنان: رسیدگی به وزن‌ها، پیمان‌ها و گردآوری مالیات‌هایی بود که بر مراکز کسب و صنعتگران، وضع می‌گردید.^۲

۳. اگر نظارتی بر بازار و فعالیت‌های اقتصادی نباشد، بر اساس حس منفعت‌طلبی و خودخواهی که در طبیعت همه وجود دارد، هر کسی به فکر جلب منفعت حداکثری برای شخص خود و یا گروه وابسته به خود خواهد بود؛ و این باعث می‌شود که گناہانی مانند: کلاه‌برداری، دروغ‌گویی، کم‌فروشی، احتکار، گران‌فروشی، تقلب، قاچاق کالا، رباخواری، رشوه و... گسترش یابد و گروهی یک درصدی با در دست گرفتن شریان اقتصادی کشور، خون نود و نه درصد جامعه را بمکند.

۴. تولید ملی و رغبت مردم به خرید کالای ایرانی در گرو تولید کالای مرغوب و با قیمت مناسب می‌باشد که قابلیت رقابت با کالاهای وارداتی را داشته باشد. رسیدن به این هدف مهم نیز در گرو نظارت مستمر بر چرخه‌ی تولید، عرضه، نرخ‌گذاری، واردات، قاچاق کالا و... می‌باشد.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» در فرمان هشت ماده‌ای به سران قوا فرمودند: «خشکانیدن ریشه‌ی فساد مالی و اقتصادی و عمل قاطع و گره‌گشا در این باره، مستلزم اقدام همه‌جانبه به‌وسیله‌ی قوای سه‌گانه مخصوصاً دو قوه‌ی مجریه و قضائیه است. قوه‌ی مجریه با نظارتی سازمان‌یافته و دقیق و بی‌اغماض، از بروز و رشد فساد مالی در دستگاه‌ها پیش‌گیری کند و قوه‌ی قضائیه با استفاده از کارشناسان و قضات قاطع و پاک‌دامن، مجرم و خائن و عناصر آلوده را از سر راه تعالی کشور بردارد. بدیهی است که نقش قوه‌ی مقننه در وضع قوانین که موجب تسهیل راهکارهای قانونی است و نیز در ایفای وظیفه‌ی نظارت، بسیار مهم و کارساز است».^۳

۱) امام رضا (ع)، زندگی و اقتصاد، ص ۲۱، با تلخیص و تغییر

۲) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۲۸۲

۳) مکتوبات، سال ۱۳۸۰، ص ۵

۲۳. لزوم نظارت بر تجار و صنعت گران

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «تَفَقَّدُوا أُمُورَهُمْ بِحَضْرَتِكُمْ وَ فِي حَوَاشِي بِلَادِكُمْ وَ اعْلَمُوا مَعَ ذَلِكَ أَنَّ فِي كَثِيرٍ مِنْهُمْ ضَيْقًا فَاحِشًا وَ شَحًّا قَبِيحًا وَ اخْتِكَارًا لِلْمَنَافِعِ وَ تَحَكُّمًا فِي الْبَيْعَاتِ وَ ذَلِكَ بَابٌ مَضْرُوبٌ لِلْعَامَّةِ وَ عَيْبٌ عَلَى الْوَلَاةِ فَاْمَنْعُوا مِنَ الْاِخْتِكَارِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم مَنَعَ مِنْهُ»

امام علی علیه السلام می فرماید: مراقب امور بازاریان و کسانی که نبض اقتصادی جامعه در اختیارشان هست، باش! چه کسانی که در حضور تو هستند و چه کسانی که در دیگر شهرها مشغول فعالیت اقتصادی اند؛ و بدان که بسیاری از بازاریان، انسان‌هایی تنگ‌نظر و سخت‌گیر، حریص، بخیل و انحصار طلب هستند و به میل خود برای کالاهایی که در اختیار دارند قیمت تعیین می‌کنند. با این اوصاف این‌گونه بازرگانان به ضرر و زیان عموم مردم هستند و وجودشان مایه‌ی ننگ حاکمان است. پس، از این‌که عده‌ای نبض بازار را در انحصار خود قرار دهند جلوگیری کن؛ همان‌گونه که پیامبر صلی الله علیه و آله چنین می‌کرد!^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. امام علی علیه السلام به چهار نقطه ضعف مهم که می‌تواند دامنگیر تجار و صنعتگران شود؛ اشاره می‌کند:

یک: تنگ‌نظری فاحش: اشاره به آن‌ها دارد که انحصار طلب هستند و تنها به منافع خود می‌اندیشند و حاضر نیستند دیگری در صنعت و تجارت پرورش پیدا کند^۲ و یا تنگ‌نظرند؛ یعنی فقط به منافع دنیوی می‌نگرند و از منافع معنوی و پیامدهای آخرتی به کلی غافل‌اند، لذا مهم برای آن‌ها کسب درآمد از هر راه و به هر قیمتی است.

دو: بخل قبیح: اشاره به کسانی است که حاضر نیستند چیزی از درآمد خود را در کاهای خیر و به نفع محرومان جامعه مصرف کنند،^۳ یا حاضر نیستند حتی مالیات و وجوهات شرعی مالشان را پرداخت کنند و به هر شیوه‌ای از پرداخت مالیات و وجوهات مال خود فرار می‌کنند. سه: احتکار: احتکار بر دو قسم است؛

الف: احتکار اجناس: یعنی انبار کردن اجناسی که مورد نیاز جامعه هست تا با کمبود جنس در بازار، قیمت‌ها بالا برود و با فروش جنس با چندین برابر قیمت، به سودهای کلانی برسند. ب: احتکار در منافع: یعنی عده‌ای خاص، نظام عرضه و توزیع و یا واردات کالاهای

(۱) نهج البلاغه (للصباحی صالح)، ص ۴۳۸

(۲) پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۱، ص ۵۲

(۳) همان

موردنیاز جامعه را در انحصار خود قرار دهند و به دلخواه قیمت‌گذاری و عرضه کنند و هر از چند گاهی، با احتکار اجناس، خودداری از عرضه کالا و انواع شگردهای دیگر، موجی از گرانی را در بازار ایجاد کنند.^۱

چهار: تحکیم [و حاکمیت] بر قیمت‌گذاری‌ها بدون توجه به منافع مردم و قدرت خرید آن‌ها، به این ترتیب که از طرق مختلف برای ایجاد بازار سیاه و بالا بردن نرخ‌ها به صورت کاذب تلاش کنند؛ گاه دست به دست یکدیگر بدهند تا قیمت‌ها را به طور مصنوعی بالا نگه دارند.^۲

۲. انحصارگرایی و احتکار، همراه با عدم نظارت دولت، زمینه را برای گرانی و تورم و یا واردات بی‌رویهی کالاهای بی‌کیفیت خارجی فراهم کرده و به تولید ملی و قدرت خرید مردم آسیب می‌زند. این امر سبب کاهش تولید داخلی و رو آوردن مردم به خرید کالاهای ارزان قیمت و بی‌کیفیت خارجی می‌شود و زمینه‌ی نارضایتی آنان را در پی دارد که چه بسا در دراز مدت منجر به شورش‌های اجتماعی گردد.

۳. امام علی علیه السلام راه حل این معضل را در جلوگیری از احتکار و انحصارگرایی، نظارت بر قیمت‌گذاری‌ها و برخورد قضایی مناسب و عادلانه با متخلفین اقتصادی می‌داند.

۴. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» در خصوص لزوم مبارزه با مفساد اقتصادی می‌فرماید: «راه‌های کسب ثروت باید مشروع باشد. اگر کسانی از راه‌های نامشروع کسب ثروت کردند؛ این فساد است و باید اصلاح شود. اگر کسانی از امتیازات بی‌جا استفاده کردند، ثروت‌های بادآورده به دست آوردند و دیگران را به قیمت این‌که خودشان ثروتمند شوند، فقیر کردند؛ این فساد است و باید اصلاح شود. اگر در جامعه امتیازات انحصاری به وجود آوردند و همه نتوانستند از فرصت‌های برابر استفاده کنند؛ این فساد است و باید اصلاح شود. اگر امنیت شغلی و ثبات مقررات نبود، اگر انسانی که می‌خواهد در جامعه کار کند، دست و پایش را بستند و برای تلاش کردن، به او فرصت ندادند؛ این‌ها فساد است و باید اصلاح شود. اگر در جامعه گرایش مصرفی رو به رشد است؛ این فساد است. اگر در تلاش‌های اقتصادی، دلالتی بر تولید ترجیح دارد؛ این فساد است. این‌ها را باید اصلاح کرد. اصلاحات این‌هاست».^۳

۲۴. نظارت بر قیمت‌ها و کنترل آن

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «وَلَيْكُنِ الْبَيْعُ بَيْعًا سَمَحًا بِمَوَازِينِ عَدْلٍ وَأَسْعَارٍ لَا تُجْحِفُ بِالْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْبَائِعِ وَالْمُبْتَاعِ»

(۱) دانشنامه‌ی امام علی علیه السلام، ج ۷، ص ۲۲۳

(۲) پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۱۱، ص ۵۲

(۳) بیانات، سال ۱۳۷۹، ص ۱۶

امام علی علیه السلام می‌فرماید: باید خرید و فروش آسان و بر مبنای موازن عدل و با قیمت‌هایی که نه به زیان تولیدکننده و فروشنده باشد و نه به زیان مصرف‌کننده و خریدار، استوار باشد.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. یکی از وظایف دولت این است که با نظارت بر بازار، باید بی‌واسطه یا با واسطه از تغییرات قیمت‌ها اطلاع یابد و در صورت لزوم برای اصلاح آن اقدام نماید.^۲
 ۲. یکی از معیارهایی که هم تولیدکنندگان و فروشندگان، و هم ناظران باید در قیمت‌گذاری در نظر بگیرند، این است که قیمت‌ها در سطحی تعیین شود که منافع و سود فروشنده و مصرف‌کننده، هر دو رعایت گردد و به هیچ‌کدام اجحاف نشود. اگر سود کالا در حدی باشد که تولید آن برای تولیدکنندگان و سرمایه‌گذاران، توجیه اقتصادی نداشته باشد، سرمایه‌گذار، تولیدکننده و فروشنده متضرر می‌شوند و انگیزه‌ی لازم را برای تداوم و تقویت خط تولید پیدا نمی‌کنند. همچنین اگر قیمت‌ها به طور سرسام آور و غیر منطقی و چندین برابر قیمت تمام‌شده تعیین شود، اجحاف در حق مصرف‌کننده است.
 ۳. دولت ضمن نظارت بر قیمت‌ها حق ندارد قیمت کالاها را پایین‌تر از حد طبیعی که با سختی تولید و وضع طبیعی بازار- مانند خشک‌سالی، تورم جهانی، افزایش نرخ حمل و نقل، بالا رفتن قیمت مواد اولیه و... هم‌ماهنگ است، تعیین کند؛ زیرا در این صورت به تولیدکننده ستم شده و به حرکت تولید آسیب وارد می‌شود؛ بلکه وظیفه دارد با عوامل غیر طبیعی مانند: احتکار، تبانی و توطئه بر قیمت معین و ایجاد بازار سیاه که قیمت‌ها را از حد طبیعی بالاتر می‌برند، رویارویی کند؛ زیرا در غیر این صورت به مشتری و مصرف‌کننده ظلم می‌شود.^۳
- از مجموع سخنان فقهای اهل بیت و اهل سنت به دست می‌آید که بنا بر اصل اولی، حاکم اسلامی حق قیمت‌گذاری اجناس را ندارد و قیمت‌ها را فروشندگان و نظام عرضه و تقاضا معین می‌کنند، ولی در صورتی که اجناس از لوازم ضروری و مایحتاج مردم باشد و فروشندگان با ایجاد جنگ روانی و احتکار و بازار سیاه و به هدف سودجویی و ستم به مردم از فروش عادلانه کالاها امتناع ورزند، حاکم می‌تواند به قیمت‌گذاری اقدام کند، اما در صورتی که گرانی کالا بر اثر کمبود و بحران طبیعی مثلاً خشک‌سالی و مانند آن باشد؛ در این‌جا دولت نمی‌تواند فروشندگان را وادار کند که کالاهای خود را به قیمت سال‌های فراوانی عرضه کنند، هرچند با نظارت مستمر، از افزایش نامتعادل و غیر طبیعی قیمت‌ها جلوگیری می‌کند و همچنین با

(۱) نهج البلاغه (للصبحی صالح)، ص ۴۳۸

(۲) دانشنامه‌ی امام علی علیه السلام، ج ۷، ص ۵۲۰

(۳) توسعه‌ی اقتصادی بر پایه‌ی قرآن و حدیث، ج ۱، ص ۲۹۴، با تلخیص

وارد کردن کالا به بازار و فراهم‌ساختن تسهیلات گمرکی و اجازه‌ی واردات از دیگر مناطق، به توازن عرضه و تقاضا و تعادل قیمت‌ها کمک می‌کند.^۱

۲۵. جلوگیری از انحصارگرایی اقتصادی

«...كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ؛ ...تا اموال بین ثروتمندان شما در جریان نباشد».^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. این آیه، یک اصل اساسی را در اقتصاد اسلامی بازگو می‌کند و آن این‌که جهت‌گیری اقتصاد اسلامی چنین است که در عین احترام به "مالکیت خصوصی" برنامه‌طوری تنظیم شده که اموال و ثروت‌ها در دست گروهی متمرکز نشود تا پیوسته در میان آن‌ها دست به دست بگردد. البته این به آن معنی نیست که ما پیش خود قوانین وضع کنیم و ثروت‌ها را از گروهی بگیریم و به گروه دیگری بدهیم، بلکه منظور این است که اگر مقررات اسلامی در زمینه‌ی تحصیل ثروت و همچنین مالیات‌هایی همچون خمس و زکات و خراج و غیر آن و احکام بیت‌المال و انفال درست پیاده شود، خود به خود چنین نتیجه‌ای را خواهد داد که در عین احترام به تلاش‌های فردی، مصالح جمع [نیز] تأمین خواهد شد و از دو قطبی شدن جامعه (اقلیتی ثروتمند و اکثریتی فقیر) جلوگیری می‌کند.^۳ مال مایه‌ی قوام جامعه است و جامعه‌ی تهی دست، قدرت قیام و قوام ندارد. مثل مال در جامعه، مثل جریان خون در شرایین و رگ‌هاست؛ همان‌گونه که جاری‌نشدن خون در بعضی از رگ‌ها موجب فلج شدن آن عضو می‌شود، مال نیز باید در همه‌ی شرایین جامعه جریان داشته باشد. خدای سبحان در سوره‌ی مبارکه‌ی حشر فرموده: «مال به گونه‌ای توزیع شود که فقط در دست توانگران تداول نشود...». در نظام سرمایه‌داری، ثروت‌های کلان و سنگین در دست گروه خاصی است؛ آن‌هایی که در دنیا داد و ستدهای مهم را انجام می‌دهند، محدودند؛ به‌طوری‌که گاه ممکن است شرکت‌ها، تراست‌ها، کشتی‌ها یا هواپیماهای متعددی را خریداری کرده و بفروشند؛ ولی قرآن، مال را به منزله‌ی خون در پیکر جامعه می‌داند که باید در تمام عروق جامعه، جریان داشته باشد و چون مال، مایه‌ی قوام جامعه است، نباید آن را سفیهانه فراهم کرد و سفیهانه مصرف نمود.^۴

همان‌طوری که مال نباید در اختیار سفیه قرار گیرد، نباید در قلمرو قدرت گروهی خاص واقع شود؛ زیرا اگر ثروت جامعه در گروهی معین قرار گیرد، دیگران قدرت قیام نخواهند

۱) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۳۰۲

۲) سوره‌ی مبارکه‌ی حشر، آیه‌ی ۷

۳) تفسیر نمونه، ج ۲۳، ص ۵۰۷؛ تفسیر نور (۱۰جلدی)، ج ۹، ص ۵۴۴؛ تفسیر قرآن مهر، ج ۲۰، ص ۲۹۰

۴) انتظار بشر از دین، ص ۲۲۲

داشت؛ خواه آن گروه ثروتمند، اشخاص حقیقی باشند؛ نظیر نظام سرمایه‌داری غرب، یا اشخاص حقوقی باشند؛ نظیر نظام دولت‌سالاری شرق.

آنچه در نظام دین‌سالاری اسلام معتبر است، آن است که همگان راه برای درآمد کافی و مشروع داشته باشند؛ گرچه در اثر اختلاف استعدادها درآمدها مساوی نیست، ولی عادلانه خواهد بود و نه تنها اسراف یا اتراف در صرف و حبس و اکتناز و احتکار و ... در جمع زیان‌بار است، بلکه نفس تمرکز قدرت اقتصادی در شخصیت حقیقی یا حقوقی ممنوع می‌باشد؛ گرچه با اسراف یا اتراف مقرون نباشد.^۱

انحصارگرایی اقتصادی در نظام اقتصادی بین‌المللی سبب شده که تقریباً ۸۳ درصد کل درآمد جهان، در مناطق توسعه‌یافته یعنی در اختیار جمعیتی کمتر از ۲۳ درصد مردم جهان باشد و بیش از سه چهارم جهان، فقط ۱۷ درصد کل تولید جهان را در دست داشته باشند و جهان سوم با ۷۷ درصد از جمعیت، کمتر از ۲۰ درصد درآمد دنیا را داشته باشند.^۲

انحصارگرایی اقتصادی که ریشه در بخل صاحبان ثروت و علم و فن‌آوری دارد، سبب طغیان ثروتمندان علیه خدا، بی‌توجهی به ارزش‌های الهی و طغیان علیه کشورها و طبقات محروم و استعمار و استثمار آنها، تخریب محیط زیست، اسراف و تجمل‌گرایی، گسترش و شیوع مفاسد اخلاقی و ... می‌شود، همین‌طور سبب طغیان و شورش محرومان در دراز مدت شده و هرج و مرج به بار می‌آورد، نیز باعث رشد مفاسد اجتماعی نظیر قتل، سرقت، ناامنی، تجاوز و ... می‌گردد.

۲. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» در ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، جلوگیری از ایجاد انحصار توسط بنگاه‌های اقتصادی غیر دولتی از طریق تنظیم و تصویب قوانین و مقررات را از جمله این اصول می‌دانند.^۳

۳. برای جلوگیری از انحصارگرایی، دولت می‌تواند چند برنامه را در دستور کار خود داشته باشد؛

الف: دادن تسهیلات به عموم متقاضیان

با دادن تسهیلات بانکی به تمام کسانی که علاقه‌مند به فعالیت اقتصادی هستند از انحصارگرایی افرادی خاص جلوگیری کرده و عموم اقشار جامعه را وارد چرخه‌ی نظام عرضه، توزیع و واردات کالا نماید.

ب: توزیع مساوی درآمدهای عمومی بین تمام مردم؛ مثل پرداخت یارانه و سهام عدالت.

ج: گسترش صنایع تولیدی و تجاری در سطح کشور با استفاده از نیروهای بومی هر استان و شهر و روستا.

د: دریافت مالیات و تشویق به پرداخت خمس و زکات در طبقه‌ی ثروتمند و متمکن جامعه.

ه: توجه به رشد اقتصادی همه‌ی نقاط کشور و پرهیز از تمرکز صنایع و شرکت‌های

اقتصادی در مناطق پُر برخوردار.

(۱) سرچشمه‌ی اندیشه، ج ۲، ص ۲۲۲

(۲) جوان و اقتصاد زندگی، ص ۲۷

(۳) مکتوبات، سال ۱۳۸۴، ص ۹

۲۶. نظارت ویژه بر فعالیت اقتصادی اقلیت‌ها

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «لَا يَنْبَغِي لِلْمُسْلِمِ أَنْ يَدَعَ ذَلِكَ فِي أَيْدِي أَعْدَاءِ الْإِسْلَامِ فَيَكُونَ شَوْكَةً عَلَيْهِ؛

امام علی علیه السلام می‌فرماید: به مال احدی از مردم؛ چه مسلمان نمازگزار و چه غیر مسلمانی که در پناه اسلام است، دست درازی نکنید! مگر اسب و سلاحی که علیه اسلام به کار گرفته شود؛ زیرا سزاوار مسلمان نیست که اسب و سلاح را در دست دشمنان اسلام واگذارد تا موجب شوکت ایشان بر ضد او شود»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بر اساس تعلیل حضرت که می‌فرمایند: وجود سلاح نظامی در دست دشمنان اسلام، سبب شوکت آنان بر مسلمین می‌شود؛ می‌توان گفت هر چیزی که سبب شوکت کفار بر مسلمین شود، همین حکم را دارد و از جمله این موارد؛ وابستگی اقتصادی به دشمنان به ویژه در کالاهای اساسی است.

۲. حضرت علی علیه السلام در دوران حکومتش، اهل ذمه (کفاری که با رعایت شرایطی در کشور اسلامی زندگی می‌کنند) را از ورود به برخی شغل‌های حساس مانند صرافی‌ها که نقش مهمی در مبادلات پول‌های خارجی با داخلی و بالعکس داشتند، منع می‌کردند؛ زیرا حضرت مایل نبودند که یکی از شریان‌های مهم اقتصادی، در اختیار کسانی باشد که به گونه‌ای دلبسته بیگانگان هستند و نمی‌توانند امانتدار مصالح امت اسلام باشند.^۲ بنابراین اقلیت‌های دینی که در مملکت اسلامی به عنوان شهروند ایرانی زندگی می‌کنند، ضمن حفظ آزادی در دینی که دارند و می‌توانند مانند سایر شهروندان ایرانی، برای کسب معیشت و تأمین نیازمندی‌های زندگی خود به کار و تلاش مشغول گردند، نباید متصدی اموری شوند که زمینه‌ی سلطه‌ی آنان را بر مسلمین فراهم می‌سازد یا ممکن است در مقاطع حساسی با دشمنان اسلام هم‌نوا شوند و با همدستی دشمنان بیرونی، بحران‌های اقتصادی و مالی را بر کشور تحمیل کنند.

۲۷. مدیریت بحران‌های اقتصادی

«قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِي سُنْبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ ثُمَّ بَأْتِي مِنَ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تُحْصِنُونَ؛

گفت: هفت سال با جدیت زراعت می‌کنید و آنچه را درو کردید، جز کمی که می‌خورید، در خوشه‌های خود باقی بگذارید!- و ذخیره نمایید!- پس از آن، هفت سال سخت - و خشکی

(۱) نهج البلاغه، ترجمه‌ی انصاریان، ص ۶۷۵؛ نهج البلاغه (للصباحی صالح)، ص ۴۲۵

(۲) دانشنامه‌ی امام علی علیه السلام، ج ۷، ص ۵۲۳

و قحطی - می‌آید که آنچه را برای آن سال‌ها ذخیره کرده‌اید، می‌خورند جز کمی که (برای بذر) ذخیره خواهید کرد»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. گاه کشور در اثر بلایای طبیعی نظیر خشکسالی، سیل، زلزله و...، یا در اثر بحران‌های سیاسی مثل تحریم اقتصادی و یا بر اثر موج‌آفرینی بنگاه‌های اقتصادی منفعت‌طلب، با بحران اقتصادی و کمبود مواد غذایی یا موجی از گرانی مواجه می‌شود که باید آمادگی لازم و به موقع را برای مدیریت این گونه بحران‌ها داشته باشد.

۲. دولت می‌تواند با ذخیره‌سازی کالاهای اساسی و عرضه‌ی آن در موقع لازم، بحران‌های اقتصادی را مدیریت کند. لازم است این ذخیره‌سازی از محل تولیدات داخلی و در طول سال باشد، تا هم از تولید ملی حمایت شود و هم شرکت‌های تولیدی داخلی با ظرفیت بالای تولید مشغول تولید باشند؛ که خود این امر سبب کاهش قیمت تمام‌شده‌ی کالا و افزایش اشتغال نیز می‌شود.

انقلاب اسلامی ایران از بدو شکل‌گیری، همواره دستخوش بحران بوده است؛ چه بحران‌های طبیعی مانند: سیل و زلزله و خشکسالی، چه بحران‌های اجتماعی و سیاسی مانند: توطئه‌ی منافقین و فتنه‌جویان و ترور شخصیت‌های طراز اول انقلاب، هشت سال دفاع مقدس و... ولی به لطف خداوند و با تدبیر هوشمندانه و الهی حضرت امام "رضوان الله تعالی علیه" و مقام معظم رهبری "حفظه‌الله تعالی" و هوشیاری ملت، این تهدیدها تبدیل به فرصتی برای رشد و تعالی بیشتر شده است که به برخی اشاره می‌شود:

یک: قطع رابطه با آمریکا یعنی؛ ختم چپاول‌گری‌ها

امام خمینی "رضوان الله تعالی علیه" فرموده‌اند: «ما این قطع رابطه را به فال نیک می‌گیریم؛ چون که این قطع رابطه دلیلی بر قطع امید آمریکا از ایران است. ملت رزمنده‌ی ایران این طلبه‌ی پیروزی نهایی را که ابرقدرت سفاکی را وادار به قطع رابطه - یعنی خاتمه‌دادن به چپاول‌گری‌ها - کرده‌است، اگر جشن بگیرد حق دارد»^۲.

دو: ترورهای کور شخصیت‌ها؛ سبب بیداری ملت

امام خمینی "رضوان الله تعالی علیه" فرموده‌اند: «این انقلاب باید زنده بماند، این نهضت باید زنده بماند؛ و زنده ماندنش به این خونریزی‌هاست. بریزید خون‌ها را؛ زندگی ما دوام پیدا می‌کند. بکشید ما را؛ ملت ما بیدارتر می‌شود. ما از مرگ نمی‌ترسیم؛ و شما هم از مرگ

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی یوسف، آیات ۴۷ و ۴۸

(۲) صحیفه‌ی امام، ج ۱۲، ص ۲۳۳

ما صرفه ندارید. دلیل عجز شماست که در سیاهی شب، متفکران ما را می‌کشید. برای این که منطقی ندارید. اگر منطقی داشتید که صحبت می‌کردید؛ مباحثه می‌کردید. لکن منطقی ندارید، منطقی شما ترور است! منطقی اسلام ترور را باطل می‌داند! اسلام منطقی دارد؛ لکن با ترور شخصیت‌های بزرگ ما، شخص‌های بزرگ ما، اسلام ما تأیید می‌شود.^۱

سه: تحریم اقتصادی؛ فرصتی برای خودکفایی

امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه» فرموده‌اند: «شما امروز خودتان بحمدالله قدرت در دست دارید و خودتان تمام رشته‌ها را در دست دارید و با همه‌ی توطئه‌هایی که آن‌ها کردند، همه را خود شماها خشتی کردید و همین تحریم اقتصادی برای شما یک تحفه‌ی آسمانی بود که فکرهای متفکران ما را به راه انداخت و بحمدالله رو به خودکفایی می‌روند».^۲

«... و به خوبی و عینیت دیدید که در این مدت کوتاه پس از تحریم اقتصادی همان‌ها که از ساختن هر چیز، خود را عاجز می‌دیدند و از راه انداختن کارخانه‌ها آنان را مأیوس می‌نمودند، افکار خود را به کار بستند و بسیاری از احتیاجات ارتش و کارخانه‌ها را خود رفع نمودند و این جنگ و تحریم اقتصادی و اخراج کارشناسان خارجی، تحفه‌ای الهی بود که ما از آن غافل بودیم. اکنون اگر دولت و ارتش، کالاهای جهان‌خواران را خود، تحریم کنند و به کوشش و سعی در راه ابتکار بیافزایند، امید است که کشور خودکفا شود و از در یوزگی از دشمن نجات یابد».^۳

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» در این باره می‌فرماید: «در زمینه‌ی مسائل اقتصادی هم من باید به ملت عزیزمان عرض کنم که علی‌رغم موج عظیم و طوفان خانه‌برانداز رکود اقتصادی و بحران اقتصادی در عالم، و علی‌رغم تحریم‌هایی که علیه ایران به خاطر مسئله‌ی انرژی هسته‌ای و دیگر مسائل انجام گرفت، مسئولین کشور توانسته‌اند بر این موج فائق بیایند و تا حدود زیادی تبعات و آثار منفی این موج را در کشور کنترل کنند و نگذارند که ملت ما در این موج عظیمی که خیلی از کشورها را دچار مشکلات بسیار زیادی کرد؛ بغلتد و ملت سرپای خود بایستد. ان شاءالله پیشرفت‌های اقتصادی باید روز به روز شکوفاتر بشود و ملت را خوشحال‌تر کند و ان شاءالله امکان و زمینه‌ی پیشرفت‌های گوناگون را در عرصه‌های مختلف به وجود بیاورد».^۴

چهار: پشت سر گذاشتن بحران رحلت حضرت امام «رضوان الله تعالی علیه» با انتخاب هوشمندانه‌ی مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی».

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۷، ص ۱۸۳

(۲) صحیفه‌ی امام، ج ۱۶، ص ۲۷۶

(۳) صحیفه‌ی امام، ج ۲۱، ص ۴۳۴

(۴) مکتوبات، سال ۱۳۸۸، ص ۲

پنج: پشت سر گذاشتن فتنه‌هایی نظیر فتنه‌ی سال ۸۸، با صبر و بردباری و روشنگری و بصیرت‌افزایی.

۲۸. نظارت بر واردات

قَالَ الصَّادِقُ ع: «كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع يَقُولُ لَا تَزَالُ هَذِهِ الْأُمَّةُ بِخَيْرٍ مَا لَمْ يَلْبَسُوا لِبَاسَ الْعَجَمِ وَيَطْعَمُوا أَطْعَمَةَ الْعَجَمِ فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ ضَرَبَهُمُ اللَّهُ بِالذُّلِّ»

امام صادق ع می‌فرماید: همواره حضرت علی ع می‌فرمود: همیشه این امت در خیر خواهند بود تا مادامی که لباس بیگانه را نپوشند و از غذاهای آنان استفاده نکنند؛ ولی هنگامی که چنین کنند خداوند آنان را ذلیل و خوار خواهد کرد!^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. وابستگی امت اسلامی به بیگانگان در خوراک و پوشاک که دو نیاز از نیازهای اساسی است، سبب ذلت و خواری جامعه‌ی اسلامی است و در واقع حضرت علی ع تأکید دارند که نیازمندی‌های ضروری جامعه باید در داخل تأمین شود و جامعه‌ی اسلامی در نیازمندی‌های اساسی خود نباید به بیگانگان محتاج باشد؛ لذا ذکر خوراک و پوشاک از باب نمونه است و موضوعیت ندارد. همین‌طور خوراک و پوشاک از کالاهای مصرفی است و نباید یک جامعه کالاهای مصرفی خود را به‌طور مستقیم از خارج وارد کند، زیرا این کار به اشتغال و تولید داخلی ضربه‌ی مهلک وارد می‌کند و چه بسا شرکت‌های تولیدی داخلی را گرفتار ورشکستگی کند.

۲. خرید کالاهای اساسی از خارج، القاکننده‌ی روحیه‌ی خود کم‌بینی در تأمین نیازمندی‌های اساسی و احساس حقارت در برابر بیگانگان است و باعث می‌شود که به هنگام درگیری با بیگانگان، صدور چنین کالاهایی وجه‌المصالحه‌ی کوتاه آمدن امت اسلامی در برابر بیگانگان قرار گیرد. نیز خرید کالاهای وارداتی به معنای کمک به گسترش فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای بیگانه و قدرت روزافزون آنان است و سبب بیکار ماندن نیروی کار هم‌وطنان ما و تضعیف قدرت اقتصادی جامعه‌ی اسلامی می‌شود.

۳. ورود کالاهای بیگانه خصوصاً از کشورهایی که دشمن اسلام و مسلمین هستند، سبب می‌شود تا آن‌ها آرام آرام فرهنگ خود را نیز در ضمن صادرات کالا وارد جامعه کنند، به طور مثال؛ کشورهای صادرکننده، با هدف ایجاد زمینه‌های تحریک جنسی و گسترش مفاسد

اخلاقی، لباس‌هایی متناسب با فرهنگ خود که نمایش‌دهنده‌ی جذابیت‌های جنسی زن و مرد است و حداقلی از پوشش را دارد، وارد کشورهای دیگر می‌کنند.^۱

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» در این باره می‌فرماید: «واردات بی‌رویه قطعاً ضرر خواهد زد؛ دستگاه‌های سیاست‌گذار کشور و کسانی که سیاست‌های اجرایی را تنظیم می‌کنند، به این نکته باید توجه کنند. فراوانی و ارزانی، چیز خیلی خوبی است، اما از آن مهم‌تر و بهتر، رشد صنعت داخلی است؛ قوام گرفتن صنعت داخلی است. این درست نیست که ما به دلایل گوناگونی که غالباً هم دلایل واهی است، دروازه را به روی واردات باز کنیم. من بارها به مسئولین - مسئولین گوناگون در بخش‌های مختلف دولتی - گفتم: اگر فلسفه‌ی شما، منطق شما برای افزایش واردات و تسهیل واردات ساخته‌های صنعتی این است که می‌گویید کیفیت مصنوعات داخلی باید بالا برود، خب فشار را روی این بخش بگذارید. سیاست‌هایی وجود دارد که می‌شود وادار کرد، مجبور کرد تولیدکننده‌ی داخلی را به این‌که کیفیت را ارتقا بدهد. بدترین گزینه برای بالابردن کیفیت داخلی این است که ما راه را برای مصنوعات خارجی باز کنیم؛ این، بدترین گزینه است. گزینه‌های بهتری وجود دارد برای این‌که ما کیفیت را بالا ببریم».^۲

۲۹. وارد کردن کالاهای واسطه‌ای

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «مَنْ اشْتَرَى الحِنِطَةَ زَادَ مَالُهُ وَ مَنْ اشْتَرَى الدَّقِيقَ ذَهَبَ نِصْفُ مَالِهِ وَ مَنْ اشْتَرَى الخُبْزَ ذَهَبَ مَالُهُ»

امام علی علیه السلام می‌فرماید: کسی که گندم بخرد؛ بر مالش افزوده می‌شود و کسی که آرد بخرد؛ نیمی از مالش از بین می‌رود و کسی که نان بخرد؛ تمام مالش از بین می‌رود».^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در حدیثی شبیه به این روایت از امام صادق علیه السلام نقل شده که می‌فرماید: «خرید گندم، فقر را دور می‌کند؛ خرید آرد، فقر می‌آورد؛ و خرید نان، مایه‌ی نابودی است».^۴ یعنی هر چه جامعه از کار و تولید فاصله بگیرد، به فقر و تهی‌دستی نزدیک‌تر می‌شود.^۵ در این روایت نیز

(۱) با استفاده از دانشنامه‌ی امام علی علیه السلام، ج ۷، ص ۵۴۲

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۹، ص ۱۲

(۳) تهذیب الأحکام، ج ۷، ص ۱۶۲

(۴) توسعه‌ی اقتصادی بر پایه‌ی قرآن و حدیث، ج ۱، ص ۲۱۷

(۵) همان

حضرت علی علیه السلام به سه نوع خرید اشاره می‌کنند که می‌تواند به عنوان یک اصل در واردات کالا، مبنای کار قرار گیرد.

یک: خرید گندم که در نظام اقتصادی، نقش کالای واسطه‌ای را ایفا می‌کند؛ یعنی از گندم می‌توان در تولید گندم و فرآورده‌های گندم مانند: انواع نان‌های صنعتی و سنتی، انواع شیرینی و... استفاده کرد. وارد کردن این نوع از کالا چون می‌تواند عامل ایجاد اشتغال و گسترش تولید شود، در مقایسه با دو گروه دیگر بهتر است. وارد کردن فولاد، تکنولوژی تولید و... مانند: انواع کارخانه‌های تولیدی، از این قبیل است.

دو: خرید آرد که می‌تواند در مرحله‌ای پایین‌تر نسبت به گندم، نقش کالای واسطه‌ای را ایفا کند و در خدمت تولید قرار گیرد؛ وارد کردن این‌گونه کالاها در اولویت دوم می‌تواند مورد توجه قرار گیرد، چون وارد کردن این قبیل کالاها نیز می‌تواند در خدمت تولید و اشتغال باشد. شاید وارد کردن قطعات کالا و مونتاژ آن در داخل، وارد کردن پارچه، وارد کردن شمش طلا و... در این طیف از واردات قرار گیرد؛ ولی چون به فرمایش حضرت سبب می‌شود نیمی از مال انسان با خرید این دسته از کالاها هدر برود، باید تدابیری اندیشیده شود که وارد کردن این‌گونه کالاها نیز به حداقل برسد.

سه: خرید نان که کالایی مصرفی است و مستقیماً بدون این‌که تغییری در آن ایجاد گردد مصرف می‌شود؛ وارد کردن چنین کالاهایی که فقط سبب خروج ارز از کشور و ضربه‌زدن به تولیدات داخلی و اشتغال می‌شود جز در مواردی ضروری مثل تنظیم بازار، یا وارد کردن کالایی غیر ضروری که به هر دلیلی تولید آن در داخل صرفه اقتصادی ندارد، توصیه نمی‌شود. بنابراین وارد کردن مواد غذایی مصرفی، دارو، میوه و تره‌بار، وسایل حمل و نقل هوایی و ریلی و زمینی، تجهیزات نظامی، لوازم خانگی، پوشاک، فرش و لوازم صوتی، تصویری، ارتباطی و رایانه‌ای باید به حداقل ممکن برسد.

۲. البته در این روایت، این سه نوع کالا در قیاس با همدیگر مورد سنجش قرار گرفته‌است، لذا در امر واردات، جهات دیگری هم هست که باید مورد توجه قرار گیرد و این روایت ناظر به آن جهات نیست. مثلاً وارد کردن کالاهای واسطه‌ای نیز چنانچه در موردی سبب وابستگی به قدرت‌های استکباری شود، خصوصاً در مواردی مانند انرژی هسته‌ای که در آینده نه چندان دور به نیازی اساسی برای کشور تبدیل خواهد شد، به صلاح نیست و باید دولت‌مردان بکوشند تا در این‌گونه موارد، کشور به استقلال کامل دست یابد.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» می‌فرمایند: «در جلسه‌ی مسئولین و کارگزاران نظام، توصیه کردیم، گفتیم واردات را مدیریت کنید؛ نمی‌گوییم متوقف کنید؛ یک چیزهایی باید

بایاد، یک چیزهایی باید نیاید، یک مدیریت صحیحی باید انجام بگیرد؛ این مسلماً هست»^۱. همین‌طور معظم‌له در ابلاغ سیاست‌های نظام در برنامه‌ی دوم، یکی از سیاست‌ها را «گسترش تولید داخلی، به ویژه در زمینه‌ی کشاورزی و تأمین نیازهای اساسی جامعه و کاهش واردات اجناس مصرفی و غیر ضرور، همراه با افزایش کیفیت فرآورده‌ها در کشور و توسعه‌ی صادرات غیر نفتی» ابلاغ فرمودند.^۲

۳۰. ایجاد روحیه‌ی خود کتلی در بازاریان

قَالَ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كَانَ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْكُوفَةِ يَغْتَدِي كُلَّ بُكَرَةِ فَيَطُوفُ فِي أَسْوَاقِ الْكُوفَةِ سُوقًا سُوقًا وَمَعَهُ الدَّرَّةُ عَلَى عَاتِقِهِ وَكَانَ لَهَا طَرْفَانِ وَكَانَتْ تُسَمَّى السَّبِيَّةَ قَالَ فَيَقِفُ عَلَى أَهْلِ كُلِّ سُوقٍ فَيُنَادِيهِمْ يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ قَدِّمُوا الِاسْتِخَارَةَ وَتَبَرَّكُوا بِالسُّهُولَةِ وَاقْتَرِبُوا مِنَ الْمُتَبَاعِينَ وَتَزَيَّنُوا بِالْحِلْمِ وَتَجَافَوْا عَنِ الظُّلْمِ وَانصَفُوا الْمَظْلُومِينَ وَ لَا تَقْرَبُوا الرِّبَا وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَ لَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ قَالَ فَيَطُوفُ فِي جَمِيعِ أَسْوَاقِ الْكُوفَةِ ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَقْعُدُ لِلنَّاسِ؛

امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَامُ در ایام خلافت در کوفه هر روز، اول صبح به بازار می‌رفت و بازار به بازار سرکشی می‌کرد و تازیانه‌ای همراه داشت که دارای دو سر بود و به آن «سبیه» می‌گفتند؛ و بر سر هر بازاری می‌ایستاد و با صدای بلند می‌فرمود: «ای جماعت تجار! قبل از هر چیز از خداوند طلب خیر کنید و برکت را در آسان‌گیری در معامله بجوید! به خریداران نزدیک شوید، خود را به بردباری بیارید، از ستم‌کردن دوری کنید و با مظلومین انصاف داشته باشید (یعنی خود را به جای آنان تصور کنید) و به ربا نزدیک نشوید، کیل و وزن را کامل ادا کنید (کم‌فروشی نکنید)، اجناس مردم را کمتر از آن چه هست، بر ندارید و در زمین، فساد به راه نیاندازید! آن حضرت، همین‌طور در همه‌ی بازارها می‌گشت و این توصیه‌ها را تکرار می‌نمود، سپس بر می‌گشت و به امور مردم رسیدگی می‌کرد».^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. دولت و حکومت نمی‌تواند برای تک‌تک بازاریان ناظر بیرونی بگذارد، ضمن این‌که پلیسی‌کردن فضای جامعه نیز خیلی مطلوب نیست، لذا بهترین راهکاری که حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ در کنار برخورد قضایی با متخلفان اجرا می‌کنند، این است که حس خودکنترلی را با تذکرات هر روزه در بازاریان ایجاد کنند تا هر کسی خودش پلیس خود باشد و رفتارش را کنترل کند.

۱) بیانات، سال ۱۳۸۹، ص ۱۳۶

۲) مکتوبات، سال ۱۳۷۲، ص ۶۵

۳) من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۹۴

از طرفی به فرمایش رسول خدا ﷺ مهیاترین نقطه‌ی زمین برای حضور ابلیس و زیردستانش و برای سوق دادن فعالان اقتصادی (اعم از تولیدکننده، فروشنده و خریدار) به سوی گناه، بازار و مراکز فعالیت‌های اقتصادی است؛ او از آغاز شروع فعالیت اقتصادی، شروع به وسوسه‌گری می‌کند و افراد را به کم‌فروشی، گران‌فروشی، تولید و عرضه‌ی کالاهای مضر و مفسده‌انگیز، دروغ‌گویی، فریبکاری، ربا و رشوه، کلاه‌برداری و... ترغیب می‌کند. از این جهت است، فعالان اقتصادی بیشترین نیاز را به تذکر و پند و نصیحت مستمر دارند، لذا پیامبر گرامی اسلام ﷺ و حضرت علی علیه السلام خود، شخصاً به صورت سرزده از بازار سر می‌زدند و بازاریان را به رعایت تقوا و ارزش‌ها، ذکر و یاد خدا و نماز اول وقت و... دعوت می‌کردند و تذکرات لازم را به آنان می‌دادند. امروزه به دلیل رعایت مسائل امنیتی و مشغله‌ی زیاد مسئولین ارشد مملکت، شاید نتوان از آنها انتظار سرکشی به بازار را داشت، ولی سایر مسئولین مانند: برخی از وزرای مسئول، استاندارها، فرماندارها، شهردارها، رؤسای شوراهای شهر و... چگونه؟ آیا شده این عزیزان در دوره‌ی مسئولیت خود، یک‌بار سری به بازار عرضه‌ی میوه و تره‌بار، مواد غذایی و... بزنند؛ از نزدیک وضعیت حاکم بر بازار را تماشا کنند و تذکرات لازم را به بازاریان بدهند؟! ۲. چند پیشنهاد اجرایی

یک: نهادهای تبلیغاتی با کمک و همکاری اتحادیه‌های صنفی، برنامه‌های منظم تبلیغی، در قالب‌های متنوع تبلیغی از قبیل نصب پوستر، تهیه‌ی روزنامه، تولید نرم‌افزار، تبلیغ چهره به چهره، همایش‌های هفتگی و... داشته باشند.

دو: تشکیل گروه‌های ویژه‌ی امر به معروف و نهی از منکر اقتصادی.

سه: نصب دعا‌های مخصوص بازار و آغاز فعالیت تجاری در مکانی مناسب و در معرض دید بازاریان.

چهار: ساخت مسجد و نمازخانه در مراکز اقتصادی و پخش اذان و اقامه‌ی نماز جماعت؛ امری که متأسفانه در سال‌های اخیر یا به کلی نادیده گرفته شده و یا بسیار کم‌رنگ شده است به طوری که امروزه ساخت مراکز تجاری بدون نمازخانه و مسجد را فراوان شاهدیم.

در گذشته بین مراکز تجاری و مساجد و حوزه‌های علمیه پیوند عمیقی وجود داشته است و در اثر همین پیوندها بود که تجار مسلمان، در بسیاری از سفرهای تجاری، اسلام را با خود به کشورهای کفر به ارمغان برده و نقش یک مبلغ را ایفا می‌کردند؛ کم نیست مناطقی از جهان که اسلام و تشیع به برکت حضور یک تاجر مسلمان به آن جا رفته‌است، همچنین اگر می‌بینیم که در شکل‌گیری انقلاب اسلامی، بازاریان نقش اساسی و تعیین کننده‌ای ایفا کردند، به برکت همین پیوند عمیق بود.

از باب نمونه می‌توان به چند مورد که در کتاب دائرة المعارف فقه مقارن آمده است اشاره کرد:

بازار تهران؛ که در ابتدای آن یک مدرسه‌ی علمیه وجود دارد و در گذشته بازاریان هر بامداد قبل از شروع درس در درس‌های عمومی فقه و قرآن شرکت می‌کردند.

یا در اصفهان؛ دو مسجد بزرگ در دو سوی بازار و بیش از سی و سه مدرسه‌ی علمیه و مسجد در طول بازار و ایوان نظام‌الملک در مدخل بازار (محل برگزاری نماز جمعه)، بازار اصفهان را تبدیل به بازار اسلامی کرده است.^۱ در مشهد مقدس نیز زمانی که خود من از درس مکاسب استاد صالحی «حفظه‌الله تعالی» در مسجد گوهرشاد فیض می‌بردم، شاهد حضور برخی از بازاری‌های اطراف حرم مطهر در درس مکاسب بودم.

پنج: پخش نواهای دلنشین دعا، زیارت، سرود و تواشیح در مناسبت‌ها.
شش: برگزاری کارگاه‌هایی تحت عنوان کارگاه رزق حلال برای فعالان اقتصادی؛ به صورت مستمر.

هفت: برگزاری کلاس آموزش احکام اقتصادی، قبل از دادن مجوز فعالیت اقتصادی.
هشت: تأکید بر اهمیت و پاداش عرضه و خرید کالای ایرانی، به‌کارگیری نیروی کار ایرانی، تبلیغ کالای ایرانی در مراکز اقتصادی و خودداری از عرضه‌ی کالای قاچاق، کالاهای ساخت کشورهای دشمن اسلام و مسلمین و کالاهای مفسده‌انگیز؛ با تأکید بر گناه بودن و آثار سوء آن‌ها از سوی نهادهای ذی‌ربط.

۳۱. برخورد قضایی با مفسدین اقتصادی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي كِتَابِهِ إِلَى مَالِكِ الْأَشْجَرِيِّ «رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ»: «قَالَ فَاْمَنْعَ مِنَ الْإِحْتِكَارِ فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنَعَ مِنْهُ وَ لِيَكُنَ الْبَيْعُ بَيْعًا سَمَحًا بِمَوَازِينِ عَدْلٍ وَ أَسْعًا لَا يُجْحَفُ بِالْفَرِيقَيْنِ مِنَ الْبَائِعِ وَ الْمُشْتَاعِ فَمَنْ قَارَفَ حُكْرَةً بَعْدَ نَهْيِكَ إِيَّاهُ فَتَكَلَّلْ وَ عَاقِبْ فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ؛

امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ در نامه‌ای خطاب به مالک اشتر «رحمة الله عليه» می‌فرماید: از احتکار جلوگیری کن؛ که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از آن منع فرمود! و باید که خرید و فروش آسان صورت پذیرد و با میزان عدل انجام گیرد و با نرخ‌هایی؛ نه به زیان فروشنده و نه به زیان خریدار. و آن‌که پس از منع تو دست به احتکار زند، او را کیفر ده تا مایه‌ی عبرت دیگران گردد، و در کیفر دادن زیاده‌روی مکن!^۲

(۱) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۴۹۸

(۲) وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۴۲۷؛ الحیة، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۶، ص ۲۹۰

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. گزارش‌های متعددی از برخورد پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و حضرت علی علیه السلام با متخلفین اقتصادی مانند: گران‌فروشان، محتکران، کسانی که غش در معامله می‌کردند و... رسیده است و این نشان می‌دهد که یکی از اصول مسلم برای کنترل بازار و حاکمیت قانون بر بازار، برخورد قضایی مناسب با متخلفان است.

۲. حمایت از تولید ملی و کار و سرمایه‌ی ایرانی اقتضا می‌کند با هر پدیده‌ای که تولید ملی را تهدید می‌کند، برخورد لازم صورت گیرد؛ لازمه‌ی این کار این است که نخست نمایندگان مجلس شورای اسلامی، قوانین لازم و حمایت‌کننده از تولید ملی را به تصویب برسانند و در مرحله‌ی بعد، دولت و همه‌ی مجریان، با قاطعیت و صلابت و ضمن همکاری قوه‌ی قضائیه، با هر آنچه به تولید ملی و کار ایرانی آسیب می‌رساند برخورد لازم قضایی را انجام دهند.

نظارت بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی و برخورد قضایی با دارندند و به موقع با متخلفین اقتصادی، می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در کنترل بازار و حمایت از تولید ملی داشته باشد و مانع اجحاف عده‌ای منفعت‌طلب به مردم شود. لازم است تمامی دستگاه‌های نظارتی اعم از وزارت اطلاعات، مجلس شورای اسلامی، وزارت صنایع، اتحادیه‌های صنفی و...، بازار و فعالیت اقتصادی افراد و بنگاه‌ها را در طول سال رصد کنند و از بروز مفسد اقتصادی قبل از این‌که به بحرانی اجتماعی و اقتصادی تبدیل شود، جلوگیری نمایند؛ از جمله: برخورد با کسانی که به نام فعالیت‌های اقتصادی، تسهیلات بانکی و دولتی دریافت می‌کنند ولی آن‌ها را در جای دیگری به کار می‌گیرند، برخورد با کسانی که از پرداخت مالیات فرار می‌کنند، برخورد با محتکران و رشوه‌گیران، برخورد با واردات بی‌رویه و ضررزننده به تولید ملی، برخورد با رانت‌خوران، ویژه‌خواران، کم‌فروشان و گران‌فروشان، برخورد با قاچاق کالا و... برخورد با کسانی که غیر قانونی از کارگران خارجی استفاده می‌کنند، برخورد قاطع با واردکننده‌های کالاهایی که تولید داخلی مشابه دارد به‌ویژه در همان زمانی که فصل عرضی کالای ایرانی است و به جد به تولید ملی آسیب می‌رساند و...

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» مبارزه با فساد را خصوصاً در این دوران که دوران شکوفایی اقتصادی مملکت است یک ضرورت می‌دانند و می‌فرمایند: «یکی از وظایف امروز آقایان مبارزه با فساد است؛ چون کشور به ثمردهی رسیده و وقت میوه‌چینی است. زحمات گذشته‌ی شما به تدریج ثمر می‌دهد و امکانات در کشور در حال افزایش است. چنین موسمی همیشه و در همه‌ی تاریخ، موسم خطرناکی بوده است. موسم ورود آدم‌های سوءاستفاده‌کن و فرصت‌طلب و کج‌دست و بددل و سیاه‌روست که وارد می‌شوند و اگر توانستند، از غفلت‌ها سوءاستفاده می‌کنند. خیلی مراقب این جهت باشید. شاید ما ده سال پیش این‌قدر به مراقبت

نیاز نداشتیم- اگرچه همیشه مراقبت لازم است- زیرا آن وقت چیز زیادی برای بردن و دزدیدن نبود؛ ولی امروز چیز زیادی برای بردن و دزدیدن وجود دارد. من محاکمات جنجالی این روزها را جزو افتخارات نظام می دانم. وجود فساد تعجب آور نیست؛ مبارزه نکردن با فساد تعجب آور است. این محاکمات معنایش این است که نظام جمهوری اسلامی با هیچ کس رودربایستی و شوخی ندارد و هر انگیزه‌ی فساد را در هر جا ببیند سرکوب می کند؛ به خصوص آن فساد که مثل خوره و کرم داخل درخت، بناست که اصل بنا را پوسانده و پوک کند و از بین ببرد. هر جا که با این مسأله در مجموعه‌ی خودتان برخورد کردید، با کمال قدرت و بدون هیچ گونه ابا و امتناع و با تکیه بر همان روش‌ها و طریقه‌های قانونی- که بحمدالله ما برای همه‌ی این کارهای اساسی قانون داریم- با آن مبارزه کنید»^۱.

۳۳. برخورد قضایی با محکومین

عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «أَنَّهُ كَتَبَ إِلَى رِفَاعَةَ: «أَنَّهُ عَنِ الْهُكْرَةِ فَمَنْ رَكِبَ النَّهْيَ فَأَوْجِعُهُ ثُمَّ عَاقِبُهُ بِأَظْهَارِ مَا اخْتَكَرَ»

امیرالمؤمنین؛ علی عَلَيْهِ السَّلَامُ در نامه‌ای به رفاعه (قاضی اهواز) نوشتند: از احتکار (کالاهای مورد نیاز جامعه) جلوگیری کن! هر کس بعد از این فرمان، دست به احتکار کالا بزند، او را مجازات کن و او را وادار کن کالای احتکار شده را آشکار کند (و در معرض عرضه قرار دهد!)^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. احتکار کالای مورد نیاز جامعه از حرام‌های مسلم فقهِ اسلامی است که انسان را از نعمت‌های خاص و رحمت خداوند محروم کرده، سزاوار جهنمی شدن می‌کند و خیر و برکت را از زندگی می‌برد؛ همین‌طور خطر گرفتاری به برخی بیماری‌های سخت و ورشکستگی را به دنبال دارد.^۳

۲. مسلمانی فقط به نماز خواندن و روزه گرفتن نیست؛ باید به تمام دستورات و مقررات الهی اعم از احکام فردی و اجتماعی و سیاسی دین پایبند باشیم. رعایت نکردن احکام فردی دین، فقط شخص مسلمان را متضرر می‌کند ولی رعایت نکردن احکام اجتماعی و سیاسی اسلام،

(۱) بیانات، سال ۱۳۷۴، ص ۷۷

(۲) مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۳، ص ۲۷۷

(۳) توسعه‌ی اقتصادی، ج ۱، ص ۲۷۸

جامعه‌ی اسلامی را متضرر می‌کند؛ زیرا احتکار معمولاً با هدف بالا بردن قیمت‌ها صورت می‌گیرد که در این صورت، عامه‌ی مسلمین متضرر می‌شوند لذا پیامبر ﷺ فرمودند: «هرکس یک شب را در آرزوی گران‌تر شدن اجناس به ضرر مسلمانان به سر برد، خداوند عمل چهل سالش را از بین می‌برد»^۱.

۳. به‌خاطر آثار زیان‌باری که احتکار در ضرررسانی به عامه‌ی مردم، افزایش قیمت‌ها و بدبینی توده‌ی مردم نسبت به دولت دارد؛ لازم است دولت به همکاری قوه قضائیه و با قاطعیت، با احتکار مبارزه کند. زیرا احتکار می‌تواند ضربه‌ی بزرگی به تولید ملی بزند؛ چون سبب گران‌شدن اجناس و کاهش توان خرید مردم می‌شود، همین‌طور با ایجاد بحران در جامعه، دولت‌مردان گاه ناچار می‌شوند برای ایجاد تعادل در بازار، درهای واردات کالا را باز کنند و در نتیجه با عرضه‌ی واردات، ضربه‌ی زیادی به تولیدات داخلی وارد می‌شود.

۴. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» می‌فرماید: «حرمتِ احتکار بر اساس آنچه در روایات آمده و نظر مشهور هم همان است، فقط در غلاتِ چهارگانه و در روغن حیوانی و روغن نباتی است که طبقات مختلف جامعه به آن نیاز دارند، ولی حکومت اسلامی هنگامی که مصلحت عمومی اقتضا کند، حق دارد از احتکار سایر احتیاجات مردم هم جلوگیری کند و اجرای تعزیر مالی بر محتکر در صورتی که حاکم صلاح بداند، اشکال ندارد»^۲.

آیت الله شاهرودی «حفظه‌الله‌تعالی» می‌نویسد: «شکی نیست که احتکار اگر به قصد اضرار به مسلمانان و یا موجب اختلال در نظام زندگی اجتماعی آنان شود، حرام است؛ البته نه به عنوان احتکار بلکه به عنوان ثانوی که همان حرمت اضرار به مسلمانان یا حرمت ایجاد اختلال در نظام زندگی آنان است. از این جهت... هر نوع حبس کردن مواد غذایی و غیر غذایی از چیزهایی که در زندگی به آن احتیاج است را می‌تواند شامل شود»^۳.

(۱) همان

(۲) أجوبة الاستفتاءات (فارسی)، ص ۳۲۸

(۳) فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت (علیهم‌السلام)، ج ۱، ص ۲۶۹

بخش چهارم:
وظایف و نقش صاحبان ثروت و سرمایه

در نظام اقتصاد اسلامی بر اساس توحید در مالکیت که از شاخه‌های مهم توحید افعالی است، مالک اصلی اموال و سرمایه‌ها خداوند متعال است،^۱ و مال، امانتی در اختیار انسان می‌باشد تا برابر با دستورالعمل مالک اصلی آن یعنی خداوند متعال، آن را به کار گیرد.^۲ خداوند متعال روی هم انباشته کردن ثروت را هدف نهایی زندگی انسان قرار نداده،^۳ بلکه مال و ثروت را ابزاری در راستای دستیابی به اهداف برتر مانند: تأمین نیازمندی‌های خود و خانواده، احسان و انفاق به نیازمندان، ترویج و تبلیغ دین، خودکفایی و پس‌اندازی برای آخرت قرار داده است و از همگان خواسته که داشته‌های مالی خود را به سه بخش تقسیم کنند؛ بخشی را به مصرف روزمره‌ی زندگی خود و خانواده و سایر نیازمندان برسانند، بخشی را برای نیازهای فرداهای زندگی؛ نهایت به مقدار یک سال پس‌انداز کنند و باقی‌مانده آن را در کارهای تولیدی سرمایه‌گذاری نمایند. لذا بر همه‌ی صاحبان ثروت و سرمایه لازم است؛ ثروت و سرمایه‌ی خود را در راستای تحقق این اهداف به کار اندازند و بخش مازاد بر نیاز روزانه و سالیانه‌ی خود را در راه شکوفایی اقتصاد اسلامی و در امور تولیدی به کار گیرند. این بخش در سه فصل تنظیم شده است که در ادامه می‌آید.

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی نور، آیه‌ی ۳۳

(۲) بحار الأنوار (ط - بیروت)، ج ۷۲، ص ۳۰۵

(۳) سوره‌ی مبارکه‌ی توبه، آیه‌ی ۳۴

فصل اول: اهمیت سرمایه گذاری

۳۴. ادای حق محرومان با سرمایه گذاری اقتصادی

قَالَ الصَّادِقُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «إِنَّمَا وُضِعَتِ الزَّكَاةُ اخْتِبَارًا لِلْأَغْنِيَاءِ وَمُعَوْنَةً لِلْفُقَرَاءِ وَلَوْ أَنَّ النَّاسَ أَدَوْا زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ مَا بَقِيَ مُسْلِمٌ فَقِيرًا مُحْتَاجًا وَلَا سْتَعْنَى بِمَا فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ وَإِنَّ النَّاسَ مَا افْتَقَرُوا وَلَا احتَاجُوا وَلَا جَاعُوا وَلَا عَرُوا إِلَّا بِذُنُوبِ الْأَغْنِيَاءِ وَحَقِيقٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَمْنَعَ رَحْمَتَهُ مَنْ مَنَعَ حَقَّ اللَّهِ فِي مَالِهِ؛

امام صادق (ع) می فرماید: زکات برای آزمون ثروتمندان و مدد رساندن به زندگی فقیران مقرر شده است. اگر مردم زکات اموال خود را بدهند، هیچ مسلمانی فقیر و نیازمند نخواهد ماند و با مقداری که خدا برای او واجب کرده است، بی نیاز خواهد شد. به یقین مردمان، فقط از گناه توانگران (در نپرداختن حقوق فقرا) است که فقیر و نیازمند و گرسنه و برهنه می مانند و سزاوار است که خداوند متعال رحمتش را از این گونه افراد باز دارد.^۱

پیامها و نکته‌ها

۱. زکات در اصطلاح قرآن کریم و روایات، شامل هر نوع واجب مالی ابتدایی مانند: زکات اصطلاحی، زکات فطره، خمس و زکات باطنی می شود و اختصاصی به زکات اصطلاحی ندارد؛ زیرا قرآن کریم برای مقابله با پدیده‌ی فقر، کاهش فاصله‌ی طبقاتی و اجرای عدالت اقتصادی و اجتماعی، از آغاز نزول و به گونه‌های مختلف، به پرداخت بخشی از مال به نیازمندان جامعه تأکید کرده است،^۲ در حالی که زکات اصطلاحی در مدینه و آن هم با لفظ «صدقه» واجب شده است.^۳

۲. یکی از انواع زکات واجب، زکاتی است تحت عنوان زکات باطنی. این زکات زکاتی است فراگیر که برای رفع فقر و محرومیت، به اموال توانگران تعلق می گیرد و از نظر مقدار، زمان و شرایط با زکات مصطلح متفاوت است و بر خلاف زکات مصطلح، حد نصاب ظاهر و مشخصی ندارد؛ بلکه به میزان محرومان در جامعه و توان مالی پرداخت کننده وابسته است.^۴ آیات ۲۴ و ۲۵ سوره‌ی مبارکه‌ی معارج، آیه‌ی ۱۹ سوره‌ی مبارکه‌ی ذاریات، آیه‌ی ۴۴ سوره‌ی مبارکه‌ی مدثر، آیه‌ی ۳۴ سوره‌ی مبارکه‌ی حاقه، آیه‌ی ۳ سوره‌ی مبارکه‌ی ماعون، آیات ۱۷ و ۱۸ سوره‌ی مبارکه‌ی فجر و آیات ۳۴ و ۳۵ سوره‌ی مبارکه‌ی توبه، اشاره به این

(۱) من لا یحضره الفقیه، ج ۲، ص ۷

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی توبه، آیات ۶۰ و ۱۰۳

(۳) زکات باطنی، ص ۱۷ به بعد

(۴) زکات باطنی، ص ۴۴، با تلخیص

نوع از زکات دارد.^۱

حضرت آیت الله مکارم شیرازی «حفظه الله تعالی» از این وظیفه، تحت عنوان «حق معلوم» یاد می‌کند و می‌فرماید: «یکی دیگر از حقوق مالی که از تراکم ثروت و انباشته شدن آن می‌کاهد، انفاق‌های ویژه‌ای است که به نام «حق معلوم» در اموال ثروتمندان منظور شده است؛ بدین معنا که آدمی در زندگی خود سهمیه‌ای برای محرومان و حمایت از امور جامعه در راه خدا - جز مالیات شرعی - قرار دهد و به‌طور مداوم آن را بپردازد».^۲

بر این اساس بر ثروتمندان و توانگران لازم است به میزان توان مالی که دارند، تا مادامی که انسان‌های نیازمند و فقیر در جامعه وجود دارد، از راه‌های مختلف مانند: صدقه، هدیه، اعطای وام قرض‌الحسنه و... به این وظیفه‌ی دینی و شرعی خود عمل کنند.

مهم‌ترین و پسندیده‌ترین شکل کمک به دیگران، ایجاد فرصت‌های شغلی با راه‌اندازی کارهای تولیدی است؛ زیرا در این صورت، نیازمندان با کمال عزت و حفظ آبرو و حیثیت و از راه کار و تلاش، زندگی خود را تأمین می‌کنند و غبار احساس ذلت و خواری که معمولاً بر چهره‌ی دریافت‌کننده‌ی صدقات و انفاق و قرض‌الحسنه می‌نشیند، بر چهره‌ی آنان نمی‌نشیند.

۳۵. پیشگام‌بودن اولیای خدا در سرمایه‌گذاری اقتصادی

عَنِ الرَّوِّی: «أَعْطَى أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ﷺ لِأَبِي الْفَا وَ سَبْعِمِائَةِ دِينَارٍ وَ قَالَ لَهُ: اِتَّجِرْ لِي بِهَا. ثُمَّ قَالَ: أَمَا إِنَّهُ لَيْسَ لِي رَغْبَةٌ فِي رِبْحِهَا وَ إِنْ كَانَ الرَّبِيحُ مَرْغُوبًا فِيهِ، وَ لَكِنْ أَحْبَبْتُ أَنْ يَرَانِي اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُتَعَرِّضًا لِقَوَائِدِهِ؛

محمد بن عذافر از پدر خود روایت می‌کند که: امام صادق ﷺ هزار و هفتصد دینار به من داد و فرمود: با این مبلغ، برای من تجارت کن! سپس فرمود: بدان که من رغبتی به سود آن ندارم؛ هر چند سود مطلوب است، بلکه دوست دارم خداوند عزّ و جلّ، ببیند که من در جستجوی نعمت او هستم».^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. امام صادق ﷺ بخشی از سرمایه‌ی خود را در اختیار دیگران قرار می‌دهند، که هم خود از منافع و سود آن بهره‌مند شوند و هم برای کسانی که سرمایه‌ی کافی برای تجارت و کار

(۱) برای توضیح بیشتر پیرامون مفاد این آیات و همین‌طور روایات مربوط به آن، نک: زکات باطنی، ص ۹۱ به بعد

(۲) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۴۴۷

(۳) میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۱۲۸

ندارند، ایجاد اشتغال کنند تا آنان نیز با کار و تلاش از دست‌رنج خود، آبرومندانه و عزتمندانه زندگی‌شان را اداره کنند.

۲. شخص امام صادق علیه السلام رغبت چندانی به درآمدهای حاصل از این فعالیت اقتصادی ندارند، ولی چون خداوند فعالیت صحیح اقتصادی را دوست دارد، سرمایه‌ی خود را در این مسیر به کار می‌اندازند. این درس بزرگی برای تمام شیعیان و ارادتمندان به آن حضرت است تا سرمایه‌ها و درآمدهای اضافی زندگی خود را در مسیر تولید و ایجاد اشتغال به کار اندازند و از مصرف‌های اسراف‌گونه و تجمل‌گرایانه به جد پرهیز کنند.

مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» ضمن گلایه از مصرف‌های اسراف‌گونه می‌فرمایند: «بسیاری از کسانی که سرمایه دارند، پول دارند، درآمدهای کلانی دارند؛ نمی‌دانند این درآمدها را چگونه باید صرف کنند. این جا هم باز همان اصلاح الگوی مصرف خود را نشان می‌دهد. پول را به جای سرمایه‌گذاری تولیدی، صرف تجملات می‌کنند؛ سفرهای خارجی بیهوده، بی‌ثمر، پرخرج و احیاناً فسادآور، بهانه برای تغییر وسایل خانه، وسایل زندگی؛ این چیزها یک حرکت مسرفانه است نسبت به ثروت. می‌شود پول را، درآمد را سرمایه‌گذاری کرد. امروز وسایل این کار فراهم است. با فعال‌شدن بورس‌هایی که در کشور هست، می‌توان سرمایه‌گذاری کرد. همه می‌توانند آنچه را که دارند، در سرمایه‌گذاری‌ها دخالت بدهند»^۱.

۳. سیره‌ی امام صادق علیه السلام، به دولت‌مردان ما این درس را می‌دهد که فکری برای جذب نقدینگی و پول‌های سرگردان در دست مردم کنند و با ساز و کاری مناسب، آن‌ها را جذب فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی مناسب نمایند تا هم مردم به اسراف و خریدهای زاید و غیر ضرور که خود، ایجاد تورم می‌کند رو نیاورند و هم سیستم اقتصادی و تولیدی و چرخ اقتصاد بر سرمایه‌ی ایرانی متکی باشد و تولیدکنندگان ناچار نباشند برای جذب سرمایه با خارج‌نشینان و شرکت‌های خارجی قراردادهایی ببندند که ممکن است خود، زمینه‌ساز وابستگی ما به خارج باشد.

همین‌طور سیره‌ی امام صادق علیه السلام این درس را برای عموم مردم دارد که پول‌های زاید بر نیاز خود را در چهارچوب قوانین شرعی و در امور تجاری و اقتصادی به‌کار اندازند و از تجمل‌گرایی، زیاده‌روی در مصرف و یا روی آوردن به فعالیت‌های ناسالم اقتصادی مثل ربا بپرهیزند.

۳۶. لزوم سرمایه‌گذاری اقتصادی

عَنْ زُرَّارَةَ قَالَ سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: «مَا يُخْلِفُ الرَّجُلُ شَيْئًا أَشَدَّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَالِ الصَّامِتِ قُلْتُ: كَيْفَ يَصْنَعُ بِهِ قَالَ يَجْعَلُهُ فِي الْحَائِطِ يَعْنِي فِي الْبُسْتَانِ أَوْ الدَّارِ؛

زراره می‌گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: انسان از خود چیزی دردناک‌تر از مال راکد (پول نقد یا طلا و نقره) بر جای نمی‌گذارد. زراره پرسید: چه باید بکند؟ حضرت فرمود: آن را در تولید باغ و مزرعه و یا تولید مسکن به کار گیرد.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. "مال صامت" در مقابل "مال ناطق" به کار برده می‌شود. منظور از مال ناطق؛ حیوانات و منظور از مال صامت؛ جمادات مانند پول نقد و طلا و نقره است.^۲

۲. "مال ناطق" که بخش غالب آن در قالب دامداری نمود دارد؛ خود به خود مولد است. توصیه‌ی امام صادق علیه السلام این است که مال صامت را نباید روی هم به صورت راکد نگه داشت، بلکه باید از آن در جهت کارهای تولیدی و ایجاد اشتغال که ارزش افزوده را به دنبال دارد، استفاده کرد. در فرهنگ اسلام از مال‌اندوزی و روی هم انباشتن ثروت به شدت نهی شده است. حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی "حفظه‌الله تعالی" در این زمینه می‌فرماید: «ویژگی قوام‌بخشی در مال این است که در چرخه‌ی تولید و توزیع قرار گیرد و به دور از انباشته شدن و راکد ماندن، برای همگان - تحت شرایطی - قابل دسترسی باشد».^۳

لذا از بررسی این روایت و سایر آیات و روایات اقتصادی، فهمیده می‌شود که جمع کردن مال و ثروت و هر روز بر آن افزودن، مورد قبول اقتصاد اسلامی نیست؛ بلکه باید از راه صحیح، درآمد کسب نمود؛ به اندازه‌ی نیاز، مصرف کرد و مازاد آن را بعد از ادای حقوق آن، در مسیر سرمایه‌گذاری و یا کمک کردن به نیازمندان خرج نمود که البته راه اول یعنی سرمایه‌گذاری، در بسیاری از موارد و شرایط، صحیح‌تر به نظر می‌رسد؛ چون هم تولید را افزایش می‌دهد، هم بیکاری را کم می‌کند و هم انگیزه‌ی تولید کالاهای دیگر را فزونی می‌بخشد.^۴

۳۷. سه نوع هزینه

عَنْ الْحَسَنِ بْنِ الْجَهْمِ قَالَ سَمِعْتُ الرَّضَاءَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «إِنَّ الْإِنْسَانَ إِذَا أَدْخَلَ طَعَامَ سَنَّتِهِ خَفَّ ظَهْرُهُ وَاسْتَرَاحَ وَكَانَ أَبُو جَعْفَرٍ وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ لَا يَسْتَرِيَانِ عُقْدَةً حَتَّى يُحْرَزَ إِطْعَامُ سَنَّتِهِمَا؛

حسن ابن جهم می‌گوید: از امام رضا علیه السلام شنیدم که می‌فرمود: انسان هنگامی که خوراک یک سالش را ذخیره کند، سبک‌بار شده و احساس راحتی و آرامش می‌کند. همچنین فرمود:

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۹۱

(۲) مجمع البحرین، ج ۲، ص ۲۰۹

(۳) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۴۲۷

(۴) جوان و اقتصاد زندگی، ص ۱۰۵

امام باقر و امام صادق علیهما السلام هرگز زمین کشاورزی نمی خریدند مگر این که ابتدا خوراک سالشان را پس انداز می کردند.^۱

پیامها و نکته‌ها

۱. از بررسی مجموع روایات مربوط به سیره‌ی معصومین علیهم السلام بر می آید که آن بزرگواران، درآمدهایشان را به سه گونه هزینه می کردند:

یک: بخشی از درآمدهایشان را برای تأمین نیازمندی‌های خود، خانواده و سایر نیازمندان جامعه در قالب انفاق، وقف، صدقه، اطعام، قرض‌الحسنه و پرداخت خمس و زکات هزینه می کردند. دو: بخشی از درآمدهایشان را برای هزینه‌های زندگی در نهایت به مدت یک سال پس انداز می کردند.^۲

سه: مازاد بر این دو بخش را در راه سرمایه‌گذاری مانند خرید زمین کشاورزی به کار می گرفتند.

۲. این سیره معصومین علیهم السلام باید مبنای کار ما در هزینه‌کردن اموال قرار گیرد یعنی؛ مانند امامان، درآمدهای خودمان را به سه بخش تقسیم کنیم: "مصرف" به مقدار نیاز و به دور از اسراف (منظور از مصرف، مطلق مصرف است؛ چه برای تأمین نیازهای خود و خانواده، و چه برای رسیدگی به محرومان؛ "پس انداز" تا حد یک سال؛ و "سرمایه‌گذاری" مازاد بر آن دو بخش، در بخش‌های تولیدی اعم از کشاورزی، صنعتی، مسکن و

۳. لازم است دولت با همکاری نظام بانکی و بخش خصوصی، پول‌های سرگردان مردم را در قالب اوراق مشارکت و یا واگذاری سهام شرکت‌های تولیدی، در قالب یک برنامه‌ی منظم و با رعایت موازین شرعی جذب کنند. این کار باید به یک روند و فرهنگ عمومی و پایدار تبدیل شود؛ به گونه‌ای که هر فرد در هر زمان اگر پول زایدی داشت، مراجعه کرده و آن را تبدیل به سرمایه کند.

۳۸. سرمایه‌گذاری اقتصادی برای فراهای دنیا

قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام - لِمُصَادِفِ مَوْلَاهُ: « اتَّخَذُ عُقْدَةً أَوْ ضَيْعَةً فَإِنَّ الرَّجُلَ إِذَا نَزَلَتْ بِهِ النَّازِلَةُ أَوْ الْمُصِيبَةُ فَذَكَرَ أَنَّ وَرَاءَ ظَهْرِهِ مَا يُقِيمُ عِيَالَهُ كَانَ أَسْحَىٰ لِنَفْسِهِ؛ امام صادق عليه السلام به خدمتکار خود به نام مصادف می فرماید: برای خودت زمین کشاورزی

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۸۹

(۲) الگوی مصرف، ص ۸۴

و یا سرمایه‌ای فراهم کن، زیرا هرگاه برای مرد، رخداد ناخوشایند و یا مصیبتی پیش آید و به یاد آورد سرمایه‌ای دارد که می‌تواند با تکیه بر آن زندگی خود و خانواده‌اش را اداره کند، مردن و یا تحمل مصیبت برای او آسان‌تر خواهد بود»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها:

۱. «عُقْدَةُ» به معنای زمین کشاورزی و بارور و یا زمین پُر از درخت و گیاه است.^۲ «ضَيْعَةٌ» به چیزی گفته می‌شود که می‌تواند درآمدزا باشد مانند: صنعت، تجارت، کشاورزی و...^۳

۲. انسان تا سن خاصی توان کارکردن دارد و بعد از آن ناگزیر است به دلیل کاهش توان جسمانی و روحی و روانی، از میزان کارش کم کند. در حالی که نیازمندی‌های او نه تنها کمتر نمی‌شود بلکه چه بسا به دلیل بیماری‌های دوران میانسالی و کهنسالی و یا افزایش مهمان و... بیشتر نیز می‌شود. در کنار این مسائل، حوادث غیر مترقبه‌ای هم هست که ممکن است هر لحظه، جان و یا سلامتی‌اش را تهدید کند. لذا لازم است انسان بخشی از درآمدش را به سرمایه‌گذاری اقتصادی برای فردهای زندگی اختصاص دهد تا در دوران سالمندی یا هنگام بیماری با تکیه بر آن به زندگی عزتمندانه خود ادامه دهد و ناچار به انجام کارهای فوق توانش نشود و اگر جانش در اثر حادثه‌ای به‌خطر افتاد، دغدغه‌ی گذران زندگی خانواده‌اش را برای بعد از حیات خود نداشته باشد.

۳۹. سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ ذخیره‌ای برای آخرت

قَالَ الصَّادِقُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «سِتُّ خِصَالٍ يَنْتَفِعُ بِهَا الْمُؤْمِنُ بَعْدَ مَوْتِهِ: وَكَدَّ صَالِحٍ يَسْتَعْفِرُ لَهُ وَ مَصْحَفٌ يَقْرَأُ فِيهِ وَ قَلْبٌ يَحْفَرُهُ وَ عَرْسٌ يَغْرِسُهُ وَ... وَ سُنَّةٌ حَسَنَةٌ يُؤْخَذُ بِهَا بَعْدَهُ؛

امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: شش خصلت است که مؤمن بعد از مرگش از آن بهره می‌برد: فرزند صالحی که برای پدر و مادرش طلب آموزش کند، نوشته‌ای که بعد از او مورد استفاده قرار گیرد، چاه آبی که حفر می‌کند، نهال و درختی که می‌کارد، ... و سنت حسنه‌ای که پایه‌گذاری می‌کند و بعد از او مورد استفاده قرار می‌گیرد»^۴.

پیام‌ها و نکته‌ها

(۱) مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، ج ۱۹، ص ۴۲

(۲) فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، ص ۶۱۸

(۳) النهایة فی غریب الحدیث و الاثر، ج ۳، ص ۱۰۸

(۴) الخصال، ج ۱، ص ۳۲۳

۱. انسان در هر سه مقطع زندگی (دنیا، برزخ و قیامت) نیاز به خوراک، پوشاک، مسکن و امکانات زندگی دارد و بر اساس آموزه‌های دینی، رابطه‌ی دنیا با آخرت مانند رابطه‌ی فصل کشت با فصل برداشت است؛ یعنی فردای قیامت چیزی را برداشت خواهیم کرد که امروز کشته‌ایم و امروز هر چه به‌کاریم فردای قیامت همان را برداشت خواهیم کرد.^۱

۲. بر این اساس، انسان موظف است در دنیا از طریق کار و تلاش، نیازمندی‌های خود و خانواده‌اش را تأمین کند، ولی آخرت جای عمل نیست و باید در همین دنیا، با ایمان و انجام اعمال صالحه (مانند انفاق، صدقه، وقف، پرداخت خمس و زکات و...) برای تأمین نیازمندی‌های فردای قیامت خود؛ آن هم به اندازه‌ی ابدیت، ذخیره‌سازی و پس‌انداز کنیم. قیامت روزی است که انسان خودِ عملش را به شکل نعمت‌های بهشتی و یا عذاب‌های جهنمی مشاهده می‌کند؛^۲ لذا خداوند در آیه‌ی ۲۵ سوره‌ی مبارکه‌ی بقره می‌فرماید: «هرگاه میوه‌ای از باغ‌های بهشت، روزی ایشان می‌شود، می‌گویند: "این همان است که پیش از این [نیز] روزی ما بوده است».^۳

حضرت آیت‌الله جوادی آملی در تفسیر این آیه می‌فرماید: «عمل انسان نیز مانند خودش جاوید است و چون میوه‌های بهشتی ظهور همین اعمال است، بنابراین هر بار که در بهشت ثمری (میوه‌ای) نصیب بهشتیان می‌شود، می‌یابند که آن ثمر (میوه) همان عقیده، اخلاق و عمل صالحی است که خداوند در دنیا روزی آنان کرده بود و اکنون به صورت این میوه‌ها دیده می‌شود».^۳

لذا کسانی که از داشته‌های دنیایی خود برای فردای آخرتشان استفاده‌ای نکرده‌اند، همین که مرگشان فرا می‌رسد، می‌فهمند که دستشان خالی است و تقاضای بازگشت به دنیا می‌کنند تا با انفاق مال خود در راه خدا، ذخیره‌ای برای آخرت تدارک ببینند اما با جواب منفی مواجه می‌شوند که: «و از آنچه روزی شما گردانیده‌ایم، انفاق کنید، پیش از آن که مرگ یکی از شما فرا رسد و بگوید: پروردگار! چرا تا مدتی بیشتر [اجل] مرا به تأخیر نینداختی تا صدقه دهم و از نیکوکاران باشم؟»^۴ و در قیامت نیز با حسرت می‌گویند: «ای کاش در دنیا، برای این زندگانی‌ام (زندگی آخرتی و حقیقی خود) عمل صالح و کار نیکی پیش فرستاده بودم!»^۵

مولوی نیز در مثنوی می‌گوید:

چون سجودی یا رکوعی مرد کشت شد در آن عالم، سجود او بهشت

(۱) مجموعه‌ی ورام، ج ۱، ص ۱۸۳

(۲) سوره‌های مبارکه‌ی آل عمران، آیه‌ی ۳۰؛ کهف، آیه‌ی ۴۹؛ یس، آیه‌ی ۵۴؛ تحریم، آیه‌ی ۷؛ عنکبوت، آیه‌ی ۵۵

(۳) تفسیر تسنیم، ج ۲، ص ۴۸۰

(۴) سوره‌ی مبارکه‌ی منافقون، آیه‌ی ۱۰

(۵) سوره‌ی مبارکه‌ی فجر، آیه‌ی ۲۴

چون ز دست رُست ایثار و زکات گشت این دست، آن طرف نخل و نبات
 ۳. بر اساس روایت فوق؛ تولید نسل صالح، تولید علم سودمند، حفر چاه آب و درخت کاری
 و پایه گذاری هر سنت سودمندی که ماندگار باشد و برای مردم سودمند باشد، ذخیره ای برای
 آخرت انسان است و تا مادامی که این امور وجود داشته باشد، سود و بهره ای به حساب
 آخرتی کسی که آن را تولید و احداث کرده، واریز می شود.
 ۴. ظاهراً بیان موارد شش گانه، خصوصیتی ندارد و از باب نمونه است؛ و ملاک و معیار این
 است که انسان به وجود آورنده ای اثری باشد که ماندگار بوده و برای جامعه سودمند باشد، لذا
 با الغای خصوصیت می توان نتیجه گرفت که سرمایه گذاری اقتصادی برای ایجاد فرصت های
 شغلی با احداث شرکت ها و کارخانه های تولیدی، راه اندازی مؤسسات پژوهشی و هر امری
 که برای جامعه مفید باشد، همین حکم را دارد.^۱

۴۰. سرمایه گذاری اقتصادی؛ از مصادیق انفاق در راه خدا

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «سَرُّ الْمَالِ مَا لَمْ يُنْفَقْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْهُ وَ لَمْ تُؤَدَّ زَكَاتُهُ؛
 امام علی (عَلَيْهِ السَّلَامُ) می فرماید: بدترین اموال آن است که بخشی از آن در راه خداوند هزینه نشود
 و زکات آن پرداخت نگردد».^۲

پیام ها و نکته ها

۱. بهترین نحوه ای استفاده از مال آن است که انسان آن را تبدیل به سرمایه ای ماندگار کند
 تا در تمام مقاطع حیات- دنیا، برزخ و آخرت- برای انسان سودآور بوده و پشتوانه ای برای
 او، جهت تأمین نیازمندی های زندگی باشد. تأسیس شرکت های تولیدی و صنعتی؛ با هدف
 ایجاد اشتغال، تأمین آتیه ای زندگی، خودکفایی کشور اسلامی و مقابله با فشارها و تحریم های
 اقتصادی دشمنان اسلام، می تواند از بهترین راهکارها در این زمینه باشد؛ زیرا هم سبب
 بهره مندی شخص تولیدکننده در دنیا می شود و هم ذخیره ای برای قبر و قیامت او است؛ چراکه
 ایجاد اشتغال- در صورتی که با اهداف فوق باشد- از برترین مصادیق انفاق در راه خداست.
۲. انفاق در راه خداوند نمونه های مختلف و متنوعی دارد مانند: کمک مستقیم به نیازمندان، دادن
 وام قرض الحسنه به اقشار نیازمند و... ولی از همه ای این ها بهتر و مهم تر؛ به جریان انداختن سرمایه
 در امور تولیدی و ایجاد اشتغال است که سبب زندگی عزتمندانه ای کارگران و امنیت شغلی آنان

(۱) برای مطالعه ی قاعده ی الغای خصوصیت و قیاس مستنبط العله مراجعه شود به: دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۸۴

(۲) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۲۶۹

می‌گردد؛ زیرا احساس عزت، شخصی را که کار کرده و از این راه، کسب درآمد می‌نماید، همراهی می‌کند ولی شخصی که صدقه یا قرض الحسنه دریافت می‌کند، همواره احساس شرمساری دارد.^۱

۴۱. عبادت بودن سرمایه‌گذاری اقتصادی

۱۱۷۷۵- قَالَ جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا مُحَمَّدُ! لَوْ كَانَتْ عِبَادَتُنَا عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ لَعَمِلْنَا ثَلَاثَ خِصَالٍ: سَقَى الْمَاءَ لِلْمُسْلِمِينَ، وَإِغَاثَةَ أَصْحَابِ الْعِيَالِ، وَسَتَرَ الذُّنُوبَ؛ جَبْرِئِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: ای محمد! اگر قرار بود ما در روی زمین عبادت کنیم، سه کار می‌کردیم: آب دادن به مسلمانان، کمک کردن به مردان عیال‌وار و پوشاندن گناهان [دیگران].»^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. هدف از خلقت انسان، عبادت خداست. عبادت یعنی نهایت خضوع و خشوع در برابر خداوند متعال یعنی؛ هدف ما در تمام کارها جلب رضایت و خشنودی خداوند باشد. بنابراین انجام هر کاری که مطلوب و محبوب خداوند است اگر به همین نیت انجام گیرد عبادت است.^۳ استاد قرائتی “حفظه‌الله‌تعالی” نیز می‌فرماید: «معنای عبادت یعنی؛ آدم کاری کند که رنگش رنگ الهی باشد... لذا اگر کسی کاسبی بکند، برای این که من کار می‌کنم؛ کارگری هستم، کارمند هستم، استاد هستم، قالی می‌بافم، بنایی می‌کنم، مهندس هستم، استاد دانشگاه هستم، هر کس ... برای این که خدا این کار را دوست دارد، برای این که خرج خودم را دریاورم، خرجی زن و بچه‌ام را در بیاورم و نیاز به جامعه نداشته باشم، بار بر جامعه نباشم؛ همین کار هم عبادت است.^۴ ایجاد اشتغال با سرمایه‌گذاری اقتصادی، یکی از بهترین مصادیق خدمت به خلق خدا و انفاق در راه خداست که اگر با این هدف انجام شود، عبادت است. آیت‌الله جوادی آملی “حفظه‌الله‌تعالی” نیز در این باره می‌فرماید: «هدف - از - آفرینش - انسان - همان است که انسان خداوند را عبادت کند؛ نه غیر او را و انسان جز عبادت کار دیگری ندارد. عبادت صبغی الهی کار بشر است که بخشی از آن به صورت نماز، روزه، حج و مانند آن ظهور دارد و بخش دیگر آن به صورت تلاش در تولید و قناعت در مصرف، تا نیاز جامعه‌ی بشری به طور کلی بر طرف شود. چنین انسانی، خواب و بیداری وی رنگ معنوی دارد؛ زیرا می‌خواهد که

(۱) برگرفته از درس تفسیر آیت الله جوادی آملی “حفظه‌الله‌تعالی”، سوره‌ی مبارکه‌ی توبه، آیه‌ی ۳۴؛ جوان و اقتصاد زندگی، ص ۱۰۱

(۲) میزان الحکمه، ج ۷، ص ۱۶

(۳) مظفر، اصول فقه، ج ۱، ص ۲۷۲

(۴) قرائتی؛ برنامه‌ی درس‌هایی از قرآن، سال ۸۹، ص ۱

خستگی کار گذشته رفع گردد و نیروی کار آینده فراهم شود. چنین انسانی لذت‌های مادی را نیز مقدمه‌ی خدمت به جامعه‌ی انسانی دانسته و در همین راستا برنامه‌ریزی می‌کند.^۱

۲. در این روایت، جبرئیل علیه السلام می‌گوید: اگر قرار بود ما فرشته‌ها در روی زمین به عبادت خداوند بپردازیم یکی از کارهای عبادی ما کمک کردن به مردان عیال‌وار و دارای خانواده بود؛ انسان می‌تواند به طرق مختلفی در قالب صدقه، کمک بلاعوض، اطعام، قرض الحسنه و... به دیگران کمک کند، اما همان‌گونه که بارها اشاره شد بهترین شکل کمک، کمک به دیگران در قالب ایجاد اشتغال است و ایجاد اشتغال نیز غالباً با سرمایه‌گذاری اقتصادی و راه‌اندازی شرکت‌های تولیدی، توزیعی و یا خدماتی صورت می‌پذیرد.

۳. بر اساس این روایت، اولویت اشتغال با مردانی است که مسئولیت اقتصادی خانواده بر دوش ایشان هست. صاحبان شرکت‌های اقتصادی و بنگاه‌های معاملاتی و هر شخص حقیقی یا حقوقی که به دنبال استخدام نیرو است، نباید به تبع فرهنگ اقتصاد سرمایه‌داری که فقط به فکر کسب درآمد بیشتر و هزینه‌ی کمتر به هر شکل و قیمتی هستند؛ باشند بلکه باید به فکر کمک و دیگران باشند، و روشن است که اولویت در جذب نیرویی است که شرعی و قانونی در قبال خانواده مسئول است و باید پاسخگوی نیازهای آنان باشد؛ در این صورت است که به گفته‌ی حضرت جبرئیل علیه السلام کار شخص کارآفرین، عبادت به حساب می‌آید. مبنای محاسبه‌ی کسی که به دنبال خدمت و عبادت است، نفع مادی و زودگذر دنیوی و شخصی نیست؛ بلکه مبنای محاسبه‌ی او جلب خشنودی خداوند و منافع مادی و معنوی در کنار هم هست.

اشتغال بانوان جز در مواردی که ضرورت خاصی - مانند: عرصه‌ی پزشکی بانوان و تعلیم و تربیت - ایجاد کند، هر چند ممکن است با حفظ شئون اسلامی اشکال شرعی نداشته باشد، اما به یقین در اولویت اول نیست؛ همچنین نه به صلاح خود آنان است، نه به صلاح ارباب رجوع و همکاران مرد آن‌ها، نه به صلاح خانواده و نه به صلاح جامعه.

۴۲. سرمایه‌گذاری اقتصادی؛ از مصادیق شکر نعمت

قَالَ الرَّضَاءُ علیه السلام: «وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ لَا تَشْكُرُونَ اللَّهَ تَعَالَى بِشَيْءٍ بَعْدَ الْإِيمَانِ بِاللَّهِ وَبَعْدَ الْإِعْتِرَافِ بِحُقُوقِ أَوْلِيَاءِ اللَّهِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ مُعَاوَنَتِكُمْ لِإِخْوَانِكُمُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى دُنْيَاهُمْ...»

امام رضا علیه السلام می‌فرماید: بدانید که بعد از ایمان به خداوند متعال و بعد از اعتراف به حقوق اولیای الهی از آل محمد؛ پیامبر خدا صلی الله علیه و آله، هیچ شکر نزد خدا دوست‌داشتنی‌تر از این نیست

(۱) حق و تکلیف در اسلام، ص ۲۶۲، با اندکی تغییر

که برادران مؤمن خود را در کارهای دنیایی شان یاری رسانید...»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. هر فردی وظیفه‌ی خود می‌داند که در برابر نعمت و خدمتی که از دیگران دریافت می‌کند، از ایشان سپاس‌گزاری و تشکر کند. هر آنچه داریم، نعمت‌هایی است که خداوند متعال مستقیم یا غیر مستقیم؛ به ما عطا نموده است. از نمونه‌های بارز نعمت‌های خداوند؛ اموال و دارایی‌هایی است که در اختیار داریم، شکر- عملی- این نعمت اقتضاء می‌کند که آن را در جهتی که مورد رضا و خشنودی خداوند است به کار بندیم.

یاری‌رساندن به برادران ایمانی در قالب احسان و انفاق، اعطای قرض‌الحسنه و از همه مهم‌تر ایجاد اشتغال، از نمونه‌های بارز شکر عملی این نعمت است.

۲. حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله‌تعالی» درباره‌ی اهمیت شکرگزاری می‌فرماید: «شکرگزاری، همان قدردانی از نعمت است؛ خواه در عمل باشد، خواه به وسیله‌ی زبان و یا قلب، و کفران و ناسپاسی نعمت؛ بی‌اعتنایی به نعمت‌ها، تحقیر و تزییع آن‌ها و عدم توجه به صاحب نعمت است.

مهم‌ترین بخش شکرگزاری، همان شکر عملی است؛ چه بسیارند کسانی که با زبان، شکر خدا می‌گویند ولی در عمل کفران می‌کنند.

کسانی که اسراف و تبذیر می‌کنند یا بخیل هستند، کسانی که نعمت‌های الهی را وسیله‌ی فخر فروشی بر دیگران قرار می‌دهند یا بر اثر نعمت مست می‌شوند و طغیان می‌کنند؛ همه‌ی آن‌ها ناسپاس‌اند و در طریق کفران نعمت گام بر می‌دارند. به عکس؛ آن‌ها که نعمت‌های الهی را کتمان نمی‌کنند، آشکار و پنهان انفاق می‌نمایند و با گسترش نعمت، تواضع آن‌ها در مقابل خالق و خلق بیشتر می‌شود و سعی دارند نعمت‌ها، همه در جای خود مصرف شود و چیزی از آن ضایع نگردد؛ آن‌ها بندگان شکرگزار هستند و شایسته‌ی فزونی نعمت.^۲

۳. پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌فرماید: «خداوند در اموال ثروتمندان به مقدار رفع نیاز نیازمندان، حق قرار داده است که اگر ثروتمندان این حق را پرداخت کنند هیچ فقیر و نیازمندی باقی نمی‌ماند.»^۳ لذا شکر عملی نعمت اقتضا می‌کند که ثروتمندان این حق را ادا کنند؛ ادای این حق به شکلی که هیچ فقیری باقی نماند و همگان عزتمندانه زندگی خود را اداره کنند، با ایجاد اشتغال و سرمایه‌گذاری اقتصادی ممکن خواهد بود.

۱) عیون أخبار الرضا علیه‌السلام، ج ۲، ص ۱۶۹

۲) اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۸۸

۳) الکافی (ط- الإسلامية)، ج ۳، ص ۴۹۶

فصل دوم: بایسته‌های نظام تولید و عرضه

الف: اهداف تولید ۴۳. جلب خشنودی خدا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «السَّاعِي عَلَىٰ وَالِدَيْهِ لِيُكْفَهُمَا أَوْ يُغْنِيَهُمَا عَنِ النَّاسِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَمَنْ سَعَىٰ عَلَىٰ زَوْجٍ أَوْ وَلَدٍ لِيُكْفَهُمْ وَ يُغْنِيَهُمْ عَنِ النَّاسِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالسَّاعِي عَلَىٰ نَفْسِهِ لِيُغْنِيَهَا وَيُكْفَهَا عَنِ النَّاسِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالسَّاعِي مُكَاثِرَةٌ فِي سَبِيلِ الشَّيْطَانِ؛

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: آن‌که بکوشد تا پدر و مادرش را تأمین کند یا آنان را از مردم بی‌نیاز سازد، [کارش] در راه خداست؛ و آن‌که بکوشد تا همسر یا فرزندانش را کفاف بخشد و از مردم بی‌نیاز کند، [نیز] در راه خداست؛ و آن‌که تلاش می‌کند تا خودش را بی‌نیاز کند و از مردم مستغنی سازد، [هم] در راه خداست؛ و آن‌که تلاش می‌کند تا بر دارایی خود بیافزاید؛ در راه شیطان است.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. تولید از دیدگاه اسلام دارای اهدافی الهی است؛ شامل

الف: حفظ عزت و بی‌نیازی از فرومایگان.

ب: گسترش رفاه معقول و عزتمندانه برای خانواده.

ج: تکریم خویشاوندان و همسایگان.

د: انفاق در راه خدا و رفع نیازهای فردی و اجتماعی.^۲

۲. مقصود و هدف نهایی زندگی انسان، بندگی خداوند است.^۳ ما با یک رسالت بزرگ به نام «تبدیل زندگی به بندگی خداوند» به دنیا آمده‌ایم،^۴ لذا باید دلخوشی ما رسیدن به خدا باشد؛ یعنی باید به‌خاطر خدا کار، تولید و مصرف کرد.^۵ باید زندگی را بر مبنای آنچه انسان را به خدا نزدیک و یا از خدا دور می‌کند مدیریت و تفسیر کرد. باید از انجام آنچه ما را به خدا نزدیک می‌کند خشنود باشیم و از انجام آنچه ما را از خدا دور می‌سازد ناراحت گردیم. بر این اساس، صنعت‌کار و تاجر مسلمان به این دلیل که خدا سرمایه‌گذاری اقتصادی و ایجاد اشتغال و تولید را دوست دارد، سرمایه‌گذاری اقتصادی می‌کند و جوانان این مرز و بوم را به خدمت می‌گیرد؛ درآمدش را نیز به‌خاطر خدا برای تأمین نیازمندی‌های زندگی خود و خانواده‌اش، به دور از

(۱) حکمت‌نامه‌ی پیامبر اعظم ﷺ، ج ۱۳، ص ۱۹

(۲) مفاتیح الحیة، ص ۵۸۱

(۳) سوره مبارکه‌ی ذاریات، آیه ۵۶

(۴) سوره مبارکه‌ی بقره، آیه ۲۱

(۵) سوره مبارکه‌ی انعام، آیه ۱۶۲

اسراف و تبذیر هزینه می‌کند و مازاد بر نیازش را هم در راه خدا انفاق می‌نماید؛ زیرا همه‌ی این کارها محبوب خداوند و نزدیک‌کننده‌ی انسان به خداست.

۳. هدف‌گزاری الهی نه تنها مانع رشد و توسعه نیست؛ بلکه دعوت به رشد و توسعه‌ی پایدار است. رشد و توسعه‌ی پایدار نیز در کنار توجه به محرومان و برقراری عدالت اجتماعی حاصل می‌گردد، لذا این دو در کنار هم موردپسند خداوند است؛ زیرا مانع شکاف طبقاتی و شورش طبقات مستضعف علیه طبقه‌ی دارا می‌شود. امروز که در حال نوشتن این کلمات نورانی و وحیانی هستیم، شاهد قیام مردمی در کشورهای ثروتمند علیه طبقه‌ی حاکم و فروپاشی بسیاری از حاکمان وابسته به صاحبان قدرت و ثروت با رأی مردم هستیم. با مشاهده‌ی این صحنه‌ها است که ایمان ما نسبت به آموزه‌های دینی افزون‌تر می‌شود.

پس سیاست‌های اقتصادی دولت و فعالان اقتصادی باید بر این مبنا باشد که فقیری در جامعه نباشد، باید کوشید که زمینه‌ای برای فقرزدایی از راه ایجاد اشتغال و کار و تلاش، برای تمام نیروهایی که قدرت بر کارکردن دارند حاصل گردد و این گروه، ناچار به تکدی‌گری و یا گذران زندگی با بیمه‌ی بیکاری نشوند، و فقط زندگی کسانی که در اثر یتیمی، سالمندی، معلولیت، بیماری و مانند آن، توان کار کردن ندارند، از راه کمک‌های مالیِ محترمانه، اداره شود.

۴۴. آبادانی آخرت

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى الْآخِرَةِ الدُّنْيَا؛

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: دنیا (امکانات و سرمایه‌ها) بهترین کمک و یاور برای آخرت است»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بیش از ۱۵۰۰ آیه از آیات قرآن کریم درباره‌ی آخرت است. قرآن، دنیا را سرای موقت و آخرت را سرای پایدار و همیشگی انسان می‌داند و بین دنیا و آخرت، رابطه‌ای مستقیم و تنگاتنگ بر قرار می‌سازد؛ یعنی اعمال انسان علاوه بر آثار و پیامدهایی که در دنیا به دنبال دارد، آثار و پیامدهایی نیز در آخرت بر جای می‌گذارد. اگر کسی دنیا را هدف قرار داده و به فکر آخرت نباشد، آخرت برای او به روز ضرر^۲ و حسرت^۳ تبدیل می‌شود و می‌گوید: «ای کاش

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۷۲

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی تغابن، آیه‌ی ۹

(۳) سوره‌ی مبارکه‌ی مریم، آیه‌ی ۳۹

برای زندگی آخرتم از قبل چیزی فرستاده بودم!^۱ ولی کسی که آخرت را هدف قرار داده و از دنیا در راستای آخرت استفاده کرده؛ یعنی ثروت و امکاناتش را در راهی مصرف نموده که خداوند برای آن پاداش آخرتی در نظر گرفته است، شاد و خندان^۲ و با دستی پُر، به سوی بهشت روانه می‌شود^۳ و از این جهت که توانسته از داده‌های خدا، در راه جلب خشنودی او و کسب آخرت استفاده کند و نتیجه‌اش ورود به بهشت شده؛ شکر و سپاس خدای را به جا می‌آورد.^۴

۲. در نظام سرمایه‌داری غرب، ثروتمندان و صاحبان سرمایه، با کنار نهادن اصول اعتقادی و اخلاقی فقط به فکر کسب درآمد بیشتر همراه با هزینه‌ی کمتر، از هر راهی و به هر قیمتی هستند؛ مانند: توسعه‌ی منهای عدالت، جذب نیروی کار ارزان با حقوق کمتر - مثل خانم‌ها -، کم کردن از حقوق کارگر به بهانه‌های واهی، ترویج مصرف‌گرایی، کم‌فروشی و گران‌فروشی، تجارت مواد مخدر و مشروبات الکلی، تجارت سکس و...؛ زیرا هدف نهایی آنان انباشت بیشتر ثروت به همراه کسب لذت مادی افزون‌تر در همین دنیاست. آنان در مقابل محرومان احساس مسئولیتی ندارند، به انفاق در راه خدا، خدمت به خلق خدا، توشه‌برداری برای آخرت، رعایت حق دیگران، دستگیری از محرومان و... اعتقادی نداشته و همه‌ی این‌ها را ضد توسعه می‌دانند؛ چراکه فقط به منافع زودگذر دنیوی می‌اندیشند.

ولی سرمایه‌گذار و تولیدکننده‌ی مسلمان که معتقد به مبانی اعتقادی و اخلاقی است و هدف زندگی را جلب رضایت و خشنودی خداوند و توشه‌برداشتن برای آخرت می‌داند، فعالیت‌های اقتصادی خویش را در قالب آن چیزی تنظیم می‌کند که سبب خوشایندی خداوند و آبادانی آخرت می‌شود. تولید بیشتر همراه با قناعت در مصرف، دستگیری از نیازمندان در قالب وقف، انفاق و صدقه، ایجاد فرصت‌های شغلی و به‌کارگیری نیروی کار با حقوق مکفی، پرداخت خمس و زکات، ساخت مراکز مذهبی، علمی، درمانی و آموزشی و... رفتارهای معمولی یک مسلمان به هنگام برخورداری از درآمد مکفی است؛ چون او بیش از آن‌که به منافع زودگذر مادی و دنیوی بیاندیشد، به منافع پایدار و همیشگی اخروی می‌اندیشد.

ب: بایسته‌های فرایند تولید

۴۵. شروع کار با راز و نیاز با خدا

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی فجر، آیه‌ی ۲۴

۲) سوره‌ی مبارکه‌ی غاشیه، آیه‌ی ۸

۳) سوره‌ی مبارکه‌ی زمر، آیه‌ی ۷۳

۴) سوره‌ی مبارکه‌ی یونس، آیه‌ی ۱۰

قَالَ الصَّادِقُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «إِذَا دَخَلْتَ سُوقَكَ فَقُلْ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ خَيْرِهَا وَخَيْرِ أَهْلِهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ أَهْلِهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمَ أَوْ أُبْغِيَ أَوْ يُبْغَى عَلَيَّ أَوْ أُعْتَدَى أَوْ يُعْتَدَى عَلَيَّ اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ إِبْلِيسَ وَجُنُودِهِ وَشَرِّ فِسْقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ وَحَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ؛

امام صادق (ع) می‌فرماید: هنگامی که وارد محل کسب و کارت شدی بگو: خدایا! از تو خیر بازار و خیر اهل بازار را خواهانم و به تو پناه می‌برم از شر بازار و شر اهل بازار؛ خدایا! از این که به کسی ظلم کنم و یا کسی به من ظلم کند، یا از این که کسی به حق من تجاوز کند و یا من به حق کسی تجاوز کنم به تو پناه می‌برم؛ خدایا! از شر شیطان و سربازانش و از شر انسان‌های فاسق به تو پناه می‌برم! و خدا مرا بس است؛ هیچ معبودی جز او نیست، بر او توکل کردم؛ و او پروردگار عرش بزرگ است.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در اهمیت و جایگاه دعا همین بس که خداوند در قرآن می‌فرماید: «قُلْ مَا يَعْزُبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ؛ اگر دعای شما نبود، خداوند به شما توجه و اعتنایی نداشت».^۲ اگر در زندگی انسان روح دعا کردن حاکم نباشد و اگر انسان با دعا سر و کار نداشته باشد، دست عنایت خدای متعال از او برداشته می‌شود و کسی که خدا به او توجه نکند و عنایتی نداشته باشد، روزگارش تیره‌تر از شب تار و سقوطش حتمی است.^۳

پایه و اساس نماز، روزه، خمس، زکات، حج و جهاد؛ دعا و راز و نیاز با خداست. همه، به‌ویژه جوان‌ها باید توجه به این مطلب داشته‌باشند که دعا یک معلم اخلاق و کارخانه‌ی انسان‌سازی است. بهترین چیز برای تهذیب نفس و برای این‌که صفت رذیله را از دل بر کند و به جای آن، فضیلت بارور کند؛ دعا و راز و نیاز با خداست.^۴

۲. شیطان قسم یاد کرده که انسان را به گمراهی بکشاند^۵ و بازار یکی از بهترین مکان‌ها و فرصت‌هایی است که در آن حاضر می‌شود تا با غافل‌کردن آدمی از یاد خدا و قیامت، زیبا جلوه‌دادن مال در چشم انسان، [ترغیب به] کسب مال از راه حرام و صرف آن در راه‌های ناروا و بخل‌ورزی در پرداخت حقوق واجب مال، او را به گمراهی بکشاند.^۶

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۱۵۶

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی فرقان، آیه‌ی ۷۷

(۳) سیر و سلوک، مقدمه، ص ۱۴۰

(۴) اخلاق و خودسازی در مکتب قرآن و اهل بیت (علیهم‌السلام)؛ ص ۱۵۴

(۵) سوره‌ی مبارکه‌ی حجر، آیه‌ی ۳۹

(۶) توسعه‌ی اقتصادی بر پایه‌ی قرآن و حدیث، ج ۲، ص ۹۰۸ - ۹۱۲

۳. همان‌گونه که با پرداخت مقداری مال به شرکت‌های بیمه، اموال خود را در برابر خطرات و سوانح احتمالی بیمه می‌کنیم؛ باید روح و روان خود را نیز در برابر خطرات آلودگی به گناه، تعدی به دیگران و وسوسه‌های شیاطین جن و انس بیمه کنیم. نیز برای پیشگیری از سوانح و خطرات مادی بهترین راهکار در کنار رعایت اصول امنیتی، استفاده از بیمه‌ی معنوی است. بیمه‌ی معنوی از راه چند دقیقه راز و نیاز در هر روز و پرداخت اندکی صدقه حاصل می‌شود.

۴. دعا و راز و نیاز روزانه به‌ویژه اگر با توجه به محتوای غنی موجود در ادعیه باشد، الهام‌بخش هر روزه‌ی یاد خدا و در نتیجه رعایت حق دیگران با خودداری از ظلم و تعدی می‌شود، همچنین روحیه‌ی ظلم‌ستیزی را در انسان تقویت خواهد کرد تا در کنار روحیه‌ی عدالت‌محوری، ظلم‌پذیر نیز نباشد و اجازه ندهد که دیگران به او ظلم کنند.

۴۶. تولید کالاهای مورد نیاز جامعه

قَالَ الصَّادِقُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «وَأَنْوَاعُ صُنُوفِ الْأَلَاتِ الَّتِي يَحْتَاجُ إِلَيْهَا الْعِبَادُ مِنْهَا مَنَافِعُهُمْ وَبِهَا قَوَامُهُمْ وَفِيهَا بُلْغَةُ جَمِيعِ حَوَائِجِهِمْ فَحَلَالَ فَعَلُهُ وَتَعْلِيمُهُ وَالْعَمَلُ بِهِ وَفِيهِ لِنَفْسِهِ أَوْ لِغَيْرِهِ؛

امام صادق (ع) می‌فرماید: و انواع وسایل و ابزاری که مردمان به آن‌ها نیاز دارند و از آن‌ها استفاده می‌کنند و سامان‌یابی زندگی‌شان به آن‌هاست و نیازهای گوناگون ایشان با آن‌ها برآورده می‌شود؛ همه جایز است و باید باشد»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بر اساس این فرمایش امام صادق (ع) در تولید، چهار اصل باید رعایت شود:

یک: کالای تولیدی مورد نیاز جامعه باشد؛ مانند: وسایل حمل و نقل عمومی - هوایی، زمینی، ریلی و دریایی -، انواع مواد غذایی، انواع دارو، لوازم خانه و وسایل ارتباطی مانند: گوشی همراه و...

دو: سود و منفعت جامعه در آن کالاها باشد.

سه: مایه‌ی قوام و استواری جامعه باشد؛ قوام و استواری جامعه در این است که مردم آن در تولید کالاهای اساسی مانند: صنایع نظامی، انرژی هسته‌ای، مواد غذایی از قبیل روغن، گوشت، گندم و... خودکفا باشند. بنابراین تولید هر کالایی که قوام و استواری و استقلال و امنیت کشور وابسته به آن است باید در برنامه‌ی تولید قرار گیرد.

چهار: اقلام تولیدی باید نیاز توده‌ی مردم را برطرف سازد؛ برخی از کالاها مورد نیاز قشر خاصی از مردم است و در میان عده‌ای خاص مورد استفاده قرار می‌گیرد مثل: برخی از

(۱) وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۸۵؛ الحیة، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۵، ص ۵۳۲

اتومبیل‌های گران‌قیمت و کالاهای تزئینی؛ ولی برخی از کالاها استفاده‌ی فراگیر دارد مثل: پوشاک، غالب وسایل منزل، بیشتر مواد غذایی؛ انواع میوه‌ها، گوشت و... تأکید بر تولید این‌گونه کالاها در کشور به دلیل نیاز فراوان جامعه، سبب ایجاد هزاران فرصت شغلی در چرخه‌ی تولید هر یک از آن‌ها می‌شود که می‌تواند مشکل اشتغال را به صورت پایدار حل کند. به طور مثال: بیشترین پارچه‌ی چادری به‌ویژه چادر مشکی در ایران مصرف می‌شود ولی حجم وسیعی از آن از خارج وارد می‌شود؛ اگر با کمک دولت و بخش صنعت و نساجی جلوی واردات این قبیل اجناس گرفته‌شود و از تولید داخلی آن حمایت گردد؛ هم می‌تواند مانع خروج ارز از کشور شود و هم باعث ایجاد اشتغال پایدار برای نیروهای جویای کار.

۴۷. رعایت کیفیت در تولید

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «...لَكِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ عَبْدًا إِذَا عَمِلَ عَمَلًا أَحْكَمَهُ؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: ... خداوند بنده‌ای را دوست می‌دارد که چون کاری انجام دهد، محکم‌کاری کند»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

- این سخن، قسمتی است از حدیثی که عبدالله بن سنان از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت کرده است؛ بخشی از حدیث چنین است: «نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمدند و گفتند: سعد بن معاذ از دنیا رفته است. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم برخاست و اصحاب به همراه او برخاستند. فرمود تا سعد را بشویند. بعد از اتمام غسل و کفن او را تشییع جنازه کرده و کنار قبرش آوردند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم خود به درون قبر سعد رفت و لحد وی را چید و آن را با دست خود آماده می‌کرد؛ و پیوسته می‌فرمود: "سنگ بدهید! گل بدهید!" و بدین‌گونه میان خشت‌ها را محکم می‌کرد. هنگامی که کار ساختن لحد را پایان داد و بر آن خاک ریخت و گور را پر کرد، فرمود: "من می‌دانم که این گور (و لحد آن) فرسوده می‌شود و می‌پوسد، لیکن خدا بنده‌ای را دوست دارد که چون کاری انجام دهد، محکم‌کاری کند و آن را درست و استوار به انجام برساند (و سرسری نگیرد و ساخت آن را از سر خود و نکند)"^۲.
- تولیدکنندگان باید برای ارتقای کیفیت کالاهای ساخت ایران بکوشند و با تولید کالای باکیفیت، ذهنیت منفی جامعه را نسبت به پایین‌بودن کیفیت کالای ایرانی دهند. نباید تولیدکنندگان داخلی، کالای با کیفیت را روانه‌ی خارج از کشور کنند و کالای بی‌کیفیت را برای داخل کشور در نظر

(۱) الحیاء، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۵، ص ۴۳۸

(۲) الحیاء، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۱، ص ۴۹۶، با تلخیص و تغییر

بگیرند. البته می‌توانند کالای درجه یک و دو و سه و... را با قیمت‌های مختلف داشته باشند تا هر کسی متناسب با توان مالی و سلیقه‌ی خود خریداری کند.

۳. تولیدکنندگان، با گسترش خدمات پس از فروش و دادن ضمانت‌های لازم در دوره‌ای خاص، می‌توانند اعتماد و اطمینان مصرف‌کنندگان را نسبت به تولید و عرضه‌ی کالای با کیفیت خود جلب کنند. علاوه بر این، این کار سبب ایجاد فضای رقابتی بین شرکت‌های تولیدی در عرضه‌ی کالای با کیفیت‌تر می‌شود.

برای بسیاری از مصرف‌کنندگان، کیفیت و زیبایی کالا مهم است و نه ایرانی و یا خارجی بودن آن؛ لذا اگر کالای ایرانی از این دو شاخصه برخوردار باشد، خود به خود این طیف از خریداران را به سمت خود جلب خواهد کرد. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» می‌فرمایند: «مسئله‌ی واردات بی‌رویه و بی‌منطق ضرر بزرگی است، خطر بزرگی است؛ مردم هم باید این را بدانند. وقتی یک محصول خارجی را ما داریم مصرف می‌کنیم، در واقع داریم یک کارگر خودمان را بیکار می‌کنیم، یک کارگر دیگر را داریم به کار وادار می‌کنیم؛ این هست، منتها مسئله‌ی مرغوبیت و کیفیت خیلی مهم است و استحکام؛ این‌ها خیلی مهم است. اگر چنانچه جنس داخلی، تولید داخلی، این خصوصیات را داشته باشد، به طور طبیعی تمایل پیدا می‌شود»^۱.

۴۸. رعایت کیفیت؛ خواسته‌ی رهبران دینی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ - عِنْدَ مَا وَقَفَ عَلَى خَيْطٍ - : «يَا خَيْطُ! تَكَلَّتْكَ التَّوَاكِلُ! صَلِّبِ الْخُيُوطَ، وَ دَقِّقِ الدَّرُوزَ، وَ قَارِبِ الْعُرْزَ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَحْسُرُ اللَّهُ الْخَيْطَ الْخَائِنَ وَ عَلَيْهِ قَمِيصٌ وَ رِدَاءٌ مِمَّا خَاطَ وَ خَانَ فِيهِ. وَ اخْذَرُوا السَّقَاطَاتِ، فَإِنَّ صَاحِبَ الثُّوبِ أَحَقُّ بِهَا، وَ لَا تَتَّخِذْ بِهَا الْأَيَادِي تَطْلُبُ الْمُكَافَأَةَ؛

امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ آنگاه که بر در دکان خیاطی ایستاد - فرمود: ای خیاط! مادران بچه‌مُرده در عزای تو بگریند! نخ‌ها را محکم کن و درزها را باریک‌بگیر و کوک‌ها را نزدیک به هم بزن؛ زیرا از پیامبر خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شنیدم که می‌فرمود: خداوند، خیاط خیانتکار را در پیراهن و ردایی از پارچه‌هایی که دوخته و در آن‌ها خیانت کرده است؛ محشور می‌کند. از برداشتن اضافات پارچه‌ها پرهیز کنید؛ زیرا صاحب جامه به آن‌ها سزاوارتر است؛ مبدا آن‌ها را به عنوان دستمزد و پاداش بردارید!^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

چند توصیه از مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» درباره‌ی لزوم رعایت کیفیت در تولید:

(۱) بیانات، سال ۱۳۸۹، ص ۱۳۶

(۲) میزان الحکمه، ج ۳، ص ۵۸۲

مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» با تأسی از مولایشان؛ امیرمؤمنان عَلَيْهِ السَّلَام همواره رعایت کیفیت در تولید را سفارش و گوشزد کرده‌اند که در این مجال به چند نمونه اشاره می‌شود.

۱. رعایت کیفیت؛ دستور اسلام

کارگران کشور، در هر نقطه که مشغول کار سازنده‌ای برای آبادانی کشور هستند، بدانند که مشغول مبارزه‌اند. این مبارزه را هر چه می‌توانید با کیفیت بهتر و محکم‌تر انجام دهید!... کارگر مسلمان باید کارش را بالاتر و بهتر از معیارها و حدود و استانداردهای کار اجرا کند و تحویل دهد. این، فرهنگ و دستور اسلامی است.^۱

۲. لازمه‌ی آینده‌نگری و خوش‌نامی

در دنیا کمپانی‌هایی هستند؛ صد سال است این‌ها دارند کار می‌کنند، صد و پنجاه سال است دارند کار می‌کنند و محصولاتشان در دنیا فروش می‌رود. اسم این‌ها کافی است که جنس را توی بازار رایج کند؛ به خاطر این‌که درست کار کردند، خوب کار کردند، مشتری مطمئن است به این‌ها. شما می‌گویید که ما سفارش کنیم به مردم که تولیدات داخلی را مصرف کنند. من که خُب چند سال است دارم سفارش می‌کنم؛ بنده که بارها گفته‌ام، منتها این با شعار درست نمی‌شود.^۲

۳. اختصاص بودجه برای ارتقای کیفیت

چه خوب است کارخانه‌هایی که در کشور ما وجود دارد؛ چه آن‌هایی که در اختیار دولت است و چه آن‌هایی که در اختیار مردم است - امروز تعداد زیادی از واحدهای تولیدی در اختیار مردم و مال خود مردم است - یک مقدار از درآمدشان را برای تحقیق، برای پیشبرد کار و برای کیفیت‌بخشیدن به کالای تولیدی‌شان صرف کنند. چرا ما باید بنشینیم که دیگری در اروپا یا در یک گوشه‌ی دیگر دنیا تحقیقی بکند و ما از او یاد بگیریم؟! مگر ما کمتر از آن‌ها هستیم؟! مگر ما کمتر می‌فهمیم؟! پس باید تحقیقات کنند، ابتکار کنند، تولید را جلو ببرند، صنعت را جلو ببرند، تولید را از لحاظ کیفیت و کمیت بالا ببرند!^۳

۴۹. نقش رعایت کیفیت در احساس رضایت از زندگی

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَام: «فِي الْجِدِّ دَعْوَتَانِ وَ فِي الرَّدِيِّ دَعْوَتَانِ يُقَالُ لِصَاحِبِ الْجِدِّ بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ وَ فِيْمَنْ بَاعَكَ وَ يُقَالُ لِصَاحِبِ الرَّدِيِّ لَا بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ وَ لَا فِيْمَنْ بَاعَكَ»

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: در خرید و فروش کالای مرغوب و با کیفیت، دو دعا و در خرید و فروش کالای نامرغوب نیز دو دعا وجود دارد؛ به فروشنده‌ی کالای خوب گفته می‌شود:

(۱) بیانات، سال ۱۳۷۱، ص ۲۵

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۹، ص ۱۳۵

(۳) بیانات، سال ۱۳۷۲، ص ۲۵

”خدا به تو و به کسی که این کالا را به تو فروخته، برکت دهد!“ و به فروشنده‌ی کالای نامرغوب گفته می‌شود: ”خدا به تو و به کسی که این کالا را به تو فروخته برکت ندهد!“^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در زندگی دو چیز در کنار هم لازم و بایسته است: داشتن امکانات و وسایل رفاهی، همچنین داشتن برکت در عمر و ثروت و احساس خوشایندی، خوشبختی و رضایت از زندگی. امکانات زندگی، آسان و با هر نوع فعالیت اقتصادی (چه حلال و چه حرام) به دست می‌آید ولی برکت و احساس خوشایندی جز با رعایت حق دیگران و موازین عدل و انصاف حاصل نمی‌شود. کم نیستند کسانی که عالی‌ترین مدرک تحصیلی و پیشرفته‌ترین امکانات رفاهی را دارند ولی احساس خوشبختی و رضایت از زندگی را ندارند.

آمارها می‌گویند: علی‌رغم ریشه‌کن شدن بسیاری از بیماری‌های مهم قدیمی و بالا رفتن حد متوسط عمر انسانی، بیماری‌های روانی و انواع افسردگی‌ها، گسترش زیادی پیدا کرده است؛ به گونه‌ای که در درون خانه‌های مجلل و زندگی‌های مرفه، انسان‌های پژمرده، افسرده، ناراحت و نگران فراوانی را می‌یابیم.^۲

۲. عوامل فراوانی در احساس شادکامی و خوشبختی دخالت دارند که یکی از آن عوامل، جلب رضایت مشتری با تولید کالای باکیفیت است. تولید و یا خرید و فروش کالای باکیفیت چون دعای خیر خریداران را به دنبال دارد، هم سود مادی و افزایش درآمد را به دنبال خواهد داشت و هم برکت و احساس راحتی و خوشایندی از زندگی را. برخلاف تولید و خرید و فروش کالای بی‌کیفیت که ممکن است سود مادی را به دنبال داشته باشد، ولی چون کارآیی لازم را ندارد، نفرین مصرف‌کننده را به دنبال دارد و این نفرین چون به تأیید امام معصوم علیه‌السلام رسیده است؛ باعث سلب برکت از زندگی می‌شود. لذا انسان‌هایی را می‌بینیم که با وجود داشتن امکانات زندگی و درآمد فراوان، هرگز احساس راحتی و رضایت از زندگی ندارند و همواره از وضع موجودشان می‌نالند.

۵۰. فواید تولید کالای با کیفیت

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلًا فَلْيُتَّقِنْ؛

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: هرگاه یکی از شما می‌خواهد کاری انجام دهد؛ باید آن را محکم انجام دهد!»^۳

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۲۰۲

(۲) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۱۲۰

(۳) الکافی (ط - دارالحدیث)، ج ۵، ص ۶۴۵

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. تولید کالای باکیفیت - یعنی با رعایت استانداردهای لازم - از چند جهت مهم است: یک: برای مصرف‌کننده به صرفه است؛ زیرا با تهیه‌ی یک محصول باکیفیت، سال‌ها خیالش راحت است و ناچار نیست برای تهیه‌ی یک کالا چندین بار و در فاصله‌ای کوتاه، هزینه کند. دو: برای محیط‌زیست مناسب‌تر است؛ زیرا کمتر به عنوان زباله دور ریخته می‌شود و در نتیجه محیط‌زیست سالم‌تر می‌ماند.

سه: از جهت مصرف مواد اولیه‌ی تولید مناسب است؛ زیرا برای تهیه‌ی یک کالا، نیاز به مقدار زیادی مواد اولیه است و تهیه‌ی مواد اولیه گاهی پُر هزینه و با سختی همراه است و چه بسا در مدت کوتاهی سبب کمیاب‌شدن و یا نایاب‌شدن مواد اولیه شود.

چهار: به نفع تولیدکننده است؛ زیرا سبب اعتماد مشتریان به آن شرکت می‌شود بنابراین هم خود این مشتری، به مشتری همیشگی این شرکت تولیدی تبدیل می‌شود؛ هم به تبلیغی بدون هزینه در نزد دیگران تبدیل می‌شود؛ همچنین دعای خیر خریداران را در پی دارد.

پنج: از همه مهم‌تر این که تولید باکیفیت، محبوب خداوند و سیره‌ی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اولیای خدا است. بنابراین همه‌ی تولیدکنندگان می‌توانند به قصد این که تولید باکیفیت؛ محبوب خداوند است، کالای باکیفیت تولید کنند که در این صورت تولیدشان رنگ عبادت و معنویت به خود می‌گیرد.

۵. زیبایی ظاهری

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّ مِنَ الْعَامِلِ إِذَا عَمِلَ أَنْ يُحْسِنَ؛
پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: خداوند متعال دوست دارد کسی که کاری انجام می‌دهد، آن را زیبا و هنرمندانه انجام دهد»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. اسلام در تمام شئون حیات، به دو عنصر محوری اهمیت می‌دهد و همگان، به‌ویژه دولت‌مردان را مسئول تأمین آن دو رکن اساسی می‌داند: یکی استحکام عمل و دیگری هنرمندی و زیبایی آن؛ یعنی کاری که مطابق اصول علمی نباشد، چون متقن و استوار نیست؛ مقبول نیست و کاری که در عین اتقان و استواری، هنرمندانه و زیبا نیست؛ مطبوع و مطلوب نخواهد بود. خداوند نیز جهان را با همین دو اصل یعنی استحکام و زیبایی آفریده است و

(۱) نهج الفصاحه، ص ۸۰۱

دوست دارد که جانشین او در زمین، انسانِ وارسته‌ای باشد که معماری کارهای او فنی و زیباسازی‌های عمل او نیز هنرمندانه باشد.^۱

۲. هدف از تولید این است که مشتری آن را بپسندد و خریداری نماید؛ بر اساس حس زیبایی دوستی که در فطرت همه‌ی انسان‌ها نهفته است، طبیعی است که به دنبال کالایی با ظاهری زیبا باشند؛ و چون زیبایی امری نسبی است، هر یک از مشتریان ممکن است رنگ و شکلی خاص را بپسندد، بنابراین تولیدکننده‌های موفق کسانی هستند که کالای تولیدی خود را در قالب‌ها و رنگ‌های متنوع تولید کرده و در بسته‌بندی‌هایی زیبا عرضه نمایند تا بتوانند همه‌ی سلیقه‌ها را جذب کنند.

۳. گاهی خبرهای ناخوشایندی به گوش می‌رسد که برخی از کالاهای ما به صورت فله‌ای به خارج از کشور صادر می‌شود و آن کشورها، همان کالا را در بسته‌بندی زیبا و مناسب با چندین برابر قیمت به فروش می‌رسانند؛ در حالی که با اندکی تدبیر و سرمایه‌گذاری می‌توانیم صنایع بسته‌بندی را در کشور گسترش دهیم، کالاها را با قیمتی مناسب‌تر به بازار داخلی و خارجی عرضه کنیم و بر دامنه‌ی اشتغال برای نیروی کار جوان نیز بیافزاییم.

توصیه می‌شود با حمایت دولت، در نزدیکی مراکز تولیدی، صنایع بسته‌بندی کالا راه‌اندازی گردد تا ضمن ایجاد فرصت شغلی برای نیروهای بومی هر شهر و استان؛ هم از مهاجرت نیروی کار به شهرهای بزرگ جلوگیری شود، هم در حمل بار و نرخ تمام‌شده‌ی کالاهای تولیدی صرفه‌جویی شود و هم تولیدکننده‌ها با عرضه‌ی مستقیم اجناس خود به شرکت‌های تولیدی، به سود واقعی کالای خود برسند.

۵۲. کمک به گسترش ارزش‌ها

«تَعَاوُنُوا عَلَی الْبِرِّ وَ التَّقْوَى؛

و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید».^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. حضرت آیت الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله تعالی» در تفسیر این آیه می‌فرماید: «آنچه در آیه‌ی فوق در زمینه‌ی تعاون آمده، یک اصل کلی اسلامی است که سراسر مسائل اجتماعی و حقوقی و اخلاقی و سیاسی را در بر می‌گیرد. طبق این اصل، مسلمانان موظف‌اند در کارهای

(۱) اسلام و محیط زیست، ص ۲۶۱

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی مائده، آیه‌ی ۲

نیک، تعاون و همکاری کنند ولی همکاری در اهداف باطل و اعمال نادرست و ظلم و ستم، به طور مطلق ممنوع است؛ هر چند مرتکب آن، دوست نزدیک یا برادر انسان باشد»^۱.

حضرت آیت الله جوادی آملی «حفظه الله تعالی» این آیه را ناظر به ساختن مدینه‌ی فاضله و جامعه‌ی برین بر مبنای بر و تقوی دانسته و می‌فرماید: «مردم یکدیگر را با نیکی و پرهیزکاری کمک کنند و برای ترویج آن در جامعه و ریشه‌کن کردن فساد و تباهی بکوشند تا ارکان جامعه‌ی اسلامی بر پایه‌های تقوی بنا نهاده شوند»^۲.

۲. بر اساس نکته‌ی فوق می‌توان گفت: تولید هر کالایی که به گسترش ارزش‌های دینی و الهی و رعایت اوامر و نواهی دینی در جامعه کمک می‌کند، از مصادیق کمک به نیکی و تقوی است. در ادامه به برخی از کالاها که تولیدکننده‌ها می‌توانند با تولید آن به گسترش ارزش‌های دینی کمک کنند، اشاره می‌شود:

یک: تولید اسباب‌بازی با رعایت ارزش‌های اسلامی و با هدف آموزش آداب اسلامی.

توضیح این مطلب باید گفت: اسباب‌بازی‌ها دارای سه کارکرد اساسی می‌باشند:

الف: موجب سرگرمی کودکان می‌شوند.

ب: استعدادهای نهفته‌ی کودکان را شکوفا می‌کنند؛ این استعدادها بر دو قسم‌اند: استعدادهای خوب و استعدادهای بد.

ج: مانند معلم، مفاهیم و آموزه‌هایی را به طور غیرمستقیم به کودکان منتقل می‌کنند.

بنابراین اسباب‌بازی می‌تواند پرورش‌دهنده‌ی استعدادهای انسانی و ارزش‌های الهی در کودکان باشد و آن‌ها را به سمت خوبی‌ها هدایت کند، همچنین می‌تواند کودکان را به سمت ضد ارزش‌ها و ناهنجاری‌ها سوق دهد.^۳

دو: تولید پوشاکی که حجاب اسلامی در آن رعایت شود و به گسترش فرهنگ حجاب و عفاف کمک کند. تولیدکنندگان و طراحان مد و لباس می‌توانند با رعایت شئون اسلامی، هر ساله مدهای جدید مناسب با فرهنگ اسلامی- ایرانی عرضه کنند، تا هم به حسن تنوع‌طلبی جامعه به‌ویژه در قشر جوان پاسخ دهند و هم به طراحان و تولیدکنندگان غرب‌گرا، مجالی برای عرض اندام در فضای کشور اهل بیت علیهم‌السلام ندهند. متأسفانه خانواده‌های متدین و پایبند به ارزش‌ها، دل‌خونی از وضعیت آشفته‌ی بازار تولید پوشاک دارند؛ گاه یک زن مسلمان برای خرید یک مانتو تمام بازار پوشاک را زیر پا می‌گذارد ولی دریغ از وجود یک مانتو که در آن حدود شرعی ضمن برخورداری از ظاهری زیبا و کیفیتی مناسب، رعایت شده باشد؛ پس به

(۱) تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۲۵۳

(۲) تفسیر تسنیم، ج ۲۱، ص ۵۴۸

(۳) باری، ص ۱۷ به بعد

ناچار باید بر خلاف میل باطنی خود از همان لباس‌های موجود خریداری کند. خوشبختانه اخیراً در وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی حرکت‌های مبارکی با هدف گسترش و حمایت از طراحی و تولید لباس‌های ملی همراه با رعایت ارزش‌های دینی شروع شده است که امیدواریم به سرنوشت غمبار عروسک‌های "دارا و سارا" گرفتار نشود.

سه: در طراحی و تولید لوازم التحریر، پوشش وسایل خانه، پرده، تابلوهای تزئینی و... می‌توان از نقش و تصاویری استفاده کرد که انتقال‌دهنده‌ی مفاهیم ارزشی به ذهن بیننده باشد.

چهار: به تمام تولیدکننده‌ها در تمام عرصه‌های تولیدی توصیه می‌شود؛ قبل از طراحی و تولید، اندکی بیاندیشند که چگونه می‌توانند کالایی را تولید کنند که زنده‌کننده‌ی ارزش‌های الهی در جامعه و در ذهن بیننده باشند. در این صورت به تولیدکننده و ترویج‌کننده‌ی ارزش‌های الهی برابر همان ثوابی داده می‌شود که به عمل‌کننده‌ی به ارزش‌ها داده می‌شود؛ بدون این که از پاداش هر یک [چیزی] کم شود.^۱

۵۳. خودداری از کمک به هنجارشکنان

«وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ؛

و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید و از خدا پروا کنید که خدا سخت کیفر است!»^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در نظام اقتصادی سرمایه‌داری غرب؛ چون تنها سودآوری و کسب منافع مادی برای سرمایه‌داران مطرح است، کاری به زیان‌آور بودن کالای تولیدی ندارند، لذا گاهی زیان‌آورترین کالاها مانند مواد مخدر صنعتی و روانگردان را تولید و روانه‌ی بازار مصرف می‌کنند؛ ولی در فقه اسلامی، سودآور و یا زیان‌بار بودن یک کالا از لحاظ جسمی و روحی و معنوی، مورد عنایت قرار گرفته و تولید و خرید و فروش هر کالایی که زیان‌آور باشد-چه برای جسم، چه برای روح- تحریم شده است؛ مانند: تولید سلاح‌های کشتار جمعی، بمب اتم، مواد مخدر، شراب، فیلم‌های مبتذل، نوارهای موسیقی مناسب مجالس لهو و لعب و...

۲. بر اساس آیه‌ی فوق، تولید هر کالایی زمینه را برای ارتکاب گناه فراهم آورد؛ نهی شده است. بر این اساس از آیه‌ی فوق استفاده‌های حقوقی شده و برخی از خرید و فروش‌ها و قراردادهای تجاری که کمک به گناه محسوب می‌شود، حرام و ممنوع گردیده است؛ مانند:

(۱) تفسیر تسنیم، ج ۲۱، ص ۵۴۶

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی مائده، آیه‌ی ۲

فروختن انگور به کارخانه‌های شراب‌سازی، فروختن اسلحه به دشمنان حق و عدالت و یا اجاره دادن محل برای انجام معاملات نامشروع و اعمال خلاف شرع و... که احکام آن‌ها به‌طور مفصل در کتاب‌های فقهی بیان شده است.

در روایتی از پیامبر اسلام ﷺ آمده است: «هنگامی که روز قیامت بر پا شود، منادی ندا می‌دهد: کجا هستند ستمکاران و کجا هستند یاوران آن‌ها و کسانی که خود را شبیه آنان ساخته‌اند؛ حتی کسانی که برایشان قلمی تراشیده و یا دواتی را (با لایقه) آماده کرده‌اند؟ پس همه‌ی آن‌ها را در تابوت آهنی قرار می‌دهند، سپس در میان جهنم پرتاب می‌کنند»^۱.

۳. به گفته‌ی حضرت آیت‌الله جوادی آملی «حفظه‌الله‌تعالی» شاید مراد از «اِثم»؛ گناهان شخصی نظیر: شراب‌خواری، قماربازی، زنا و بی‌عفتی، بی‌حجابی و بی‌حیایی و... باشد و مراد از «عُدوان» گناهان اجتماعی مانند: گمراه‌ساختن دیگران، تجاوز به جان، مال، ناموس و عرض و آبروی دیگران و... باشد.^۲

۴. بر اساس نکته‌های فوق، تولید کالاهایی که ترویج‌کننده‌ی فرهنگ بی‌حجابی و بی‌حیایی و به نوعی سوق‌دهنده‌ی استفاده‌کننده به سمت بدی‌ها و ضد ارزش‌ها باشد، نوعی کمک به «اِثم» و «عُدوان» محسوب می‌شود که به برخی نمونه‌ها اشاره می‌گردد.

یک: تولید لباس‌های چسبان و نمایان‌کننده‌ی برجستگی‌های بدن؛ که مروج بی‌حیایی و بدحجابی و تهییج‌کننده‌ی شهوت در بیننده‌ها می‌باشد.

دو: تولید وسایل قمار، مواد منفجره و ترقه برای چهارشنبه‌سوری و...

سه: تولید اسباب‌بازی‌هایی که حاوی انواع موسیقی‌های مبتذل و آرایش‌های تند و زننده بوده و احیاناً دارای قابلیت رقص هستند.

چهار: تولید لوازم‌التحریر، کیف مدرسه، لوازم بهداشتی و آرایشی؛ با تصاویر و برجسب‌های باربی و نمادهای گروه‌ها و فرقه‌های انحرافی مانند: شیطان‌پرستی و...

پنج: تولید و ساخت طلای مردانه، تولید کروات و پاپیون، تولید جوراب‌های نازک و لباس‌های بدن‌نما برای استفاده در انظار عمومی و در معرض دید نامحرمان.

۵۴. تولید بر پایه‌ی علم و تخصص

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا ابْنَ مَسْعُودٍ إِذَا عَمَلْتَ عَمَلًا فَاَعْمَلْ بِعِلْمٍ وَعَقْلٍ وَإِيَّاكَ وَأَنْ تَعْمَلَ عَمَلًا بَعِيرٍ تَدْبُرُ وَعِلْمٌ فَإِنَّهُ جَلٌّ جَلَالَهُ يَقُولُ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا؛

(۱) تفسیر قرآن مهر، ج ۵، ص ۳۳

(۲) تفسیر تسنیم، ج ۲۱، ص ۵۴۶، با اندکی تغییر

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: پسر مسعود! هر کاری را که می کنی؛ از روی عقل و دانش کن و از عمل بدون علم و تدبیر بهره‌یز که خداوند می فرماید: «چون پیرزنی که نخ‌ها را پس از رشتن دوباره پنبه می کند؛ نباشید!»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. زمانی تولید، تولیدی موفق خواهد بود که مبتنی بر علم و دانش و تخصص باشد؛ علم به باید و نبایدها و قوانین فقهی و حقوقی مربوط به تولید و تجارت در عرصه‌ی کشوری و بین المللی، علم به نیاز و سلیقه‌ی مصرف‌کننده، علم به فرایند تولید و استانداردهای لازم، علم به اولویتهای تولید، علم به فن‌آوری و تکنولوژی روز و...
۲. لازمی پیوند علم و تولید، پیوند بین صنعت با نهادهای علمی اعم از دانشگاه و حوزه می باشد.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» در این باره می فرماید:

«این نکته‌ی بسیار مهمی است؛ این همان چیزی است که من روی آن تکیه می‌کنم: «متصل شدن مراکز علم و تحقیق با مراکز استفاده‌کننده از علم و تحقیق»؛ این‌ها همدیگر را زیر نظر داشته باشند و از هم استفاده کنند؛ هم آن‌ها می‌توانند تحقیق این‌ها را جهت بدهند، هم این‌ها می‌توانند فعالیت آن‌ها را جهت بدهند».^۲

۵۵. به کارگیری نیروی کار متخصص

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «كُلُّ ذِي صِنَاعَةٍ مُضْطَرٌّ إِلَى ثَلَاثِ خِلَالٍ يَجْتَلِبُ بِهَا الْمَكْسَبَ وَ هُوَ أَنْ يَكُونَ حَادِقًا بِعَمَلِهِ مُؤَدِيًا لِلْأَمَانَةِ فِيهِ مُسْتَمِيلًا لِمَنْ اسْتَعْمَلَهُ؛

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می فرماید: هر صنعتگری ناگزیر باید از سه خصوصیت بهره‌مند باشد تا کسب و کارش رونق یابد؛ در کار خود ماهر باشد، امانت را در کار رعایت کند و نظر کسی را که کاری به او سپرده است جلب نماید».^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. «حاذق» از ریشه‌ی «حَدِقَ» به معنای داشتن مهارت در کار است؛ به گونه‌ای که شخص،

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی نحل، آیه‌ی ۹۴

(۲) مکارم الأخلاق، ص ۴۵۸

(۳) بیانات، سال ۱۳۸۵، ص ۱۰۱

(۴) الحیاء، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۵، ص ۴۴۳؛ تحف العقول، النص، ص ۳۲۲

دشواری‌ها و ظرافت‌های کار را بدانند.^۱ بر این اساس کارفرما و نیروی کاری که به کار گرفته می‌شود؛ باید دارای تخصص و مهارت لازم برای تولید مطلوب، مرغوب و به روز باشند تا در امر تولید موفق باشند و بتوانند کالایی را با رعایت استانداردهای روز دنیا تولید و عرضه کنند. لازمه‌ی این کار آن است که پیوند عمیقی بین بازار، صنعت و نظام آموزشی برقرار شود؛ نظام آموزشی در خدمت صنعت قرار گیرد و به پرورش نیروی کار متخصص و ماهر برای بخش‌های مختلف تولیدی به تناسب نیاز و بر اساس آخرین استانداردها بپردازد، همچنین نظام تولید و صنعت نیز نیروی کار خود را از فارغ‌التحصیلان ماهر و متخصص نظام آموزشی جذب کنند.

کارفرما و صاحبان صنایع نیز خوب است دوره‌های آموزشی ضمن خدمتی را برای ارتقاء دانش و مهارت کارگزارانشان مطابق با آخرین دستاوردهای علمی و فنی در نظر بگیرند تا بهترین بهره‌وری را از نیروی کار خود داشته باشند.

۲. امانتدار باشد:

کارفرما و صاحب سرمایه از چند جهت امانتدار است:

امانتدار خدا: بر اساس توحید مالکیت که از شاخه‌های مهم توحید افعالی است، تمام آنچه داریم اعم از اعضا و جوارح، نیروی عقل و فکر، امکانات و اموال ... داده‌های الهی است که خداوند به عنوان امانت در اختیار ما قرار داده است تا هم خودمان به اندازه‌ی نیاز و به دور از اسراف و تبذیر از آن استفاده کنیم و هم، مازاد نیاز خود را در قالب انفاق، وقف، قرض‌الحسنه، ایجاد اشتغال و ... در اختیار دیگران قرار دهیم.

امانتدار بیت‌المال: دولت برای حمایت از تولید ملی معمولاً تسهیلاتی را در اختیار کارآفرینان و صاحبان صنایع و تولید قرار می‌دهد؛ این تسهیلات به منزله‌ی امانت‌هایی است که در اختیار آنان قرار می‌گیرد و امانتداری اقتضا می‌کند که از آن تسهیلات، در همان جهتی استفاده کنند که برای آن منظور گرفته‌اند، و از هزینه‌کردن بی‌جای آن خودداری فرمایند.

امانتدار مردم: گاه مشتری سفارش تولید جنسی را به تولیدکننده می‌دهد و یا جنسی را در اختیار یک واحد تولیدی قرار می‌دهد تا برای او کالایی را تولید کند؛ این جنس و سفارش، امانتی است که تولیدکننده باید مطابق قراردادی که با مشتری بسته، همان‌طور که مشتری خواسته و با کیفیت مطلوب او؛ کالا را تولید و تحویل نماید.

۲. جلب نظر کارگر

تولید به طور مستقیم روی دوش کارگر قرار دارد؛ لذا باید زمینه و انگیزه‌ی لازم و مناسب برای کارگر جهت کار همراه با احساس مسئولیت وجود داشته باشد.

پرداخت حقوق مکفی، عادلانه و به موقع، پرداخت حق بیمه، در نظر گرفتن تعطیلات و مرخصی‌های لازم، برخورد مناسب و عاطفی و... بخشی از اقداماتی است که کارفرما می‌تواند برای حمایت و جلب نظر کارگر انجام دهد.

۵۶. رعایت حق کارگر

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ ظَلَمَ أَجِيرًا أَجْرَهُ أَحْبَطَ اللَّهُ عَمَلَهُ وَ حَرَّمَ عَلَيْهِ رِيحَ الْجَنَّةِ وَإِنَّ رِيحَهَا لَيُوجَدُ مِنْ مَسِيرَةِ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ؛^۱

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: هرکس به کارگر در پرداخت مزدش ستم کند، خداوند اعمال نیک او را حبط می‌کند و بوی بهشت را بر او حرام می‌گرداند، در حالی که بوی خوش آن از فاصله‌ی پانصد سال تا بهشت استشمام می‌شود»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. شاید بتوان گفت کارگر مهم‌ترین نقش را در میزان بهره‌وری و تولید کالای باکیفیت ایفا می‌کند، لذا باید حقوق و مزایایی متناسب با نقشی که دارد، برای او تعیین شود.
۲. ظلم در مقابل عدالت است؛ عدالت یعنی هر چیزی را در جای مناسب خود قرار دادن^۲ و یا حق هر کسی را برابر با حقی که دارد به او دادن.^۳ بنابراین عدالت به معنای مساوات و برابری نیست؛ بنابراین نمی‌توان برای تمامی کارگران حقوق یکسان و واحدی تعیین کرد، بلکه هر کارگر نسبت به توانمندی‌ها و نقشی که در تولید و یا خدمت دارد و نسبت به وقتی که صرف انجام کار می‌نماید، حقی متناسب با خود پیدا می‌کند. رعایت کردن این حق؛ عدالت است و عدم رعایت آن، یعنی پرداخت کمتر از حقتش؛ ظلم به او است. این که هر ساله برای طبقه‌ی کارگر حقوق یکسان و واحدی به عنوان حقوق پایه و حداقل اعلام شود، برای تمام کارگران خوب است؛ ولی لازم است شرکت‌ها و واحدهای تولیدی برابر با اضافه‌کاری و یا نقش‌آفرینی بیشتر برخی از کارگران بر حقوق ایشان بیافزایند.
۳. عدالت نسبت به کارگر اقتضا می‌کند که قبل از شروع به کار، برابر با میزان نقشی که در تولید و کار دارد، و برابر با ساعت کاری، حقوق مناسبی برایش تعیین و به او اعلام شود و توصیه می‌شود که حداقل، همان حقوقی که از جانب دولت برای کارگران اعلام شده است

(۱) من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۱۲

(۲) سبحانی، محاضرات فی الالهیات، ص ۱۶

(۳) مکارم، الامثل فی تفسیر کتاب الله المنزل، ج ۴، ص ۳۴۶

مبنا قرار گیرد. امام رضا علیه السلام به شدت با کارفرمایی که بدون بستن قرارداد مشخص، کارگری را به کار گرفته بود، برخورد کردند.^۱ با کمال تأسف گاهی برخی از کارفرمایان، برگهی قرارداد بین خود و کارگر را بدون این‌که مفاد قرارداد در آن نوشته شده باشد، در اختیار کارگر قرار می‌دهند و با تهدید به اخراج، از او می‌خواهند که امضا کند؛ تا بعد خودشان بر اساس میل شخصی، آن را تکمیل کنند! کارگر نیز که خود را مجبور به ادامه‌ی کار می‌داند، به‌ناچار آن را امضا می‌کند. این‌گونه اقدامات، ظلم فاحش به کارگران است و سبب می‌شود که آن‌ها نیز به نوعی با کم‌کاری و یا هر اقدام دیگری واکنش نشان دهند. روشن است که در چنین فضایی نمی‌توان تولید با کیفیت و پایدار را انتظار داشت.

۵۷. عمل به تعهدات در برابر نیروی کار

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ عَدَرَ، وَ رَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَ رَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَ لَمْ يُعْطِهِ أَجْرَهُ»؛

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: خداوند متعال فرمود: سه نفرند که در روز قیامت، من خود مدعی ایشانم؛ کسی که با من پیمان ببندد سپس پیمان بشکند، کسی که انسان آزاد را بفروشد و بهای فروش او را بخورد و کسی که کارگری را اجیر کند و از او کامل کار بکشد اما مزدش را نپردازد.^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. کارفرما باید به موقع و در موعد مقرر حق بیمه و حقوق کارگر را پرداخت کند. پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرمودند: «پیش از آن که عرق کارگر خشک شود؛ حقوق او را بپرداز!» همین‌طور امام صادق علیه السلام به سرکارگر کارگران خود بعد از پایان کار فرمودند: «قبل از آن که عرقشان خشک شود؛ حقوقشان را پرداخت کن!»^۳ متأسفانه گاهی شنیده می‌شود که برخی از کارفرمایان تا ماه‌ها پرداخت حقوق کارگران را به تأخیر می‌اندازند. این کار ظلم فاحش به کارگری است که چه بسا در پایان ماه باید اجاره‌ی خانه و یا قسطی را پرداخت کند و چشم همسر و فرزندانش نیز به دست اوست.

۲. کارفرما باید بعد از انجام کار، نه تنها کمتر از میزان قراردادی که قبلاً توافق کردند به

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۲۸۹

(۲) میزان الحکمه، ج ۱، ص ۴۵

(۳) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۲۸۹

کارگر ندهد بلکه حتی اگر می‌تواند مقداری بیشتر از مبلغ قرارداد به او پرداخت کند. پیامبر مهربانی‌ها؛ حضرت محمد ﷺ فرمودند: «خداوند هر گناهی را می‌آمرزد ولی گناه کسی که حقی از کارگر را نپردازد؛ نمی‌آمرزد». همچنین فرمودند: «یکی از پلیدترین گناهان؛ گناه کسی است که حق کارگر را نپردازد»^۱.

۳. اگر کسی کارمند یا کارگری را برای انجام کاری استخدام کند و در طی مدتی که او را استخدام کرده، برای آن کار به او مراجعه نکند؛ باید حقوق و دستمزد او را بپردازد؛ خواه کارگر یا کارمند در آن مدت بیکار بوده و یا به کار شخصی پرداخته باشد.^۲

۵۸. عمل به تعهدات در برابر ارباب رجوع

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَيْلٌ لِّصَّنَاعِ أُمَّتِي مِنَ الْيَوْمِ وَغَدٍ؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: وای بر صنعتکاران امت من از «امروز و فردا کردن!»^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. اگر بخش تولید خواستار رونق است و می‌خواهد مردم و شرکت‌ها (به‌ویژه شرکت‌های خارجی) به خرید از آن‌ها رغبت نشان دهند؛ باید به تعهدات خود عمل کنند، طبق قرارداد و در موعد مقرر کالا را به مشتری تحویل دهند و از امروز و فردا کردن جداً بپرهیزند. امام رضا (ع) می‌فرمایند: «سیره‌ی ما اهل بیت، این است که وعده‌های خود را مانند دینی بر عهده‌ی خود می‌دانیم»^۴.

۲. چون امر تولید بر دوش نیروی کار است، لازمه‌ی عمل به موقع به تعهدات کارفرما، این است که حمایت از نیروی کار و عمل به تعهدات در قبال آنان، همواره مدنظر جدی کارفرمایان باشد.

۳. برای این‌که شرکت‌های تولیدی بتوانند به تعهدات خود پایبند باشند؛ باید قراردادها را واقعی و بر اساس توان خود در امر تولید منعقد کنند و از بستن قراردادهای غیرواقعی که معمولاً فقط به منظور جذب مشتری و از دست‌ندادن او منعقد می‌شود، خودداری نمایند.

(۱) وسائل الشیعه، ج ۱۹، ص ۱۰۸

(۲) زندگی در پرتو احکام دین، ص ۱۵۳؛ به نقل از رساله‌ی نوین حضرت امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۲، ص ۱۷۵

(۳) من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۰؛ الحیاء، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۵، ص ۵۷۵

(۴) تحف العقول، النص، ص ۴۴۶

فصل سوم: بایسته‌های نظام عرضه‌ی کالا

۵۹. اهمیت عرضی کالا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَإِنَّ الْجَالِبَ إِلَى سَوْقِنَا كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْمُحْتَكِرَ فِي سَوْقِنَا كَالْمُلْحِدِ فِي كِتَابِ اللَّهِ؛

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: همانا آورنده‌ی جنس به بازار ما، همانند جهادکننده‌ی در راه خداست؛ و احتکارکننده‌ی جنس در بازار ما، همانند کسی است که در کتاب خدا، کافر شمرده شده است».^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. واژه‌ی «جَالِب» به معنای آورنده‌ی کالا به بازار است، لذا عرضی کالا به بازار با هدف تأمین نیازمندی‌های مسلمین، خدمت به خلق خدا است و رونق بخشیدن به بازار مسلمین، پاداشی مانند مجاهد راه خدا دارد.

۲. واژه‌ی «جالب»، در مفهومی گسترده، انتقال هرگونه سرمایه، فن‌آوری، مدیریت، کارآفرینی و کالاهای مورد نیاز به درون کشور را در بر می‌گیرد که خود زمینه‌ی رونق تجاری و رفاه عمومی را فراهم می‌سازد.^۲

۳. قید «فِي سَبِيلِ اللَّهِ» این نکته را گوشزد می‌کند که جذب سرمایه از خارج و عرضه‌کردن کالا به‌ویژه کالاهای خارجی؛ باید در چهارچوب مصالح مسلمین و استقلال اقتصادی و سیاسی و فرهنگی نظام اسلامی باشد؛ و با رعایت مصالح اسلام و مسلمین است که پاداش مجاهد در راه خدا به فعال اقتصادی داده می‌شود.

بنابراین عرضی کالاهایی که فرهنگ عمومی جامعه را به سمت ابتذال و آلودگی سوق می‌دهد، این پاداش را ندارد؛ مانند: برخی از لباس که پوشش مناسب اسلامی در آن رعایت نمی‌شود، عرضه‌ی آنتن‌های ماهواره برای عموم مردم، ابزار قمار و لهُو و لعب، سی‌دی و فیلم‌های مبتذل و بازی‌های رایانه‌ای تولیدی دشمنان اسلام و انقلاب، اجناس قاچاق و... بلکه از آن جهت که زمینه‌ی گناه را برای دیگران فراهم می‌کند؛ نوعی کمک‌کردن به دیگران برای ارتکاب گناه محسوب می‌شود، در حالی که خداوند در آیه‌ی دوم سوره‌ی مبارکه‌ی مائده می‌فرماید: «در گناه و تعدّی به همدیگر کمک نکنید!»

۴. در این روایت «جَالِب» در مقابل «مُحْتَكِر» به کار رفته است. «مُحْتَكِر» یعنی کسی که کالای موردنیاز جامعه را انبار و از عرضه‌ی آن به بازار خودداری نماید؛ تا با کمبود عرضی آن

(۱) حکمت‌نامه‌ی پیامبر اعظم ﷺ، ج ۱۳، ص ۷۱

(۲) اخلاق تجارت، ص ۳۰

کالا در بازار، قیمتش بالاتر رفته و در نتیجه با فروش آن به قیمت بالاتر، به سود بیشتری دست یابد. اگر فروشنده‌ای در این فضا از احتکار خودداری کند و کالای خود را در بازار به قیمت مناسب عرضه کند؛ ثواب مجاهد در راه خدا را دارد. مانند امام صادق علیه السلام که وقتی متوجه می‌شوند گندم در بازار گران شده است، به غلام خود دستور می‌دهند تا بر خلاف عرف رایج، گندم‌های داخل منزل را بفروشد و به مقدار نیاز روزانه، مانند سایر مردم از بازار گندم بخرد.^۱

۶۰. تبلیغ و معرفی کالا

قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: «ثَلَاثَةٌ يُدْخِلُهُمُ اللَّهُ الْجَنَّةَ بَغَيْرِ حِسَابٍ إِمَامٌ عَادِلٌ وَ تَاجِرٌ صَدُوقٌ وَ شَيْخٌ أَفْنَى عُمُرُهُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ؛

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: سه گروه هستند که بدون حسابرسی در صحرای محشر، وارد بهشت می‌شوند: رهبر عادل، تاجر راستگو و سالمندی که عمرش را در راه اطاعت خداوند سپری کرده باشد.^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در عصر حاضر با توجه به گستردگی شهرها و روستاها و کشورها، تولیدکننده ناگزیر است کالای خود را به مصرف‌کنندگان داخلی و خارجی معرفی کند. تبلیغات کالا باید صادقانه و مبتنی بر کارکردهای مثبت و واقعی کالا باشد؛ نه این‌که برای فریب افکار عمومی و فروش کالا، به تبلیغات دروغین و فریبنده روی آورند و ویژگی‌ها و کارکردهایی غیرواقعی برای کالا برشمارند؛ این کار، هم سبب فریب مشتری و ضرر و زیان او می‌شود و هم به ضرر و زیان تولیدکننده و فروشنده تمام می‌شود زیرا وقتی مشتری آثار تبلیغی را بعد از خرید، در آن کالا مشاهده نکند، به این شرکت تولیدی بدبین می‌شود و این سبب از دست‌دادن مشتری‌ها در درازمدت خواهد شد.

۲. در سال تولید ملی؛ صدا و سیما جمهوری اسلامی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، شهرداری‌ها و همه‌ی کسانی که به نوعی در تبلیغ و معرفی کالاها سهمی دارند، باید تبلیغ و معرفی کالای تولید ایران را وظیفه‌ی خود بدانند و از معرفی و تبلیغ پُر زرق و برق و فریبنده‌ی کالاهای تولید کشورهای دیگر که سبب به وجود آمدن احساس نیاز کاذب، مدگرایی، چشم و هم‌چشمی و سوق‌دادن مردم به سمت خرید کالای خارجی می‌شود، به جد پرهیزند.

۱) الگوی مصرف از نگاه قرآن و حدیث، ص ۱۱۹

۲) ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، النص، ص ۱۳۳

۶۱. دفترچه راهنمای استفاده از کالا

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ يَبِيعُ شَيْئًا إِلَّا بَيْنَ مَا فِيهِ، وَلَا يَحِلُّ لِمَنْ عَلِمَ ذَلِكَ إِلَّا بَيْنَهُ؛^۱ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: بر هیچ‌کس روا نیست چیزی را بفروشد؛ مگر این‌که هر عیب و ایرادی دارد به خریدار بگوید و هر کس فرد دیگری هم از آن عیب‌ها اطلاع داشته باشد؛ باید بگوید»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. لازم است حتی‌الامکان در کنار محصولات تولیدی، دفترچه‌ی راهنما هم وجود داشته باشد تا به معرفی کالا پردازد؛ ویژگی‌ها، مزایا، درجه‌ی مرغوبیت کالا و طرز استفاده از آن را بیان کند؛ همین‌طور اگر عوارض سوء دارد، آن عوارض را نیز صادقانه با مصرف‌کنندگان در میان بگذارد. به ویژه در برخی از داروها، مواد غذایی، نوشیدنی، دخانی و... که اطلاع از عوارض آن‌ها برای مصرف‌کننده از اهمیت بسیاری برخوردار است.
۲. بیان وزن دقیق کالا در اجناس بسته‌بندی‌شده مانند: مواد غذایی و... ضروری است.
۳. درجه‌ی مرغوبیت کالا در اقلامی نظیر پارچه و لوازم خانگی، میزان درصد مواد تشکیل‌دهنده‌ی کالا مانند درصد چربی در شیر و سایر مواد لبنی، نوع سازه در ساختمان‌سازی (اسکلت، نیمه اسکلت، غیر اسکلت، ضد زلزله و...)، بیان خصوصیات خودرو و... و در یک کلام؛ تمام اطلاعاتی که در فروش کالا و ارزش واقعی آن نقش دارد، باید بیان شود.
۴. اگر جنس مرغوب و غیر مرغوب با هم مخلوط است؛ [فروشنده] باید آن را به عنوان جنس مخلوط به فروش برساند و بگوید که این جنس، مخلوطی از خوب و بد است؛ مثل: چای مخلوط که مخلوطی از چای داخلی و خارجی است؛ اگر شیر با آب مخلوط است [باید] بگوید که این شیرها با کمی آب [هرچند کم] مخلوط شده است؛ و اگر کالایی مشابه کالای اصلی است [باید] بگوید این جنس مشابه جنس اصلی است؛ و گرنه پنهان نگه‌داشتن اطلاعاتی که در ارزش کالا و در خرید و فروش کالا نقش تعیین‌کننده‌ای دارد، به عنوان «غش در معامله» به شدت نهی شده است.^۲
۵. زیر و روی کالاهای بسته‌بندی‌شده مخصوصاً مواد غذایی مانند: میوه‌ها، خرما و... باید یکسان باشد و در صورت تفاوت، لازم است آن را بیان کنند.

(۱) میزان الحکمه، ج ۸، ص ۴۳۰

(۲) الکافی (ط - دارالحدیث)، ج ۱۰، ص ۴۴

۶۲. حذف واسطه‌های غیر ضروری

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ، دَعَا النَّاسَ يَرْزُقُ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ؛
پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: شهری نباید به جای روستایی اجناس او را بفروشد؛ مردمان را
به حال خود واگذارید، خدا روزی بعضی از ایشان را به وسیله‌ی بعضی دیگر خواهد رساند.»^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. یکی از معضلات بازار و نظام اقتصادی موجود این است که کشاورزان، دامداران و باغبانان به دلیل ارزان بودن محصولاتشان احساس می‌کنند تولیداتشان با محاسبه‌ی وقت و سرمایه‌ای که برای تولید آن هزینه کرده‌اند؛ توجیه اقتصادی ندارد، لذا نسل جدید انگیزه‌ی زیادی برای پرداختن به این امور نشان نمی‌دهند. از طرفی ما مصرف‌کننده‌ها نیز گاهی با مراجعه به بازار میوه و تره‌بار، مواد غذایی و لبنیاتی و... به دلیل گران بودن محصولات از خرید منصرف شده و با دست خالی به منزل بر می‌گردیم. به طور مثال؛ گاه در گزارش‌های خبری می‌شنویم که پیاز، کیلویی سی تومان از کشاورز خریده می‌شود ولی کیلویی پانصد تا هزار تومان به دست مصرف‌کننده می‌رسد! این تفاوت قیمت چرا ایجاد می‌شود و به جیب چه کسانی می‌رود؟! جز این است که به جیب دلال‌ها و واسطه‌های غیر ضروری می‌رود؛ بدون این که زحمت زیادی برای تولید آن کشیده باشند؟! آیا انصاف و عدالت است که حق کشاورز از یک کیلو پیاز سی تومان باشد در حالی که چندین ماه برای تولید محصول زحمت کشیده؛ سردی و گرمی چشیده و عرق ریخته، ولی حق یک دلال و واسطه‌ی غیر ضروری صدها تومان باشد؟!

۲. راه حل چیست؟ راه حل را پیامبر گرامی اسلام ﷺ در حذف واسطه‌های غیر ضروری دانسته و فرموده‌اند: شهری نباید واسطه‌ی فروش اجناس روستاییان و بادیه‌نشینان باشد؛ لذا باید تدابیری اندیشیده و اجرا شود که خود تولیدکننده با کمترین واسطه، جنس خود را به بازار مصرف عرضه کند؛ تا هم کالای تولیدکننده با قیمتی که برای او توجیه اقتصادی دارد به فروش برسد و هم مصرف‌کننده، آن را با قیمتی ارزان‌تر خریداری نماید. خرید تضمینی کالا توسط دولت و یا شرکت‌های تعاونی، احداث سردخانه در مراکز تولید محصولات، نظارت و کنترل بازار از تولید تا مصرف و احداث کارخانه‌های تبدیل محصولات به فرآورده‌های مصرفی در مراکز تولید؛ نمونه‌ای از راهکارهای حل این معضل است.

۶۳. قیمت گذاری بر مبنای سود عادلانه

قَالَ الرَّضَاءُ رَضَاءُ: «رَبِيحُ الْمُؤْمِنِ عَلَى أَخِيهِ رَبًّا إِلَّا أَنْ يَشْتَرِيَ مِنْهُ شَيْئًا بِأَكْثَرِ مِنْ مِائَةِ دِرْهَمٍ فَيَرِيحُ فِيهِ قُوْتَ يَوْمِهِ أَوْ يَشْتَرِيَ مَتَاعًا لِلتَّجَارَةِ فَيَرِيحُ عَلَيْهِ رَبِحًا خَفِيفًا»؛

امام رضا رَضَاءُ می فرماید: سود گرفتن مؤمن از برادر دینی خود، ربا است؛ مگر این که کالایی از او بخرد که ارزش آن بیش از صد درهم باشد که در این صورت می تواند به اندازه‌ی گذران زندگی روزانه اش سود دریافت کند و یا کالایی را با هدف تجارت بخرد؛ که می تواند سود خفیف و اندکی از آن بگیرد.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. دریافت سود در داد و ستدهای تجاری مباح است؛ ولی باید دریافت سود در چهارچوب عدل و انصاف باشد. دریافت سودهای کلان و چندین برابر قیمت تمام شده؛ بی انصافی است و سبب رویگردانی مصرف کننده‌ها از خرید شده و فاصله‌ی طبقاتی را روز به روز زیادتر می کند. اهل بازار نیز رونق خرید و فروش را با وجود سود کمتر و کالای ارزان تر بر قیمت‌های بالا که سبب بی رونق شدن داد و ستد می شود، ترجیح می دهند.

۲. نمی شود درصد مشخصی را برای میزان سود دریافتی معین کرد و آن را به همه دیکته نمود، لذا امام رضا رَضَاءُ می فرماید: میزان سود دریافتی، خفیف و اندک (به مقدار هزینه‌ی زندگی) باشد؛ بنابراین سودهای کلان ناروا است. همین طور فرمودند: به مقدار تأمین نیازمندی‌های زندگی به دور از اسراف و تجمل گرایی باشد، یعنی تجار و معامله گران باید به سود اندک در حد گذران زندگی قانع باشند و به دنبال دریافت سودهای کلان نباشند.

۳. این که تولیدکنندگان و فروشندگان کالا، به سود اندک و به مقدار کفاف زندگی و برابر حق الزحمه‌ی خود برای تولید یا فروش، قانع باشند؛ سبب کاهش قیمت تمام شده‌ی کالای مصرفی می شود، در نتیجه؛ هم توان رقابت با شرکت‌های تولیدی دیگر به ویژه در حوزه‌ی واردات افزایش می یابد، هم سبب می شود که مردم تمایل بیشتری به خرید از بازار نشان دهند و هم شرکت‌های تولیدی ما توان رقابت با سایر کشورها در بازارهای جهانی را خواهند داشت.

۴. در این روایت معاملات به سه قسم تقسیم شده است:
یک: معاملات کوچک که طبعاً افراد نیازمند و فقیر به سراغ آن می آیند؛ در این جا توصیه شده که هیچ سودی گرفته نشود و به اصطلاح فروش به صورت "رأس المال" انجام پذیرد.

(۱) مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ج ۱۳، ص ۲۵۵

دو: معامله با کسانی که قدرت بیشتری برای خرید دارند؛ در معامله با این افراد، اضافه نمودن سود عادلانه‌ای به اندازه‌ی نیاز روزانه بر اصل سرمایه، بلا مانع است.

سه: معامله با گروهی که جنسی را به عنوان تجارت از دیگری خریداری می‌کنند؛ در مورد آنان نیز به سود عادلانه‌ی آمیخته با ارفاق توصیه شده است.^۱

۵. در ادامه، یک استفتاء از مراجع عظام تقلید در این زمینه ذکر می‌شود:

س: گرفتن چه مقدار سود در فروش کالا مجاز است؟

ج: مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» فرموده‌اند: «سود گرفتن حد معینی ندارد؛ بنابراین تا وقتی که به حد اجحاف نرسیده و بر خلاف مقررات دولت هم نباشد؛ اشکال ندارد ولی افضل بلکه مستحب آن است که فروشنده به آن مقدار سودی که هزینه‌هایش را تأمین می‌کند، اکتفا نماید.»^۲

حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله‌تعالی» نیز در پاسخ به همین سوال فرموده‌اند: «موارد مختلف است و حد ثابتی ندارد؛ اما رعایت انصاف در هر حال شایسته‌ی هر مسلمانی است و اگر از طرف حکومت اسلامی نرخ معینی تعیین شده باشد، از آن نباید تخلف کرد.»^۳

۶۴. پرهیز از بالا بردن قیمت‌ها به صورت ساختگی

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَنَاجَشُوا وَلَا تَدَابَرُوا؛

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: با همدستی یکدیگر قیمت‌ها را بالا نبرید و به یکدیگر پشت نکنید!»^۴

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. «تَنَاجَشُوا» از ماده‌ی «نَجَشَ» و از باب «تفاعل» است؛ یکی از معانی باب تفاعل نیز به معنای «تظاهر» است. بر اساس این معنی، واژه‌ی «تَنَاجَشُوا» بیان‌کننده‌ی حالتی است که؛ فردی که قصد خرید کالایی را ندارد ضمن تبانی با فروشنده، قیمت آن را بیش از ارزش واقعی بالا ببرد و نزد مشتری اصلی کالا تظاهر کند که می‌خواهد آن را بخرد؛ تا کسی که مشتری اصلی است بشنود و به ناچار برای این‌که کالا را از دست ندهد؛ به قیمت بالاتر بخرد.

۲. معنای دیگر باب تفاعل، «مشارکت» است و در این صورت معنای حدیث این می‌شود

(۱) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۲۷۷

(۲) أجوبة الاستفتاءات (فارسی)، ص ۳۷۰، س ۱۶۱۱

(۳) احکام اصناف، ص ۱۶۳

(۴) معانی الأخبار، النص؛ ص ۲۸۴

که فعالان اقتصادی با همدستی و تباری با یکدیگر، کالایی را بدون رعایت قیمت تمام شده و صرفاً بر مبنای زیاده‌طلبی و منفعت‌طلبی شخصی بالا ببرند.

بر اساس مبانی اصولی؛ یعنی ظهور صیغه‌ی نهی در حرمت، و جواز استعمال یک لفظ در بیش از یک معنی، هر دو معنی می‌تواند منظور باشد، بنابراین تباری بر افزایش قیمت کالا توسط افراد، شرکت‌ها، اصناف، فروشندگان، راننده‌ها و... به هر گونه‌ای جایز نیست، مگر این‌که افزایش قیمت در پی افزایش هزینه‌های حمل و نقل، حقوق کارگران و یا افزایش مواد اولیه‌ی تولید باشد که در این صورت توجیه منطقی و عقلانی دارد.

۳. در نظام اقتصاد اسلامی، هدف تاجر و تولیدکننده‌ی مسلمان ضمن کسب درآمد حلال از راه داد و ستد عادلانه؛ خدمت به مسلمین از راه ایجاد اشتغال، تأمین نیازمندی‌های آنان و استقلال و امنیت‌بخشی به جامعه‌ی اسلامی است. بنابراین تاجر و فعال اقتصادی مسلمان، هیچ‌گاه به دنبال کسب ثروت بیشتر به قیمت ظلم به مصرف‌کننده از طریق قیمت‌گذاری ناعادلانه نخواهد بود.

۴. در فرهنگ اسلام تأکید فراوانی بر قناعت در کسب درآمد به میزانی که خداوند از راه فعالیت عادلانه‌ی اقتصادی روزی انسان نموده است، شده^۱ و از حرص و زیاده‌طلبی در انباشت ثروت به شدت نهی کرده است،^۲ این‌که جمعی از فعالان اقتصادی با تباری قبلی اقدام به افزایش قیمت کالا در بازار کنند، از مصادیق بارز حرص و زیاده‌خواهی، عدم قناعت در کسب درآمد حلال و اجحاف در حق مصرف‌کننده می‌باشد.

۵. برگزاری مناقصه و مزایده چنان‌چه در فضای باز رقابتی و بدون صحنه‌سازی و تباری‌های پشت پرده باشد، اشکالی ندارد و مشمول این نهی نمی‌شود.^۳

۶۵. حرمت سودهای ناعادلانه

دَعَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَوْلَى لَهُ يُقَالُ لَهُ: مُصَادِفٌ، فَأَعْطَاهُ أَلْفَ دِينَارٍ وَقَالَ لَهُ: «تَجَهَّزْ حَتَّى تَخْرُجَ إِلَى مِصْرَ، فَإِنَّ عِيَالِي قَدْ كَثُرُوا... فَلَمَّا دَنَوْا مِنْ مِصْرَ اسْتَقْبَلْتَهُمْ قَافِلَةٌ... فَأَخْبَرُوهُمْ أَنَّهُ لَيْسَ بِمِصْرَ مِنْهُ شَيْءٌ، فَتَحَالَفُوا وَتَعَاقدُوا عَلَيَّ أَنْ لَا يَنْقُضُوا مَتَاعَهُمْ مِنْ رِبْحِ الدِّينَارِ دِينَارًا، فَلَمَّا قَبَضُوا أَمْوَالَهُمْ وَأَنْصَرَفُوا إِلَى الْمَدِينَةِ، فَدَخَلَ مُصَادِفٌ عَلَيَّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَعَهُ كَيْسَانٌ، فِي كُلِّ وَاحِدٍ أَلْفَ دِينَارٍ، فَقَالَ: جُعِلَتْ فِدَاكَ هَذَا رَأْسُ الْمَالِ وَهَذَا الْآخِرُ رِبْحٌ، فَقَالَ: إِنَّ هَذَا الرَّبْحَ كَثِيرٌ، وَلَكِنْ مَا صَنَعْتَهُ فِي الْمَتَاعِ؟

(۱) الكافي (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص ۱۳۹

(۲) بحار الأنوار (ط - بيروت)، ج ۷۰، ص ۱۶۰

(۳) دائرة المعارف فقه مقارن، ج ۲، ص ۳۷۸

فَحَدَّثَهُ كَيْفَ صَنَعُوا وَكَيْفَ تَحَالَفُوا، فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! تَحْلِفُونَ عَلَيَّ قَوْمٌ مُسْلِمِينَ أَلَّا تَتَّبِعُوهُمْ إِلَّا رِيحَ الدِّينَارِ دِينَارًا؟! ثُمَّ أَخَذَ أَحَدَ الْكَيْسَيْنِ فَقَالَ: هَذَا رَأْسٌ مَالِي، وَ لَا حَاجَةَ لَنَا فِي هَذَا الرَّيْحِ. ثُمَّ قَالَ: يَا مُصَادِفُ! مُجَادَلَةُ السُّيُوفِ أَهْوَنُ مِنْ طَلَبِ الْحَلَالِ؛

امام صادق علیه السلام غلام خود، مُصَادِف را فرا خواند، هزار دینار به او داد و فرمود: « آماده شو که [برای تجارت] به مصر بروی! چون عائله‌ام زیاد شده است... وقتی به مصر نزدیک شدند، کاروانی به استقبال آن‌ها آمد... و به اطلا‌عشان رساندند که کالاهای آن‌ها در مصر کمیاب است و با هم پیمان بستند که کالاهای خود را به کمتر از دو برابر خرید، ن‌فروشند. پس از فروش کالا و گرفتن پول خود، به مدینه برگشتند. مصادف؛ با دو کیسه که در هر یک، هزار دینار بود، خدمت امام صادق علیه السلام رسید و عرض کرد: فدایت شوم! این کیسه، اصل سرمایه است و این یکی، سود آن. حضرت فرمود: این، سود زیادی است! با کالا چه کردی؟ مصادف برای امام توضیح داد که چه کردند و چگونه با هم عهد و پیمان بستند. حضرت فرمود: سبحان الله! علیه گروهی از مسلمانان هم پیمان می‌شوید که کالای خود را به آنان به کمتر از دو برابر خرید ن‌فروشید؟ آن‌گاه یکی از دو کیسه را گرفت و فرمود: این سرمایه‌ی من است و ما را به این سود نیازی نیست. سپس فرمود: ای مصادف! شمشیر زدن، آسان‌تر از به دست آوردن مال حلال است.»^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. علت اعتراض امام صادق علیه السلام تنها نرخ سود بالا نبود؛ بلکه از تبانی برای ایجاد انحصار و بازار سیاه و سود کلان حاصل از آن انتقاد کردند، چرا که این کار، قدرت انتخاب خریدار را سلب می‌کند و وی را به خرید کالا (با قیمت بالا) با توجه به نیازی که دارد وادار می‌کند.^۲
۲. سودهایی که با تبانی فروشنده‌ها و به زیان مسلمانان به دست می‌آید، حرام است؛ زیرا مبتنی بر قیمت واقعی و تمام‌شده‌ی کالا نیست، بلکه مبتنی بر زیاده‌طلبی و تبانی عده‌ای منفعت‌طلب و دنیاپرست علیه مسلمانان است.
۳. اگر در شرایط عادی و با وجود فروشنده‌گان متعدد که کالا را به قیمت واقعی آن عرضه می‌کنند، و با فرض آگاهی خریداران از قیمت واقعی کالا، فروشنده‌ای بخواهد کالایش را گران‌تر از دیگران بفروشد، حرام نیست؛ زیرا نه مشتری مجبور به خرید از او است و نه فروش کالا با نرخ بالاتر باعث اضرار و فریب مشتریان می‌شود؛ هرچند از این جهت که قیمت بالا

(۱) میزان الحکمه، ج ۳، ص ۲۱۱

(۲) اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث، ص ۲۰۶، با اندکی تغییر

بی‌انصافی و ناعادلانه است، از نظر اخلاقی بی‌اشکال نیست.^۱

۴. پیامبر خدا ﷺ سپاهی را به جنگ اعزام کردند. وقتی سپاه برگشت، فرمودند: «خوش آمد می‌گویم به مردمانی که جهاد اصغر را گذراندند ولی جهاد اکبر همچنان بر عهده‌ی آنان باقی مانده است». عرض شد: «ای رسول خدا! جهاد اکبر چیست؟» فرمودند: «جهاد با نفس».^۲

“جهاد با نفس” یعنی جهاد با خواهش‌های غیرمنطقی، ناعادلانه و غیر مشروع نفس که یکی از مصادیق آن، سودهای ناعادلانه و بادآورده‌ای است که سبب فقیرتر شدن طبقه‌ی متوسط و ضعیف جامعه و ثروتمندتر شدن طبقه‌ی ثروتمند و مرفه می‌شود. همین شکاف طبقاتی در دراز مدت سبب شورش و قیام مستضعفین علیه صاحبان قدرت و ثروت می‌گردد. امام صادق علیه السلام با رد کردن این سود ظالمانه نشان می‌دهند که قهرمان مبارزه با نفس در جهاد اکبر هستند. چه خوب است شاگردان مکتب امام صادق علیه السلام نیز با بسنده کردن به سود اندک حلال و خودداری از سودهای کلان از طریق ایجاد بازار سیاه و تبانی در قیمت‌گذاری، در مبارزه با نفس در میدان جهاد اکبر، پیرو امام خود باشند.

(۱) اخلاق اقتصادی از دیدگاه قرآن و حدیث، ص ۲۰۶

(۲) میزان الحکمه، ج ۲، ص ۳۳۲

بخش پنجم:
نقش و وظایف کارگر

تولید به طور مستقیم بر دوش کارگر قرار دارد؛ اوست که باید به موقع سرِ کارش حاضر شود و کار را برابر با استانداردهای لازم انجام دهد؛ لذا باید از نظر روحی و روانی و توان جسمی، حس و حال و توان کار کردن را داشته باشد. این، در گرو آن است که همهی مسئولین؛ به خصوص کارفرماها و صاحبان شرکت‌ها و صنایع به جایگاه کارگران و نقش آنان واقف باشند و حقوق و مزایای ایشان را به موقع و به اندازه و محترمانه پرداخت کنند؛ همان‌گونه که سیره و روش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه اطهار علیهم السلام بوده است.

کارگران نیز باید، با توجه به نقشی که در تولید دارند، اولاً به ارزش و جایگاه خود به عنوان یک کارگر نزد خداوند و اولیای او توجه داشته باشند، ثانیاً وظایف خود را با احساس مسئولیت و وجدان کاری انجام دهند و هدفشان تولید کالای با کیفیت، با ظاهری زیبا و چشم‌نواز، و با رعایت حدود شرعی و قانونی، در راستای پیشرفت و تعالی نظام مقدس اسلامی باشد و ثالثاً شأن خود را از کارهای یدی و مشاغل تولیدی بالاتر ندانند؛ مشکل برخی از بیکاران این است که بسیاری از شغل‌های تولیدی را که نجات‌بخش کشور است، در شأن خود ندانسته و دنبال شغل اداری می‌گردند. انبیای الهی که برترین انسان‌ها در طول تاریخ بشریت بوده و هستند، در کنار ارشاد و هدایت و تعلیم و تربیت جامعه، برخی از اوقاتشان را به شغل‌های به اصطلاح آزاد و یدی اختصاص می‌دادند. به‌طور مثال: حضرت آدم علیه السلام؛ کشاورزی، حضرت ادریس علیه السلام؛ خیاطی، حضرت نوح علیه السلام؛ نجاری، حضرت ابراهیم علیه السلام؛ کشاورزی و دامداری، حضرت یعقوب علیه السلام؛ دامداری، حضرت ایوب علیه السلام؛ دامداری و زراعت، حضرت شعیب علیه السلام؛ شبانی و کارگری، حضرت داود علیه السلام؛ زره‌سازی و آهنگری، حضرت هود و صالح علیهم السلام؛ تجارت، حضرت لوط علیه السلام؛ زراعت، حضرت سلیمان علیه السلام؛ حصیر بافی و حکومت، حضرت عیسی علیه السلام؛ نجاری و حضرت محمد صلی الله علیه و آله؛ تجارت و شبانی.^۱

۶۶. توجه به ارزش کارگری

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلی الله علیه و آله: «مَنْ أَكَلَ مِنْ كَدِّ يَدِهِ كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي عِدَادِ الْأَنْبِيَاءِ وَيَأْخُذُ تَوَابَ الْأَنْبِيَاءِ؛ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: کسی که از دست‌رنج خود هزینه‌های زندگی‌اش را تأمین کند، روز قیامت در شمار پیامبران خدا قرار می‌گیرد و پاداش پیامبران خدا را دریافت می‌کند».^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. کار کردن نزد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله چنان از اهمیت و احترام برخوردار است که حضرت خم

(۱) ماهنامه‌ی مبلغان، ش ۱۵۳، ص ۹

(۲) جامع الأخبار (لشعیری)، ص ۱۳۹

می‌شوند و دست کارگر را می‌بوسند.^۱

۲. راه رسیدن به آن پاداش‌ها، تلاش در چهارچوب ارزش‌های الهی (کسب حلال) و با هدف جلب خشنودی خداوند و تأمین نیازمندی‌های خود و خانواده، و رسیدگی به محرومان است.
 ۳. وقتی کارگر نزد خداوند متعال و رسول خدا ﷺ محترم و با ارزش است؛ پس هر کارگری در هر کار مشروع و قانونی که مشغول کار است (اعم از کار اداری، خدماتی، کشاورزی، دامداری و...) باید نزد همه (کارفرما، مسئولان، خانواده، همسایه‌ها، دوستان و...) محترم باشد و همه با احترام به او نگاه کنند. خود کارگر نیز باید به خود و شغل خود با دیده‌ی احترام نگاه کند.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» می‌فرماید: «ملت ایران باید قدر جامعه‌ی کارگری خود را بداند. ما باید در عرف مفاهیم دینی و اجتماعی خودمان، برای کلمه‌ی «کارگر» قداست قائل باشیم؛ کارگر یک قداست دارد. کارگر آن کسی است که دارد کار می‌کند تا ملت و کشورش به عزت استقلال دست پیدا کند. این باید برای همه‌ی ما به عنوان یک باور قطعی در بیاید؛ همه بدانیم که کارگر چقدر اهمیت دارد. این عنوان «کارگر» شامل همه‌ی کسانی است که دارند کار می‌کنند برای پیشرفت کشور، برای توسعه‌ی تولید در کشور، برای بهبود وضع کار در کشور».^۲

۶۷. مانند مجاهد راه خدا

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «الشَّاحِصُ فِي طَلَبِ الرِّزْقِ الْحَلَالِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ امام علی (ع) می‌فرماید: کسی که به دنبال کسب روزی حلال باشد؛ مانند کسی است که در راه خداوند مجاهدت می‌کند».^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. جهاد از ماده‌ی «جَهَدَ» به معنای مشقت است و در اصطلاح شرع؛ عبارت است از: بذل جان، مال و توان خویش در راه اعتلای کلمه‌ی اسلام و اقامه‌ی شعائر ایمان.^۴ بنابراین کارگری که برای پیشرفت، استقلال و خودکفایی نظام مقدس اسلامی و تأمین نیازمندی‌های خود و خانواده‌اش تلاش می‌کند، مانند مجاهد میادین نبرد است.
 رهبر کبیر انقلاب «رضوان الله تعالی علیه» می‌فرماید: «همان‌طوری که سرحدات را قوای

(۱) تأمین اجتماعی در اسلام، ص ۴۲ - ۵۰

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۷، ص ۷

(۳) عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیة، ج ۳، ص ۱۹۴

(۴) فرهنگ قرآن، ج ۱۰، ص ۸۲

مسلح نگهداری می‌کنند و با شجاعت و شهامت از اسلام دفاع می‌کنند و جوانانی پُر ارزش را از دست می‌دهند؛ مع ذلک، با کمال شجاعت به دفاع از کشور و اسلام مشغول هستند، در داخل کشور هم مجاهدین کارگر و مجاهدین کشاورز مجاهده می‌کنند نظیر همان مجاهدات. آن‌ها سرحدات را از آسیب حفظ می‌کنند و شما متن کشور را از وابستگی حفظ می‌کنید. آن‌ها مجاهد فی سبیل الله هستند و شماها هم مجاهد فی سبیل الله. همان‌طور که خون آن‌ها در پیش خدای "تبارک و تعالی" مقدس و ارجمند است، عَرَق شما هم در پیشگاه خدای تعالی مقدس است. اگر شما کارگران و کشاورزان سرتاسر کشور قیام کنید به امری که مصلحت کشور شما، استقلال کشور شما، آزادی شما؛ به او بستگی دارد، این کشور به پیش خواهد رفت و آسیب نخواهد دید.^۱

«در روایات فرموده‌اند: قطره‌ی عرقی که از بدن کارگر می‌آید؛ مثل قطره‌ی خونی است که از شهدای در راه خدا بیاید. چقدر این ارزش دارد! آن‌هایی که الان در جبهه‌ها جنگ می‌کنند و در جبهه بحمد الله، پیروزمندانه جنگ می‌کنند و اخیراً هم پیروزی بزرگی به دست آورده‌اند و امید است پیروزی نهایی را به دست بیاورند؛ ان شاء الله! این چقدر ارزش دارد! عرق شما هم که در کارخانه‌ها می‌ریزد، همان ارزش را دارد؛ برای این‌که، شما هم برای احیای یک کشور، برای وابسته‌نبودن یک کشور به خارج، برای استقلال کشور اسلامی زحمت می‌کشید؛ آن‌ها هم برای دفاع از یک کشور اسلامی، دفاع از اسلام زحمت می‌کنند. آن‌ها کارگرند؛ مثل شما و شما مجاهدید؛ مثل آن‌ها و این یک نعمت بزرگی است که نصیب کارگرها در قشر وسیع و شما عزیزان [شده] که در کارخانه‌ها و در مواردی که صنعت در آن‌جا حکم فرماست، کار می‌کنید.»^۲

۶۸. وجدانِ کاری کارگران

«وَلَا تَبْخُسُوا النَّاسَ أَمْشِيَاءَهُمْ وَلَا تَعْنُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ؛
و حق مردم را کم نگذارید و در زمین برای فساد، تلاش نکنید!»^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. این‌که گفته می‌شود: "در ترازو و کَیل کم ندهید!" اختصاص به داد و ستد ندارد بلکه کنایه

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۱۴، ص ۳۲۹

(۲) صحیفه‌ی امام، ج ۱۶، ص ۲۳۷

(۳) سوره‌ی مبارکه‌ی شعراء، آیه‌ی ۱۸۳

از مطلق تصرفات و تعهدات است؛ بنابراین کاستن از هر کاری متناسب با همان کار است و این‌که می‌گویند: «کم نفروشید!» یعنی هر کاری که بر عهده‌ی شماست؛ از آن نذریدید! خواه خرید و فروش باشد و خواه غیر آن.^۱ مانند: وجدانِ کاری که کارگران شرکت‌های تولیدی باید داشته باشند و خود را در برابر کاری که بر عهده دارند، مسئول بدانند و در انجام تعهدات و رعایت دقت در کاری که بر عهده‌ی آن‌ها است کم نگذارند؛ چراکه کم گذاشتن از رعایت دقت لازم در تولید کالا، از مصادیق کم‌فروشی می‌باشد.

۲. مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» در اهمیت وجدانِ کاری می‌فرماید:

«باید برنامه‌ریزی کنند!» وجدانِ کاری «باید فرهنگ عمومی مردم شود. باید اگر کسی کاری انجام می‌دهد، فکر کند که یک نفر بالای سرش ایستاده است؛ حتی اگر تنها، در اتاقی خلوت باشد. کار باید کامل، محکم، قوی، ابتکاری و همراه با نیاز انجام گیرد.

...هیچ‌کس در کارهای خود کوتاهی نکند و بی‌کاری را برای خود مغتنم نشمارد. هستند کسانی که در حال خستگی از کار هم، وقتی که کاری وجود دارد با کمال شوق کار می‌کنند. کسی از این‌ها نمی‌پرسد «شما چرا کار نکردید؟» فکر مؤاخذه‌ی الهی و نیاز مردم، این‌ها را به کار وادار می‌کند. این روحیه، باید همگانی شود. این، همان «وجدانِ کاری» است.^۲

«وجدانِ کاری، یعنی افراد یک جامعه، خود را در قبالِ آن کاری که پذیرفته‌اند متعهد بدانند و نوعی احساس وجدان نسبت به آن داشته باشند و سرهم‌بندی و رفع تکلیف نکنند و آن کار را به صورت کامل انجام دهند. این‌ها از جمله‌ی خُلُقِیَاتِ یک ملت است که تأثیرش در زندگی و سرنوشت آن‌ها خیلی زیاد است».^۳

«علاوه بر جنبه‌ی شرعی، جنبه‌ی انسانی و تعهد در قبالِ خودِ کار، انسان خودش را مسئول بداند که کار را درست، کامل، قوی و بهترین انجام دهد؛ چه بالای سر او کسی باشد و چه نباشد. این، معنای «وجدانِ کاری» است. در اسلام که کار، عبادت و ارزش شمرده شده است، لازمه‌اش این است که هر کس کاری را قبول کرد و تعهد نمود، آن را به بهترین وجهی انجام دهد. این حرف، سرِ کلاس درس و پای خط تولید و داخل مزرعه و پای چرخ خیاطی و کار داخل خانه هم هست. در هر نوع کاری؛ که به این حساب، معلمی و تربیت و تعلیم هم یک کار است؛ آن هم یک کار بسیار ارزشمند، اگر کننده‌ی کار، وجدانِ کاری داشته باشد، آن کار به بهترین شکل انجام خواهد یافت. این، آن چیزی است که کلید مشکلات کشور است. ... وقتی همه‌ی کنندگان کار، با احساس وجدانِ کاری به کار پرداختند و فهمیدند در حالی که

(۱) تفسیر موضوعی، ج ۷، سیره‌ی پیامبران در قرآن، ص ۹۰

(۲) بیانات، سال ۱۳۷۴، ص ۲۳

(۳) بیانات، سال ۱۳۷۴، ص ۶۶

کار را می‌کنند؛ اگر صاحب‌کار هم نیست، اما خداوند متعال حاضر و ناظر است، کرام‌الکاتبین حاضرند و ملائکه‌ی مقرب الهی نگاه می‌کنند؛ هر دقتی که برای بهبود کار بشود، مورد تحسین کرام‌الکاتبین خواهد بود و در پرونده‌ی عمل‌کننده‌ی کار ثبت خواهد شد. این چیزها، در محاسبات بشری ما به حساب نمی‌آید و غالباً نمی‌بینیم، غفلت می‌کنیم و بدان توجه نداریم؛ اما در حساب خدا که این حرف‌ها نیست»^۱.

۶۹. نمودهای عملی وجدان کاری

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ طَلَبَ الدُّنْيَا حَلَالًا فِي عِفَافٍ كَانَ فِي دَرَجَةِ الشُّهَدَاءِ»؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: هر کس تلاش کند تا زندگی‌اش را از راه حلال اداره کند، مانند مجاهد در راه خدا است و هر کس از راه حلال و با رعایت خویشتن‌داری مالی به دنبال کسب درآمد در دنیا باشد؛ در درجه‌ی شهدا می‌باشد»^۲.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. «عفت در مال» یعنی خویشتن‌داری در برابر خواسته‌های ناروای نفس در قلمرو مسائل مالی. نفس انسان چون لذت‌طلب و راحت‌طلب است، به دنبال کسب درآمد با کمترین زحمت و بیشترین لذت است و در این راه، فرقی بین راه‌های روا و ناروا نمی‌گذارد. به طور مثال: نفس انسان بدش نمی‌آید کاری را که می‌تواند در یک روز انجام دهد، با تعلل در انجام کار، آن را در چند روز انجام داده و برای کار یک‌روزه، حقوق سه روز کاری را دریافت کند یا در وقت کاری، به کارهای شخصی خودش بپردازد و یا در حضور کارفرما با جدیت کار کند ولی در نبود او، کم‌کاری و بی‌دقتی نماید. عفت در مسائل مالی یعنی؛ انسان وجدان کاری داشته باشد و به نمودهای عملی وجدان کاری عمل کند.

۲. نمودهای عملی وجدان کاری عبارتند از:

اگر انسان، وجدان خویش را زیر پا نگذارد و به بهانه‌جویی روی نیاورد؛ در همه‌ی صحنه‌های زندگی، هر کاری را به نحو احسن انجام می‌دهد؛ از جمله:

- در انجام کار، برای خود امتیازی قائل نمی‌شود و همان‌طور که برای خود، کار می‌کند، برای دیگران نیز همان‌گونه کار می‌کند.
- ساعات کاری را به‌طور دقیق مراعات و از کم‌کاری به شدت پرهیز می‌کند.

(۱) بیانات، سال ۱۳۷۶، ص ۲۷

(۲) المحجة البيضاء، ج ۳، ص ۲۰۳

- در انجام امور کاری خود، با دقت و سرعت عمل می‌کند و از مسامحه و سهل‌انگاری دوری می‌جوید.
- به سلسله مراتب، گردن می‌نهد و از نافرمانی و تمرد، پرهیز می‌کند.
- کار را با کیفیت خوب، سلیقه، نظافت و به‌طور کامل انجام می‌دهد.
- کمیت کار را نیز در نظر دارد و سعی می‌کند که حجم کار و زمان انجام آن در سطح استاندارد و متناسب با میزان بهره‌وری مطلوب نسبت به ساعت مقرر باشد.
- در کارها ابتکار و خلاقیت به خرج می‌دهد و در جهت بهبود روش‌ها و کاهش هزینه‌ها شیوه‌های مناسبی را به کار می‌گیرد.
- دستورهای مقامات مافوق را تا حصول نتیجه، به‌طور مستمر پی‌گیری می‌کند؛ همچنین مراحل پیشرفت کار را طبق برنامه و جدول زمان‌بندی آن، مد نظر دارد.
- نسبت به کار، علاقه و جدیت دارد و آن را با پشتکار و احساس مسئولیت انجام می‌دهد.
- اشتباه‌های خود را می‌پذیرد و به سرعت درصدد جبران برمی‌آید؛ و به این منظور از نظریات منطقی دیگران سود می‌جوید.
- از ابزار و امکانات به‌طور صحیح استفاده می‌کند و نسبت به آن‌ها افراط و اسراف روا نمی‌دارد.
- به همه‌ی قوانین و مقررات، پایبندی نشان می‌دهد.
- همیشه و همه‌جا مصالح عمومی را بر منافع شخصی ترجیح می‌دهد.
- نسبت به همکاران و هموعان، ایثار و فداکاری می‌کند و در موقع لزوم از نثار مال و جان خویش دریغ نمی‌ورزد.^۱
- برای او حضور و عدم حضور کارفرما تفاوت نمی‌کند و در هر دو صورت به وظیفه و مسئولیت خود در حد توان عمل می‌نماید.

۷۰. رعایت مقررات و وظایف

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ سَعَى عَلَى عِيَالِهِ فِي طَلَبِ الْحَلَالِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: کسی که برای تأمین نیازمندی‌های خانواده‌اش از راه حلال، بکوشد؛ در راه خدا گام بر می‌دارد».^۲

(۱) فقه مدیریت، ص ۲۴

(۲) روضة الواعظین و بصيرة المتعظین (ط-القدیمة)، ج ۲، ص ۴۵۷

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در این روایت، بر کسب درآمد از راه حلال تأکید شده است.

ارتباط این روایت با وجدان کاری این است که اگر کارگری وجدان کاری نداشته باشد و معیارهای وجدان کاری را که در روایت قبل بیان کردیم رعایت نکند؛ حقوقی که در قبال کار می‌گیرد دچار اشکال خواهد بود. در این مختصر برای نمونه به چند فتوا و استفتاء از مراجع تقلید اشاره می‌شود.

س: بنده وکیل شخصی هستم، به این صورت که صاحب‌کار، پولی را به عنوان دستمزد برای کارگران به من می‌دهد، ولی من به کارگران، کمتر از آن مبلغ می‌دهم و بقیه‌ی آن را برای خودم بر می‌دارم؛ آیا جایز است؟

ج: جایز نیست.^۱

س: چنانچه کارگر و یا کارمند از انجام شغلی که برای آن استخدام شده، سر باز زند، استحقاق اجرت ندارد و اگر حقوقی بدون انجام کار گرفته؛ ضامن است.^۲

س: شخصی به عنوان عضو شورای اسلامی کارخانه‌ای انتخاب شده ولی همه‌روزه به جای حضور در کارخانه به تحصیل مشغول است و ماهیانه حدود شش هزار تومان به عنوان حقوق و مزایا از کارخانه دریافت می‌دارد. مستدعی است صحت و یا عدم صحت کار شخص یاد شده را بیان فرمایید!

ج: اگر کاری که برای آن استخدام شده را انجام نمی‌دهد، نمی‌تواند حقوق بگیرد.^۳

س: در صورتی که کارمندی برای ساعت مشخصی در روز استخدام شود، اگر در آن ساعت‌ها مشغول مطالعه شود یا بدون اشتغال خاصی بیکار بماند؛ آیا در قبال آن ساعات می‌تواند حقوق دریافت نماید؟

ج: اگر کاری که باید انجام شود ترک می‌کند، جایز نیست.^۴

س: برخی از کارمندان وظایف محوله‌ی خود را در ساعات اداری انجام نداده و بعد از ساعت اداری به آن می‌پردازند و در قبال آن اضافه حقوق دریافت می‌دارند، آیا این عمل جایز است؟

ج: جایز نیست.^۵

س: بعضی از مشتریان بانک برای انجام سریع کارهایشان و دریافت خدمات بهتر، اموالی را

(۱) استفتاءات آیت‌الله بهجت «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۳، ص ۲۹۶

(۲) استفتاءات امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۲، ص ۲۱۲

(۳) استفتاءات امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۳، ص ۵۲۷

(۴) استفتاءات حضرت آیت‌الله بهجت «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۳، ص ۳۰۵

(۵) استفتاءات حضرت آیت‌الله بهجت «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۳، ص ۳۰۵

به کارمندان بانک می‌بخشند؛ با توجه به این‌که اگر کارمندان بانک آن کارها را برایشان انجام ندهند، چیزی به آنان نمی‌دهند، آیا در این حالت، گرفتن آن مال جایز است؟

ج: جایز نیست کارمندان در برابر انجام کار مشتریان که برای آن استخدام شده‌اند و هر ماه در برابر آن حقوق دریافت می‌کنند، از مشتریان چیزی بگیرند و همچنین مشتریان بانک نباید کارمندان را در برابر انجام کارهایشان با پول نقد یا غیر آن تطمیع کنند؛ زیرا این کار مستلزم فساد است.^۱

- کارمند یا کارگری که استخدام می‌شود تا طی مدت تعیین‌شده، تنها برای استخدام‌کننده کار کند، جایز نیست که در آن مدت برای خود یا برای دیگری کار کند، مگر در برخی از کارهای جزئی که منافاتی با قرارداد استخدام او ندارد؛ مانند: صرف نهار یا خواندن نماز جماعت.^۲

- اگر کارمند یا کارگر برای کار معینی استخدام شود ولی کار دیگری انجام دهد، مستحق دستمزد برای هیچ‌کدام از کارها نمی‌باشد.^۳

(۱) أجوبة الاستفتاءات «فارسی»، ص ۲۷۲، س ۱۲۴۱

(۲) زندگی در پرتو احکام دین، ص ۱۵۳، نقل از رساله‌ی نوین حضرت امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۲، ص ۱۷۵

(۳) همان

بخش ششم:
نقش و وظیفه‌ی مردم در تولید ملی

انواع وظایف مردم

به فرمایش مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» مهم ترین نقش در تولید کالای ملی، بر دوش عامه‌ی مردم و مصرف‌کننده‌ها می‌باشد. اگر عامه‌ی مردم پی به اهمیت تولید ملی، لزوم حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی و خودکفایی و استقلال اقتصادی ببرند، به این راحتی تن به خرید کالای خارجی نمی‌دهند؛ حتی اگر آن کالا نسبت به نمونه‌ی ایرانی؛ قدری زیباتر و باکیفیت‌تر باشد.

تمام کشورهایی که امروزه شاهد رشد و شکوفایی اقتصادی آنان هستیم؛ در روزگار نه چندان دور، نه تنها در امر تولید نسبت به ما بهتر نبوده‌اند بلکه به مراتب از ما عقب‌تر بوده‌اند؛ ولی تصمیم گرفتند روی پای خود بایستند و جز کالای تولیدی خود را مصرف نکنند. بعد از این‌که در این راه موفق شدند، بر اساس خوی استعمارگری که در آن‌ها وجود داشت و دارد، دست‌اندازی به منابع سرشار سایر کشورها را آغاز کردند و با انواع حيله‌ها و ترفندها و با بی‌کفایتی و خودفروختگی پادشاهان و مسئولین غیر مسئول کشورهای به اصطلاح جهان سوم، منابع آن‌ها را یا به یغما بردند و یا به صورت مواد خام و با بهایی اندک از چنگ آنان خارج کردند و در مقابل، کالاهای تولیدی خود را با بهای فراوان روانه‌ی این کشورها نمودند. همچنین همراه با صدور کالا، فرهنگ مبتنی بر دنیاگرایی، مصرف‌گرایی، مدپرستی و شهوت‌رانی خود را نیز بر همگان تحمیل کردند. به این ترتیب آن کشورها را از نظر اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و... دنباله‌رو خود کردند و آنان شدند ارباب و همگان نوکر!

آیا وقت آن نرسیده تا با همتی عالی، عزمی عمومی و اندکی گذشت و چشم‌پوشی، به‌جای این‌که با مصرف کالای خارجی، روز به روز بر قدرت اقتصادی کشورهای خارجی به‌ویژه دشمنان قسم‌خورده‌ی خود بیافزاییم، به مصرف و خرید کالای ایرانی روی آوریم تا ضمن ارج نهادن به همت و تلاش کارگران ایرانی و دلگرمی‌بخشیدن به سرمایه‌گذاران اقتصادی؛ بر استقلال اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خود در برابر دشمنان قدار و بی‌رحم بیافزاییم و پایه‌گذار تمدن اسلامی مبتنی بر آموزه‌های دینی جهت زمینه‌سازی برای ظهور نجات‌بخش بشریت، از دست استعمارگران تاریخ باشیم؟!

فصل اول: لزوم خرید کالای ایرانی

۷۱. خرید کالای ایرانی؛ مصداق جهاد اقتصادی

«جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَالِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ؛ با اموال و جان‌های خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید!»^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. جهاد مالی در راه خداوند مصادیقی دارد؛ از جمله این که به خاطر اعتلای نظام اسلامی، خودکفایی در تولید، ایجاد اشتغال پایدار برای فرزندان ایران زمین، عدم وابستگی به خارج به ویژه قدرت‌های استکباری و... اقدام به خرید کالای ایرانی کنیم.

۲. بی‌گمان خرید کالای ایرانی سبب رونق گرفتن تولید ملی، رشد و شکوفایی اقتصادی و امنیت و استقلال اقتصادی و حتی سیاسی و فرهنگی کشور خواهد شد. همین‌طور به اشتغال پایدار جوانان و فرزندان ما کمک می‌شود؛ در این صورت است که دشمنان اسلام نمی‌توانند با فشار و تحریم، ما را وادار به پذیرفتن سیاست‌های استکباری و خصمانه خود کنند. پس بیایید در عزم ملی، همه‌باهم (اعم از دولت‌مردان و شرکت‌ها و عامه‌ی مردم) با خرید کالای ایرانی و ترجیح آن بر کالای خارجی؛ به آبادانی، امنیت، استقلال و اشتغال پایدار میهن خود کمک کنیم!

۳. توصیه‌ی مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی»

«همه باید دست به دست هم بدهند تا تولید داخل رجحان پیدا کند؛ ارزش پیدا کند و فرهنگی بر جامعه‌ی ما و بر ذهن‌های ما حاکم شود که مصرف‌کردن تولید داخلی را ارزش بدانیم. ما به قیمت به کار واداشتن یک کارگر بیگانه که تولید او را مصرف می‌کنیم، یک کارگر داخل کشور را بیکار می‌کنیم. همه‌ی مسئولان کشور، سیاست‌گذاران کشور، مسئولان تبلیغات کشور، خود کارآفرینان، خود کارگران، دولت و بخش‌های مربوطه به این نکته باید اهمیت بدهند. امروز خوشبختانه بسیاری از محصولات و مصنوعات داخل کشور، برتر و گاهی بسیار برتر از مشابه‌های بیرونی و خارجی است. چرا ما باید نسبت به مصنوعات خودمان بی‌اعتنا باشیم؟ گذشت آن روزی که وابستگان به دستگاه قدرت به دست خودشان، با بیانات زهرآگین خودشان تلقین می‌کردند که ایرانی قادر به تولید و ساخت نیست. آن‌ها ایران را عقب انداختند».^۲

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی توبه، آیه‌ی ۴۱

(۲) بیانات، سال ۱۳۸۸، ص ۱۴

۷۲. تعصب نسبت به خرید کالای ایرانی؛ تعصبی پسندیده

سُئِلَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ عَنِ الْعَصَبِيَّةِ فَقَالَ: «الْعَصَبِيَّةُ الَّتِي يَأْتُمُ عَلَيْهَا صَاحِبُهَا أَنْ يَرَى الرَّجُلَ شِرَارَ قَوْمِهِ خَيْرًا مِنْ خِيَارِ قَوْمِ آخَرِينَ وَ لَيْسَ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُحِبَّ الرَّجُلُ قَوْمَهُ وَ لَكِنْ مِنَ الْعَصَبِيَّةِ أَنْ يُعِينَ قَوْمَهُ عَلَى الظُّلْمِ»؛

از امام سجاد عَلَيْهِمَا السَّلَامُ پیرامون تعصب سوال شد؛ آن حضرت فرمود: تعصبی که گناه دارد آن است که شخص متعصب، افراد شرور و بد قوم خود را از اشخاص خوب اقوام دیگر بهتر بداند، ولی این که انسان قوم خود را دوست داشته باشد تعصب [باطل] نیست؛ تعصب [باطل] این است که انسان قومش را بر ستمگری کمک کند.^۱

پیامها و نکته‌ها:

۱. بر اساس این روایت، تعصب اگر به معنای دوست داشتن قوم خود باشد اشکالی ندارد، بنابراین خرید کالای ایرانی و به‌کارگیری نیروی کار ایرانی به خاطر علاقه‌ای که به اشتغال هموطنان خود داریم، نوعی محبت عملی به آنان است و اشکالی ندارد.

۲. نمونه‌ی دیگر تعصب پسندیده، تعصب در دفاع از حق و عدالت است؛ همان‌کاری که حضرت حمزه عَلَيْهِ السَّلَامُ در دفاع از پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ انجام دادند. حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله‌تعالی» در بیان تعصب ایشان می‌فرماید: «تعصب حمزه عَلَيْهِ السَّلَامُ در دفاع از پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در مقابل مشرکان کثیف و ننگین و بی‌منطق، چیزی جز دفاع از حق و عدالت نبود و این تعصب ممدوح است. اگر حمزه عَلَيْهِ السَّلَامُ به خاطر تعصب، چیزی بر خلاف حق و عدالت انجام می‌داد، مذموم بود».^۲

بر همین مبنا، تعصب در خرید کالای ایرانی چون در جهت اعتلای نظام جمهوری اسلامی در برابر استکبار جهانی و مقابله با جنگ نرم دشمنان اسلام و تحریم‌های به اصطلاح فلج‌کننده‌ی آنان است، از سنخ تعصب حضرت حمزه عَلَيْهِ السَّلَامُ برای دفاع از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در برابر مشرکان و ممدوح می‌باشد.

۷۳. خرید مستقیم از تولیدکننده

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تُلَقَّ وَ لَا تَشْتَرِ مَا تُلَقَّى وَ لَا تَأْكُلُ مِنْهُ»؛

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص ۳۰۹

(۲) اخلاق در قرآن، ج ۲، ص ۲۲۴

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: به پیشباز (بار میوه و کالاهای روستایی که برای فروش به شهرها می‌آورند) مرو و آنچه این‌گونه باشد مخر و از آن مخورا!^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. این کار (به پیشباز فروشندگان روستایی رفتن در بیرون شهر)، در اصطلاح فقهی، «تلقی رکبان» نامیده می‌شود؛ یعنی این‌که خریدار (یا فروشنده) از شهر خارج شود و جنس را پیش از ورود به شهر (و اطلاع تولیدکنندگان و فروشندگان از نرخ روز)، از آن‌ها بخرد.^۲ بر اساس تعلیلی که در روایات مربوط به «تلقی رکبان» آمده است، می‌توان ضرورت حذف واسطه‌های غیرضروری میان تولیدکننده و مصرف‌کننده‌ی نهایی را نتیجه گرفت که خاصیتی جز افزایش قیمت ندارند.^۳

۲. شاید حکمت نهی از واسطه‌گری، دو سویه باشد یعنی؛ گاه واسطه‌گری سبب می‌شود که واسطه‌ها و دلال‌ها کالای تولیدی را از کشاورزان و دامداران و سایر تولیدکنندگانی که برای تولید آن زحمت زیادی هم نکشیده‌اند، ارزان بخرند، آن را در انحصار خود درآورند و به قیمت بالایی بفروشند در حالی که این‌ها نیز برای تهیه و تولید آن زحمت چندانی نکشیده‌اند؛ که در این صورت، هم به تولیدکننده و هم به مصرف‌کننده ظلم شده است.

۳. پیشنهاد می‌شود بازارچه‌هایی برای عرضه‌ی مستقیم تولیدات روستایی و عشایری در شهرهای مختلف و در فصل تولید، در نظر گرفته شود تا هم واسطه‌های غیرضروری از بازار تولید و عرضه حذف شوند، هم سود واقعی کالا به جیب تولیدکننده برود و هم کالا با قیمت مناسب‌تر در اختیار مصرف‌کننده قرار گیرد. همچنین به همه‌ی مصرف‌کننده‌ها توصیه می‌شود که حتی‌المقدور اجناس خود را مستقیم از تولیدکننده‌ها و یا اولین واسطه‌هایی خریداری کنند که وجودشان ضروری است و اجناس را با سودی عادلانه به فروش می‌رسانند.

۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۵، ص ۱۶۸؛ الحیة، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۳، ص ۵۳۵

۲) الحیة، ترجمه‌ی احمد آرام، ج ۵، ص ۵۷۷

۳) اخلاق تجارت، ص ۴۰

فصل دوم: پرهیز از خرید کالای غیر مسلمان

۷۴. پرهیز از داد و ستد اقتصادی با فرومایگان

قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: «إِيَّاكَ وَ مُخَالَطَةَ السَّفِيَلَةِ - فَإِنَّ السَّفِيَلَةَ لَا يُتَوَلَّى إِلَى خَيْرٍ - لَا تُخَالِطُوا وَلَا تُعَامِلُوا إِلَّا مَنْ نَشَأَ فِي الْخَيْرِ؛

امام صادق عليه السلام می‌فرماید: از آمد و شد و داد و ستد اقتصادی با انسان‌های فرومایه و پست پرهیز کنید، - زیرا ارتباط با انسان‌های فرومایه، عاقبت خوشی برای انسان ندارد و انسان را به خوبی و خیر نمی‌رساند- نیز آن حضرت فرمود: داد و ستد و معامله نکنید مگر با کسانی که در خوبی و خیر پدید آمده و رشد کرده‌اند.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. واژه‌ی “مُخَالَطَةَ” به معنای “ارتباط و آمد و شد” است^۲ و در واقع داد و ستد و مشارکت تجاری، مصداقی از آن به شمار می‌رود. از این رو، محدثان و فقیهان این روایت را در باب “آداب تجارت” آورده‌اند.^۳

۲. «سَفِيَلَه» به معنای فرد پست و فرومایه است^۴ ولی در منطق قرآن به کسی گفته می‌شود که تمام توجه او به عالم طبیعت است... و اصولاً از ماورای دنیا و عالم روحانیت بی‌خبر بوده، منکوس الی الطبیعه (واژگون به سوی طبیعت) است و هیچ‌گاه در این مقام برنیامده که خود را تهذیب کند؛ حرکت و نیروی روحانی و معنوی در خویشتن ایجاد نماید و پرده‌های سیاهی را که روی قلب او سایه افکنده، کنار زند؛ [چنین انسانی] در “اسفل السافلین” که آخرین حجب ظلمانی است، قرار دارد.^۵

۳. داد و ستد با انسان‌های پست و فرومایه، مستقیم یا غیر مستقیم در رفتار و افکار انسان اثر می‌گذارد و او را به سمت و سوی دنیاگرایی، لذت‌طلبی و شهوت‌گرایی سوق می‌دهد؛ زیرا آن اهدافی جز دنیا و لذتی جز لذت مادی و شهوانی دنبال نمی‌کنند، اعتقادی به حرام و حلال و طهارت و نجاست ندارند و به طور معمول در تولید کالاهای مصرفی نیز توجهی به رعایت این جهات نخواهند داشت. لذا معاشرت با آنان خطر اباحه‌گری، بی‌مبالاتی و آلودگی روحی و ظاهری را برای واردکننده و مصرف‌کننده و به تدریج کل جامعه در پی دارد، خصوصاً که امروزه یکی از راه‌های تهاجم فرهنگی دشمن، تهاجم به ارزش‌های دینی از راه صادرات کالای

(۱) الکافی (ط- الإسلامية)، ج ۵، ص ۱۵۸

(۲) فرهنگ معاصر عربی- فارسی، ص ۱۷۸

(۳) الکافی (ط- الإسلامية)، ج ۵، ص ۱۵۸؛ من لا یحضره الفقیه، ج ۳، ص ۱۶۴؛ علل الشرایع، ج ۲، ص ۵۲۷

(۴) النهایة فی غریب الحدیث و الأثر، ج ۲، ص ۳۷۶

(۵) تفسیر قرآن مهر، ج ۲۲، ص ۲۶۵

مصرفی به کشورهای هدف است.

۴. داد و ستد مداوم با این انسان‌ها که اوصافشان در بندهای قبل آمد، مستلزم وارد کردن کالاهای مصرفی است، و وارد کردن کالای مصرفی هم، سم مهلکی برای تولید ملی و اشتغال پایدار می‌باشد. بنابراین جز در موارد ضرورت نباید کالای مصرفی از کشورهای بیگانه وارد کرد. البته آموختن علم و فن‌آوری که مقطعی و گذراست؛ نه تنها اشکالی ندارد بلکه گاه ضرورت هم دارد، چرا که پیامبر اسلام ﷺ می‌فرماید: «علم را بیاموزید هر چند از چین باشد!»^۱

۵. لازم است کشورهای اسلامی با برقراری روابط تجاری و اقتصادی متقابل، نیازمندی‌های مصرفی یکدیگر را پوشش دهند تا در مواردی که به هر دلیل نمی‌توانند برخی از کالاهای مصرفی را تولید کنند، نیازمند کشورهای کفر نباشند و این احتیاجات را از طریق ارتباط تجاری با هم برطرف سازند تا؛ در نتیجه به جای کمک به اشتغال و مقتدرتر شدن کشورهای کفر، کشورهای مسلمان تقویت شوند و امت اسلامی رشد و شکوفایی و تعالی خود را باز یابد.

۶. چند فتوا و استفتاء فقهی در این زمینه بیان می‌شود:

- با توجه به این که یکی از شرایط تذکبه، مسلمان بودن ذبح‌کننده است؛ بنابراین حیوانی که به وسیله‌ی کافران ذبح شده، نجس و خوردن آن حرام است.

س: آیا چرمی که در کشور فرانسه به فروش می‌رسد (یا کفش چرمی و غیره) از آن‌جا که احتمال ورود از الجزایر را دارد، پاک است و پوشیدن یا استفاده کردنش اشکال ندارد؟

ج: در حکم میته است.

س: آیا پوست‌هایی که از خارج وارد می‌شود و در ساختن کفش و امثال آن به کار می‌رود پاک است یا نجس؟

ج: پوستی که از بلاد اسلامی وارد می‌شود، محکوم به طهارت است؛ مگر آن که ثابت شود که ذبح به طریق غیر شرعی بوده، و پوستی که از بلاد غیر اسلامی وارد می‌شود، محکوم به نجاست است مگر احراز شود که ذبح به طریق شرعی بوده یا احتمال داده شود که واردکننده‌ی مسلمان، احراز تذکبه‌ی حیوان را نموده، سپس پوست را در دسترس مسلمین قرار داده است.^۲

۷۵. پرهیز از داد و ستد با انسان‌های آلوده

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «لَا تُعَامِلْ ذَا عَاهَةٍ فَإِنَّهُمْ أَظْلَمُ شَيْءٍ»؛

امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: با انسان‌هایی که بیمارند و یا دارای آفت‌زده و معیوب

(۱) مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، النص، ص ۱۳۵

(۲) احکام مسافران خارج از کشور، ص ۱۱

هستند، داد و ستد نکن! زیرا آنان ستمگرترین چیزند»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها:

۱. «العَاهَة» جمع «عَاهَات» به معنی آفتی است که در کشتزار و یا دام و جز آن افتد؛ «أَهْلُ الْعَاهَاتِ» نیز یعنی آنان که آفت زده شده‌اند.^۲ نویسنده‌ی کتاب اخلاق تجارت در صفحه‌ی ۸۸ کتابش می‌نویسد: مراد از «عَاهَة» آن‌گونه که از برخی روایات و تصریح بعضی از فقیهان بر می‌آید، همان بیماری‌های مُسری است. به هر حال چه منظور از این واژه، مطلق بیماری و آفت باشد و چه تنها بیماری‌های مسری را شامل شود، انسان در خرید محصولات کشاورزی و دامی و غذایی باید از سلامت محصول مطمئن باشد؛ زیرا بسیاری از بیماری‌های علاج‌ناپذیر و یا صعب‌العلاج، همچنین کاهش عمر طبیعی؛ ناشی از مصرف محصولات خوراکی و نوشیدنی ناسالم است. پس تولیدکنندگان و فروشندگان محصولات غذایی هم باید از سلامتی لازم برخوردار باشند.

بدین منظور لازم است وزارت بهداشت و درمان، نظارت کافی را بر بازار محصولات غذایی -از تولید تا مصرف- داشته‌باشد.

باتوجه به آنچه گفته شد؛ منظور از «ذَا عَاهَة» این است که تولیدکننده و فروشنده مبتلا به بیماری و عدم سلامت جسمی باشد و یا این‌که خود شخص سالم ولی کالایی که به فروش می‌رساند دارای آفت بوده و برای سلامتی انسان زیان‌بار باشد.

۲. با پرهیز از خرید کالاهای مضر و یا بدون پروانه‌ی بهداشت، می‌توانیم به تولیدات سالم در کشور جهت دهیم و مانع رشد قارچ‌گونه‌ی شرکت‌های تولیدی مضر و ناسالم شویم. وقتی مردم بدون توجه به آثار و پیامدهای مضر و آسیب‌زننده، کالاهایی مانند مواد مخدر سنتی و صنعتی، دخانیات، انواع نوشابه‌های گازدار، انواع چیپس و پفک و انواع غذاهای آماده نظیر: سوسیس، کالباس، فست فود و... را مصرف می‌کنند، پیامدش شیوع انواع بیماری‌ها و هزینه‌ی کلان درمان آن‌هاست.

۳. متأسفانه چون هدف در اقتصاد مبتنی بر سرمایه‌داری غرب، کسب سود حداکثری به هر قیمت و از هر راه است، گاهی تولیدکنندگان نظام اقتصاد سرمایه‌داری با علم به زیان‌آور بودن برخی محصولات، آن‌ها را تولید و روانه‌ی بازار مصرف می‌کنند و چه بسا با سازمان‌های بهداشتی، استاندارد و سازمان‌های نظارتی تبنی کرده و علامت بهداشتی بودن و یا استاندارد بودن را هم بر محصولات خود می‌زنند. داد و ستد با کشورهای کفر که اقتصادشان مبتنی بر

(۱) الکافی (ط - الإسلامیة)، ج ۵، ص ۱۵۸

(۲) فرهنگ ابجدی عربی - فارسی، ج ۱، ص ۵۹۷

معیارهای نظام سرمایه‌داری غرب است، خطر خرید و فروش کالاهای مضر را در پی خواهد داشت که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- مواد مخدر طبیعی و صنعتی، انواع قرص‌های روان‌گردان و انواع دخانیات که خطر و ضررش بر کسی پوشیده نیست و استفاده از آن‌ها پایه‌ی بسیاری از بیماری‌ها و انحرافات اخلاقی و اقتصادی است.

- چای خارجی؛ چای خارجی به علت داشتن رنگ، مواد افزودنی معطر و کافئین، مناسب بدن نیست، به‌ویژه اگر با قند و شکر مصرف شود. همین‌طور سبب وابستگی به کشورهای بیگانه، خروج ارز از کشور و آسیب به چای‌کاران و صنعت چای کشور می‌شود؛ لذا بهتر است به جای آن از چای ایرانی استفاده گردد که فاقد رنگ و مواد افزودنی است و به جای قند و شکر نیز خرما یا کشمش مصرف شود. برای معطر کردن چای هم بهتر است از دارچین، میخک، نعناع، گل نارنج، گل محمدی و... استفاده کرد.^۱

- نوشابه‌های صنعتی؛ نوشابه‌های صنعتی به دلیل دارا بودن مواد افزودنی مضر، گاز و رنگ، کاملاً برای بدن ضرر دارند و به هیچ وجه نباید استفاده شوند. همین‌طور خطر پوسیدگی دندان، چاقی، سوء تغذیه، تأثیر سوء در کلیه، پوست، استخوان‌ها، خواب، تعادل آب بدن و قاعدگی زنان را تشدید می‌کنند.^۲

بهترین نوشابه و نوشیدنی طبیعی و مفید برای سلامتی بدن؛ دوغ، شیر شیره، آب و شیرهی خرما، سرکه شیره و شربت‌های گیاهی (آب میوه‌های طبیعی) می‌باشد.^۳

- چیپس و پفک؛ خطرات مصرف پفک عبارتند از: بروز اختلال‌های رفتاری؛ اضطراب، پرخاشگری و تندخویی در کودکان، خراب‌شدن دندان‌ها به سبب بالابودن میزان چسبندگی پفک، از بین رفتن اشتهای طبیعی، سرطان‌زا بودن، افزایش احتمال ناباروری در بزرگسالی، خطر ابتلا به فشارخون، بیماری‌های قلبی و عروقی و سکتة در بزرگسالی و...^۴

۴. سلامتی روحی و روانی به مراتب مهم‌تر از سلامتی جسم است، بنابراین وقتی که باید از انسان‌های آلوده به بیماری‌های جسمی و یا از کالاهایی که ضرر جسمانی دارد، پرهیز کرد؛ به طریق اولی باید از انسان‌هایی که آلوده به گناه کفر و شرک هستند و یا کالاهایی که آلودگی روحی و روانی به دنبال دارند، نیز پرهیز نمود.

۵. برخی احکام فقهی داد و ستد با کفار عبارتند از:

یک: معامله و تجارت با کافران، اگر موجب ورشکستگی یا خوف ورشکستگی بازار

(۱) غذا و تغذیه در آموزه‌های دینی و یافته‌های علمی، ص ۱۷۶

(۲) بخوانید و سالم بمانید، ص ۱۲۴

(۳) غذا و تغذیه در آموزه‌های دینی و یافته‌های علمی، ص ۱۷۶

(۴) بخوانید و سالم بمانید، ص ۱۲۳

مسلمانان شود، حرام است و بر مسلمانان واجب است که این گونه تجارت را ترک کنند. دو: اگر روابط اقتصادی با کافران، موجب تعطیل شدن منابع اقتصادی کشور، رکود اقتصادی یا از بین رفتن ثروت ملی کشور اسلامی شود یا خوف آن وجود داشته باشد؛ حرام است. سه: هرگونه رابطه (اقتصادی، سیاسی، نظامی و فرهنگی) با کفار که موجب سلطه‌ی آنان بر کشور اسلامی یا مسلمانان شود، حرام است. چهار: رباگرفتن مسلمان از کافر حربی اشکال ندارد.^۱

۷۶. تحریم خرید کالای دشمنان؛ تحریم در مقابل تحریم

«فَمَنْ اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَىٰ عَلَيْكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ؛ پس هر کس بر شما تعدی کرد، همان گونه که بر شما تعدی کرده، بر او تعدی کنید و از خدا پروا بدارید و بدانید که خدا با تقوایبندگان است.»^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. نخستین گام در راه مقابله با دشمن، پذیرش وجود دشمن و دشمنی او در قالب جنگ سخت (حمله‌ی نظامی)، جنگ نیمه‌سخت (کودتای نظامی) و جنگ نرم (تهاجم فرهنگی، تغییر باورها، ارزش‌ها و...) است. جنگ نرم دارای ابعاد وسیع دینی، سیاسی، حقوقی، عاطفی، اجتماعی و اقتصادی است. در بُعد اقتصادی تلاش دشمن بر این است که اقتصاد کشورهای غیرصنعتی و پیشرفته، تک‌محصولی باشد، مثلاً اقتصاد ایران، یک اقتصاد نفتی باشد و سایر نیازهای خود را از خارج وارد کند و حتی در بخش کشاورزی محصولات مانده پنبه و توتون را تولید کند، ولی در تبدیل آن به فرآورده، خودکفا نباشد. وقتی اقتصاد یک کشور، تک‌محصولی باشد و نسبت به تمامی نیازمندی‌های خود متکی به خارج باشد؛ دشمنان می‌توانند بدون لشگرکشی و قطعنامه‌های سازمان ملل و فقط با تحریم و فشار اقتصادی، آن کشور را تسلیم سیاست‌های خود کنند. این حربه سال‌هاست علیه جمهوری اسلامی ایران اعمال می‌شود و در سال‌های اخیر تشدید شده است. بر اساس قانون داماتو که در سال ۱۹۹۶ به تصویب دولت آمریکا رسید، هر کشوری که در سال بیش از چهل میلیون دلار در ایران سرمایه‌گذاری کند، از تجارت با دولت آمریکا محروم خواهد شد. در سال ۲۰۰۷ میلادی هم برخی از مؤسسات

۱) احکام مسافران خارج از کشور، ص ۲۵؛ به نقل از تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۴۸۷ و ۵۲۹

۲) سوره‌ی مبارکه‌ی بقره، آیه‌ی ۱۹۴

مالی و بانکی کشور؛ همچون بانک ملی، ملت، صادرات و سپه، مورد تحریم یک‌جانبه‌ی آمریکا قرار گرفتند.^۱

آیا وقت آن فرا نرسیده که جنگ نرم دشمنان را - به‌ویژه در بُعد اقتصادی - جدی بگیریم و بر اساس آیه‌ی شریفه، به مقابله با آنان برخیزیم و متقابلاً در یک اقدام انقلابی، با تصمیم جمعی، خرید کالاهای تولید خارج را تحریم کرده و با خرید کالاهای ایرانی به رشد اقتصادی و خودکفایی در تولید کالاهای مصرفی کمک کنیم و این حربه‌ی دشمن را از اساس بی‌ثمر سازیم؟! امیدواریم ما؛ فرزندان رزمندگان میدان جنگ سخت که با ایثار و از خودگذشتگی دشمن را از این سرزمین بیرون راندند و شکست دادند، این‌بار نیز ایثار و از خودگذشتگی کرده و با خرید کالای ایرانی، در میدان جنگ نرم نشان دهیم که از نسل و تبار همان رزمندگان دیروزیم و خط و راه شهدا را فراموش نکرده‌ایم و حاضریم به خاطر شکست دشمن و رشد و تعالی انقلاب و میهن اسلامی خود، از اندکی زیباتر بودن، ارزان‌تر بودن، و یا هر امر دیگری که به خاطر آن، تن به خرید کالای خارجی می‌دهیم، بگذریم تا به استقلال اقتصادی و خودکفایی ملی برسیم.

۲. در فضایی که دشمنان ما، از ابزارهای رسانه‌ای، فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و عاطفی برای ضربه‌زدن به جمهوری اسلامی استفاده می‌کنند، ما نیز برای خنثی کردن تبلیغات آن‌ها و همچنین به منظور ترویج اندیشه‌های ناب اسلامی و برای تقویت قدرت نرم خود، لازم است همه‌ی این ابزارها را در خدمت بگیریم و از هیچ کوششی فروگذار نکنیم.^۲

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «سنگ ستم را از همان جایی که آمده است؛ برگردانید! (در برابر توطئه‌های دشمن بی‌تفاوت و ستم‌پذیر نباشید!) زیرا شر جز با شر دفع نمی‌شود.»^۳ حضرت در این بیان نورانی، راه مقابله با دشمنان را مقابله به مثل می‌داند، بنابراین تحریم اقتصادی دشمن را باید با تحریم اقتصادی پاسخ گفت، جنگ نظامی اش را با جنگ نظامی، جنگ نرم او را با جنگ نرم، حملات سایبری اش را با حملات سایبری، حملات لفظی را با حملات لفظی و... در ضرب‌المثل‌های زبان شیرین فارسی نیز با مواردی در این زمینه برخورد می‌کنیم از جمله: «جوابِ های؛ هوی است» یا «کلوخ‌انداز را پاداش سنگ است» و...^۴

۷۷. برائت عملی از دشمنان خدا

قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: « قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله: إِذَا رَأَيْتُمْ أَهْلَ الرَّيْبِ وَالْبِدْعِ مِنْ بَعْدِي فَأَظْهِرُوا الْبِرَاءَةَ مِنْهُمْ

(۱) جنگ نرم، ص ۱۲۸ - ۱۹۸، با تلخیص

(۲) جنگ نرم، ص ۲۲۸

(۳) نهج البلاغة (للصباحي صالح)، ص ۵۳۰

(۴) ماه در آب، ص ۱۷۹

وَ أَكْثَرُوا مِنْ سَبِّهِمْ وَ الْقَوْلَ فِيهِمْ وَ الْوَقِيعَةَ وَ بَاهْتُوهُمْ كَيْلًا يَطْمَعُوا فِي الْفَسَادِ فِي الْإِسْلَامِ وَ يَحْذَرُهُمُ النَّاسُ وَ لَا يَتَعَلَّمُوا مِنْ بَدْعِهِمْ يَكْتُبِ اللَّهُ لَكُمْ بِذَلِكَ الْحَسَنَاتِ وَ يَرْفَعُ لَكُمْ بِهِ الدَّرَجَاتِ فِي الْآخِرَةِ؛^۱

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: هرگاه دست‌اندازان به حریم دین و شبهه‌افکنان نسبت به ارزش‌های دینی را دیدید، بیزاری خود را نسبت به آنان آشکار سازید و بدی‌های آن‌ها را فراوان نقل کنید و آنان را با برهان و منطق مبهوت و محکوم کنید تا نسبت به ایجاد فساد در جامعه‌ی اسلامی طمع نورزند و مردم نیز از آن‌ها دوری کنند و آلوده به شبهات و راه و رسم زندگی آنان نشوند. در این صورت است که خداوند متعال برای چنین جامعه‌ای حسنه و سرنوشت نیک رقم می‌زند و بر درجات آخرتی آنان می‌افزاید.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. مرحوم مجلسی «رضوان الله تعالی علیه» می‌گویند: «گویا مقصود از اهل ریب آن‌هایی هستند که در دین شک کنند و مردم را با القای شبهات به شبهه اندازند و گفته شده که مقصود کسانی هستند که پایه‌ی دین آن‌ها بر گمان و اوهام فاسده بنا نهاده شده مانند: علمای اهل خلاف».^۲ بی‌شک نمونه‌ی بارز این گروه، استکبار جهانی به رهبری آمریکا و صهیونیسم و چند کشور اروپایی مانند انگلیس و فرانسه است که با استفاده از صنایع فرهنگی نظیر: سینما، انیمیشن، ماهواره، اسباب‌بازی، بازی‌های رایانه‌ای، موسیقی و... ، رسانه‌هایی مانند: رادیو، تلویزیون، مطبوعات، آژانس‌های خبری و... همچنین فن‌آوری‌های نوین ارتباطی مثل: اینترنت؛ در قالب انواع سایت، وبلاگ، چت و ایمیل، تلفن همراه در قالب پیام کوتاه، بلوتوث، ام‌ام اس و... و نیز با استفاده از واردات کالاهای هدفمند؛ سعی در ترویج فساد و فحشا، رواج خرافات، شبهات فکری و دینی، تبلیغ سبک زندگی غربی، مُدسازی و مُدگرایی، تضعیف نظام ولایی و فقهاتی، ترویج مصرف‌گرایی، ایجاد شائبه‌ی ناکارآمدی نظام اسلامی، تقویت تفکر سکولاریسم (جدایی دین از سیاست) و... دارند.^۳

۲. امام صادق علیه السلام از شیعیان و پیروان خود انتظار برائت و بیزاری‌جستن را در مقام عمل دارند و می‌خواهند که شیعیان‌شان بیزاری خود از دشمنان خدا را در عمل نشان دهند. لذا در پاسخ به فراخوان امام صادق علیه السلام برای مبارزه با اهل ریب و بدعت، باید همه دست در دست هم بسیج شویم و با استفاده از تمام امکانات، خرید کالاهای ساخت این‌گونه کشورها را تحریم کنیم؛ چراکه می‌تواند یکی از راه‌های بسیار مؤثر در نیل به این هدف باشد. ما با خودداری

(۱) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص ۳۷۵

(۲) اصول الکافی، ترجمه‌ی مصطفوی، ج ۴، ص ۸۴

(۳) ره‌توشه‌ی راهیان نور، محرم الحرام ۱۳۸۹، ص ۱۰۰-۱۷۹ و ۱۹۸-۲۱۴

از خرید کالاهای ساخت آمریکا، اسرائیل و برخی از سران کشورهای اروپایی نظیر انگلیس خبیث، می‌توانیم برائت و بیزاری عملی خود از آنان را به نمایش بگذاریم. همین‌طور پرهیز از استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی و فیلم‌ها و بازی‌های رایانه‌ای و... که وابسته به دشمنان خداست، از مصادیق بارز اظهار برائت از دشمنان خدا می‌باشد.

۳. خرید برخی کالاهای ساخت کشورهای کفر که حاوی نمادهای فرهنگ دشمن است از آن جهت که ترویج‌کننده فرهنگ آن‌ها است؛ حرمت مضاعف دارد. در مجله‌ی فقه اسلامی زیر نظر آیت‌الله شاهرودی «حفظه‌الله تعالی» آمده: «پوشیدن لباسی که نقش صلیب و مانند آن دارد به قصد تشبه به کفار و تبعیت از آنان، جایز نیست؛ به دلیل وجود آیاتی که از تبعیت از کفار منع می‌کنند. اگر پوشیدن این‌گونه لباس‌ها به قصد زینت باشد؛ نه تبعیت و تشبه به کفار، در این صورت مکروه است و سزاوار است که این عمل ترک شود. این حکم در صورتی است که پوشیدن این‌گونه لباس‌ها، عنوان حرام دیگری از قبیل تضعیف حکومت یا جامعه‌ی اسلامی و یا ترویج مسیحیت، به خود نگیرد؛ وگرنه همچنان‌که نگهداری صلیب و نصب آن حرام است، پوشیدن لباسی که منقش به نقش صلیب باشد نیز حرام است؛ زیرا برای ریشه‌کن کردن ماده‌ی فساد، اتلاف صلیب واجب است»^۱.

۷۸. مقاومت و خویشن‌داری

«إِنْ تَمَسَسْتُمْ حَسَنَةً تَسُوهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرُحُوا بِهَا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ»
 اگر نیکی به شما برسد، آن‌ها را ناراحت می‌کند و اگر حادثه‌ی ناگواری برای شما رخ دهد، خوشحال می‌شوند. [اما] اگر [در برابرشان] استقامت و پرهیزگاری پیشه کنید، نقشه‌های [خائنانه‌ی] آنان، به شما زبانی نمی‌رساند؛ خداوند به آنچه انجام می‌دهند، احاطه دارد»^۲.

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در آیات ۱۱۸ تا ۱۲۰ سوره‌ی مبارکه‌ی آل عمران به برخی از ویژگی‌های دشمنان خدا در برابر اسلام و مسلمین اشاره شده است؛ ویژگی‌هایی که از اول انقلاب به طور مشهود در رفتار دنیای استکبار علیه انقلاب اسلامی در قالب جنگ سخت و نرم، تهدید و تحریم، حمایت از فتنه‌گران، مخالفت با فن‌آوری هسته‌ای و انواع فشارهای سیاسی شاهد بوده و هستیم.

۱) مجله‌ی فقه اهل بیت (علیهم‌السلام) (فارسی)، ش ۱۵، ص ۴۰

۲) سوره‌ی مبارکه‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۲۰

۲. برخی از نشانه‌های دشمنی دشمنان اسلام

یک: «لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا...»: «خَبَال» به معنای فساد و تباهی است. «لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا» یعنی در به فسادکشاندن شما از هیچ کوششی فروگذار نمی‌کنند. آنان در به فساد کشاندن نظام اجتماعی، سیاسی، اعتقادی، اقتصادی و فرهنگی مسلمانان، همه‌ی توانایی و امکانات خویش را به کار می‌گیرند. راه‌اندازی هزاران شبکه‌ی ماهواره‌ای، رادیویی، تلویزیونی و سایت اینترنتی علیه ارزش‌های انقلاب و اسلام، توزیع گسترده و گاه رایگان مواد مخدر، شراب؛ فیلم‌ها و سی‌دی‌های غیرمجاز و حمایت از فرقه‌های نوظهور نمونه‌ای از این اقدامات است.

دو: «وَدُّوا مَا عَنِتُّمْ...»: «عَنْتٌ» به معنای مشقت و ضرر است. یعنی آنان خواستار زحمت و ضرر شما هستند و می‌خواهند نظام و سازمان درونی شما به فساد کشیده شود. نا کارآمد جلوه‌دادن نظام اسلامی با سیاه‌نمایی و بزرگ نشان‌دادن مشکلات و ضعف‌ها و کوچک نشان‌دادن پیشرفت‌ها و توانمندی‌ها از این نمونه است.

سه: «قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَ مَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ»: یعنی کینه و عداوت از گفتارشان به خوبی مشهود است ولی دشمنی و کینه‌توزی قلبی آنان بیش از آن اندازه‌ای است که در گفتارشان ظهور می‌کند.

چهار: «وَ إِذَا لَقَوْكُمْ قَالُوا ءَامَنَّا وَ إِذَا خَلَوْا عَضُّوا عَلَيْكُمُ الْأَنَامِلَ مِنَ الْغَيْظِ»: یعنی آنان دو چهره دارند؛ آن‌گاه که نزد مسلمانانند، سخن آن‌ها را تصدیق می‌کنند؛ اما در خلوت خود، از روی خشم سرانگشتان خویش را گاز می‌گیرند. نشانه‌اش همین مذاکرات مرسوم به ۵+۱ راجع به انرژی هسته‌ای است که هنگام مذاکره می‌گویند داشتن انرژی هسته‌ای حق مسلم شمامست ولی بعد به بهانه‌های واهی با آن مخالفت می‌کنند و از انواع روش‌ها برای وادار کردن ایران در کنار نهادن انرژی هسته‌ای استفاده می‌کنند.

پنج: «إِنْ تَمَسَّسْكُمُ حَسَنَةً تَسُوهُمُ وَإِنْ تُصِيبْكُمُ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا»: یعنی مخالفان لدود اسلام بر اثر شدت کینه‌توزی، از پدید آمدن کمترین وسیله‌ی رفاهی و راحتی و آسایش برای مؤمنان، بدحال شده و از هر خیری، هر چند اندک، که به ایشان برسد ناخشنودند؛ همچنین از پیش آمدن سخت‌ترین و غمبارترین بدی و مصیبت برای مؤمنان، خوشحال می‌شوند. انواع تحریم‌ها از اول انقلاب، حمایت از فتنه‌گران به‌ویژه در فتنه‌ی سال ۱۳۸۸ و ترور دانشمندان هسته‌ای، نمونه‌ای از اقدامات خصمانه‌ی دشمنان اسلام است.^۱

۳. راه مقابله با توطئه‌های دشمن

«إِنْ تَصْبِرُوا وَ تَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا...؛ اگر در برابر دشمن مقاوم و خویشتن‌دار باشید، مکر و حيله‌های آنان هیچ آسیبی به شما وارد نمی‌کند». در این فراز از این آیه‌ی نورانی به دو

(۱) تفسیر تسنیم، ج ۱۵، ص ۴۲۳ و ۴۵۰، با اضافه

راهکار اشاره شده است:

یک: صبر و مقاومت؛ صبر به معنای تحمل کردن سختی‌ها و دشواری‌ها و پرهیز کردن از جزع و بی‌تابی، هنگام مواجهه با امور ناخوشایند است.^۱
بر این اساس، اولین وظیفه در برابر دشمنان عبارت است از: صبر و مقاومت در برابر تحریم‌های اقتصادی با تکیه بر تولید داخلی و صبر و مقاومت در برابر تهدیدها، فشارهای سیاسی و حمله‌ی نظامی آنان.

دو: تقوی؛ تقوی به معنای خویشتن‌داری و خود نگهداری است.^۲
خویشتن‌داری در جایی معنا می‌یابد که میل و کششی بر اساس گرایش‌های شهوانی (قدرت‌طلبی، شهوت‌پرستی، مال‌اندوزی، ثروت‌طلبی هدف‌گونه و تجمل‌گرایی) وجود دارد؛ ولی این کشش‌ها به مصلحت انسان نیست.

دشمن برای رسیدن به اهدافش، به پهن کردن دام شهوت در کنار تحریم و تهدید و حمله روی می‌آورد. وظیفه‌ی ما در برابر این حربیه عبارت است از: خویشتن‌داری در برابر استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای، رادیویی، تلویزیونی، اینترنتی و رایانه‌ای دشمن؛ خویشتن‌داری در برابر خرید کالاهای ساخت دشمنان اسلام به ویژه کالاهایی که جنبه‌ی ترویج فرهنگ غرب را دارد مانند: عروسک‌های باریبی و...؛ و نیز خویشتن‌داری در برابر درخواست فتنه‌گری و جاسوسی.

۷۹. قطع رابطه‌ی اقتصادی با مستکبران

«فَقَاتِلُوا أُمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا إِيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ»؛ با پیشوایان کفر بیکار کنید چرا که آن‌ها پیمانی ندارند شاید [با شدت عمل] دست بردارند!^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بر اساس این آیه مسلمانان موظفند با پیشگامان کفر مقاتله و مبارزه کنند؛ ولی نه از آن جهت که کافرند بلکه از آن جهت که سران کفر پایبند به تعهدات و قراردادهای بین‌المللی و دو جانبه و چند جانبه نیستند.

۲. خداوند در سوره‌ی مبارکه‌ی "ممتحنه"، داشتن رابطه‌ی سیاسی، تجاری، فرهنگی، ورزشی و... را با کشورهای کفر امضا کرده است؛ چون زندگی مسالمت‌آمیز با کافر امکان‌پذیر است؛

(۱) اخلاق پژوهی حدیثی، ص ۱۸۹

(۲) مفردات ألفاظ القرآن، ص ۸۸؛ اخلاق پژوهی حدیثی، ص ۸۹

(۳) سوره‌ی مبارکه‌ی توبه، آیه‌ی ۱۲

زیرا وی گرچه اصول الهی را نمی‌پذیرد، ولی اصول انسانی را می‌پذیرد؛ به عهد و پیمان‌های بین‌المللی و طرفینی پایبند است و به آن احترام می‌گذارد.

اما در سوره‌های مبارکه‌ی «انفال» و «توبه» داشتن رابطه با مستکبران را امضا نکرده است؛ زیرا مستکبر نه اصول الهی را می‌پذیرد و نه اصول انسانی را؛ خوی استکبار، پیمان‌شکنی و نقض عهد است، آنان همواره خود را از دیگران برتر دانسته و می‌خواهند خود را بر دیگران تحمیل کنند؛ می‌خواهند به هر شکلی بر کل جهان حکومت کرده و مدیرعامل دهکده‌ی جهانی با چند میلیارد انسان و اختیاردار مال و عرض و منابع آنان باشند.

دستور قرآن کریم این است که با مستکبر فقط باید ستیز کرد و هرگونه رابطه‌ی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با آنان ممنوع است؛ چون مستکبران در روابط خود با دیگران، فقط به فکر تحمیل سیاست و فکر و فرهنگ خود هستند. در مسائل تجاری و اقتصادی نیز درصددند از منابع و صنایع دیگران استفاده کنند ولی هرگز حاضر نیستند علم و فن‌آوری و تکنولوژی صنایع خود را در اختیار آن‌ها قرار دهند، تا دیگران همیشه وابسته به آنان باشند.^۱

۳. در تأیید مطلب فوق به توصیه‌های «آنتونی پارسونز»؛ آخرین سفیر انگلیس در رژیم شاه، خطاب به بازرگانان انگلیسی توجه کنید که می‌گوید:

«نخستین کاری که این‌جا می‌کنید، این است که تا می‌توانید کالاهایتان را بفروشید و فقط در صورتی سرمایه‌گذاری کنید که برای فروش کالایان چاره‌ای جز این کار نداشته باشید، اما اگر مجبور باشید در این‌جا سرمایه‌گذاری کنید، به میزان حداقل ممکن سرمایه‌گذاری کنید و صنایعی را انتخاب کنید که قطعات و لوازم آن از انگلستان وارد شود؛ مانند صنایع مونتاژ که در واقع سوارکردن قطعات صادراتی انگلیس در ایران است. در این محدوده و با توجه به این نکات، من معتقدم که ایران یکی از بهترین بازارهایی است که شما می‌توانید برای مصرف کالاهای خود در جهان سوم پیدا کنید».^۲

۴. با توجه به نکته‌ی فوق، هرگونه رابطه‌ی تجاری و اقتصادی با کشورهای مستکبر روا نمی‌باشد؛ کشورهای نظیر: آمریکا و انگلیس و برخی از کشورهای اروپایی که خوی استکباری آنان بر کسی پوشیده نیست.

در این زمینه به دو مسئله‌ی فقهی اشاره می‌شود:

یک: اگر در روابط تجاری با اجانب، خوف آن است که به بازار مسلمین صدمه‌ی اقتصادی وارد گردد و موجب اسارت تجاری و اقتصادی شود، واجب است قطع این‌گونه روابط و حرام است این نحو، تجارت.^۳

(۱) برگرفته از کتاب روابط بین‌الملل در اسلام، ص ۱۷۱ به بعد، با تلخیص و اندکی اضافه

(۲) اسحاقی، مصرف مدبرانه در اسلام، ص ۱۰۹

(۳) توضیح المسائل (محشی) امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۷۶۲، م ۲۸۳۱

دو: اگر در روابط اقتصادی و غیر آن بر قلمرو اسلام و بلاد مسلمین، ترس باشد که بیگانگان بر آن تسلط سیاسی یا غیر آن پیدا کنند، که موجب استعمار آنان یا استعمار بلادشان و لو از حیث فرهنگی می‌شود، بر همه‌ی مسلمین واجب است که از چنین روابطی اجتناب کنند؛ و این‌گونه روابط، حرام می‌باشد.^۱

۸۰. تحریم اقتصادی صهیونیسم

«لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَ لَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بَأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيَسِينَ وَرُهْبَانًا وَ أَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ؛

به طور قطع، دشمن‌ترین مردم نسبت به مؤمنان را، یهود و مشرکان خواهی یافت و نزدیک‌ترین دوستان به مؤمنان را کسانی می‌یابی که می‌گویند: "ما نصاری هستیم". این به‌خاطر آن است که در میان آن‌ها، افرادی عالم و تارک دنیا هستند و آن‌ها [در برابر حق] تکبر نمی‌ورزند».^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. در این آیه‌ی شریفه، خداوند متعال به سه گروه اشاره می‌کند که دشمن اسلام و مسلمین هستند: یهودیان، مشرکان و مسیحیان. در میان این سه گروه، یهودیان و مشرکان بیشترین دشمنی را با اسلام و مسلمین دارند و مسیحیان، کمترین دشمنی را؛ البته منظور مسیحیانی است که در واقع مسیحی هستند؛ نه مسیحیان صهیونیسم که نه یهودی هستند و نه مسیحی! حضرت امام خمینی "رضوان الله تعالی علیه" می‌فرماید: «هر کس مسیرش، مسیر اسلام نباشد؛ دشمن ما است... همه‌ی آن اشخاصی که بر خلاف مسیر ملت ما هستند، بر خلاف مسیر قرآن و اسلام هستند، بر خلاف مسیر پیغمبر ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام هستند؛ این‌ها دارند با هم مجتمع می‌شوند و توطئه می‌کنند».^۳

۲. با بررسی تاریخ اسلام می‌توان رد پای صهیونیست‌های یهود را در تمام توطئه‌ها و جنگ‌افروزی‌ها و تحریم‌ها علیه اسلام و مسلمین از ابتدای اسلام تاکنون مشاهده کرد. آنان خون و مال و عرض مسلمانان را برای خود حلال می‌شمارند، از هیچ اقدامی برای ضربه‌زدن به اسلام و مسلمین باکی ندارند و به هیچ عهدنامه و قطعنامه‌ی منطقه‌ای و بین‌المللی پایبند نیستند. بنابراین هر نوع داد و ستد با دشمنان خدا به معنای تقویت آنان برای توطئه‌ی بیشتر

(۱) تحریر الوسیله، ترجمه، ص ۳۲۹، م ۵

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی مائده، آیه‌ی ۸۲

(۳) دشمن شناسی از دیدگاه امام خمینی "رضوان الله تعالی علیه"، ص ۱۵

علیه اسلام و مسلمین است، لذا هیچ بازرگان و تاجر مسلمانی به خود اجازه نمی‌دهد که به قیمت تقویت دشمنان اسلام، به فکر تأمین منافع زودگذر و شخصی باشد و منافع خود را بر منافع اسلام و مسلمین ترجیح دهد.

۳. در این زمینه به چند استفتاء و فتوا از مراجع عظام تقلید اشاره می‌شود:

س: آیا خرید و استفاده از تولیدات شرکت‌های حامی صهیونیسم جایز است و در این باب تفاوتی میان کالاهای مختلف (پوشاک، مواد غذایی، نرم‌افزار و...) وجود دارد و آیا تأسیس نمایندگی یا تولید تحت لیسانس آن شرکت‌ها درون کشور تفاوتی در مسأله ایجاد می‌کند؟ در ضمن استخدام در چنین شرکت‌هایی چگونه است؟

پاسخ حضرت امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»: «اسرائیل قیام مسلحانه بر ضد ممالک اسلامی نموده است و بر دُول و ملل اسلام؛ قلع و قمع آن لازم است. کمک به اسرائیل چه فروش اسلحه و مواد منفجره و چه فروش نفت، حرام و مخالفت با اسلام است. رابطه با اسرائیل و عمال آن، چه رابطه‌ی تجاری و چه رابطه‌ی سیاسی؛ حرام و مخالفت با اسلام است. باید مسلمین از استعمال امتعه‌ی (کالاهای) اسرائیل خودداری کنند!»^۱

پاسخ مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی»: «خرید هرگونه کالایی که موجب تقویت صهیونیسم شود؛ جایز نیست. باید از معاملات آنی که به نفع دولت غاصب اسرائیل است، خودداری شود و وارد کردن و ترویج کالاهای آنان که از ساخت و فروش آن سود می‌برند، برای هیچ‌کس جایز نیست.»

پاسخ حضرت آیت الله صافی گلپایگانی «حفظه الله تعالی»: «در صورتی که چنین شرکت یا نهاد یا مؤسسه‌ای وجود داشته باشد، چه در داخل و چه در خارج، هیچ یک از سوالات جایز نیست و تفاوتی بین کالاها نیست.»

پاسخ حضرت آیت الله مکارم شیرازی «حفظه الله تعالی»: «خرید و فروش از شرکت‌هایی که وابستگی روشنی به شرکت‌های اسرایلی یا آمریکایی دارند، جایز نیست. استخدام و هرگونه فعالیت در چنین شرکت‌هایی حرام است.»

پاسخ حضرت آیت الله نوری همدانی «حفظه الله تعالی»: «هر شرکت و مؤسسه‌ای که در راه تقویت دشمنان اسلام اقدام می‌نماید و سود به دست آمده [را] در مسیر تضعیف اسلام و نظام اسلامی به کار می‌گیرد، فعالیت آنان جایز نیست و هرگونه همکاری با آنان حرام است.»^۲

مسأله‌ی فقهی:

«روابط تجاری و سیاسی با بعضی دُول که آلت دست دُول بزرگ جائر هستند از قبیل

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۲، ص ۱۳۹

(۲) پاسخ به شبهات اینترنتی، ج ۵، ص ۱۵۶

دولت اسرائیل جایز نیست و بر مسلمانان لازم است که به هر نحو ممکن است با این نحو روابط مخالفت کنند و بازرگانانی که با اسرائیل و عمال اسرائیل روابط تجاری دارند، خائن به اسلام و مسلمانان و کمک‌کار به هدم احکام [اسلام] هستند و بر مسلمانان لازم است با این خیانتکاران؛ چه دولت‌ها و چه تجار، قطع رابطه کنند و آن‌ها را ملزم کنند به توبه و ترک روابط با این نحو دولت‌ها.^۱

۸۱. تحریم اقتصادی سعودی‌های وهابی

قَالَ الصَّادِقُ عليه السلام: «لَا تَصْحَبُوا أَهْلَ الْبَدْعِ وَلَا تُجَالِسُوهُمْ فَتَصِيرُوا عِنْدَ النَّاسِ كَوَاحِدٍ مِنْهُمْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله الْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ وَ قَرِينِهِ؛

امام صادق عليه السلام می‌فرماید: با بدعت‌گزاران در دین خدا، همدم و همراه نشوید و با آنان همنشینی نکنید؛ زیرا در این صورت در نزد مردم از اهل بدعت به حساب می‌آید. پیامبر خدا صلى الله عليه وآله فرمود: انسان بر دین دوست و همنشین خود می‌باشد.^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. بدعت آن است که حلالی را حرام و یا حرامی را حلال کنند و چیزی از آیین خدا بکاهند یا چیزی بر آن بیافزایند؛ بدون آن‌که دلیل معتبری بر آن قائم باشد و یا این‌که آیین جدیدی اختراع کنند و مردم را به عنوان یک دین به سوی آن دعوت نمایند؛ این یکی از عظیم‌ترین گناهان کبیره است.^۳

به یقین امروزه بارزترین و خطرناک‌ترین گروه بدعت‌گزار وهابیون هستند که بسیاری از آموزه‌های دینی را نه تنها از دین خارج کرده‌اند، بلکه با تفسیر غلط از آیات و روایات و تمسک به روایات جعلی و ساختگی، آن را از مصادیق شرک می‌دانند و به بهانه‌ی دفاع از توحید و مبارزه با شرک، همدوش با آمریکا و اسرائیل و جبهه‌ی جهانی کفر و استکبار، به مبارزه‌ی تمام عیار علیه مکتب اهل بیت علیهم السلام، شیعیان و انقلاب اسلامی ایران رو آورده‌اند و در هر جایی که پای نحس ایشان باز شده، ره‌آوردی جز اختلاف‌افکنی بین مسلمین و راه‌اندازی جوی خون از خون آنان نداشته است.

۲. مصاحبت و همنشینی مراتبی دارد که یکی از آن مراتب؛ داد و ستد می‌باشد. از این جهت

(۱) توضیح المسائل (محمسی) امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۷۶۳، م ۲۸۳۴

(۲) الکافی (ط - الإسلامية)، ج ۲، ص ۳۷۵

(۳) مکارم شیرازی «حفظه الله تعالی»؛ پیام امام امیرالمؤمنین عليه السلام، ج ۱، ص ۵۷۸

داد و ستد با وهابیون که هم‌پیمان با صهیونیست‌ها و دنیای استکبار، دستشان به ریختن خون هزاران مسلمان بی‌گناه آلوده است و از هیچ اقدامی علیه مکتب اهل بیت علیهم‌السلام پرهیز نمی‌کنند، در سفر حج و غیر آن روا نیست. زیرا با کمال تأسف اکثر کالاهایی که در این کشورها عرضه می‌شود مربوط به کشورهای استکباری است که دشمن اسلام و مسلمین هستند و خرید این کالاها باعث تقویت آنان می‌شود. به فرمایشی از امام راحل ره «رضوان الله تعالی علیه» توجه کنید: «کالاهایی که در حجاز به حجاج محترم عرضه می‌شود، آنچه مربوط به آمریکای مخالف با آرمان‌های اسلامی و اساساً مخالف با اسلام است؛ خریداری آن‌ها کمک به دشمنان اسلام و ترویج باطل است و از آن‌ها باید احتراز شود. انصاف نیست که جوانان عزیز ما در جبهه‌ها جان دهند و جانبازی کنند و شما با خرید این کالاها به جنایت‌کاران جنگی کمک کنید و به اسلام و جمهوری اسلامی و ملت مظلوم خود با این اعمال، دهن‌کچی نمایید. شما برای خودتان یا دوستانتان می‌توانید چیزهای مناسب از خود ایران تهیه نمایید که به دشمنان ایران و اسلام کمک نشود. این جانب وظیفه‌ی خود را ادا نمودم و شما باید که در زیارت خدا و رسول صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، به دشمنان آنان کمک ننمایید و موجب سرافکندگی ملت و میهن خود نشوید. این‌ها تذکراتی است که به واسطه‌ی اهمیت آن، در سال‌های قبل داده شد و تکرار آن وظیفه‌ی این جانب است»^۱.

استاد قرائتی «حفظه‌الله تعالی» نیز می‌فرماید:

«از خرید اجناسی که سودش به جیب دشمنان اسلام می‌رود جداً دوری نمایید! ای کاش مسئولین کشورهای اسلامی با ایجاد بازار مشترکی در مکه و مدینه، تولیدات کشورهای اسلامی را در معرض خرید و فروش قرار می‌دادند و با قطع رابطه‌ی اقتصادی با بیگانگان و به کسادی کشیدن بازار پر رونق آنان، سیلی محکمی بر صورتشان می‌نواختند»^۲.

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی» نیز می‌فرماید: «در حج، سرگرم شدن به خرید و فروش و معامله و این قبیل چیزها مضر است»^۳.

حج موقعیتی است که به تجارت کلان و خدمات عمده‌ی دیگر نیاز دارد و دولت‌ها یا تجار کشورهای، شرکت‌ها و کارخانه‌ها در آن نقش دارند. اگر کالاهای عمده از کشورهای اسلامی به بازار حج و در جهت تأمین تدارکات آن، حمل و نقل گردد، تأثیر بسیار عمیقی در اقتصاد کشورهای اسلامی خواهد داشت. عمده‌ی نیاز زائران می‌تواند از کشورهای اسلامی و به وسیله‌ی شرکت‌ها و بخش‌های اقتصادی مسلمین و دولت‌های اسلامی تأمین گردد و

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۲۰، ص ۹۷

(۲) حج، ص ۲۷۷

(۳) فصلنامه‌ی میقات حج، ش ۲۸، ص ۳۵

در این صورت روا نیست کالایی که امکان تهیهی آن از کشورهای اسلامی وجود دارد، از کشورهای دیگر تهیه شود، مانند: گوشت و مرغ که عمدتاً در موسم از کشورهای غربی خریداری و مصرف می‌شود و علاوه بر جنبه‌ی اقتصادی، خالی از شبهات شرعی هم نیست. اگر کشورهای اسلامی ضمن برنامه‌ای سنجیده و حساب‌شده با یکدیگر همکاری داشته باشند، می‌توانند بسیاری از این نوع کالاها را خود، تهیه و با نشان کشور اسلامی خود عرضه نمایند. در چنین صورتی است که آثار کلان اقتصادی حج در مجموعه‌ی جامعه‌ی اسلامی نمودار می‌گردد و میلیون‌ها نفر از دست‌اندرکاران تولید بهره می‌برند. همچنین توان اقتصادی مسلمین که زیربنای بسیاری از مسائل دیگر است، بالا می‌رود. تشکیل بازار مشترک اسلامی در حج، بهترین فرصت برای کشورهای مسلمان است تا این پیوند و مشارکت اقتصادی در طول سال‌ها نیز پابرجا بماند و بدان وسیله با فقر و بیکاری که دو عامل عمده‌ی مفاسد هستند، مبارزه شود. تأثیر چنین پروژه‌ای بر سایر ابعاد زندگی مسلمین چون بُعد فرهنگی و سیاسی، نیز غیر قابل انکار است. در عصری که دشمنان اسلام برای جهانی‌سازی کشورها با هدف وابستگی دائم ملت‌ها به خود تلاش می‌کنند؛ مسلمین می‌توانند برای جهانی‌شدن مکتب و آرمان خود با اهداف انسانی و الهی، در عزمی عمومی گام بردارند و وحدت امت را پایه‌ریزی کنند. جمعیت‌ها و تشکل‌های بین‌الملل اسلامی هم می‌بایست در این راستا حرکت کنند صرف شعار و اجلاس و تعارفات بسنده نکنند.^۱

حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله‌تعالی» نیز می‌فرماید: «زوّارِ خانه‌ی خدا باید از تمام کارهایی که موجب وهن مذهب است، اجتناب ورزند؛ مانند: بازگشت از مسجدالحرام و مسجدالنبی و صفوف جماعت؛ هنگام اذان یا نزدیک اذان و پرداختن به خرید و فروش در بازارها و خیابان‌ها یا بازگشتن با اجناس خریداری‌شده به سمت کاروان‌ها در چنان ساعتی؛ بلکه این کارها را کنار بگذارند و به جماعت بپیوندند».^۲

حرمت خرید برخی از کالاها

بی‌شک دشمنان اسلام برای مبارزه با اسلام و انقلاب و برای تأثیرگذاری بر روح و روان مسلمانان به‌ویژه کودکان، نوجوانان و جوانان و ترویج و بسط و تعمیق فرهنگ آلوده و پست مادی و غرق در ابتذال و شهوات خود، از انواع ابزارها و امکانات و فن‌آوری‌های بسیار پیشرفته استفاده می‌کنند تا روند جهانی‌شدن را به نفع خود مدیریت کرده، همگان را همراه

۱) فصلنامه‌ی میقات حج، ش ۳۷، ص ۴۵

۲) مناسک عمره‌ی مفرده، ص ۲۷۵

خود سازند و مدیریت فکری، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی جهان را در دست بگیرند. امروزه دشمنان اسلام در کنار استفاده از جنگ سخت نظیر: تلاش برای ایجاد کودتا، شورش، انقلاب، جنگ داخلی و حمله‌ی نظامی؛ در حرکتی مهم‌تر، پیچیده‌تر و خزنه‌تر؛ از جنگ نرم مانند: ایجاد اصلاحات آمریکایی، راه‌اندازی جنبش‌های اجتماعی مخالف نظام، استفاده از انقلاب مخملی و رنگی و... برای ایجاد تغییر در حکومت‌های مخالف و همراه کردن آنان با خود جهت به قدرت رساندن افراد و جریان‌های همسو استفاده می‌کنند.

جنگ نرم شامل هرگونه اقدام روانی، تبلیغاتی، رسانه‌ای و فرهنگی است که جامعه یا گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و اعمال خشونت، رقیب را به انفعال و یا شکست و تسلیم وا می‌دارد و او را همراه خود می‌کند. ابزار دشمن در جنگ نرم، بیشتر رسانه‌های عمومی نظیر ماهواره، بازی‌های رایانه‌ای، شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی، اسباب‌بازی‌ها و... می‌باشد.

با توجه به این نکته باید در استفاده از فن‌آوری‌ها، شبکه‌ها و تولیدات هدفمند و جهت‌دار دشمن، کمال مراقبت و احتیاط را به خرج داد و نباید به راحتی از کنار آن گذشت؛ به‌ویژه که تأثیرپذیری از رسانه‌ها تدریجی و در درازمدت شکل می‌گیرد؛ بدون این‌که حتی گاه خود انسان هم متوجه این تغییرات در خود بشود.

از این رو در سال تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی باید از خرید و فروش، تعمیر و عرضه‌ی آنچه دشمن را در این راستا کمک می‌کند به شدت پرهیز نماییم و نقش سربازان پیاده‌نظام و بی‌اجر دشمنان را در راستای نیل به اهدافشان بازی نکنیم.

۸۲. آئین ماهواره

«وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مَلَّتَهُمْ قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ؛

هرگز یهود و نصاری از تو راضی نخواهند شد، تا [به طور کامل، تسلیم خواسته‌های آن‌ها شوی، و] از آیین [تحریف‌یافته‌ی] آنان، پیروی کنی. بگو: "هدایت، تنها هدایت الهی است!" و اگر از هوی و هوس‌های آنان پیروی کنی، بعد از آن‌که آگاه شده‌ای؛ هیچ سرپرست و یآوری از سوی خدا برای تو نخواهد بود»^۱.

پیام‌ها و نکته‌ها

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی بقره، آیه‌ی ۱۲۰

۱. این آیه در عین این که خطاب به پیامبر اسلام ﷺ است، خطاب به همه‌ی مسلمانان در طول تاریخ نیز هست که: هرگز یهود و نصاری از شما راضی نخواهند شد، مگر آن که تسلیم بی چون و چرای آنان شوید و از اصول و ارزش‌های الهی کناره بگیرید، ولی شما باید با قاطعیت، دست رد به سینه‌ی آن‌ها بزنید و بدانید تنها راه سعادت، راه وحی است؛ نه پیروی از تمایلات این و آن. دشمن، به کم راضی نیست؛ فقط با سقوط کامل و محو مکتب و متلاشی شدن اهداف شما راضی می‌شود.^۱

۲. دشمنان اسلام گاهی با جنگ سخت، گاهی با تحریم و تهدید و گاه با تهاجم و شیخون فرهنگی سعی در ترویج و تحمیل فرهنگ خود بر دیگران دارند. آنان فقط به فکر اغای غرایز و شهوات انسان هستند؛ مانند: استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای که برای نفس انسان بسیار جذاب و لذت‌بخش است؛ نیز در صدد از میان بردن فرهنگ‌های مخالف خود به‌ویژه ارزش‌های دینی و معنوی می‌باشند، لذا با راه‌اندازی هزاران شبکه‌ی ماهواره‌ای، تلویزیونی، رادیویی و سایت این هدف را دنبال می‌کنند. بنابراین لازم است خریداران و بازرگانان از خرید و فروش تجهیزاتی که با هدف استفاده از شبکه‌های ماهواره‌ای دشمنان اسلام تولید و فروخته می‌شوند، خودداری کنند. تک تک ما اعم از تجار و مصرف‌کننده‌ها نیز باید در تصمیمی دینی و خیرخواهانه؛ با خودداری از خرید، نصب و استفاده از تجهیزات ماهواره‌ای در مسیر عاقبت به خیری خود و خانواده‌ها مان حرکت نماییم.

۳. چند استفتاء از مراجع عظام تقلید در این زمینه:

س: آیا خرید، نگهداری و استفاده از دستگاه گیرنده‌ی برنامه‌های تلویزیونی از ماهواره جایز است؟ اگر دستگاه گیرنده، مجانی به دست انسان برسد چه حکمی دارد؟

ج: دستگاه آنتن ماهواره‌ای از این جهت که صرفاً وسیله‌ای برای دریافت برنامه‌های تلویزیونی است که هم برنامه‌های حلال دارد و هم برنامه‌های حرام، حکم آلات مشترک را دارد. لذا خرید و فروش و نگهداری آن برای استفاده در امور حرام، حرام و برای استفاده‌های حلال، جایز است. ولی چون این وسیله برای کسی که آن را در اختیار دارد، زمینه‌ی دریافت برنامه‌های حرام را کاملاً فراهم می‌کند و گاهی نگهداری آن، مفاسد دیگری را نیز در بر دارد، خرید و نگهداری آن جایز نیست مگر برای کسی که به خودش مطمئن است که استفاده حرام از آن نمی‌کند و بر تهیه و نگهداری آن در خانه‌اش مفسده‌ای هم مترتب نمی‌شود؛ لکن اگر قانونی در این مورد وجود داشته باشد باید مراعات گردد.^۲

س: آیا خرید و فروش دستگاه دریافت‌کننده‌ی کانال‌های ماهواره‌ای برای گرفتن کانال‌های

(۱) تفسیر نور (۱۰ جلدی)، ج ۱، ص ۱۹۳

(۲) اجوبة الاستفتانات، س ۱۲۱۲

ماهواره‌ای جمهوری اسلامی ایران برای کسی که در خارج از آن زندگی می‌کند، جایز است؟ ج: دستگاه مذکور هر چند از آلات مشترکی است که قابلیت استفاده‌ی حلال را دارد ولی چون غالباً از آن بهره‌برداری حرام می‌شود و علاوه بر این بهره‌گیری از آن در خانه، مفسد دیگری را هم در بر دارد، بنابراین خرید و استفاده از آن در خانه جایز نیست، مگر برای کسی که اطمینان دارد از آن بهره‌برداری حرام نمی‌کند و نصب آن در خانه نیز مفسده‌ی دیگری را در بر ندارد.^۱

س: نصب آنتن ماهواره برای استفاده از برنامه‌های تلویزیون‌های خارجی چه حکمی دارد؟ با توجه به این‌که: در اکثر برنامه‌ها، به خصوص فیلم‌های سینمایی، ترویج فساد و فحشا و پخش اعمال جنسی به صورت عریان یا نیمه‌عریان مشاهده می‌شود، برخی یا اکثر برنامه‌های آن بر اساس نیت سوء یا مقاصد شوم اجانب بر علیه اسلام و مسلمین هدف‌گذاری شده است و جنبه‌ی تهاجم فرهنگی دارد و با مصالح مسلمین هماهنگ نیست و از طرفی، برخی از برنامه‌های آن ناظر بر پیشرفت بشری در کلیه‌ی زمینه‌هاست و اطلاع از آن، مفید به نظر می‌رسد.

ج: چنانچه نصب این آنتن‌ها موجب اشاعه‌ی فساد در سطح جامعه یا در خانواده شود، به یقین حرام است و وجود بعضی از برنامه‌های آموزنده، کافی برای رفع حرمت نمی‌باشد. مسلمانان باید دقت داشته باشند که این مسائل، جزئی از تهاجم فرهنگی برای نابودساختن اخلاق و متزلزل کردن پایه‌های ایمان و در نتیجه سلطه‌ی سیاسی و اقتصادی و فرهنگی بر کشورهای اسلامی است؛ سلطه‌ای که باعث نابودی دین و دنیای آن‌ها؛ هر دو می‌شود.^۲

س: آیا آنتن ماهواره جزو آلات لهو است؟ خرید و فروش و استفاده از آن، چه حکمی دارد؟ جواب: با وجود فساد، استفاده از آن و خرید و فروش آن جایز نیست.^۳

س: آیا خرید و نصب آنتن‌های ماهواره‌ای در منازل جایز است؟ ثانیاً استفاده افراد از برنامه‌ها چگونه است؟ ثالثاً آیا منع کودکان از دیدن برنامه‌ها، مجوز تهیه و نصب آنتن و استفاده‌ی بزرگ‌ترها (پدر و مادر) می‌باشد یا خیر؟

ج: اولاً با توجه به آنچه مطلعین اظهار می‌دارند برنامه‌های ماهواره اکثراً موجب شیوع فحشا و منکر مخصوصاً در رابطه با نسل جوان می‌باشد؛ لذا خرید و نصب آنتن‌های ماهواره‌ای جایز نیست.

ثانیاً صرف استفاده از برنامه‌ها، اگر خارج از برنامه‌های فوق‌الذکر باشد و موجب انحراف

(۱) توضیح المسائل (محشی) امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۹۷۶، س ۱۲۱۳

(۲) استفتاءات جدید حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه الله تعالی»، ص ۴۹۵، س ۱۶۰۹

(۳) استفتاءات حضرت آیت‌الله بهجت «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۲۲۲، س ۴۰۸۷

اخلاقی و یا اعتقادی و غیره نباشد، مانعی ندارد.

ثالثاً اگر استفاده بزرگ‌ترها در همان محدوده‌ای باشد که در جواب دوم ذکر شد، مانعی ندارد. ولی در عین حال عدم جواز خرید و نصب، به قوت خود باقی است.^۱

۸۳. نماد فرهنگی دشمنان و گروه‌های انحرافی

قَالَ الصَّادِقُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ): «أَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى نَبِيِّ مِنْ أَنْبِيَائِهِ قُلٌّ لِلْمُؤْمِنِينَ لَا يَلْبَسُوا لِبَاسَ أَعْدَائِي وَلَا يَطْعُمُوا مَطَاعِمَ أَعْدَائِي وَلَا يَسْلُكُوا مَسَالِكَ أَعْدَائِي فَيَكُونُوا أَعْدَائِي كَمَا هُمْ أَعْدَائِي»؛

امام صادق (ع) می‌فرماید: خداوند متعال به یکی از پیامبرانش وحی کرد که به مؤمنان بگو: لباس دشمنان من را نپوشید، غذای خاص آنان را نخورید و راه دشمنان من را نپیمایید؛ زیرا در این صورت شما نیز مانند آنان دشمن من به حساب می‌آید.^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. منظور از لباس و غذای دشمنان اسلام، لباس و غذاهایی است که مخصوص آن‌هاست، نماد فرهنگ آنان به حساب می‌آید و با هدف گسترش اباحه‌گری و مفساد و تحریک جنسی طراحی می‌شود مانند: لباس‌های کوتاه و چسبیده به بدن، لباس‌های پاره و یا لباس‌هایی با تصاویر و نوشته‌های مستهجن و رنگ‌های محرک که موازین شرعی در آن لحاظ نشده و یا مانند عروسک‌های باربی، اسباب‌بازی‌ها و کیف و لوازم‌التحریری که حاوی تصاویر باربی و سایر نمادهای فرهنگ غرب و گروه‌های انحرافی نظیر شیطان‌پرستان است.

۲. شاید اطلاع داشته باشید که برای ساختن این مدها، متخصصین روان‌شناس، جامعه‌شناس و حتی متخصصین نظامی، مدت‌ها به مطالعه می‌پردازند و راجع به تأثیری که یک مد خاص می‌تواند در یک جامعه از خود به جای گذارد، آینده‌نگری و تحلیل می‌کنند و هنگامی که تصویب شد، با شگردهای عجیبی به تبلیغ آن می‌پردازند، سپس در راستای نیل به اهداف خود، این اجناس را گاه با قیمت‌های بسیار نازل در کشورهای هدف مانند کشور ما به فروش می‌رسانند. به‌راستی با چه هدف و انگیزه‌ای این همه متحمل هزینه می‌شوند؟! آیا دلسوز ما هستند؟! آیا صرفاً در پی اهداف و منافع اقتصادی هستند؟!.

۳. بر ملت شریف، متدین و انقلابی ایران، که با هشت سال مقاومت و دفاع در برابر شوق و غرب عالم توانست برای همیشه، درس عبرتی به دشمنان و متجاوزان بدهد، لازم است که در

(۱) جامع المسائل فارسی - حضرت آیت الله فاضل لنکرانی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۱، ص ۲۴۶، س ۱۰۰۱

(۲) من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۵۲

جنگ نرم نیز با خودداری از خرید کالاهایی که با این هدف و از جانب دشمنان خدا طراحی و عرضه می‌شود؛ به وظیفه‌ی خود در مقابله با جنگ نرم و تهاجم فرهنگی دشمن عمل کنند تا هم خود را از خطرِ ملحق‌شدن به صف دشمنان اسلام مصون و محفوظ نگه دارند و هم محیط جامعه، مدرسه‌ها و خانه‌ها را از خطر آلودگی‌های دیداری و تصویری سالم بدارند، همچنین روح و روان پاک فرزندان دلبندشان را از خطر گرایش به انحراف و مفاسد جنسی و شهوانی پاک نگه دارند.

۴. چند استفتاء از مراجع عظام تقلید در این زمینه:

خرید و فروش صلیب که علامت مسیحیان است به صورت طلا و نقره یا شکل دیگر توسط مسلمانان چه صورتی دارد؟

آیات عظام بهجت^۱ رضوان الله تعالی علیه، سیستانی، مکارم و تبریزی^۲ «حفظهم الله تعالی»: «جایز نیست».

حضرت آیت الله فاضل لنکرانی^۳ «رضوان الله تعالی علیه»: «بر مؤمنین لازم است از اموری که موجب ترویج فرهنگ اجانب (بیگانگان) است اجتناب کنند».

حضرت آیت الله صافی گلپایگانی^۴ «حفظه الله تعالی»: «حرام است و از بین بردن هیأتش واجب است».^۱

۸۴. تشبیه به دشمن

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يُشْبِهُ الرَّيُّ بِالرَّيِّ حَتَّى يُشْبِهُ الْخُلُقُ بِالْخُلُقِ؛ وَ مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ؛ پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: ظواهر افراد با هم یکسان نمی‌شود، مگر آن‌گاه که خلق و خوی ایشان با یکدیگر برابر گردد؛ و هر کس به گروهی شباهت جوید، در شمار آنان محسوب می‌شود».^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. خرید کالاهای تولیدی دشمنان اسلام چون مبتنی بر فرهنگ لذت‌گرایی و شهوت‌پرستی می‌باشد، سبب می‌شود که استفاده از آن‌ها به تدریج با تأثیری که بر روح و روان انسان می‌گذارد، مصرف‌کننده را به سمت شهوت و لذت سوق دهد. این‌که برخی معتقدند ما مواظب خودمان هستیم و استفاده‌ی این‌گونه کالاها در ما هیچ اثری نمی‌گذارد، ساده‌اندیشی است؛ زیرا رسول خدا ﷺ که سخنان ایشان ریشه در وحی الهی دارد، می‌فرمایند: «همگونی

۱) درآمدهای حلال و حرام، ص ۲۱۴

۲) حکمت نامه‌ی پیامبر اعظم ﷺ، ج ۱۳، ص ۱۲۵

ظاهری، همگونی فکری و روانی را به دنبال دارد؛ به گونه‌ای که با مرور زمان و به تدریج، فکر و رفتار انسان، همان فکر و رفتار دشمنان خدا می‌شود». لذا مشاهده می‌کنیم بین انسان‌هایی که در استفاده از محصولات تولیدی هدفمند دشمنان ابایی ندارند، گرایش به شهوت‌رانی و ارتباط‌های لذت‌گونه مشوب به حرام و بی‌میلی به رفت و آمد با علما و متدینین و مراکز مذهبی مانند مساجد، به وفور مشاهده می‌شود. شاید به همین دلیل باشد که خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، یهود و نصاری را دوستان خود مگیرید که بعضی از آنان دوستان بعضی دیگرند و هر کس از شما آن‌ها را به دوستی گیرد، از آنان خواهد بود. آری؛ خدا گروه ستمگران را هدایت نخواهد کرد»^۱.

۲. سال‌هاست که مقام معظم رهبری «حفظه‌الله‌تعالی» از تهاجم فرهنگی و بلکه شیخون فرهنگی و در این اواخر از ناتوی فرهنگی دشمنان سخن می‌گویند؛ معنای این سخن آن است که دشمن از راه‌های مختلف از جمله: تولید اقلام خاص به دنبال ترویج و اشاعه‌ی فرهنگ خود و حمله به ارزش‌های اسلامی و شیعی هست و در این راه، سرمایه‌گذاری کلان و تلاش وافر می‌کند. تولید انواع مواد مخدر، مشروبات الکلی، فیلم‌های مبتذل و ضد اسلامی و ضد ایرانی، تولید عروسک «باربی» به همراه دوستش «کن» با هدف ترویج شهوت‌گرایی و ارتباطات نامشروع گسترده، تولید بازی‌های رایانه‌ای با هدف اشاعه‌ی فحشا و خشونت‌گرایی و زمینه‌سازی برای تهاجم نظامی به کشورهای اسلامی خصوصاً ایران، نمونه‌هایی از این اقدامات است.

۳. با توجه به مطالب گفته‌شده، همه باید در یک حرکت قاطع برای سلامتی روح و روان خود و فرزندانمان تصمیم بگیریم که در مرحله‌ی اول از خرید و فروش کالاهای ساخت دشمن به‌ویژه کالاهای هدفمند خودداری کنیم. در ادامه به نمونه‌هایی از این کالاها اشاره می‌شود:

یک: انواع عروسک‌های ساخت کشورهای بیگانه از قبیل: عروسک «باربی» در نمادهای مختلفش، عروسک «کن»، عروسک «لی لی آلمانی»، عروسک «میچ»، عروسک «اسکیپر» و...؛ جالب است بدانیم که عربستان سعودی در سال ۲۰۰۳ میلادی خرید و فروش عروسک باربی را به دلیل عدم تطابق با فرهنگ اسلامی ممنوع اعلام کرد، ولی متأسفانه در کشور ما این نوع عروسک و موارد مشابه آن به وفور مشاهده می‌شود.

دو: وسایلی که در بردارنده‌ی تصاویر باربی و سایر تصاویر مستهجن می‌باشد مانند: لوازم‌التحریر، کیف مدرسه، وسایل اتاق کودک، وسایل حمام، لباس مهمانی، لباس خواب و... سه: لباس‌هایی که ترویج‌کننده‌ی شهوت و آلودگی اخلاقی می‌باشند مانند: لباس‌های تنگ،

کوتاه و چسبیده به بدن، لباس‌های پاره، لباس‌های جذب‌کننده نامحرمان و

۴. چند استفتاء و مسأله‌ی فقهی از مراجع عظام تقلید در این زمینه:

س: با توجه به تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام و مسلمین که می‌خواهند همچون گذشته با تغییر لباس مردان، به‌ویژه جوانان، چادر و روپوش زنان و یا نازک‌بودن آن لباس‌ها، جامعه را به فساد بکشانند؛ تولید و مصرف این‌گونه لباس‌ها چه حکمی دارد؟ و نیز عکس‌های برهنه‌ی زن‌های بی‌حجاب و یا مردان بدنام که بر روی بالش‌ها، روفرشی‌ها، ظروف و پاره‌ای از البسه انداخته می‌شود چه صورتی دارد؟ به‌طور کلی حکم آنچه در مسیر ترویج فساد اخلاق جامعه و کمک به تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام و مسلمین باشد، چیست و وظیفه‌ی مسلمین در قبال آن کدام است؟ ج: هر کاری که موجب اشاعه و توسعه‌ی فرهنگ‌های فاسد و بیگانه باشد جایز نیست؛ ولی تولید لباس‌های نازکی که می‌تواند در منزل مورد استفاده‌ی زن در برابر همسرش باشد، اشکالی ندارد و دیگران نباید از آن سوءاستفاده کنند.^۱

س: پوشیدن لباس مبتذل، تنگ و مهیج غربی برای زن و مرد چه حکمی دارد؟

ج: چون معرضیت برای مفسده دارد، جایز نیست.^۲

- خرید، فروش، توزیع و تکثیر نوارهای ترانه، عکس‌های مبتذل و مستهجن، عکس‌های مینیاتور از زنان و مردان به صورت محرک یا نیمه‌عریان، کتاب‌ها و مجلاتی که باعث ایجاد جو فرهنگی فاسد و غیر اسلامی در بین جوانان می‌شود، نوارهای ویدیویی حاوی فیلم‌های مبتذل، موسیقی، آواز، رقص و...، کویلن با تصاویر برهنه‌ی زنان و یا با تصاویر رقص دسته‌جمعی، فرش‌هایی با تصاویر مبتذل و هر چیزی که در بردارنده‌ی تصاویر مستهجن و ترویج‌دهنده‌ی بدحجابی و فساد و فحشا باشد؛ به فتوای همه‌ی مراجع تقلید جایز نیست.^۳

۸۵. کروات و پایون

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ عَدُوِّهِمْ»

امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: هر کس خود را شبیه قومی قرار دهد از آنان به حساب می‌آید.^۴

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. یکی از مهم‌ترین ابعاد تهاجم فرهنگی دشمنان، رفتارسازی است؛ یعنی سعی و تلاش

(۱) استفتاءات جدید حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه‌الله تعالی»، ص ۵۳۴، س ۱۷۵۸

(۲) استفتاءات حضرت آیت‌الله بهجت «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۱۷۶، س ۵۲۱۱

(۳) درآمد‌های حلال و حرام، ص ۲۰۰

(۴) دعائم الإسلام، ج ۲، ص ۵۱۳

می‌کنند تا رفتارهای متناسب با فرهنگ خود را بر همه‌ی ملت‌ها تحمیل کنند. آنان نمادهایی را به عنوان فرهنگ خود طراحی می‌کنند و استفاده از آن را برای همگان شایع می‌سازند تا نشان بدهند که دیگران تابعشان بوده و چیزی را ارزش می‌دانند که آن‌ها ارزش بدانند.

۲. خرید و فروش لباس‌ها و کالاهایی که نماد دشمنان اسلام است و استفاده از آن‌ها انسان را حتی در قیافه و ظاهر شبیه آنان می‌کند، روا نیست. زیرا هر چند ممکن است قریب به اتفاق کسانی که از این‌گونه نمادها استفاده می‌کنند، فکر و ایده‌ی دشمنان خدا را قبول نداشته باشند ولی حداقل نقش سیاهی‌لشگر را برای دشمنان اسلام بازی می‌کنند و با عمل و قیافه‌ی ظاهری خود، دشمنان خدا را در تداوم راه خود دلگرم می‌سازند. خرید و فروش صلیب، کروات و پاپیون، نمادهای شیطان‌پرستی و نمادهای فرقه‌های انحرافی از این قبیل است.

۳. چند استفتاء از مراجع عظام تقلید در این زمینه:

س: آیا استفاده از کروات و پاپیون جایز است؟

ج: سزاوار نیست مؤمن با زدن کروات خود را از زنی مؤمنین خارج کند و پاپیون زدن اشکال دارد؛ و الله العالم.^۱

س: استفاده از کروات و خرید و فروش آن چه حکمی دارد؟

ج: اشکال دارد.^۲

س: پوشیدن کروات چه حکمی دارد؟

ج: به‌طور کلی پوشیدن کروات و دیگر لباس‌هایی که پوشش و لباس غیرمسلمانان محسوب می‌شوند به طوری که پوشیدن آن‌ها منجر به ترویج فرهنگ منحط غربی شود، جایز نیست.^۳

۸۶. مُدِ پَرَسْتی

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ تَشَبَهَ بغيرنا»؛

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: از ما نیست کسی که خود را (در پوشش، آرایش و آداب و رسوم) شبیه دشمنان ما (کفار و منافقان) کند.^۴

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. منظور از «غیرنا» دشمنان اسلام مانند کفار و منافقان می‌باشند. در قرآن کریم انسان‌ها به

(۱) استفتاءات جدید حضرت آیت‌الله تبریزی «حفظه الله تعالی»، ص ۴۷۶، س ۱۹۳۷

(۲) استفتاءات حضرت آیت‌الله بهجت «رضوان الله تعالی علیه»، ص ۱۸۳، س ۳۹۶۸

(۳) أجوبة الاستفتاءات (فارسی)، ص ۳۰۷، س ۱۳۷۸

(۴) نهج الفصاحه، مجموعه کلمات قصار حضرت رسول ﷺ، ص ۶۶۳

دو قسم خودی و غیرخودی تقسیم شده‌اند: مسلمانان نسبت به هم، خودی و غیر مسلمانان (اعم از منافقین داخلی و کفار خارجی) نسبت به مسلمانان، غیرخودی هستند.^۱

۲. منظور از تشبّه، تشبیه در مدل آرایش، مدل لباس و پوشش، مدل ارتباط با نامحرمان، مدل حضور خانم‌ها در اجتماع، مدل برداشته شدن حریم محرم و نامحرم و مانند آن می‌باشد. ظاهر انسان به تدریج و با مرور زمان بر افکار و ارزش‌های مورد قبول او اثر می‌گذارد؛ لذا آرام آرام، هم خودِ شخص و هم دیگران، احساس می‌کنند که ارزش‌ها و افکار او تغییر کرده است؛ کم کم میل به حق، میل به ارتباط با مؤمنین، میل به ارتباط با مراکز مذهبی، میل به شنیدن موعظه و نصیحت و... در انسان فروکش می‌کند و در عوض میل به باطل و شرکت در مجالس لهو و لعب، میل به بی‌بند و باری و... در او افزایش می‌یابد و در نتیجه مؤمنان، علما، مسئولین، زنان با حجاب و پاکدامن و... در چشم انسان کوچک و عقب مانده و متحجر و انسان‌های لائالی و بی‌دین و فاسد، بزرگ و ستودنی جلوه می‌کنند و حتی سکونت در محله و شهرک‌های مؤمنین (به اصطلاح پایین شهر) را نشانه‌ی عقب ماندگی و سکونت در شهرک‌ها و محله‌ی کاخ‌نشین‌ها (به اصطلاح بالا شهر) را نشانه‌ی پیشرفت و ترقی و ارزشمندی به حساب می‌آورد.

۳. انسان دارای دو زبان است: زبانی که داخل فضای دهان و وسیله‌ی سخن گفتن او است و با آن منویات خود را به دیگران منتقل می‌کند؛ و دیگری، زبان بدن و ظاهر؛ یعنی انسان با تیپ ظاهری و نحوه‌ی پوشش و آرایشش با دیگران سخن گفته و خود را به آنان معرفی می‌کند. دیگران قبل از این‌که ما را با زبان سر بشناسند، با زبان بدن و ظاهر می‌شناسند و قضاوت می‌کنند. ظاهر و نوع پوشش و آرایش هر فرد، نشان‌دهنده‌ی شخصیت اوست. بنابراین اگر می‌خواهیم دیگران قضاوت مثبتی از ما داشته باشند باید مراقب ظاهر و نوع پوشش خود باشیم و از پوشش و آرایش‌های نامناسب که انسان را شبیه به دشمنان خدا و یا انسان‌های لائالی و فاسد می‌کند جدا پرهیز کنیم.

۴. پیامبر گرامی اسلام ﷺ ملاک و معیار مسلمان واقعی بودن را علاوه بر ایمان باطنی و پاکی درون، داشتن ظاهری مناسب با رعایت ارزش‌های دینی می‌دانند. این‌که برخی می‌گویند مهم پاکی دل است، نه تیپ و قیافه‌ی ظاهری، سپس با این بهانه، حجاب و پوشش مناسب را کنار می‌نهند و از لباس‌های نامناسبی استفاده می‌کنند که بیشتر نماد فرهنگ غرب است و نه نماد فرهنگ اسلام؛ درست نیست و ملاحظه می‌فرمایید که پیامبر ﷺ خط بطلان بر آن می‌کشند؛ پس باید ظاهر و باطن ما مبتنی بر ارزش‌های دینی باشد.

۵. چند استفتاء از مراجع عظام تقلید در این زمینه:

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی انفال، آیه‌ی ۶۰؛ سوره‌ی مبارکه‌ی آل عمران، آیه‌ی ۱۱۸

س: این روزها مدل لباس و آرایش ویژه‌ی غربی‌ها در کشور رواج یافته و برخی جوانان نیز خود را به آن می‌آرایند؛ آیا جایز است؟ همچنین بستن کروات و پاپیون که مسلمان را به کفار شبیه می‌کند، چگونه است؟

ج: باسمه تعالی؛ مؤمن باید از کاری که موجب ترویج فساد بین جامعه‌ی مسلمین است یا جامعه را در معرض فساد قرار می‌دهد، اجتناب کند؛ و الله العالم.^۱

س: اکنون لباس‌هایی با رنگ‌ها و شکل‌های مختلف در بازار موجود است که ارمغان فرهنگ غرب است؛ پوشیدن این‌ها چه حکمی دارد؟

ج: باسمه تعالی؛ سزاوار است مسلمان از کافر امتیاز داشته باشد و تشبّه به کفار پیدا نکند؛ و الله العالم.^۲

۸۷. تیرهای شیطان

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «فَاخَذَرُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنْ يُعَدِّكُمْ بِدَائِهِ وَأَنْ يَسْتَفْزَكُم بِدَائِهِ وَأَنْ يُجْلِبَ عَلَيْكُمْ بِخَيْلِهِ وَرَجْلِهِ [رَجْلِهِ] فَلَعَمْرِي لَقَدْ فَوْقَ لَكُمْ سَهْمَ الْوَعِيدِ وَأَغْرَقَ إِلَيْكُمْ بِالنَّزْعِ الشَّدِيدِ وَرَمَاكُمْ مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ»؛

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «ای بندگان خدا! از دشمن خدا پرهیز کنید! مبادا شما را به بیماری خود مبتلا سازد و با ندای خود شما را به حرکت در آورد و با لشکرهای پیاده و سواره‌ی خود بر شما بتازد؛ به جانم سوگند! شیطان تیر خطرناکی برای شکار شما بر چله‌ی کمان گذارده و تا حد توان، کشیده و از نزدیک‌ترین مکان، شما را هدف قرار داده است.»^۳

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. همان‌گونه که جسم انسان در اثر دریافت خوراکی‌های مسموم و غیربهداشتی مریض می‌شود، روح انسان نیز که به مراتب حساس‌تر از جسم اوست، با دریافت برخی اندیشه‌ها، صحنه‌های دیدنی، برخی از شنیدنی‌ها و... آلوده می‌گردد. در قرآن کریم از کسانی که گرفتار نفاق هستند یا با کفار و دشمنان خدا ارتباط پنهانی دارند و یا گرفتار ارتباط نامشروع با نامحرمان هستند؛ تعبیر به بیمار شده است.^۴

بنابراین تمام کسانی که مبتلا به کفر و شرک و نفاق هستند، یا مسلمانند ولی با دشمنان خدا

(۱) استفتاءات جدید حضرت آیت‌الله تبریزی «حفظه الله تعالی»، ص ۵۰۸

(۲) همان

(۳) نهج البلاغه، ترجمه‌ی دشتی، ص ۲۸۳

(۴) سوره‌های مبارکه‌ی بقره، آیه‌ی ۱۰؛ مائده، آیه‌ی ۵۲؛ احزاب، آیه‌ی ۳۲

ارتباط داشته و دلدادگی آنان می‌باشند و یا آلوده به گناهان به‌ویژه گناهان جنسی و شهوانی هستند؛ بیمار محسوب می‌شوند و اگر خود را با توبه و عمل صالح درمان نکنند، گرفتار مرگ روحی و انسانی می‌شوند. به فرموده‌ی امیر بیان، اینان مرده‌های زنده‌نما هستند^۱ و دشمن انسان و انسانیت^۲؛ و چون هر کسی دوست دارد دیگران را هم به شکل خود درآورد، سعی انسان‌های آلوده نیز این است که دیگران را آلوده ساخته و هم‌رنگ خود سازند^۳ بنابراین از تمام ابزار و امکانات ممکن برای آلوده‌سازی دیگران به ویژه مؤمنان استفاده می‌کنند.^۴

۲. "خیل" به معنای لشگر سواره و "رجل" به معنای لشگر پیاده است؛ این تعبیر اشاره به دستیاران فراوانی است که شیاطین جن و انس برای گمراه‌سازی مردم به کار می‌گیرند. صفات رذیله، عوامل گناه، مراکز فساد، تبلیغات گمراه‌کننده و ابزار گناه؛ به نوعی لشگر پیاده و سواره‌ی شیطان‌اند؛ لذا امام علی علیه السلام بندگان خدا را از نزدیک شدن به دشمنان خدا بر حذر می‌دارد.^۵

۳. خطر این‌گونه بیماری‌ها این است که مُسری است و به تمام کسانی که با آنان ارتباط داشته باشند، سرایت می‌کند. لذا حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «از این‌گونه انسان‌های بیمار و آلوده دوری کنید تا مبادا شما را به بیماری خود آلوده کنند». بر این اساس آیا نمی‌توان درصد فراوانی از بدحجابی‌ها، بی‌حجابی‌ها، ارتباطات نامشروع دختران و پسران تحت عنوان روابط دوستانه، بدبینی نسبت به مسئولین و نظام اسلامی، میل به خودنمایی، جلوه‌گری، مدپرستی و تجمل‌گرایی، خیانت به همسر، اختلاط محرم و نامحرم... را محصول نزدیک شدن به دشمنان خدا با استفاده از محصولات تولیدی آنان نظیر: برنامه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی، فیلم‌های سینمایی هالیوودی، برخی اسباب‌بازی‌ها و... دانست؟!

چه بلایی بر سر ما آمده است که از یک محصول غذایی فاسد و یا تاریخ مصرف گذشته یا شخصی آلوده به یک بیماری ساده مانند: سرماخوردگی و... دوری می‌نماییم تا آلوده نشویم ولی به راحتی، ماهواره‌های دشمنان اسلام و آلودگان به انواع آلودگی‌ها را وارد حریم زندگی خود می‌کنیم؟! به هر سایت اینترنتی با هر گرایشی سر می‌زنیم و پای هر بازی رایانه‌ای - به‌ویژه آن‌ها که تولید دشمن بوده و با هدف آلوده‌سازی جوانان ما تهیه شده است - زانو می‌زنیم؟! و یا هر نوع اسباب بازی را که فقط ظاهری زیبا داشته باشد، می‌خریم و بدون توجه به پیامدهای مخربی که بر روح و روان فرزندانمان دارد و در آینده‌ی نه چندان دور آنان را به

(۱) نهج البلاغه (للصبحی صالح)، ص ۱۱۹

(۲) سوره‌های مبارکه‌ی تغابن، آیه‌ی ۱۴؛ زخرف، آیه‌ی ۶۷؛ فاطر، آیه‌ی ۶

(۳) سوره‌ی مبارکه‌ی نساء، آیه‌ی ۸۹

(۴) سوره‌ی مبارکه‌ی اسراء، آیه‌ی ۶۴

(۵) پیام امام امیرالمؤمنین علیه السلام، ج ۷، ص ۳۷۱

بیماری شهوت‌گرایی، جلوه‌گری، لذت‌پرستی، مدگرایی و بی‌حجابی می‌کشاند، در اختیارشان قرار می‌دهیم!

آیا لازم نیست هنگامی که می‌خواهیم در آغاز فصل مدارس برای نوگلان و فرزندان دلبندهمان لوازم‌التحریر و کیف مدرسه بخریم، همان‌قدر که به جنس و شکل ظاهر آن با دقت می‌نگریم، نیم‌نگاهی هم به تصاویر حک شده بر روی این محصولات داشته باشیم؟ آیا تصویر دخترک مو طلایی، نیمه‌عریان و آرایش‌کرده‌ی آمریکایی که نمادی از فرهنگ برهنگی و ابتذال دنیای غرب است، هیچ تأثیری بر روح لطیف و حساس فرزندانمان نمی‌گذارد؟! آیا وقت آن نشده که به تولیداتی که مستقیم یا غیر مستقیم با خط‌دهی دشمنان خدا و با هدف گسترش فساد، اعتیاد، ابتذال، مدگرایی و مصرف‌گرایی تولید می‌شود، با نگاه تردید نگرسته و در خرید آن‌ها کمی درنگ کنیم؟!

۸۸. خطر جابه‌جایی

«قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعْنَتْ أُخْتَهَا حَتَّى إِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعاً قَالَتْ أَخْرَاهُمْ لِأَوْلَادِهِمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَأَتَاهُمُ عَذَابٌ ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ»

می‌فرماید: “در میان امت‌هایی از جن و انس که پیش از شما بوده‌اند، داخل آتش شوید!” هر بار که امتی [در آتش] درآید، هم‌کیشان خود را لعنت کند تا وقتی که همگی در آن به هم پیوندند؛ آن‌گاه پیروانشان درباره‌ی پیشوایانشان می‌گویند: “پروردگارا! اینان ما را گمراه کردند، پس دو برابر عذاب آتش به آنان بده!” خداوند می‌فرماید: “برای هر کدام عذاب دو چندان است ولی شما نمی‌دانید!”^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. یکی از ویژگی‌های قیامت، آن است که انسان‌ها هر چند ابتدا به صورت انفرادی از قبرها بیرون آمده و وارد صحنه‌ی محشر می‌شوند؛^۲ ولی بعد به طور گروهی پشت سر شخص یا جریانی قرار می‌گیرند که در دنیا از او تبعیت می‌کردند؛ و به صورت گروهی با هم وارد بهشت یا جهنم می‌شوند.^۳ گروه‌های تبهکار، گمراه و گمراه‌کننده که در دنیا بر همدیگر تأثیر سوء

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی اعراف، آیه‌ی ۳۸

۲) سوره‌ی مبارکه‌ی انعام، آیه‌ی ۹۴

۳) سوره‌های مبارکه‌ی قصص، آیه‌ی ۴۱؛ زمر، آیات ۷۱ و ۷۳

گذاشته و یا از همدیگر متأثر شده‌اند، نیز به طور گروهی با هم وارد جهنم می‌شوند. وقتی در فضای جهنم کنار یکدیگر قرار می‌گیرند همدیگر را لعن و نفرین می‌کنند و می‌گویند: «خدا تو را لعنت کند که مرا گمراه کردی و اگر تو نبودی؛ من منحرف نمی‌شدم!» بعد رو به خداوند می‌کنند و می‌گویند: «خدایا! این‌ها ما را به فساد و ابتذال و اعتیاد کشاندند؛ پس آنان را دو برابر عذاب کن!» و خداوند در پاسخ آنان می‌فرماید: «هر دو گروه را دو برابر عذاب می‌کنم».

۲. سرّ دو برابر شدن عذاب هر دو گروه، آن است که هر دو مرتکب دو تخلف شده‌اند: سرکرده‌ها و گردانندگان شبکه‌ها و باندهای فساد و منحرف، هم خود گمراه بودند و هم با انواع حيله‌ها و ابزارها سعی در به انحراف کشاندن دیگران داشتند.

گروه‌ها و افراد پیرو نیز، هم گناه کردند و هم به جای اولیای خدا به سراغ دشمنان خدا رفتند، یعنی به جای اجابت دعوت رهبران الهی و فراخوان آن‌ها مبنی بر حضور در صحنه‌های اجتماعی و سیاسی، به خواست دشمنان خدا پاسخ دادند؛ مثلاً از شرکت در انتخابات و راهپیمایی‌ها خودداری کردند و به جای آن در تجمعاتی که خواست دشمن بود شرکت کردند، به جای مسجد به کاباره و مراکز فساد رفتند، به جای استفاده از شبکه‌های تلویزیونی سالم؛ به سراغ ماهواره‌های ساخت صهیونیست‌ها، بهایی‌ها و وهابی‌ها رفتند، به جای خرید عروسک مناسب؛ عروسک باربی آمریکایی را خریدند، به جای دوستی با مؤمنین؛ با انسان‌های فاسد و منحرف دوست شدند، به جای خرید کالای ایرانی با رعایت معیارهای اسلامی؛ کالای خارجی با معیارهای غربی خریدند، به جای بازی‌های رایانه‌ای اسلامی؛ به بازی‌های رایانه‌ای ساخت دشمن با بهانه‌ی جذابیت بیشتر روی آوردند و... چنین کسانی به جای بهره‌مندی از رحمت الهی، گرفتار عذاب الهی می‌شوند و به جای آن‌که راهی بهشت برین شوند؛ سر از جهنم سوزان الهی در می‌آورند.

چه خوش گفت دهقان سالخورده که ای پسر! به جز از کشته‌ی خویش ندروی!

۸۹. باربی و تهاجم فرهنگی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «إِنَّمَا قَلْبُ الْحَدَثِ كَالْأَرْضِ الْخَالِيَةِ مَا أُلْقِيَ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ قَبِلَتْهُ»^۱
 امام علی عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: همانا قلب کودک و نوجوان مانند زمین خالی کاشته نشده‌ای است که آماده‌ی پذیرش و پرورش هر دانه‌ای می‌باشد؛ لذا هر بذر و دانه‌ای در آن کاشته شود، آن را می‌پذیرد و به رشد آن می‌پردازد.^۱

پیام‌ها و نکته‌ها:

۱. غریزه‌ی تقلید یکی از نیرومندترین و ریشه‌دارترین غرایز انسانی و برای کودک، سودمند و سازنده است؛ زیرا به کمک آن، بسیاری از رسوم زندگی، آداب معاشرت، غذا خوردن، لباس پوشیدن و طرز تکلم و ادای کلمات و جمله‌ها را از پدر و مادر و سایر معاشران فرا می‌گیرد و به کار می‌بندد.^۱ کودکان ما از راه دیدن و شنیدن از همان آغاز تولد و بلکه قبل از تولد یادگیری را شروع می‌کنند و برابر با آنچه در کودکی مشاهده کرده و شنیده‌اند، در آینده رفتار خواهند کرد.

۲. به خاطر وجود همین غریزه‌ی تقلید است که اسلام به والدین، سفارش اکید می‌کند که رفتارهای جنسی باید دور از چشم کودکان باشد و کودکان نباید حتی سخن‌های عاشقانه‌ی زن و شوهر را بشنوند. لذا باید محل استراحت والدین از کودکان جدا بوده و از همان کودکی به بچه‌ها آموزش داده شود که در سه وقت؛ (هنگام استراحت نیم‌روزی، آغاز شب و پایان شب)، سرزده و بدون اجازه وارد محل استراحت پدر و مادر نشوند.^۲ پیامبر اسلام ﷺ نیز در همین رابطه هشدار داده‌اند که چنانچه فرزند، شاهد روابط جنسی پدر و مادرش باشد؛ حتماً آلوده خواهد شد.^۳

۳. وقتی کودکان با دیدن و شنیدن رفتار جنسی والدین به انحراف کشیده می‌شوند، آیا با دیدن تصاویر مستهجن ماهواره‌ای، اینترنتی و پیامکی منحرف نمی‌شوند؟! با توجه با این نکته‌ها است که پدر و مادرها، تولیدکننده‌های وسایل کودک و نوجوان و واردکننده‌های اجناس مصرفی متعلق به کودکان، باید مراقب باشند که چه تصویر و صحنه‌ای را در برابر نگاه تیزبین و حساس کودکان قرار می‌دهند. وقتی عروسک باریبی با موهای بور و طلایی، گردن باریک و کشیده، دماغ و دهان کوچک، چشمانی درشت و آبی و کمری باریک تولید و وارد بازار شد، بعد از چند سال آثار سوء خود را در آمریکا نشان داد؛ سوء تغذیه و سوء هاضمه در دختران جوان یکی از این آثار بود. بعد از بررسی‌های دقیق معلوم شد که چون الگوی دختران آمریکا عروسک باریبی شده و باریبی، اندامی لاغر و باریک دارد؛ دختران از خوردن غذا خودداری می‌کنند. همین‌طور برای حفظ تناسب اندام خود به شکل اندام باریبی، از بچه‌دار شدن خودداری می‌کردند. لذا برای ایجاد اشتیاق به مادر شدن، باریبی‌ای ساخته شد که جنینی در شکم داشت؛ تا دختران آمریکایی با مشاهده‌ی وضع حمل او اشتیاق به مادر شدن پیدا کنند.^۴

(۱) تربیت، ص ۱۳۰

(۲) سوره‌ی مبارکه‌ی نور، آیات ۵۸-۵۹

(۳) حکمت نام‌های کودک، ص ۲۱۴

(۴) باریبی، ص ۴۰

با مشاهده‌ی این آثار بود که سازندگان باربی تصمیم گرفتند از باربی به عنوان سربازی برای ترویج فرهنگ مادی‌گرایی، لذت‌جویی شهوانی و اباحه‌گری استفاده کنند. بنابراین آن را در قالب‌ها، لباس‌ها و نقش‌های گوناگون مانند: پرستار، افسر پلیس، سرباز، آموزگار، پزشک، دندان‌پزشک، دام‌پزشک، خواننده، دزد، گدا، رقاصه، فاحشه و... و به شکل و قیافه‌ی ملیت‌های مختلف (آفریقایی، ژاپنی، آسیایی و...) تولید کردند. همین‌طور از تصویر و عکس او در تولید لوازم‌التحریر، کیف، وسایل حمام، اتاق خواب، خانه و... استفاده نمودند.

آیا تصور می‌کنید، سازندگان باربی فقط به فکر نفع مالی هستند یا در کنار منافع کلان اقتصادی به دنبال اهداف فرهنگ خاص خود نیز می‌باشند؟! به برخی از این اهداف اشاره می‌شود: ترویج فرهنگ برهنگی، لذت‌گرایی، شهوت‌رانی، اشرافی‌گری، تجمل‌گرایی، عادی‌سازی روابط جنسی آزاد با جنس مخالف بدون ازدواج رسمی (این هدف خصوصاً از سال ۱۹۶۶ با تولید عروسک "کن" تشدید شد)، ترویج مصرف بی‌رویه‌ی لوازم آرایش، اباحی‌گری و تکلیف‌گریزی، معنویت‌زدایی، قبح‌زدایی از گناهان جنسی، رقاصی، شرب خمر و... نمونه‌ای از اهدافی است که باربی دنبال می‌کند تا آن را در قلب کودک و نوجوان ما به‌کار د و الگوی رفتاری کودکان و دختران و مادران ما باشد.^۱

۴. از دشمن جز انتظار دشمنی، توطئه و فتنه نمی‌رود. لذا نمی‌توانیم دشمن را برای تولید باربی با این اهداف خاص سرزنش کنیم؛ همین‌طور نمی‌توانیم از تمام تَجَّار و واردکننده‌ها و قاچاقچیان انتظار داشته باشیم که به واردات و عرضه‌ی باربی نپردازند؛ چراکه با کمال تأسف برخی از تولیدکنندگان و واردکنندگان بدون توجه به اهداف دشمن، به خاطر سود اقتصادی به وارد کردن و عرضه‌ی آن می‌پردازند؛ اما چرا من و شما می‌توانیم مصرف‌کننده با خرید این کالا به دشمن در ترویج اهدافش کمک کنیم؟! ما چرا با خرید این کالا، بذر گرایش به فساد، بی‌حجابی و بدحجابی، جلوه‌نمایی، اباحه‌گری و... را در قلب بچه‌های خود می‌کاریم؟!

بنابراین باید همه در عزمی عمومی؛ تولید، واردات، عرضه و استفاده از باربی و کالاهای حاوی تصاویر باربی را تحریم کنیم و آموزش و پرورش هم استفاده از لوازم‌التحریر و کیف‌های حاوی تصاویر باربی را ممنوع کند. در این صورت تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان لوازم‌التحریر نیز ناچار به تجدیدنظر در استفاده از تصاویر و عرضه‌ی کالاها خواهند شد.

۹۰. کالاهای قاچاق

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَاطِلًا إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا

(۱) باربی، پژوهشی در عروسک آمریکایی باربی، ص ۴۳ - ۱۲۰

تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا؛ ای افرادی که ایمان آورده‌اید! اموالتان را میان خودتان بیهوده و باطل نخورید؛ مگر آن‌که به صورت تجارتي بوده باشد که در آن رضایت هر دو طرف وجود داشته باشد و خودتان را نکشید که خداوند به شما مهربان است!^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. واژه‌ی «باطل» در مقابل حق است و هر چیزی را که ناحق، بی‌هدف، بی‌پایه و بیهوده باشد، در بر می‌گیرد؛ بنابراین، تجاوز، تقلب و غش در معامله، داد و ستدهایی که بر اساس ربا پایه‌گذاری شوند، معاملاتی که حدودش مشخص نباشد و خرید و فروش اجناسی که فایده‌ی منطقی و عقلایی در آن نباشد، مثل: خرید و فروش وسایل فساد و گناه؛ تحت عنوان کلی «باطل» قرار می‌گیرد و جایز نیست.^۲

همین‌طور بر اساس ارتباط جمله‌ی «لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ» با تجارت و داد و ستد، می‌توان گفت: انجام هرگونه فعالیت اقتصادی که باعث تباهی جامعه و هلاکت اقتصاد جامعه می‌شود از قبیل: خرید و فروش کالای قاچاق و مواد مخدر و معاملات هرمی شکل نیز ممنوع است.^۳

۲. برخی مفسران بیان کرده‌اند که این آیه به خودکشی اجتماعی نیز اشاره دارد. اگر اقتصاد جامعه سالم نباشد، مردم دچار نوعی خودکشی اجتماعی می‌شوند و به اموال همدیگر تجاوز می‌کنند؛ یعنی سیستم اقتصادی ناسالم، زمینه‌ی پیدایش هلاکت جامعه است، همان‌گونه که در چنین جامعه‌ای خودکشی فردی نیز افزایش می‌یابد.^۴

۳. خرید و فروش کالاهای قاچاق از مصادیق «اکل مال به باطل» است؛ زیرا هم به تولید داخلی و هم به تبع آن به اشتغال آسیب جدی می‌رساند و باعث هلاکت اقتصاد و تولید جامعه می‌شود.

۴. چند استفتاء و مسأله‌ی فقهی از مراجع عظام تقلید در این زمینه
س: آیا خرید اجناسی که به طور قاچاق از خارج وارد می‌شود و در بازار به فروش می‌رسد، (از قبیل: اجناس پوشیدنی، تزییناتی و...) از نظر شرع اشکال دارد یا نه؟
ج: اگر دولت اسلامی مقرراتی در آن دارد، باید مراعات شود و اگر مزاحمتی ندارد، خرید و فروش در بازار مانع ندارد.^۵

س: این جانب به جهت بیکاری و ناچاری و به علت این‌که نمی‌توانم کار سنگین انجام

۱) سوره‌ی مبارکه‌ی نساء، آیه‌ی ۲۹

۲) تفسیر قرآن مهر، ج ۴، ص ۱۰۷

۳) کنز العرفان فی فقه القرآن، ترجمه، ص ۵۱۵

۴) تفسیر قرآن مهر، ج ۴، ص ۱۰۷

۵) استفتاءات امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۳، ص ۴۶، س ۱۲۶

دهم، دست به سیگارفروشی زده‌ام که آن هم سیگار خارجی یعنی سیگار وینستون می‌باشد؛ از شهرستان می‌خرم و به شهرستان دیگری می‌برم تا یک لقمه نان برای زن و بچه‌ام تهیه کنم؛ آیا این کسب از نظر شرع اسلام برای من مباح است یا خیر؟

ج: نظر به این‌که دولت اسلامی از قاچاق‌فروشی نهی کرده؛ شما باید قاچاق‌فروشی نکنید و از مقررات دولت متابعت نمایید.^۱

س: خرید و فروش اجناس قاچاق که بدون اجازه دولت، مخفیانه وارد کشور می‌شود، چه حکمی دارد؟

ج: چنان‌چه مخالف مقررات جمهوری اسلامی ایران باشد، وارد کردن و خرید و فروش آن حرام است.^۲

مسأله‌ی فقهی:

قاچاق کالا (یعنی ورود غیر قانونی آن از مرزها) بر خلاف دستور شرع است و باید از آن به شدت پرهیز کرد. مخصوصاً هنگامی‌که موجب ضرر و زیان جامعه می‌شود و به اقتصاد کشور اسلامی لطمه وارد می‌کند. کمک‌کردن به قاچاقچیان در امر قاچاق نیز جایز نیست و گرفتن رشوه در این زمینه، گناه مضاعف دارد و بر همگان لازم است امر به معروف و نهی از منکر را فراموش نکنند.^۳

(۱) مجمع المسائل (للکلبایگانی)، ج ۱، ص ۵۶۴، س ۹۵

(۲) جامع المسائل فارسی - حضرت آیت‌الله فاضل لنکرانی «رضوان الله تعالی علیه»، ج ۱، ص ۲۶۸، س ۱۰۷۹

(۳) استفتاءات جدید حضرت آیت‌الله مکارم شیرازی «حفظه الله تعالی»، ص ۶۲۰

فصل سوم: گذشتگان و تولید ملی

۹۱. نقش علما و مسئولین در حمایت از تولید ملی

یک: علما و تولید ملی

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «صِنْفَانِ مِنْ أُمَّتِي إِذَا صَلَحَا صَلَحَتِ أُمَّتِي وَإِذَا فَسَدَا فَسَدَتِ أُمَّتِي قَبْلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَنْ هُمُ قَالَ الْفُقَهَاءُ وَالْأَمْرَاءُ؛

پیامبر اکرم ﷺ می فرماید: دو گروه از امت من اگر راه صلاح و درستی را در پیش گیرند؛ امت را نیز به سمت صلاح و درستی به پیش خواهند بود ولی هرگاه راه فساد را شیوهی خود قرار دهند؛ امت را نیز به فساد می کشانند. از آن حضرت پرسیدند: آن دو گروه چه کسانی هستند؟ حضرت فرمود: فقیهان و مسئولان.^۱

پیامها و نکته‌ها

۱. مهم‌ترین رسالت علما به‌ویژه در دوران غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه حفظ دین مردم در ابعاد مختلف عبادی، اجتماعی و سیاسی است. آنان باید با سیره‌ی علمی و عملی خود هدایت‌کننده‌ی مردم به سوی زندگی دینی باشند. لذا علما، برای افراد جامعه نقش الگو را ایفا می‌کنند و گفتار و رفتارشان تأثیر تعیین‌کننده‌ای در جهت‌گیری رفتار جامعه دارد و در این میان، آنچه تعیین‌کننده‌ی خط‌مشی افراد جامعه است؛ رفتار عملی علما است و نه صرف گفتارشان. به فرمایش حضرت آیت‌الله جوادی آملی «حفظه‌الله‌تعالی» که بارها در درس تفسیر بر آن تأکید می‌ورزند؛ مردم بیش از آن‌که با گفتار ما وارد دین شوند، با رفتار ما وارد دین می‌شوند و بیش از آن‌که با گفتار ما از دین خارج شوند، با رفتار ما از دین خارج می‌شوند. بنابراین در سالی که شعار و محور آن «تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی» است؛ عملکرد علما، در حرکت جامعه به سمت تحقق این شعار؛ نقش اساسی و تعیین‌کننده‌ای دارد.

۲. چند پیشنهاد:

یک: لازم است علما و فقها همان‌گونه که در طول تاریخ در خط مقدم انقلاب و دفاع از اسلام و تبعیت از فرامین ولی‌فقیه بوده‌اند؛ در جهاد اقتصادی و خرید کالای ایرانی و ترجیح آن بر کالای خارجی که خواسته‌ی ولی‌فقیه زمان ما است، نیز پیشگام بوده و برای خرید، سراغ کالای ایرانی را بگیرند و از خرید کالای خارجی خودداری ورزند و سپس در گفتار هم بر خرید کالای ایرانی تأکید ورزند.

دو: پیشنهاد می‌شود ائمه‌ی محترم جمعه و جماعات، مبلغین، متولیان هیئت‌ها و... بر خرید کالای ایرانی و حمایت از کار و سرمایه‌ی ایرانی تأکید ورزند و در بحث و گفتگوهایی که با

(۱) تحف العقول، ص ۵۰

اقتدار مختلف جامعه دارند به روشنگری و ضرورت حمایت از تولید ملی بپردازند.
 ۳. تصمیم بر خرید کالای ایرانی سابقه‌ای دیرینه دارد؛ بررسی تاریخی نشان می‌دهد که در گذشته برخی از شخصیت‌های علمی؛ مذهبی و سیاسی، بر خرید کالای ایرانی تأکید داشته‌اند. به نمونه‌هایی از این دست، اشاره می‌شود:

یک: نقل شده: «مرحوم "آیت‌الله مرعشی نجفی"؛ مرجع عالی‌قدر جهان تشیع، هیچ وقت لباس خارجی به تن نمی‌کردند و از خیاط می‌خواستند با پارچه‌های تولید داخل برایشان لباس بدوزد. آن روزها دکمه در ایران تولید نمی‌شد و مجبور بودند از دکمه‌های تولید خارج استفاده کنند. خیاط آقا هم از دکمه استفاده کرده بود. بعد از این‌که لباس را نزد آقا برد، آقا از دکمه‌هایش خوششان نیامد؛ گفتند: دکمه، خارجی است! به همین دلیل به خیاط یاد دادند که با قیطان دکمه درست کند و به لباس بدوزد»^۱.

دو: بسیاری از علمای بزرگ اصفهان مثل: مرحوم "ثقة الاسلام حاجی شیخ محمد علی" و "ثقة الاسلام حاجی شیخ نورالله"، تمام ملبوس خود، حتی عمامه را از پارچه‌های اصفهان قرار دادند.^۲

سه: یکی دیگر از موارد تلاش‌های علما و مفاخر ایران زمین برای تقویت تولیدات داخلی و نفی استفاده از اجناس خارجی، عهدنامه‌ی سیزده تَن از علمای اصفهان است که در بخش‌هایی از آن آمده است: «این خدام شریعت مطهره با همراهی جناب رکن الملک، متعهد و ملتزم شرعی شده‌ایم که:

اولاً: قبایجات و احکام شرعی از شنبه به بعد روی کاغذ ایرانی بدون آهار نوشته شود؛ اگر بر کاغذهای دیگر بنویسند، مهر ننموده و اعتراف نمی‌نویسیم.

ثانیاً: کفن اموات اگر از غیر کرباس و پارچه اردستانی یا دیگر پارچه‌های ایرانی باشد، متعهد شده‌ایم بر آن میت، ما نماز نخوانیم.

ثالثاً: حرام نمی‌دانیم لباس‌های غیر ایرانی را، اما ملتزم شده‌ایم حتی المقدور بعد از این تاریخ، لباس خود را از منسوج ایرانی بنماییم؛ تابعین ماها نیز کذلک و متخلف، توقع احترام از ما نداشته باشد».

به دنبال این قرارداد، علمای دیگر هم با صدور اعلامیه به آن پیوستند.^۳
 چهار: مرحوم آخوند خراسانی "رضوان الله تعالی علیه" در زمان خود تأکید فراوانی بر خرید کالای ایرانی و تحریم کالاهای خارجی به‌ویژه کالاهای ساخت انگلیس داشتند.

۱) نشریه‌ی تحلیلی دانشجویی بهاران، ش ۷، ویژه‌ی تولید ملی، ص ۵۳

۲) سفرنامه‌ی کلات، ص ۳۱۳

۳) نشریه‌ی تحلیلی دانشجویی بهاران، ش ۷، ویژه‌ی تولید ملی، ص ۵۳

در زندگی‌نامه‌ی ایشان می‌خوانیم: «یکی از کارهای روس و انگلیس برای تسلط بر ایران ایجاد بانک و از کار انداختن صرافی‌های ایران و نیز ترویج کالاهای خود در ممکت ما بود. از اموری که در مقابله با این ترویج مصنوعات خارجی صورت گرفت، تأسیس شرکت اسلامیّه توسط عده‌ای از تجار و علما در اصفهان بود. قضیه از این قرار است که در سال‌های اول حکومت مظفری، انجمن ترقی اصفهان با همکاری تعدادی از بازرگانان، شرکت اسلامیّه را که در ترویج صنایع وطنی ساعی بوده، با مدیریت ادیب‌التجار تأسیس می‌کنند. واعظ شهیر؛ «سید جمال‌الدین اصفهانی»، «میرزا نصرالله بهشتی معروف به ملک‌المتکلمین» و «مجدالاسلام کرمانی»، از اعضای انجمن ترقی بودند. وقتی که برخی کالاهای این شرکت به بازار نجف می‌رسد، علمای عتبات به حمایت از آن برخاسته و از جمله علمایی که فتوای مساعدت با شرکت مزبور را صادر کردند، آیات ثلاث حامی مشروطیت یعنی؛ خراسانی، طهرانی و مازندرانی و بزرگانی چون مرحوم سید کاظم یزدی (صاحب عروه)، مرحوم مامقانی، شریانی، محدث نوری و سید اسماعیل صدر اصفهانی (عموی سید جمال واعظ) را می‌توان نام برد. آخوند خراسانی علاوه بر تأیید اهداف شرکت، دربار را هم به همکاری با این حرکت الهی دعوت کرده و نامه‌ای به شاه می‌نویسد و در آن، پس از ذکر مقداری از اوصاف و نتایج حسنه‌ی مترتب بر این شرکت، شاه ایران را به پوشیدن البسه تولید داخل ترغیب نموده و مردم را هم به این امر تحریض می‌نمایند؛ در آخر هم به این شعر پارسی - از شیخ سعدی - استشهد می‌نمایند که:

کهن جامه‌ی خویش پیراستن به از جامه‌ی عاریت خواستن

البته امر علما از جمله آخوند در این مسأله منحصر به این سالیان نیست؛ ایشان در سال‌های آینده هم، فتاوی‌ی زیادی درباره‌ی این مسأله یا به صورت اعم از آن یعنی استفاده از مطلق مصنوعات وطنی دارند چنان‌که یکی از این فتاوا در سال ۱۳۲۴ ق در دست است. در یک بند از اندرزنامه‌ای هم که به احمد شاه قاجار می‌نویسند، او را به ترویج منسوجات و کالاهای وطنی برای آزادی از قید احتیاج به منسوجات و مصنوعات خارجی ترغیب می‌کنند. در اواخر زندگی دنیوی هم که بحث حرمت کالاها و امتعه‌ی روسی و خارجی مطرح می‌شود؛ بارها حمایت خود را از تولید تولیدگران البسه و امتعه‌ی داخلی اعلام می‌دارند و از مردم می‌خواهند که از صنایع وطنی استفاده کنند.^۱

به محمد علی شاه نوشته‌اند:

«منسوجات و کالاهای وطنی را ترویج کنید! زیرا هر آینه شخص شما از مصنوعات و فرآورده‌های مملکتی استفاده بَرید، این امر باعث می‌گردد که رجال مملکت و قاطبه‌ی افراد

ملت از شما متابعت نمایند و چنین عملی موجب می‌شود که مملکت از بند احتیاج به منسوجات و مصنوعات خارجی آزاد گردد.

چنانی که «میکادو؛ پادشاه ژاپن» به این طریق عمل نمود؛ زیرا می‌دانست که کلید و راه تعالی و ترقی مملکت، بسته است به عدم احتیاج افراد ملت، از آنچه از خارج وارد می‌شود؛ و بر اثر انجام این امر، مملکت ژاپن به مراتب عالیه نایل گردید. هر آینه، این راه و طریق پسندیده‌ی محکم را در ابتدای سلطنت و عنفوان جوانی خود به کار ببرید، موجبات ترقی مملکت و از بین رفتن فقر و فاقه و بی‌نیازی رعیت را فراهم خواهید ساخت و این امر، نه تنها موجب شکرگزاری آحاد ملت خواهد گردید بلکه باعث پیشرفت مملکت و استقلال واقعی آن خواهد شد.^۱

پنج: مرحوم آقا نجفی قوچانی «رضوان الله تعالی علیه» می‌نویسند: «خوب است که این شیعه‌خانه؛ یعنی ایران (صانعها الله عن الحدثان) در زندگی دنیا، پیروی از اروپایی نکنند... اگر ایرانی‌ها حس و غیرتی پیدا کنند و فقط دو سال، از [استفاده‌ی] دو جنس فرنگی‌ها خودداری نمایند؛ یکی قند و چای آن‌ها را ترک کنند و دیگری بزازی (فروش پارچه‌های خارجی) را ترک نمایند؛ به ترک این دو، کارخانه‌های اسلحه‌سازی و همان دو خط اصلی راه آهن از جنوب به شمال و از شرق به غرب ساخته می‌شود. چون سالی ۴۰۰ کرور با خرید قند و چای خارجی و ۲۰۰ کرور با خرید پارچه‌های خارجی، پول ایران به فرنگستان می‌رود».^۲

شش: نوه‌ی حضرت امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه» می‌گوید: «من و علی هر موقع با هم تنها می‌شدیم، به قصد گرفتن شکلات پیش خانم می‌رفتیم و به ما شکلات می‌دادند. خانم بیشتر اوقات، شکلات ایرانی و گاهی اوقات هم کاکائوی خارجی داشتند و می‌دادند. بعد پیش دایی احمد می‌رفتیم؛ آن‌جا همیشه شکلات خارجی می‌خوردیم، جای شکلات را هم بلد بودیم. بعد از دایی احمد، پیش آقا می‌رفتیم. آقا، همیشه شکلات ایرانی می‌دادند، چند بار هم من و علی از آقا پرسیدیم: شما شکلات خارجی ندارید؟ می‌گفتند: نه! شما باید حتماً جنس ایرانی بخورید».^۳

دو: مسئولان و تولید ملی

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَلَّى عِرَافَةَ قَوْمٍ أَتَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ يَدَاهُ مَعْلُوتَانِ إِلَىٰ عُنُقِهِ فَإِنَّ قَامَ فِيهِمْ

(۱) شناخت‌نامه، ج ۱، ص ۹۵

(۲) سیمای فرزندان، ص ۴۹۸

(۳) پدر آسمانی، ص ۹۷ به نقل از پدر مهربان، ص ۱۰۳

بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أُطْلِقَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِإِطْلَاقِهِ وَإِنْ كَانَ ظَالِمًا هُوَ بِه فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ؛ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می فرماید: هر کسی که رهبری گروهی را بر عهده داشته باشد، در حالی روز قیامت به صحرای محشر می آید که دستانش به گردنش بسته است؛ چنانچه در میان مردم بر اساس دستورات خداوند عمل کرده باشد، خداوند او را آزاد می کند و اگر بر پایه ی ظلم و ستم در میانشان رفتار کرده باشد، در آتش جهنم افکنده می شود؛ و این بد تحولی است!^۱

پیامها و نکتهها

۱. بر اساس این روایت، مسئولان اعم از مقامات ارشد کشوری، وزرا، هیئت دولت، استانداران، فرمانداران، شهرداران و در یک کلام؛ تمام کارمندان دولت وظیفه ی خطیری بر عهده دارند.

۲. معیار نجات از عذاب قیامت، عمل در چهارچوب اوامر خداوند متعال است. اوامر خداوند توسط پیامبر صلی الله علیه و آله که دریافت کننده ی وحی الهی و رساننده ی آن به بشر است، به ما ابلاغ شده است. پیامبر صلی الله علیه و آله مأمور بوده اند که جامعه ای مبتنی بر ارزش های الهی بسازند. بعد از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله تداوم خط ایشان بر عهده ی ائمه معصومین علیهم السلام است و در دوران غیبت امام زمان عجل الله تعالی فرجه وظیفه ی تبیین و تفسیر خطوط دین و رهبری جامعه بر عهده ی ولی فقیه به عنوان نائب ایشان می باشد. لذا امر ولی فقیه؛ امر امام زمان عجل الله تعالی فرجه و امر امام زمان عجل الله تعالی فرجه؛ امر پیامبر صلی الله علیه و آله و امر پیامبر صلی الله علیه و آله؛ امر خداوند می باشد.

۳. یکی از خواسته ها و اوامر ولی فقیه از مسئولان، حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ی ایرانی است. ایشان در سخنرانی ابتدای سال ۱۳۹۱ فرمودند:

«همه مسئولیت دارند، دولت هم مسئولیت دارد؛ باید از تولید ملی حمایت کند، تولید ملی را حمایت کند. ... مجلس هم باید همکاری کند، دولت هم بایستی همت کند؛ بتوانند به تولید ملی رونق بدهند».^۲

۴. همان گونه که پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله فرمودند؛ مردم بر دین و روش مسئولان و پادشاهان خود هستند؛^۳ زیرا مسئولین در رأس قله هستند و مردم در دامنه ی آن؛ هر چه از بالای کوه جاری شود، در دامنه ی کوه نیز جاری خواهد شد. اگر مسئولین در زندگی شغلی و فردی و خانوادگی خود مقید به خرید کالای ایرانی شوند، این فرهنگ به جامعه نیز منتقل خواهد شد. ولی اگر خدای ناکرده، محل کار و محل زندگی مسئولین مملو از کالاهای خارجی باشد نمی توان از جامعه انتظار حمایت از تولید ملی را داشت.

۱) مجموعه ی ورام، ج ۲، ص ۹

۲) بهار در بهار، سال ۹۱، ص ۳۶

۳) ترجمه ی مجمع البیان، ج ۱۴، ص ۱۰۸

لذا بر تمام مسئولین لازم است در یک اقدام هماهنگ و عملی تصمیم بگیرند که در محیط شغلی و زندگی شخصی خود تا هنگامی که کالای ایرانی وجود دارد، از خرید کالای خارجی خودداری کنند.

۵. نمونه‌هایی از رفتار شخصیت‌های تاریخی را که به فکر حمایت از تولید ملی بوده‌اند با هم بررسی می‌کنیم تا الگویی باشد برای تمام مسئولان امروزی:

یک: یکی از بازرگانان فرنگستان ظروف چینی برای کریم‌خان آورد و گفت: «لائق خان خداوندی، این‌گونه ظروف چینی ست!» کریم‌خان دستور داد تا ظروف مسی کاشان را بیاورند؛ سپس یکی از آن ظرف‌های چینی را پرتاب کرد و در دم بشکست. بعداً مسی را پرتاب کرد، سالم به زمین رسید. به بازرگانان گفت: «صلاح کشور و مردم کشور من در این است که با این‌گونه ظروف خو گیرند که هرگاه پرتاب شد، سالم ماند و به ساخته‌های کشور خرسند باشند تا تهیدست و درویش نگردند»^۱.

دو: رکن‌الملک را باید بانی و مؤسس صنعتی شدن شهر اصفهان نامید. او بود که در ۱۶ شوال ۱۳۱۶ شرکت اسلامی را به مدیریت ادیب‌التجار با سرمایه‌ی یکصد و پنجاه هزار تومان که به پانزده هزار سهم ده تومانی تقسیم شده بود، تشکیل داد و هدف از انجام این امر، ترویج تجارت و ترقی کالا و صنایع وطنی بود.^۲

سه: مرحوم امیرکبیر نیز از جمله شخصیت‌هایی است که تلاش زیادی کرد تا چرخ صنعت کشور را به چرخش درآورد.

«نقش‌های امیر در بنای صنعت ملی، شامل استخراج معدن، ایجاد کارخانه‌های مختلف، استخدام استادان فنی از انگلیس یا پروس، فرستادن صنعتکاران به روسیه، خرید کارخانه از فرنگ و حمایت از محصولات داخلی بود».

سه: نمایندگان مجلس و تولید ملی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «إِنِّي لَا أَحُكُّكُمْ عَلَى طَاعَةٍ إِلَّا وَ أَسْبِقُكُمْ إِلَيْهَا وَ لَا أَنهَأُكُمْ عَنْ مَعْصِيَةٍ إِلَّا وَ أَنتَاهِي قَبْلُكُمْ عَنْهَا؛

امام علی علیه السلام می‌فرماید: من شما را به اطاعت از قانونی و انداشتم مگر این‌که زودتر از شما به اجرای آن پرداختم، و شما را از نافرمانی و خلاف قانون نهی نکردم مگر آن‌که قبل از آن، خودم از انجام آن خودداری ورزیدم»^۳.

(۱) تاریخ نگارستان، ص ۴۳۲

(۲) سفرنامه‌ی کلات، ص ۳۱۳

(۳) تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ص ۱۹

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمه: دارای دو شأن بودند: شأن رسالت و امامت و شأن رهبری و مدیریت جامعه. نسبت به شأن اول ابلاغ‌کننده‌ی دستورات الهی به جامعه بودند و نسبت به شأن دوم در راستای اداره‌ی جامعه، قوانینی را در چهارچوب قوانین کلی دین تصویب می‌کردند. از باب نمونه به ذکر یک مورد از قوانین حمایتی رسول خدا صلی الله علیه و آله اشاره می‌کنیم که مربوط به شأن مدیریتی حضرت می‌شود. آن حضرت در حمایت از تنظیم بازار و عرضه‌ی کالاهای اساسی جامعه این قانون را وضع کرده و فرموده بودند: «هر کسی که مواد غذایی را در بازار عرضه کند؛ تا هنگام خروج، مهمان ما خواهد بود. بنابراین اگر خسارتی به او وارد شود و چیزی از او گم شود؛ من خود، ضامن جبران آن هستم»^۱.

۲. مهم‌ترین مسئولیت نمایندگان مجلس شورای اسلامی تصویب قوانین اجرایی در چهارچوب موازین شرعی است. امسال که سال حمایت از تولید ملی و کار و سرمایه‌ی ایرانی است، از مجلس شورای اسلامی انتظار می‌رود قوانینی را در راستای حمایت از تولید ملی؛ حمایت از کارگر ایرانی، حمایت از صادرات کالای ایرانی، ممانعت از واردات آسیب‌زننده به تولید ملی و مانند آن به تصویب برساند و بر اجرای دقیق آن، نظارت لازم را داشته باشد.

۳. همان‌گونه که حضرت علی علیه السلام خود پیشگام عمل به قوانین بودند، همان‌گونه که خود پیامبر صلی الله علیه و آله و ائمه علیهم السلام حریم خود را از مردم جدا نمی‌دانستند و اجرای قانون را فقط برای مردم نمی‌خواستند بلکه خودشان در عمل به قوانین پیشتاز بودند؛ از نمایندگان محترم مجلس شورای اسلامی نیز انتظار می‌رود، خود در عمل به قوانین مصوب پیشگام باشند و در فضای کاری و خانوادگی از خرید کالاهای خارجی خودداری ورزند و کالای ایرانی را بر کالای خارجی ترجیح دهند، همچنین در حوزه‌ی انتخابیه‌ی خود، با عمل و گفتارشان مبلغ و مروج حمایت از کالای ایرانی باشند و در خرید کالاها نظارت لازم را بر ادارات و دستگاه‌های دولتی داشته باشند.

۴. مروری بر حمایت مجلس از تولید ملی قبل از انقلاب:

یک: بنا به خبری که روزنامه‌ی ایران در شماره‌ی امروز خود چاپ کرد، در پی مذاکرات مجلس شورای ملی و نیز مذاکره با بازرگانان، تصمیم گرفته شد لباس همه‌ی مستخدمین لشگری و کشوری از منسوجات وطنی باشد و همه‌ی کسانی که از این پس به استخدام دولت در می‌آیند موظف شده‌اند لباس‌های خود را از پارچه‌های ایرانی تهیه کنند.^۲

دو: روزنامه‌ی وطن از مردم خواست تا از خریدن کالاهای انگلیسی خودداری نمایند و به

(۱) اخلاق تجارت، ص ۳۰؛ به نقل از کنز العمال، ج ۴، ص ۱۰۰

(۲) روزشمار تاریخ معاصر ایران، ج ۲، ص ۶۲۵؛ جمعه ۲۸ دی‌ماه ۱۳۰۱

نمایندگان مجلس شورای ملی نیز توصیه کرد که مردم را به پوشیدن منسوجات ایرانی تشویق نمایند.^۱

چهار: خیانت سلسله‌ی پهلوی به تولد ملی

قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: «لَوْ كُنْتِي آسَى أَنْ يَلِيَ أَمْرَ هَذِهِ الْأُمَّةِ سُفَهَاؤُهَا وَفُجَارُهَا، فَيَتَّخِذُوا مَالَ اللَّهِ دَوْلًا، وَعِبَادَهُ خَوْلًا، وَالصَّالِحِينَ حَرْبًا، وَالْفَاسِقِينَ حِزْبًا؛

امام علی علیه السلام می‌فرماید: من از این نگران و اندوهناکم که اداره‌ی امور این امت به دست بی‌خردان و بدکاران بیافتد؛ نتیجه‌ی روی کار آمدن آنان این است که مال خدا (یعنی ثروت و درآمدهای کشور) را بین خودشان به چرخش در می‌آورند، بندگان خداوند را برده‌ی خود به حساب می‌آورند، انسان‌های صالح را دشمن خود می‌دانند و با آنان به نبرد بر می‌خیزند و با فاسقان هم‌پیمان می‌شوند.^۲

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. حضرت علی علیه السلام در این نامه که آن را توسط مالک اشتر «رضوان الله تعالی علیه» برای مردم مصر نوشته بودند به نگرانی خود از روی کار آمدن انسان‌های نالایق که فقط به فکر انباشت ثروت و خوش‌گذرانی شخصی و حزبی خود هستند؛ اشاره می‌کند و می‌فرماید: «خطر این گروه آن است که منافع و مصالح عمومی و ملی و دینی را مبنای کارشان قرار نمی‌دهند و به آن کاری ندارند، بلکه مبنای کارشان حفظ قدرت همراه با خوش‌گذرانی و عیاشی است. آنان بیت‌المال مسلمین را ملک شخصی خود و مردم را مانند بردگانی که حق هیچ‌گونه اظهار نظر و دخالتی در تصمیم‌گیری‌ها ندارند، دانسته و برای رسیدن به این هدف با سفیهان و بی‌خردانی نظیر خود، هم‌پیمان می‌شوند و انسان‌های صالح و آزادی‌خواهی را که خواهان استقلال و عزت و حاکمیت ارزش‌ها هستند، از سر راهشان بر می‌دارند».

۲. از مصادیق بارز فرمایش حضرت علی علیه السلام می‌توان به سلسله‌ی پادشاهی پهلوی اشاره کرد؛ سلسله‌ای که با برپایی جشن‌های شاهنشاهی نشان دادند به جای این‌که ثروت و درآمدهای مملکت را هزینه‌ی پیشرفت اقتصادی و حمایت از چرخه‌ی تولید کنند، خرج خوش‌گذرانی و عیاشی‌های خود می‌کنند و برای حفظ قدرت و موقعیت خود، با بی‌خردان و چپاولگران عالم یعنی: آمریکا و انگلیس و صهیونیست هم‌پیمان شده و کشور و ملت و منابعش را در اختیار

۱) روزشمار تاریخ معاصر ایران، ج ۱، ص ۳۱۶؛ پنجشنبه ۱۶ شهریورماه ۱۳۰۰

۲) مکاتیب الأئمة عليه السلام، ج ۱، ص ۴۹۳

آنان قرار دادند و انسان‌هایی نظیر امام راحل «رضوان الله تعالی علیه» را تبعید و آواره‌ی این کشور و آن کشور کردند و هزاران نفر از بهترین انسان‌های روزگار را به زندان و تبعید و یا خاک و خون کشاندند. همچنین با اشاره‌ی استعمارگران با طرح‌هایی نظیر اصلاحات ارضی و انقلاب سفید، تولید را از بین بردند، اقتصاد کشور را تک‌محصولی نمودند و مملکت را به بازاری پر مصرف برای عرضه‌ی کالاهای خارجی تبدیل کردند.

نویسنده‌ی کتاب تاریخ تطبیقی می‌نویسد: «سال ۱۳۴۰ ه. ش. به فرمان شاه دستور اجرای لایحه‌ی اصلاحات ارضی صادر شد. در دی‌ماه ۱۳۴۱ کنگره‌ای مرکب از هیئت‌مدیره‌ی شرکت‌های تعاونی و روستایی در تهران تشکیل شد. پس از مدتی چند اصل دیگر به عنوان متمم انقلاب شاه و ملت به اصول شش‌گانه‌ی فوق اضافه شد، لیکن در عمل بدون مبالغه هیچ‌یک از ۱۹ اصل «انقلاب سفید» که دارای ظاهری فریبنده بودند، دردی از ملت دوا نکرد. تمام اصول نوزده‌گانه به‌ویژه لایحه‌ی اصلاحات ارضی که شاه‌بیت قصیده بود، به عللی که بحث آن نیاز به تجزیه و تحلیل عمیق و دقیق دارد، با شکست روبه‌رو شد. کار به جایی رسید که در سال‌های اخیر بازده محصولات کشاورزی به نحو بارزی دچار تنزل شد. دولت‌های وقت احتیاج مواد غذایی اهالی کشور را که در آن‌زمان قریب به یک‌سوم جمعیت فعلی کشور بود، از سایر نقاط دنیا تأمین می‌کردند».^۱

۳. یکی از مهم‌ترین انگیزه‌های امام راحل «رضوان الله تعالی علیه» برای آغاز و تداوم انقلاب، همین نوع اقدامات بود که به نام اصلاحات، به اسلام و ملت و کشور خیانت می‌کردند و کشور را میدان تاخت و تاز استعمارگران قرار می‌دادند. به گوشه‌هایی از سخنان امام راحل «رضوان الله تعالی علیه» در این باره توجه فرمایید:

«تمام اصلاحات ارضی» ما این شد که ما [که] یک گوشه‌ای از مملکتمان برای تمام مملکتمان آذوقه داشت؛ باقی‌اش باید برود بیرون و پول بگیرند، حالا هر چی دست می‌زنی می‌گویند از خارج باید بیاید! آن وقت هم افتخار می‌کنند به این که ما آنیم که گندم از خارج آوردیم، جو از خارج آوردیم، پرتقال از خارج آوردیم، تخم‌مرغ از خارج آوردیم! گریه دارد این؛ و حیا در کار نیست. اصلاحاتشان هم یک همچو اصلاحاتی است که همه‌ی آن مفسده است».^۲

«هدف از اصلاحات ارضی شاه، خصوصاً این بود که بازاری برای کشورهای خارجی، خصوصاً آمریکا ایجاد کند».^۳

«وقتی که اقتصادیات ملت را ملاحظه بکنید، زراعت ما را به‌کلی به هم زدند؛ به اسم

۱) تاریخ تطبیقی ایران با کشورهای جهان، ص ۵۹۳

۲) صحیفه‌ی امام، ج ۳، ص ۳۰۵

۳) صحیفه‌ی امام، ج ۳، ص ۳۶۹

«اصلاحات ارضی» که تز امریکا بود. اصلاحات ارضی به ما چه مصیبت‌ها وارد آورد؛ مصیبتی که وارد آورد تمام زراعت‌های ایران را از بین برد. یک مملکت زراعی که یک استان آذربایجان یا خراسانش می‌توانست که قوت این ملت را بدهد، حالا رسیده به آن‌جا که برای سه روز یا سی و سه روز- فوق‌سی و سه روز- تمام زراعت ایران برای سی و سه روز جمعیت فعلی ایران کافی است، مابقی‌اش از کجا؟ مابقی یک بازار درست کردند برای امریکا؛ آن‌ها زیاد داشتند، می‌سوزاندند یا به دریا می‌ریختند، حالا می‌دهند پول می‌گیرند، نفت می‌گیرند؛ این یک باب که زراعت ما را از بین بردند و ما شدیم جیره‌خوار آن‌ها و بازار برای آن‌ها؛ ما [مصرف‌کننده] شدیم».^۱

«از آن طرف نفت ما را می‌دهند به امریکا، عوض چه می‌گیرند؟ من این را که می‌گویم، من باید هر روز این‌ها را بگویم؛ برای این‌که هر روز ممکن است یک گوشی این‌جا باشد که نشنیده باشد این حرف را؛ می‌دهند به امریکا، عوض چه می‌گیرند؟ عوض اسلحه می‌گیرند. کدام اسلحه؟ اسلحه‌هایی که ایران نمی‌تواند استعمال کند، نمی‌داند چه‌جوری باید این اسلحه را استعمال کند. برای چه می‌دهند؟ برای این‌که پایگاه درست کنند در آن‌جا برای امریکا. هم نفت را می‌خورند هم عوضش را؛ این‌ها پول نفت را خیال می‌کنند که به ما می‌دهند؟ یک اشتباه است. این‌ها، هم نفت را می‌خورند، هم اسلحه می‌آورند؛ اسلحه‌هایی که هیچ نظیرش مثلاً حتی در فرانسه هم پیدا نمی‌شود، امریکا می‌دهد به این‌ها؛ اما می‌دهد برای ایران؟ نه؛ پایگاه درست می‌کند برای خودش؛ هم عوض را می‌خورد و هم معوض را می‌خورد».^۲

«اصلاحات ارضی شاه جز برنامه‌ای برای از بین بردن کشاورزی ایران و تحمیل اقتصاد تک‌محصولی بر جامعه‌ی ما چیزی نبود. به طوری که امروز اکثر نیازهای غذایی ما از خارج وارد می‌شود. بابرهم خوردن وضع کشاورزی؛ دهقانان، دهات و زمین‌ها را رها کرده و به شهرها هجوم آورده‌اند. سیاست غلط شاه هم در مورد صنایع مونتاژ، نه تنها مشکلی را حل نکرد و زندگی روستاییان مهاجر را حتی در حد قابل تحمل تأمین ننمود، بلکه کشور را هر چه بیشتر وابسته به اجانب کرد که اثرات سوء اقتصادی آن غیر قابل محاسبه است».^۳

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۴، ص ۲۳

(۲) صحیفه‌ی امام، ج ۴، ص ۲۴

(۳) صحیفه‌ی امام، ج ۴، ص ۵۰۶

حُسن ختام

یادی از گذشته، نگاهی به آینده

«وَ اذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُّسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَخَطْفَكُمْ النَّاسُ فَاَوْكُمُ وَاَيَّدِكُمْ بِنَصْرِهِ وَ رَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ»

و به یاد آورید هنگامی را که شما در زمین، گروهی اندک و مستضعف بودید. می ترسیدید مردم شما را بربایند، پس [خدا] به شما پناه داد و شما را به یاری خود نیرومند گردانید و از چیزهای پاک به شما روزی داد؛ باشد که سپاس‌گزاری کنید!^۱

پیام‌ها و نکته‌ها

۱. مسلمانان مکه قبل از هجرت پیامبر ﷺ به مدینه، همواره مورد اذیت و آزار و شکنجه‌ی مشرکان بودند، لذا با سفارش و تدبیر پیامبر ﷺ به صورت فردی یا دسته‌جمعی به دیگر مناطق هجرت می‌کردند؛ بعضی به حبشه، بعضی به یمن و طائف و برخی به شعب ابی طالب رفتند و پیوسته در ترس و اضطراب بودند و هنگامی که به مدینه مهاجرت کردند، هیچ خانه و کاشانه‌ای نداشتند و عده‌ی بسیاری از آنان جزو اصحاب صفه، در مسجد پیامبر ﷺ جای گرفته‌بودند. انصار نیز در اوایل هجرت پیامبر ﷺ به مدینه، در فقر و نداری و قحطی گرفتار بودند به حدی که به دانه‌ای خرما بسنده می‌کردند، به علاوه گرفتار اذیت و آزار یهودیان نیز بودند.

اما در اواخر بعثت، خداوند به مسلمانان مکت و توانایی داد و به چنان قدرتی رسیدند که اهل ذمه به آنان جزیه می‌دادند و مشرکان همواره در ترس و اضطراب از کشته و اسیر شدن و به غلامی و کنیزی گرفته‌شدن توسط مسلمانان بودند. بعضی نیز با طوع و رغبت اموال خود را تقدیم مسلمانان می‌کردند. در این‌جا خداوند ضعف و ناتوانی آنان را یادآور می‌شود تا شکرگزار قدرت و امنیت به‌وجود آمده، باشند.^۲

۲. قبل از انقلاب نیز ایران در دست کشورهای استعماری نظیر: انگلیس، شوروی و آمریکا دست به دست می‌شد، زمین و منابع آن مانند گوشت قربانی بین گرگ‌صفتان انگلیس و شوروی و آمریکا تقسیم می‌شد، مسئولین و پادشاهان آن هم با صلاح‌دید کشورهای استعماری انتخاب می‌شدند و مانند نوکری تمام‌عیار در خدمت منافع آنان بودند. روحیه‌ی خودباوری و عزت‌طلبی را در ما میرانده و به ما باورانده بودند که ما حتی توان تولید کوچک‌ترین کالا را نداریم و باید همواره مصرف‌کننده‌ی محصولات آنان باشیم. تا این‌که مردی از تبار خوبی‌ها و

(۱) سوره‌ی مبارکه‌ی انفال، آیه‌ی ۲۶

(۲) تفسیر نور (۱۰جلدی)، ج ۳، ص ۲۹۹

از نسل فاطمه علیها السلام مأموریت یافت تا کشور را از زیر خروارها خاک ذلت نجات دهد و عزت از دست رفته را به اسلام و مسلمین بازگرداند. امروز که در حال نوشتن این مطالب هستم مصادف است با سالروز رحلت جانسوز آن مرد خدا، همان مردی که ما را از ذلت به عزت، از وابستگی به استقلال، از بردگی به آزادی، و از اسلام آمریکایی به اسلام ناب محمدی رسانید. به این بهانه و به عنوان حسن ختام این نوشتار برخی از اندیشه‌های آن پیر فرزانه و جانشین خلف و شایسته‌اش؛ حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «حفظه‌الله تعالی» را که مبتنی بر یادی از گذشته و نگاهی به چشم‌انداز آینده است، مرور می‌کنیم.

یک: ما می‌توانیم!

امام خمینی «رضوان الله تعالی علیه»: «این جانب نمی‌گویم ما خود همه‌چیز داریم؛ معلوم است ما را در طول تاریخ نه‌چندان دور خصوصاً، و در سده‌های اخیر از هر پیشرفتی محروم کرده‌اند و دولت‌مردان خائن و دودمان پهلوی خصوصاً، و مراکز تبلیغاتی علیه دستاوردهای خودی و نیز خود کوچک‌دیدن‌ها و یا ناچیز دیدن‌ها، ما را از هر فعالیتی برای پیشرفت محروم کرد. وارد کردن کالاها از هر قماش و سرگرم کردن بانوان و مردان خصوصاً طبقه‌ی جوان، به اقسام اجناس وارداتی از قبیل ابزار آرایش و تزیینات و تجملات و بازی‌های کودکانه و به مسابقه‌ی کشاندن خانواده‌ها و مصرفی بار آوردن هر چه بیشتر، که خود داستان‌های غم‌انگیز دارد و سرگرم کردن و به تباهی کشاندن جوان‌ها که عضو فعال هستند؛ با فراهم آوردن مراکز فحشا و عشرتکده‌ها و ده‌ها از این مصائب حساب شده، برای عقب نگه‌داشتن کشورهاست. من وصیت دلسوزانه و خادمانه می‌کنم به ملت عزیز که اکنون که تا حدود بسیار چشم‌گیری از بسیاری از این دام‌ها نجات یافته و نسل محروم حاضر، به فعالیت و ابتکار برخاسته و دیدیم که بسیاری از کارخانه‌ها و وسایل پیشرفته مثل هواپیماها و دیگر چیزها که گمان نمی‌رفت متخصصین ایران قادر به راه‌انداختن کارخانه‌ها و امثال آن باشند و همه، دست‌ها را به سوی غرب یا شرق دراز کرده بودیم که متخصصین آنان این‌ها را به راه اندازند، در اثر محاصره‌ی اقتصادی و جنگ تحمیلی، خود جوانان عزیز ما قطعات محل احتیاج را ساخته و با قیمت‌های ارزان‌تر عرضه کرده و رفع احتیاج نمودند و ثابت کردند که اگر بخواهیم؛ می‌توانیم!»^۱

دو: از شاگردی تا استادی

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی»: «یک روز آن‌ها از ما یاد گرفتند و شاگرد ما بودند، بعد شدند استاد ما؛ الان هم ما از آن‌ها یاد می‌گیریم و شاگرد آن‌ها می‌شویم و بعد می‌شویم استاد

آن‌ها. پس نسل دانش‌پژوه و محقق و پژوهنده‌ی کشور ما بداند؛ امروز اگر برتری علمی با غربی‌هاست، در آینده‌ی نه‌چندان دوری با همت و اراده‌ی شما می‌توان کاری کرد که فردا آن‌ها از شما یاد بگیرند.

مرزهای دانش را بشکنید! این‌که من می‌گویم نهضت نرم‌افزاری، انتظار من از شما جوان‌ها و اساتید این است [که]؛ تولید علم کنید، به سراغ مرزهای دانش بروید، فکر کنید، کار کنید! با کار و تلاش می‌شود از مرزهایی که امروز دانش دارد، عبور کرد؛ در بعضی رشته‌ها زودتر و در بعضی رشته‌ها دیرتر. فن‌آوری هم همین‌طور است. علم باید ناظر به فن‌آوری باشد. فن‌آوری هم مرحله‌ی بسیار مهم و بالایی است. در فن‌آوری هم می‌توانیم پیش برویم؛ همچنان که رفتیم.

خوب است شما بدانید که در بعضی از بخش‌های بسیار حساس علمی کشور ما کارهایی شده که هنوز در دنیا صورت نگرفته است. در فن‌آوری تولید سلول‌های بنیادی که بنده چند وقت پیش، از آن یاد کردم؛ یک‌مشت جوان مثل شماها که در تهران هستند، فعالیت می‌کنند. این‌ها همت کردند و رفتند از دیگران یاد گرفتند؛ خودشان هم فکر کردند، سرمایه‌گذاری فکری کردند و توانستند کلید تولید و انجماد و حفظ و کاشت سلول‌های بنیادی را به‌دست بیاورند. امروز، این‌ها برای اولین بار در ایران سلول‌های بنیادی انسولین‌ساز را تولید کرده‌اند که در دنیا هنوز تولید نشده است. پس شاگردی کردن اولاً به معنای شاگرد ماندن نیست که خیال کنیم همیشه ما باید شاگرد آن‌ها بمانیم؛ نخیر، همت کنید! خواهید دید آن‌ها مجبور می‌شوند از شما یاد بگیرند.^۱

مقام معظم رهبری «حفظه‌الله تعالی»: «ما علم را از همه‌کس می‌گیریم؛ حرفی نداریم. اسلام به ما گفته: «أَطْلِبُوا الْعِلْمَ وَ لَوْ بِالصَّيْنِ»؛ «صین یعنی چین». چین آن روز وارث یک تمدن کهن و پیشرفته بود، با آن فاصله؛ و مطلقاً هم بویی از اسلام به مشامشان نرسیده بود؛ در عین حال پیغمبر ﷺ فرمود: «علم و دانش و تجربه و - به زبان امروزی ما - فن‌آوری را هر جا بود، بروید طلب کنید!» یعنی شاگرد عالم بشوید؛ در مقابل عالم، زانوی ادب بزنید و از او یاد بگیرید.

من یک‌وقت در جمع دانشجویی دیگری گفتم هیچ‌ننگمان نمی‌کند که علم را از غربی‌ها و اروپایی‌ها یاد بگیریم؛ اما ننگمان می‌کند که همیشه شاگرد بمانیم. شاگردی می‌کنیم تا استعداد خود را پرورش دهیم و از درون بجوشیم. ما نمی‌خواهیم مثل استخری باشیم که آبی را در ما سرازیر کنند و هر وقت هم خواستند، آب را بکشند یا اجازه ندهند بیاید، یا هرگونه آب آلوده‌ای را در این استخر بریزند. ما می‌خواهیم مثل چشمه‌ی جوشان باشیم؛ می‌خواهیم از

خودمان بجوشیم؛ می‌خواهیم استعدادهای خود را به کار بگیریم. من به هر جا نگاه می‌کنم، امکان به‌کارگیری این استعدادها را می‌بینم. فقط هم پیشرفت در انرژی اتمی است که مردم در جریان آن قرار گرفته‌اند و می‌دانند در این بخش چه اتفاقی افتاده است؛ یک نمونه‌ی دیگر، بحث سلول‌های بنیادی است که حیرت بینندگان خارجی را برانگیخت. نمونه‌های فراوان دیگری هم وجود دارد.

من دیروز برای بازدید از مجتمع مس سرچشمه به آنجا رفته بودم. یک روز همین مس سرچشمه را انگلیسی‌ها و بعد هم آمریکایی‌ها می‌خواستند اداره کنند؛ چند سال هم کار و طراحی کردند، اما راه‌اندازی نشد. بعد وقتی انقلاب پیروز شد، مهندسان ما آمدند و آن را راه‌اندازی کردند؛ محصول به‌دست آوردند و کارهای خوبی انجام دادند؛ بعد هم طرح توسعه را خود مهندسان ما در دهه‌ی سوم - تقریباً از نزدیک سال ۸۰ تا الان - راه‌اندازی کردند و باز هم دارند آن را توسعه می‌دهند. این کار، جزو بهترین و تمیزترین کارهایی است که به‌وسیله‌ی دولت دارد انجام می‌گیرد. آن روز اگر خارجی‌ها سود می‌بردند، استفاده می‌کردند و یا منافع ملی پامال می‌شد، همه‌ی این‌ها به کنار؛ ملت ایران را تحقیر می‌کردند؛ این تحقیر از همه‌چیز سنگین‌تر است. ملتی بنشیند و عده‌ای از بیرون بیایند به او بگویند تو نمی‌توانی؛ برو کنار تا ما برایت درست کنیم؛ او را کنار بزنند و اجازه ندهند حتی از تجربه‌ی آن‌ها استفاده کند؛ خودشان بیایند این منبع درونی را استخراج کنند؛ چیزی به او بدهند و لب و خلاصه‌ی سود را هم خودشان ببرند. این کار در نفت می‌شده، در مس می‌شده، در آهن می‌شده، در ساخت و سازهای گوناگون می‌شده، در سدسازی می‌شده، در سیلوسازی می‌شده، در بخش‌های دانشگاهی و علمی می‌شده.^۱

سه: جایگاه اول در سطح منطقه

متن کامل سند چشم‌انداز بیست‌ساله‌ی جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی؛ که در تاریخ ۱۳ آبان ۱۳۸۲ توسط رهبر معظم انقلاب «حفظه‌الله‌تعالی» به سران قوای سه‌گانه ابلاغ شد:

با اتکال به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه‌ی جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز بیست‌ساله، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن‌آوری در سطح منطقه؛ با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل.

جامعه‌ی ایرانی در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت:

- توسعه‌یافته، متناسب با مقتضیات فرهنگی، جغرافیایی و تاریخی خود، متکی بر اصول اخلاقی و ارزش‌های اسلامی، ملی و انقلابی، با تأکید بر مردم‌سالاری دینی، عدالت اجتماعی، آزادی‌های مشروع، حفظ کرامت و حقوق انسان‌ها و بهره‌مندی از امنیت اجتماعی و قضایی.

- برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فن‌آوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه‌ی اجتماعی در تولید ملی.

- امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت.

- برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب.

- فعال، مسئولیت‌پذیر، ایثارگر، مؤمن، رضایتمند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه‌ی تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران، و مفتخر به ایرانی بودن.

- دست‌یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فن‌آوری در سطح منطقه‌ی آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پُرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقای نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل.

- الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، توسعه‌ی کارآمد، جامعه‌ی اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی "رضوان الله تعالی علیه".

- دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت.^۱

چهار: باش تا صبح دولتت بدمد!

امام خمینی "رضوان الله تعالی علیه" می‌فرماید: «من امیدوارم که ان شاء الله، این روحیه‌ی قوی که در این کشور هست، این روحیه‌ی اسلامی و توحیدی که در این کشور هست، باقی باشد. این کشور را ما به صاحب اصلی او؛ امام زمان-سلام الله علیه- تحویل بدهیم. ان شاء الله، به خدمت ایشان همه؛ ان شاء الله همه، برسیم و کشور را و ملت را تسلیم ایشان نکنیم. خداوند ان شاء الله همه‌ی شما را و همه‌ی ما را و همه‌ی ملت را و همه‌ی مسلمین را موفق کند که به

تکالیف اسلامی مان عمل بکنیم»^۱.

مقام معظم رهبری «حفظه الله تعالی» نیز می فرمایند: «امروز شما موظفید و باید این نظام را حفظ کنید؛ آن هم پیراسته، سالم، به شکل خالص و به همان شکلی که بشود آن را به ولی عصر «ارواحنا فدا» تحویل داد. این، وظیفه‌ی بزرگ شما جوانان مؤمن است»^۲.

«انقلاب پرچم عزت این ملت است و ملت این پرچم را در دست استوار خود محکم نگه خواهد داشت و به فضل پروردگار تسلیم امام زمان «ارواحنا فدا» و «عجل الله فرجه» خواهد کرد»^۳.

وَ آخَرَ دَعَوَانَا أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

(۱) صحیفه‌ی امام، ج ۱۶، ص ۱۸۳

(۲) بیانات، سال ۱۳۷۱، ص ۱۵۸

(۳) بیانات، سال ۱۳۸۱، ص ۱۶۴

کتابنامه

قرآن کریم.

- ابن اثیر جزری، مبارک بن محمد، النهایة فی غریب الحدیث و الأثر، ۵ جلد، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان قم، چاپ: چهارم، ۱۳۶۷ ش.
- ابن أبی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی اللئالی العزیزیه فی الأحادیث الدینیة، ۴ جلد، دار سیدالشهداء للنشر - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۵ ق.
- ابن أبی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغة لابن أبی الحدید، ۱۰ جلد، مکتبه آية الله المرعشی النجفی - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۴ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، من لا یحضره الفقیه، ۴ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعهی مدرسین حوزهی علمیهی قم - قم، چاپ: دوم، ۱۴۱۳ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ۱ جلد، دار الشریف الرضی للنشر - قم، چاپ: دوم، ۱۴۰۶ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، معانی الأخبار، ۱ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعهی مدرسین حوزهی علمیهی قم - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۳ ق.
- ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، ۲ جلد، جامعهی مدرسین حوزهی علمیهی قم - قم، چاپ: اول، ۱۳۶۲ ش. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون أخبار الرضا علیه السلام، ۲ جلد، نشر جهان - تهران، چاپ: اول، ۱۳۷۸ ق.
- ابن حیون، نعمان بن محمد مغربی، دعائم الإسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الأحكام، ۲ جلد، مؤسسة آل البيت - قم، چاپ: دوم، ۱۳۸۵ ق.
- ابن شعبه حرّانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، ۱ جلد، جامعهی مدرسین حوزهی علمیهی قم - قم، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ / ۱۳۶۳ ق.
- آخوندی، مصطفی، غذا و تغذیه در آموزه‌های دینی و یافته‌های علمی، زمزم هدایت، قم، ۱۳۸۸ ش.
- امینی، ابراهیم، تربیت، بوستان کتاب، قم، چاپ: اول، ۱۳۸۱ ش.
- ایروانی، جواد، زکات باطنی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، چاپ: اول، ۱۳۹۰ ش.
- برقی، احمد بن محمد بن خالد، المحاسن، ۲ جلد، دار الکتب الإسلامیة - قم، چاپ: دوم، ۱۳۷۱ ق.
- بستانی، فؤاد افرام/ مهیار، رضا، فرهنگ ابجدی، ۱ جلد، انتشارات اسلامی - تهران، چاپ: دوم، ۱۳۷۵ ش.
- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله)، ۱ جلد، دنیای دانش - تهران، چاپ: چهارم، ۱۳۸۲ ش.

- پسندیده، عباس، اخلاق پژوهی حدیثی، سمت، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۸ ش.
- تبریزی، جواد بن علی، استفتاءات جدید، دو جلد، قم - ایران.
- تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، ۱ جلد، دفتر تبلیغات - ایران؛ قم، چاپ: اول، ۱۳۶۶ ش.
- حکیمی، محمدرضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی، الحیاء، ترجمه‌ی احمد آرام، ۶ جلد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی - تهران، چاپ: اول، ۱۳۸۰ ش.
- حکیمی، محمد، امام رضا علیه السلام - زندگی و اقتصاد -، بهنشر، مشهد، چاپ: ششم، ۱۳۹۰ ش.
- جوادی آملی، عبدالله، اسلام و محیط زیست، مرکز نشر اسراء، قم، ۱۳۸۶ ش.
- جوادی آملی، عبدالله، تفسیر انسان به انسان، مرکز نشر اسراء، قم، ۱۳۸۴ ش.
- جوادی آملی، عبدالله، مفاتیح الحیاء، مرکز نشر اسراء، قم، ۱۳۹۱ ش.
- جوادی آملی، عبدالله، تسنیم، مرکز نشر اسراء، قم، ۱۳۸۹ ش.
- حلّی، مقداد بن عبدالله سیوری - مترجم: بخشایشی، عبد الرّحیم عقیقی، کنز العرفان فی فقه القرآن - ترجمه، ۲ جلد، پاساژ قدس بلاک ۱۱۱، قم - ایران، چاپ: اول.
- حمیری، عبدالله بن جعفر، قرب الإسناد (ط - الحدیثه)، ۱ جلد، مؤسسه آل البیت - قم، چاپ: اول، ۱۴۱۳ ق.
- خامنه‌ای، سید علی، نرم‌افزار حدیث ولایت، مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی، تهران، ۱۳۹۰.
- خامنه‌ای، سید علی بن جواد حسینی، أجوبة الاستفتاءات (فارسی)، در یک جلد، دفتر معظم له در قم، قم - ایران، اول، ۱۴۲۴ ق.
- خمینی، سید روح الله موسوی، استفتاءات (امام خمینی)، ۳ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه‌ی قم، قم - ایران، چاپ: پنجم، ۱۴۲۲ ق.
- خمینی، سید روح الله موسوی، توضیح المسائل (محشی - امام خمینی)، ۲ جلد، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه‌ی مدرسین حوزه‌ی علمیه‌ی قم، قم - ایران، هشتم، ۱۴۲۴ ق.
- رشاد، علی اکبر، دانشنامه‌ی امام علی علیه السلام، ۱۲ جلد، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه‌ی اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۰.
- رضا بابایی، علی اکبر جوان فکر، حج ۲۸ (گزارشی از حج‌گزاری سال ۱۴۲۸ قمری)، ۱ جلد، نشر مشعر - تهران، چاپ: ۱، ۱۳۸۷ ش.
- رضایی اصفهانی، محمد علی، تفسیر قرآن مهر، انتشارات پژوهش‌های تفسیر و علوم قرآنی، قم، ۱۳۸۷ ش.
- دفتر تبلیغات اسلامی، ره‌توشه‌ی راهیان نور محرم الحرام ۱۳۸۹، معاونت فرهنگی و تبلیغی، قم، ۱۳۸۹ ش.

- شریف الرضی، محمد بن حسین - دشتی، محمد، نهج البلاغة / ترجمه‌ی دشتی، ۱ جلد، مشهور - ایران؛ قم، چاپ: اول، ۱۳۷۹ ش.
- شریف الرضی، محمد بن حسین، نهج البلاغة (للصیحی صالح)، ۱ جلد، هجرت - قم، چاپ: اول، ۱۴۱۴ ق.
- شعیری، محمد بن محمد، جامع الأخبار (للسعیری)، ۱ جلد، مطبعة حیدریة - نجف، چاپ: اول، بی تا.
- شیخ حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، ۳۰ جلد، مؤسسة آل البيت (علیهم السلام) - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۹ ق.
- طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الأخلاق، ۱ جلد، شریف‌رضی - قم، چاپ: چهارم، ۱۴۱۲ ق / ۱۳۷۰ ش.
- طریحی، فخرالدین بن محمد، مجمع البحرین، ۶ جلد، مرتضوی - تهران، چاپ: سوم، ۱۳۷۵ ش.
- علائی نژاد، امیر بهاء الدین، زلال احکام، شرکت چاپ و نشر بین الملل، تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۰ ش.
- غیاثی کرمانی، سید محمدرضا، احکام اصناف، نور السجاد، قم، چاپ اول، ۱۳۸۳ ش.
- فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضة الواعظین و بصیرة المتعظین (ط - القديمة)، ۲ جلد، انتشارات رضی - ایران؛ قم، چاپ: اول، ۱۳۷۵ ش.
- فولادی، مجید، زندگی در پرتو احکام دین، مهدی جویان، قم، چاپ اول، ۱۳۹۰ ش.
- فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، الوافی، ۲۶ جلد، کتابخانه‌ی امام امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) - اصفهان، چاپ: اول، ۱۴۰۶ ق.
- قبولی، عابدین، بخوانید و سالم بمانید، منشور وحی، قم، چاپ اول، ۱۳۸۷ ش.
- قرائتی، محسن، تفسیر نور (۱۰ جلدی)، مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، تهران، ۱۳۸۹ ش.
- قرائتی، محسن، حج، ۱ جلد، نشر مشعر - ۱، چاپ: تهران.
- قوام، میر عظیم، روایت انقلاب اسلامی، مؤسسه‌ی فرهنگی هنری قدر ولایت، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.
- کردان، هادی، پاسخ به شبهات اینترنتی، نشر گناباد، مشهد، چاپ اول، ۱۳۹۰ ش.
- کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، الکافی (ط - الإسلامية)، ۸ جلد، دار الکتب الإسلامية - تهران، چاپ: چهارم، ۱۴۰۷ ق.
- گلیایگانی، سید محمدرضا موسوی، مجمع المسائل (للكلبایگانی)، ۵ جلد، دار القرآن الکریم، قم - ایران، چاپ: دوم، ۱۴۰۹ هـ ق.
- گیلانی، فومنی، محمد تقی بهجت، استفتاءات (بهجت)، ۴ جلد، دفتر حضرت آیت الله بهجت، قم - ایران، اول، ۱۴۲۸ هـ ق.

- لنکرانی، محمد فاضل موحدی، جامع المسائل (فارسی - فاضل)، ۲ جلد، انتشارات امیر قلم، قم - ایران، چاپ: یازدهم، ه.ق.
- ماهنامه‌ی مبلغان، شماره‌ی ۱۵۳، محمود مهدی پور، روحانیت و تولید ملی، معاونت تبلیغ و آموزش‌های کاربردی حوزه‌های علمیه، قم، ۱۳۹۱ ش.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم‌السلام (ط - بیروت)، ۱۱۱ جلد، دار إحياء التراث العربی - بیروت، چاپ: دوم، ۱۴۰۳ ق.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول علیهم‌السلام، ۲۶ جلد، دار الکتب الإسلامية - تهران، چاپ: دوم، ۱۴۰۴ ق.
- مفضل بن عمر، توحید المفضل، ۱ جلد، داوری - ایران؛ قم، چاپ: سوم، بی تا.
- محمدی ری شهری، محمد، حکمت‌نامه‌ی پیامبر اعظم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم.
- محمدی ری شهری، محمد، حکمت‌نامه‌ی کودک، دار الحدیث، قم، چاپ اول، ۱۳۸۵ ش.
- مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرة المعارف قرآن کریم، بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۵ ش.
- مظاهری، اخلاق و خودسازی در مکتب قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام، ۱ جلد، انتشارات پیام آزادی - تهران، چاپ: هفتم، ۱۳۸۶ ش.
- مظاهری، مقایسه‌ای بین سیستم‌های اقتصادی، ۳ جلد، مؤسسه‌ی در راه حق - قم، چاپ: اول، ۱۳۷۰ ش.
- مظفری، اکبر، باربی، پژوهشی در عروسک امریکایی باربی، شاکر، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۵ ش.
- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، دار الکتب الإسلامية، تهران، ۱۳۷۴ ش.
- مکارم شیرازی، با همکاران، پیام امام امیر المومنین علیه‌السلام، قم، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.
- مکارم شیرازی، ناصر، استفتاءات جدید (مکارم)، ۳ جلد، انتشارات مدرسه‌ی امام علی بن ابی طالب علیه‌السلام، قم - ایران، دوم، ۱۴۲۷ ق.
- مکارم شیرازی، با همکاران، دائرة المعارف فقه مقارن، ۲ جلد، امام علی ابن ابیطالب علیه‌السلام، چاپ اول، ۱۳۸۹ ش.
- موسوی، سید محسن، ماه در آب، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، قم، ۱۳۸۷ ش.
- نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، ۲۸ جلد، مؤسسه آل البیت علیهم‌السلام - قم، چاپ: اول، ۱۴۰۸ ق.
- جمعی از پژوهشگران زیر نظر شاهرودی، سید محمود هاشمی، فرهنگ فقه مطابق مذهب اهل بیت علیهم‌السلام، ۳ جلد، مؤسسه‌ی دائرة المعارف فقه اسلامی بر مذهب اهل بیت علیهم‌السلام، قم - ایران، اول، ۱۴۲۶ ق.
- وحیدی، محمد، درآمدهای حلال و حرام، سنابل، قم، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.

ورام بن أبی فراس، مسعود بن عیسی، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر المعروف بمجموعة ورام، ۲ جلد، مکتبه فقیهه - قم، چاپ: اول، ۱۴۱۰ ق.

هاشمی رفسنجانی و محققان مرکز فرهنگ و معارف قرآن، دائرة المعارف قرآن کریم، بوستان کتاب، قم، چاپ دوم، ۱۳۸۶ ش.

هادوی کاشانی، اصغر، جوان و اقتصاد زندگی، دار الحدیث، قم، ۱۳۸۹ ش.

مختاری، رضا، سیمای فرزندگان، یک جلد، مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، دبیرخانه‌ی علمی کنگره، ۱ جلد، کنگره‌ی آخوند خراسانی "رضوان الله تعالی علیه" - قم، چاپ اول، ۱۳۹۰ ش.

